

વર્ષ : ૩]

ઓગષ્ટ ૧૯૪૩

[અંક : ૧]

ગિરીને ખાજલે નાનાં, અરણ્યાં શાં રમી રહ્યાં.
ભાઈ ને બેન બંનેયે, નાનાં વાત્સલ્યથી ભર્યાં.

ગગનસ્પર્શી ગિરિશૃંગની
તળેટીમાં કલકલકંઠે ગીત ગાતાં
નાનાં વિમળ અરણ્યો દોડે છે.

માતાપિતાના વૈભવી છવ-
નમાં કલકલકંઠે ગીત ગાતાં,
છવનમાં ન્યોતિ જગાડતાં
વાત્સલ્યના વહાલાં ખાજકો
રમે છે.

એ ખાજકોની

એક જ યાદ

વેન્ગાડ રુદ્રિઓઝ

૩૬૫, હાકોરદ્વાર પોસ્ટ સામે, સુબર્ધ.

રુદ્રિઓ ૩૬૫ દિવસ ખૂલ્યો રહે છે.

સમય : દા. થીં બા

એક હજાર આ હકો

કવિતારસિક ગુજરાતમાંથી 'કવિતા' -
એક હજાર આહકો માંગે છે.
'કવિતા'ને પગભર કરવું છે. ભયંકર
માંધવૈરીમાં પણ આ 'કવિતા'ને
જીવતું ગણવું છે મારે

'કવિતા'ના એકેએક આહક એક એક નવો
આહક મેળવી આપે.

એકેએક કવિતારસિક,
એકેએક પુસ્તકાલય,
એકેએક વાચનાલય,
ગુજરાતી નિશાળો,
એ કે એ કે શિ ક્ષ ક
'કવિતા'નો આહક બને.

કવિતારસિકો 'કવિતા'ને સમૃદ્ધ કરવામાં
તમારો ફાળો આપતો.

વાર્ષિક લવાજમ-રૂપિયા બે.
કવિતા કાર્યાલય-વિલેપારલે.

યંગ ઇન્ડિયાના

સંચાલકો.....રજુ કરે છે

આર્ય નૈતિક નાટક સમાજના
સંકેત નાટ્યપ્રયોગ

ભાવના બી. એ.

ના ગાયનોની રેકર્ડઝ

વધુ વિગત માટે અમારા ઓથોરાઇઝડ ડીલર્સને મળો અથવા લખો.

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડઝ મેન્યુ. કંપની લિ.

૧૨૦, મેગાઝ સ્ટ્રીટ મુંબઈ ૧.

આપણી ભાષાનું સ્વાર્ગસુંદર માસિક

ન વ ચે ત ન

છેલ્લાં ૨૧ વર્ષથી અખંડ લોકપ્રિયતા જાળવી રહ્યું છે
કારણ કે પ્રતિ માસે જ્ઞાન સાથે આનંદ આપનારી
અક્ષર અને ચિત્રસામગ્રી તેમાં પીરસાય છે. દર
મહિનાની પહેલી તારીખે નિયમિત પ્રગટ થાય છે.

વાર્ષિક રૂ. ૬-૬-૦

હિંદ બહાર રૂ. ૮-૮-૦

નવચેતન કાર્યાલય

કોઠી પાસે, વડોદરા.

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફાઈ

પ્રવેશ શી	વ્યૂહ કટ	જીવંધ તારીખ
૯	એકંદર	૨૪
આના	ઈનામો	ઓગસ્ટ

રૂા. ૨,૦૦૦

માત્ર ૯ આનામાં રૂા. ૧૦૦૦નું
પહેલું ઈનામ મેળવવા આપના
પ્ર. પત્રો ભરી મોકલો.

સંપૂર્ણ વિગતો માટે અઠવાડિક “હરીફાઈ” જુઓ.

રૂબરૂ માહિતી માટે મળો :

જન્મભૂમિ હરીફાઈ વિભાગ

૧૩૮, મેડોલ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

અથવા

રોકડ પાવતીના સ્થાનિક એજન્ટોને

૧૯૪૩ ની સર્વોત્તમ સામાજિક નવલકથા

‘ પ્રણય અને પરિણય ’

લેખક

શ્રી ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

પૃષ્ઠ ૪૭૦ :] ગાં ડી વ [કિંમત ૩-૧૨-૦

આદા, સાલિક અમીરી નિવાસસ્થાન—
અને શુદ્ધ ખોરાક
માટે સૌથી શુદ્ધ—નૃસિંહ હિન્દુ લોજ

કે. ૧૧૭-૧૧૯, હોર્નબી રોડ, ટાટ, મુંબઈ.

ટે.નં. ૩૧૯૭૫૯ :

ટક્ષીઆદ એડ્રેસ—“લોજ”

કવિતાની એક કલ્પના માટે,

ગણિતસાલના અટપટા

ઉકેલ માટે, તકરારી મુકદ્દ-

મામા એક સચોટ દલીલ માટે

અનુભાવો

પ્રા હિ છ વ ન

મગજના વિકાસે મગાડે છે

કલ્પના વધારે છે.

સખો :

મુંદર મગજ

જરૂરી છે.

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી
(૧) કાલખાદેવી મુંબઈર, (૨) ગાંધીરોડ
અમદાવાદ, (૩) હામરોડ મુરત,
(૪) લાખાજરાજ રોડ, રાજકોટ.

ગ્રાહકો અને લેખકોને

કવિતા-ઓગસ્ટ-૧૯૪૩

—ગૂંથણી—

(૧) ગ્રાહકો કે લેખકો પત્રવહેવાર કરે ત્યારે મહેરબાની કરીને દરેક પત્ર પર પોતાનું શિરનામું લખે.
(૨) કવિઓ તેમજ લેખ મોકલનાર લેખકોને વિનંતિ કરવામા આવે કે તેમણે તેમની સાથે નકલ-શાખીને જ કવિઓ મોકલવી. જે ન સ્વીકારાયેલી કૃતિ પાછી મંગાવવી હોય તો સાથે સ્ટેમ્પસ મોકલવા. દરેક કૃતિ પર પાનને મથાળે પોતાનું પ્રેર શિરનામું જણાવવું.

(૩) જે ગ્રાહકો યોગ્ય સમય (એકાદ બે માસ માટે) બહાર-આમ જવાને કારણે 'કવિતા' તે શિરનામે મંગાવે તેમને વિનંતિ કરવાની કે તે અંક તેમને તેમના નવા વસવાટના શિરનામે મળે એટલા માટે મૂળ સ્થળની સ્થાનિક ટપાલ-ઓફીસને જ અળખાવે. જે ફેરફાર કાષ્ઠમને માટે હોય તો કવિતા કાર્યાલયને જણાવવું. આથી અમારે કામ થણુ એણું થઈ શકે.

(૪) ગ્રાહકો મનીઓર્ડર મોકલે તો મનીઓર્ડરની નીચે પોતે જે લખાણુ લખે ત્યાં પોતાનું શિરનામું લખવાનું ન ભૂકે.

(૫) જે 'કવિતા' ફર્સ્ટ પલુ ગ્રાહકને ૧૧મી તારીખે અથવા ૧૨મી તારીખે ન મળે તો તેમણે તે અંગેની ફરિયાદ કવિતા કાર્યાલયને તરત જ પહોંચાડવી.

૧ પ્રથિમા...	સ્નેહરશ્મિ...	...૫
૨ અસ્મદીયમ્...૧૩
૩ ચમન અને સુમન	સુન્દરમ્	...૧૪
૪ મેઘ નૃત્ય	અમીન	...૧૬
૫ આંખની પાપણુ થાજે...	મીનુ દેસાઈ	...૧૭
૬ "કવિતા"	ડૉ. જી. સી. મહેતા	...૧૮
૭ તું કોણુ દેવી ?	ભાતુ પ્ર. મહેતા	...૧૯
૮ તું કોનુ દેવી ?	કુમાર મહેતા	...૨૦
૯ કાવ્યપુરુષોત્પત્તિ...	ડાહરરાય રં. માકડ	...૨૦
૧૦ હજીતા ધાવ	પતીય	...૨૪
૧૧ તારા વિના	હસિત ધ્રુવ	...૨૫
૧૨ નિરાશાની નાવે...	નિરાશય પાન્ય	...૨૬
૧૩ સમ્ય	ત્રિ.	...૨૭
૧૪ શુભિ મર્તિ તારી હસે	...નીતમ	.. ૨૮
૧૫ જીવન-મૂર્ખની કથા	...ઉમિશા દવે	...૨૯
૧૬ અધેરીના દોડો મેં કાપેલા	... 'ચ પેશ'	...૩૦
૧૭ અંધાવલોકન૩૧

વાંચ્યો ?—

'કવિતા' માસિકમાં ૪૨-૪૩માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં કાવ્યોમાંથી ઉત્તમ કાવ્યોનો સુંદર દ્વીરંગી સુખપૃષ્ઠવાળો સંગ્રહ

ચયનિકા

—મૂલ્ય એક રૂપિયો—

પોસ્ટેજ બે આના

પ્રકાશક: કવિતા કાર્યાલય-પાર્ક રોડ, ચિલેપારલે
સોલ એજન્ટ-આચાર્ય છુક સ્ટોલ, ૯
ભારત ભવન, પિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨

ક * વિ * તો

ત્રીજો

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ કોલક

વર્ષ : ૩ અંક : ૧

ઓગસ્ટ ૧૯૪૩

અંક ૨૫

પૂર્ણિમા

૧

તે આ જીવ્યો નલમહીં ફરી ચદ્ર શો કુલ્લ ચારુ ।
 ને પૃથ્વીએ પુલકિત સન્યો કૌમુદી-શુભ સાળુ,
 સ્વપ્ને જાણે સરી જતી તરે તેજ કેરે તરંગે
 તારા પકિત મૃદુ મલકતી મૌનને ગાન રંગે
 જોતા એ તો પ્રિય મણિ, સ્મરે રાત તે એક ગીડી
 જ્યારે તારી શુલછડી સમી કામ્ય મે કાય દીડી,
 ત્યારે શીળી હસી રડી હતી ચદ્રિકા સ્નિગ્ધ આવી,
 ને તેને કે વધુ રહી હતી કાન્તિ તારી ખિલાવી ।
 ત્યારે ઘેરા જલધિ જલતા કોટિ કે કુન્દ જેવી
 જ્યોતિર્ધને અલસ લસતી ફેન રશિ સુધા પે—૧૦
 ચન્દાકેરી કિશ્કુ પજલી નર્તતા કે નિશામા
 નિદ્રુત્ક્રીલા પ્રતિ વિચિ મહીં જેમ નિસીમ મ્હોરે
 તેવી રીતે નયન સુલગા કૌમુદી-ગૌર તારી
 જોતાં કાયા રસનીતરતી થી તણા સર્વ રંગે
 અંગે મારે, પુલક પુલકે હર્ષ ફેરી સિતારી
 જાણી જાડી રણુ જણુ થતી પ્રેમ ફેરે અલગે ।

૨

એ પૂર્વે કે પરિચિત હતી કાલિદાસાદિકેરી
 સોન્દર્યોએ વિરલ લસતી કાવ્ય સૃષ્ટિ અનેરી
 છાયા શીળી સુર સરિતના સીકરે સ્નિગ્ધ ચારુ
 દાળી રે' જ્યા સુરલિત તટે સવ્ય કે દેવ-દારુ—૨૦

અભોડે ત્યાં કુરવક નેવાં ધારી કહોં શિરીષ -
હસ્તે લીલા કમલ અલકે કુન્દનાં પુષ્પ ગૂંથી,
આસરે લોધપ્રસવરજથી પાણુ શોભા ભરેલી
યશોકેરી લલિત વનિતા મેઘદ્રુતે મળી'તી.
તેના ઘેલા રસિક અભિસારો તણી લાત છાની
કે'તા બહો અલકથી સર્ચો પુષ્પ મન્દાર કેરાં,
ને રત્નો કે નગરી અલકાને પથે કાંકિલી તે,
મુખ્યા કેરા ઉરવિરહથી મૂક જેવાં દીકાં'તાં !
વિદુસ્તેષા સમ વિલસતી એ સર્ચો ભૂષણાની
તન્વી શ્યામા હરિષુ નયના સ્વામિની કેરી ચે ત્યાં
માણી'તી મેં સ્મરશરમુધા સિકત શંગારશોભા
લીલા મ્હોર્યા મધ મધ ચતા માધવી મંડપોમાં !—૩૦

૩

મારે આ સૌ કથન શકશે ભેઈ તું કે ન'તો હું
રૂપો કેરા નયન મધુના જાડુઘેને અજણ-
રૂપો કેરી મુજ મનમહીં તો સદાયે અપૂર્વ,
જાણે કોઈ સુભગ સરમાં મીનનાં કીકનો એ
જાગી રે'તી મૃદુ, વિચિ સમી, રંગ રેખાની લીલા
લહેરી રે'તી-સહજ કવિની કલ્પનાને ચ જેના !
જાણી કિન્તુ દગલરી તને મોંઘી ધન્ય દણે જે
તે વેળાએ દિનકર ઉગ્યો તારકો કેરી મ્હાન
કાન્તિ જેવી જાની ગઈ સખિ, કલ્પના સૃષ્ટિ મારી !—૪૦
મારે પ્રાણે અકલકલ કેં એવું તો મૈ ગયું કે,
જ્યાં મ્હેલાં કેા સર હતું તહીં જાડુનવી મુક્તાધારા
લાગી જોવા રસસભર, ને લોલ કલ્લોલ જામી
ત્યાં ખીલેલાં શત શતગ્રંથે પદ ને રાજહંસો
કેરા લીલા ઘ્રવણ મુખદા નેત્ર કેરી સુધારી,
સિદ્ધો માણે શરદ ઋતુમાં માનસે જે સુભાગી !
ને લીલાં ત્યાં જલધિ જલના ફેનની ઝાંચવાળા
મુક્તા પુલે તણી છલકતી રિદ્ધિવન્તા તરંગો
કેરી રમ્યા સ્ફુરી રહી કયહીં ને છટા લબ્ધ કયાં કયાં—૫૦

જાંભી જિયાં સઘન વનની કલ્પવૃક્ષે સુહતાં,
ખાજી રે'તી જ્યહીં વિહુગને કંઠે દેા રમ્ય વીણા
સ્વર્ગગાની રજત રજશી રેણુવણા તટોમો
વારંવારે પ્રતિધ્વનિત થૈ, દિવ્ય સંવાદ સાધી !

૪

વિશ્વે જે ના જનવું કદી ચે શક્ય તે કલ્પના તો
સર્જી આપે; ક્રમ જગતને જ્ઞાત સામાન્ય એવે,
તેને જાણે વિહુસી સખિ, તું કલ્પનાતીત સિદ્ધિ,
જેવી માણ જીવન નભમાં જિગી તે વેળા આજે
સંભારું ને કવિકુલકિરીટે તને હોત દીકી
તો યંક્તિઓ વિરલ કવિતા ઠેરીથી માનસીને—૬૦

અર્ધો કેવા રસભરી ગિરિમાં દીધા હોત તેણે
તે હું શોધું ફરી ફરી અને હારતી ખુદિ મારી !
પ્રીતિકેરે પ્રથમ પુલકે પ્રેમીને પ્રેયસી શી
ઢેલાસે કે સુરસદનમાં ચે નહીં રૂપસી દેા !
તો હો કયાંથી અવનિતલમાં ? એ હું જાણું છતાં ચે
ઠાઠી આંખે અવરતણી હું ભાળી ભાણું ફરી કે,
જાંખે જેને અમર, નમણી યક્ષકન્યા થકી તે,
તું તો જીહી ! ઋતુ કુસુમ તે સર્વ નવનીત કૂણું,
મૂર્જાઈ જે અવર ઋતુના સ્પર્શ માત્રે જતાં સૌ !
જ્યારે તું તો મૃદુલ કળીકેા અગ્નિ મ્હોરી લતાની !—૭૦

હૈયા ઠેરી ઋણુ સરળતાથી ભર્યાં નેત્રવાળી
માત્રી, જપરે જાતી નું વચિતા, મૂર્ત ને અંદર આંખે,
ત્યારે માણ સકલ સુખનો કુંભ જાણે મુખાએ
પૂર્ણેન્દ્ર શો રસ છલકતો તે ધર્યો હોઠ મારે—
જાણે મારે રહ્યું નહિ કશું કયાંય કો રીત જાણું !
કેને કિન્તુ સુખ નિત ન જ્યાં મૂઠ કો દુઃખ છયા ?
કે કો જાણે લખી ચિરમ્બયા જ્યાં ન કો સૌખ્ય રેખા ?
એનો જાણે અનુભવ હતો જીવને જાકી તેમ
જ્યાંયે હૈયે કદી ઘન વ્યથા વિશ્વ વૈષમ્યથી જે—૮૦

તેણે પ્રેર્યું ગરલ વિગિન્દ્ર હૃદય વર્ષતું કો
 કુંભ બહાવી, સુખનાણી સુધાણી ભર્યે આપણે તે,
 જે હું જોતો પણ નિત ન જોયા સમી દૃષ્ટિ રાખી
 તેની ઝેરી લહર સુખ કુળે મહી આપણી ના
 કો રીતે ચે કયહી થકી પ્રવેશે તદર્થે સદા હું
 ચત્નો ભારે કરી કશી પડે જાણ તેની તને ના
 તેવી જે જે નિત નિત નવી શુક્તિઓ ચોજતોતો,
 તે સર્વે તું સમજતી છતાં ના મને જાણવા દે,
 ને મોઢે જે મુજ નયનને અંધ જેવાં કર્યોતાં,
 સ્નેહે તારે ફરી નીરખતાં તે બનાવ્યાં શી રીતે—૯૦
 તે તો બહાલી નિરાદિન મને યાદ આવે અહીંને
 તેની કોંઈ વિગત જરી ચે છે ન તુંથી અગણી,
 તો ચે વાતો પુનરપિ પુનઃ તારી પાસે જ તારી
 કેવા કેરા કયમ કરી કરું કોઈ દહાવો જતો હું ?
 પ્રેમી પાસે પરિચિત બધી એકની એક જૂની
 વાતો કે'ના પ્રજ્ઞથી જન કો કયાંય યાકયા સુષ્યા છે ?
 કે હું થાકું સ્મરણ સુખદા તારી તે નિત્ય તાજ
 વાતો મીઠી ફરી ફરી સ્મરી ને સુણવા તને ચે
 ત્યારે છીએ ઉભય વિષ્ણુનાં બિજ કારાગૃહોમાં ?

૬

છાયા શીળી જનક જનનીની, લતા જેવી મીઠી—૧૦૦
 ખેંદેનો કેરા ઉર ઉમગકા, ને સ્મિતો લક્ષ્મી વેર્ણ
 પથે જેને શિશુવય મહીં ને વળી યૌવને હો,
 તેને તાપો કવચિત જ દહે દગ્ધ સંસાર કેરા
 એવું દૃષ્ટિ સિતિજ ઉપરે બહાલી, તું જીગી ત્યારે
 સ્વપ્નેા કેરા સુલભ જળવે જૂસતી હોડી જેવું
 સદ્ભાગ્યેની કુસુમ અસ્તી સિન્ધ કુંજે વહેતું
 નાનું શુ કે' જીવન અચલું મારું ગાતું જતુંતું !
 સત્કાર્યો કે' ગત જનમ ને જન્મ જન્માન્તરમાં
 કીધાં હોયે તપ તપી ચક્રે ચંદ્ર પંચાગ્નિ તાપે,
 ત્યારે આવો શુચિ સુખી ગૃહે પામતા જન્મ ચોગી,—૧૧૦

એવું શીખી ગળથુળી થકી માનતો હું થયોતો
કે, છે આખું નિયતિ નિરમ્યું કર્મ આધીન-વિશ્વ.
આથી બંધારે કદી કદી મને અન્યનાં દુઃખ ઠેર,
કે દીનોને શિર ગુજરતા કોઠ અન્યાયનો ને
આછો અંજો અનુભવ થતો ને દ્રવી હૈયું રેતું,
તો દુઃખો એ અકળ કરવા શક્તિના કો સમર્થ,
કે પાપોના પુનિત ઉરદાહો સમાં દુઃખનો એ
પાંપી કેરાં શિર ઉપરથી યોગ ઉઠાવી લેતાં
પ્રંદાતાપે શિવ પરમની પ્રાપ્તિ તેને થતે ને
તેથી તેને વિમુખ કરવા એવું કે પાપ લાગે,—૧૨૦
એવું મારા ગુરુજન મુખે સાલળી વિશ્વ ને આ
લીલા લેખી અકળ પ્રભુ ઠેરી, સમાધાન શ્લેષ
શોધી મારા મુખનિધિ મહી મગ્ન પાછો થતો હું.

૭

ધાતાં કિન્તુ મુગ જીવનકેરી સુકાની સખિ તુ
મારા કાળે ભવનિધિ જલે કો નવા પંથ ખૂટ્યા,
જેનો પૂહેકો પરિચય મને કો રીતે એ ગમ્યોતો
એવું ન્હોતું, પણ સહન મેં તે કર્યા કાજ તારે,
શંકા જેની કદી પણ તને થાય ના તેમ કોઠે.
ને એ રીતે અતિશય હવાં પ્રેમમાં તોય ન્હોતા
ખૂટ્યાં પૂરા ઉભય ઉરના આગળા જેથી આહું—૧૩૦
આહું કે અન્તર પટ ચીરાર્થ જતા જૈત કેરું,
જે હૈયાની સમસ્ત થકી એકતા ને મધાયે
તેવી સાધી હતી પૂરી શક્યાં એકતા લાવનાની.
તું તો જોતી સખિ, ઉભયને અન્યને કાજ સન્ધ્યો
ન્યંદે મારી ઉલટી જ હતી દૃષ્ટિ એ માન્યતાથી !
મારે તો તે જાતુ પરમ કે વિધ કે ને કહો તે
આવી તારા મહી હવું વસ્યું—તું હતી સર્વ મારે !

* ઝીલે મુગ્ધ સ્મિત મદભરી તારિકાનાં કદી કે

જાણે છાની પણ રસિક મન્દાકિની સાથ થેલી,
 તેણે ગીધ રમણી ભુજના પાશ શો સ્નેહ બંધ—૧૪૦
 પૃથ્વી કેરો જ્યમ નિત ચહે ચંદ્ર આશ્રેષ થેલો,
 તેવી રીતે દિન ભર હું એ કે કદી રાત્રિમાં એ
 સંભોગોને વશ થઈ થતો નૈક કાર્યે નિમજ્જ,
 હૈયુ તો એ મુજ સખિ, રહેતું સદા પાસ તારી
 જાણે સીમા તુજ ભુજ તણી લંઘવી નહોતી મારે !
 તુ એ વહાલી, મુજ જીવન સંગીતમાં નિત્ય હેતે
 વીણા જેવો લયમધુર કે સાથ પૂરી રહેવા
 આખી તેવા સુખદ લયસૂરો વહાવી રહેતી:
 મારે કાજે તુજ ઉર હૃદી મુખતા આવી તેને
 છપાવાને ઘણુંય મથતી તું કદી તેાય તારાં—૧૫૦
 નેત્રો કેવાં તરત પકડાઈ જતાં ફાડધેરાં !

૮

આવી દિવ્ય પ્રભુય સરિતામાં વહેવા છતાં એ
 ભાવિ કેરી કદી કદી મને ભીતિ અરપાડે રેતી;
 તેનો ખેલો પરિચય થયો આપણા લગ્ન કેરી
 રાસે ખેલી તિથિ ઉજવવા તારી સાહેલીઓ સૌ
 જ્યોત્સ્ના ભીની રજની મહીં તે ભોગી ન્યારે મળીતી !
 તારા વૃન્દે વીટી શશિકલા શી સખીઓ મહીં ત્યાં
 અંગે અંગે સ્મિત નીતરતી રંગછોળે ભીંજતી,
 જાણે તું તો બની રહી બધાં નેત્રની મોહલીલા !
 એ રસોની ઉજવણી મહીં રમ્ય આશ્ચર્ય એ કે—૧૬૦
 વૈવિધ્યોથી રસસભર ભેવા મળ્યાં તે મહીંથી
 કાગે ભીંજ્યા હરિજન વધૂઓ તણા રાસ ભેતાં
 આશ્ચર્યની મુલ્લિ, પલ્લિ, સર્પ હૈયે ચઢીને
 તારું એ કે હસું હસું થતું લાલ કેવું બન્યું તું
 કાન્તે, ગોરું વદન ગભરૂ-મુગ્ધ સૌને બનાવી !
 કિન્તુ જેવી પુનમ વદને વાદળી કેક આછી
 આવી કાન્તિ ફણભર કરી આંખી તેની જતી રે

બહાલી, તારે પુલકિત મુખે ઉત્સવે તેમ એ મેં
 જોતાં જોતાં હરિજન વધુઓ તણા રાસ રમ્ય
 છાયા જાંખી મુકી જતી દીડી વેદના કોક છાની!—૧૭૦
 તે વેળા તો તુજ ઉર ક્યાં મન્યનો આલતાંતાં
 તેમાંનું ના કંઈ પણ હતું લણ્ણુ શક્ય મારે,
 કિન્તુ ન્યારે સ્વજનતણી તે લીડ આછી થઇને
 સાહેલી સૌ શયન ગૃહને ઉંઠરેથી હસન્તી,
 ફૂલો કેરા હગમહીં તને પોયણી શી હસાવી,
 સોંપી લણ્ણુ મુજ કર મહીં મર્મ વાકયે સિધાવી,
 ત્યારે કેવી નલપટ પરે શાન્ત સંધ્યા કિનારે
 સોહી રેતી વિધુ ઉર પરે શુક તારા સમી તું.
 કંઠે ભારી ગુણી રહી મીડી! કિન્તુ આશ્લેષમાં એ
 ભિમિ તારી સંહુજ થકી મેં ફેંકે જિણું લણું ત્યાં!—૧૮૦

૬

ભારી જીડી સહુજ અનુકંપા ભરી પ્રીતિ બહેરે,
 ધીરે ધીરે તુજ ઉર કળીની કુંણી પાંદડીઓ
 ખૂલી, ને તે હરિજન વધુઓ તણા રાસ જોતાં,
 લાધી'તી જે તક ઘણી તને નિત્ય તેમાંથી એક
 હારિદ્રોએ વિવશ શી છતાં સ્વસ્થને સૌમ્ય મીડી
 એ સ્ત્રીઓને શક્ત મળી તો? ફેંકે સવેદનો બે
 આવે સીંચી મૃદુ રસભરી સૌરભો મ્હેં લહી ત્યાં!
 તારી એ સૌ ઘન ઉર વ્યથા પ્રીછી મેં અર્ધ્ય મીઠા
 અર્પ્યા તારા મૃદુ હૃદયને કોડ ઘેલા અનેક;
 ને તે સાથે કદી કરી તને કર્મ કેરાં ફોગોની—૧૯૦
 વાતો થે હું સુલભ પળ કો ખોળી દેતો સુણાવી.
 યુક્તિ એ સૌ સમજવી છતાં વાદ તેં ના કહી થે
 કીધો ને તે રસ સભર સૌખ્યે ફરીથી ડુળાડયો ।
 ધીમે ધીમે વિરલ તવ એ સંયમે બહાલી, મારી
 વદ્ધિ તાપે હિમશી પીગળી વચના આત્મની ને
 ન્યાં કુંદેકુ થકી નીતરતી કૌમુદી ઠારી સંભ્યાં;
 હહેરે દીરઘધિ સમ વનો મોગરાનાં અનેક,

તેવા કોઈ મુદિત વનગી મુક્ત કે સારિકાને
સ્વાર્થે મારે કનકમય કે પાંજરે હોય પૂરી,
સ્થાનિ એવી કદી કદી રહી મૂર્ખ સૌ શારી મારાં !—૨૦૦

૧૦

જે આત્માનો શિવ સખિ, હુતો યોગ આવો સધાતો
ત્યારે આવી મુલગ પગ કે, ને રહી લાઘ્ય વ્યાપી
ચોપાસે ત્યાં અગણિત શિખા મુક્તિના યત્ન કેરીઃ
એ તો મોંઘું શુભ હતું મહા પર્વ ન્યાં ત્યાગ કેરી
સ્પર્ધા નાગી, અજળ બલિદાને રહ્યા લોક રાચી !
એ પર્વે ન્યાં યુગ યુગતણી સિધ્ધિઓ હોમવાને
લોકો આખ્યા દિશ દિશ થકી દોડતા, આપણે ચે
હોતા જેવાં ઉભય ણની, ખાંડા તણી ધાર જેવા
માર્ગે કીધુ પુલકિત ઉરે નબ્બ પ્રસ્થાન બુદ્ધી !
“ત્યાગે માણો !” તણી પરમ એ ઉક્તિની સાર્થતા શી—૨૧૦
જાણે ત્યારે ણની રહી અહો ! છાંદગી આપણી ને
માણ્યો સાચો પ્રણય સખિ, ત્યાં આપણે મુક્તિ માર્ગે !
એના મોંઘા ફળ સમ મહા જંજીરો આજ કેવી
સોડે છે જો તુજ મુજ કરે ! આજ એને વધાવી
માણું છું હું વિરહ સુખ જે મેઘદૂતે ન ગાયું !
આજે આવી વિવિધ સ્મૃતિઓથી ભરી પૂર્ણિમાને
જોતાં તું ચે મુજ સમ હશે ચોચી આવું રહી કેં.
મુક્તિકેસં પુનિત પગલાં પૂજી કારાગૃહે તે !
તેથી જાણે મુજ ઉર કરવા પ્રતીતિ સખિ, ત્યાં
માંગ્યોને મધુ છલકતા મુક્તિના ફુલ જેવો
જોને જોયો નલ મહીં ફરી ચંદ્ર ચો પુલ્લ ચાડુ !—૨૨૦

સ્નેહરશ્મિ

અસ્મદીયમ્

યુજરાતમાં આવા કવિસંમેલનો શા માટે ન બરાય ?

લંડનના એલીઝન હોલમાં કવિતાવાચનનો એક કાર્યક્રમ યર્થ ગયો. એ કવિતાવાચનના કાર્યક્રમમાં અંગ્રેજી સાહિત્યના ધુરંધર અર્વાચીન કવિઓએ વ્યાસપીઠ પરથી પોતાની કવિતાઓ વાંચી સંભળાવી. એ કવિઓને સાંભળવાને પણ મોટી મેદની એકત્રિત યર્થ હતી જેમાં ધ્રીડીશ સામ્રાજ્યનાં મહારાણી, રાજકુવરીઓ, પ્રધાનો તેમજ લંડનના પ્રતિષ્ઠિત શહેરીઓનો સમાવેશ થતો હતો.

કવિતાવાચનમાં ભાગ લેનારામાં રાજકવિ મેસરીડ, ડી. એસ. ઇલિયટ, પોલ્ટર ડલા માર, એડમન્ડ બ્લન્ડન વગેરે હતા. અઢી કલાક સુધીના આ કવિતાવાચનના કાર્યક્રમમાં આ તેમજ અન્ય પ્રતિષ્ઠિત કવિઓએ પોતપોતાની કૃતિઓ વાંચી સંભળાવી હતી.

જે દિવસે લંડન યુક્તસંસ્થાનનું કેન્દ્ર ખનુ છે, પણ પછે જ્યારે વિમાની હુમલાની ભીતિ રહી છે તે સમયમાં આ કવિસંમેલન સફળતાથી મળે છે.

પણ યુજરાતના ઇતિહાસમાં આવા સંમેલનો બરાયાં છે ખરાં ? પ્રતિષ્ઠાથી મહાન બનેલા પ્રથમ પંક્તિના કવિઓએ કદી ચે આવાં કવિસંમેલનોમાં ભાગ લીધો છે ? કદાચ એ કવિઓ એમ પણ કહે કે એવા સંમેલનમાં શ્રોતાજનોમાં પ્રતિષ્ઠિત પુરોષો આવે છે પણ ખરા કે ?

મુંબઈમાં એક નહિ પણ અનેક કવિસંમેલનો બરાયાં છે. પ્રતિષ્ઠિત યુવક કવિઓએ આનંદથી એમાં ભાગ લીધો છે. ભાગ નથી લઈ શકતા આપણા સાક્ષર કવિઓ, એમને અમે ઉપરના કવિસંમેલનની વાત સુણાવીએ છીએ. પ્રતિષ્ઠાથી અલંકૃત બનેલા કવિઓ પોતાની જાતને પ્રમુખપદ માટે જ અનામત રાખી સંમેલનોમાં ન બળવામાં માને છે. પણ એમાં એ કવિઓ કંઈક ગૂમાવે છે.

યુજરાતને આંગણે શા માટે એવા કવિસંમેલનો ન બરાય કે જેમાં પ્રથમ પંક્તિના સુપ્રસિદ્ધ કવિઓ ભાગ ન લઈ શકે ? આજ સુધીમાં મળતાં કવિસંમેલનોમાં એમને આમંત્રણ ન મળ્યાં હોય એ માનવાને અમે તૈયાર નથી. એ મહા-કવિઓને અમારી એક વિનંતિ છે કે યુજરાતી સાહિત્યના ઇતિહાસમાં આવા અદ્વિતીય કવિસંમેલનનું પાનું આવેખાય એ માટે સામાન્ય કવિઓ સાથે મૂળવામાં સગવડ આવે ન સંકોચાશે.

ચમન અને સુમન

અમે સૌ કહેતા રમતમાં પુકારી,-
અમારો ગિરાદર મઝાનો ચમન છે;
અને કોઈ પીરે કહે નીચું લાળી,-
ચમનથી મઝાની ચમનની સુમન છે.

અને સૌ હસે ત્યા બગીચીને તાળી,-
અરે વાહુ શાયર મઝાતું વજન છે,
શશીથી નિશા ને નિશાથી શશી શું,
ચમનથી સુમન ને સુમનથી ચમન છે.

અને મશ્કરો કોઈ બોલે પછી ત્યાં,-
અરે યાર કહે કે ચમનથી સુમન છે.
અગર એ સુમનથી જ જાહિર ચમન છે,
અગર બેઠના કોઈ ઇરકે પવન છે.

પછે કોઈ ફિલ્મુક ડાહ્યાં વહે ત્યાં,
અગર ઇરક અજે તમારો સુમન છે,
તો જાણો કે બનેમાં બનેતું મન છે.
ચમનમાં સુમન છે, સુમનમાં ચમન છે.

અને મશ્કરો તે ફરીથી વહે ત્યાં,-
અરે ધૂળદેશનું ખાલી રવન છે.
ચમનને હું જાણું છે એ તો મહા ઠ,
અને એ શી જાણે સવાઈ-

તડાતડ પડી તાળીઓ ત્યાં ઉડેને,
રિઝે કોઈ તો ખીજે કોઈકનું મન છે.
અમારા બધાનાં મગજમાહિ ત્યાં,
હતો તેવો કયાયે નથી કે પવન છે.

પછી તો ઉડે વાયરે જેમ દાણા,
ખજાના ઉડી સૌ ગયા તેમ કણુ છે,
ઊગ્યા કેા અધૂરા, પધૂરા કેા ફાલ્યા,
ધરા કેરું કોચે કર્યું ત્યાં ફેફન છે.

ન જાણે ગયું કેા કહીં કોણુ કામે,
ચમન કયાં, સુમન કયાં, મગન કયાં છગન છે ?
જગત જાળમાંહે પડ્યા સૌ ફસાયા
શિરે શું વિલુપ્ત તે તો સમજે જ મન છે.

અને કોક દી દોસ્ત પાછા મળ્યા છે
જયહીં લૌ વતન કેરું અસલી વતન છે,
શુભરાહ સૌનું જ્યાં આશા ફિરજ છે,
ઘવાયા છુંદાયાનું જ્યાંહીં રાગજ છે.

અને હાસ્ય પાછાં ફૂટ્યાં શું હવાઈ,-
અરે આ તો પેલા બિરાદર મગન છે,
અને આપણો આંહિ પેલો ચમન છે,
ચમનની અલ્યા પાછી અહિયે સુમન છે.

અને શાયરે જેવી જો બેત કાદી,
તુંડા ફિલ્સુફે કાઢ્યા જો એક સુખન છે,
અરે આ તે સાચો તમાચો કે પેલું
ખનાવટ ભરેલું કેા જાલી સુમન છે.

સુમન જેવું તો ચે આ સાચું બધું છે;
નવો એવ પામ્યાં જુનાં આ રતન છે,
ખુશી શાયરે કંઠ ખુલ્લો કર્યો કે,
અસલતા વતનમાં બધાંનાં જતન છે.

હતો રે ચમન તું ઉજડ દેશમાં ત્યાં,
સુમનમાં ન ખુશખૂતું એક સ્પુરાણુ છે,
શાહોના શાહોનો હાવાં બન્યો તું,
ખિસ્લો સુઝેલો લાલકતો ચમન છે.

અને એ ચમનમાં મુઝાની ખિલેલી
 નવા રંગવાળી કેા નૂતન સુમન છે.
 ત્યહીં ફિલમુદ્દે આંગળી દીધી જિંચી
 આ શાયરની બેતે હા એક જ સખલન છે.
 શાહે જહાંને ચમન તો ઘણા છે,
 ભલે એ જાંધામાં આ ન્યારો ચમન છે,
 છતાં શાહના હિલને હુસનદું કેા છે?
 ચમનની સુમન? ના. ચમનનું સુમન છે.
 અહોહો પુકારી ત્યહીં સૌ ઉઠ્યા છે,—
 ચમનની નહીં પણ ચમનનું સુમન છે.
 શાહે જહાંની ખલકમાં ખિલેલાં,
 ચમનને સુમનને દિલીપુશ નમન છે.

સુન્દરમ્

મેઘ નૃત્ય

માતાંગ શો પવન વાય દશે દિશાએ,
 નભમાં ઉખાડી પામ્યાં કંઈ ઝાકપાને;
 આકાશમાં ઘન કરે ભય મર્જનાઓ,
 ને વીજની ઝમકથી ચમકે દિશાઓ.
 ત્યાં ખીકથી ફૂફૂતાં અનિ હા ચિહ્નજે,
 ને ભીત પ્રાણી વળતાંનિજ વાસ વેગે;
 પૃથ્વી પ્રગત્ત ઘર્ષ કામ તરે ય અગે,
 તે મેઘ શ્રાવ ચૂસી અંગ સુવાસ ફેરે.

અમીન

આખની પાપણુ યાજે

“ કવિતા ”

લટકી વિભાવરીની કોરે
તારકની રૂપેરી દોરે
ચૂસી લઈ મુઘા નિજ જોરે

આખની પાપણુ યાજે

તું મુજ આખની પાપણુ યાજે.
વાટકીના નિમિષ તું જોજે,
ચાહે નિજ ઉર તેજ ખી ખોજે,
ખૂબ ભરેલા આસુ લોજે

આખની પાપણુ યાજે,

તું મુજ આખની પાપણુ યાજે.
સુરખાળાની સાજક યાજે
પ્રયુક્ત પદમા દોડી જાજે
ખસ મારી અભિલાષા કાજે

આખની પાપણુ યાજે,

તું મુજ આખની પાપણુ યાજે.

મીનુ દેસાઈ

કવિતા કવિ સૌ ભલે કરે
કવિતાને પણ જે ન આદરે
હૃદયોત્થિત ભાવ ભવ્યથી
કવિતા સર્જક એ કવિ નથી.

કવિતા નથી ગ્રામ્ય દેવતા
કવિતા છે નહિ માત્ર ગેયતા
કવિતા કવિ-દારિકા નથી
કવિ-તંત્રા કવિતા કદી નથી.

કવિતા ભગવત્ કૃષોત્થિતા
વરતી ભક્ત-જન સ્વયંવરા
વરદાયિની મોહનાશિની
કવિતા વિન્ધ સમસ્ત ધારિણી.

કવિતા પરમેશ્વરી સ્વયં
કવિતા નિર્મલ કાવ્ય દેહની
હૃદયે શુચિસદૃશ સદૃશી
કવિને ભર્ગ અનર્ધ અર્પતી.

વસન્તે મમ અંતરે સદા,
રસપૂર્ણ કવિતા રસેશ્વરી,
રસને પિરસાવવા નવા
મમ હાથે, મુજ પ્રાર્થના.

ડૉ. જે. સી. ભટ્ટ

તું કેણુ દેવી !

તું (અમારી આશા) અતિ વિકસિત થઈને તેજ અતિવિકાસ (ત્રેલુક્ષની) અવાજ વગરની ધ્રુમરી જગાડનારી અને આકાશી તેમજ અવધિ વગરના સુખને પામતી, મીઠા, મધુર અવાજ વગરની વીજળીની અમકને સભળાવતી અમારામાં જીવનનો એક તંતુ પણ ન હોય તો ય બનાવ્યા કરે છે.

હું ત્હારી પ્રતીક્ષા કરું છું નિમિષહીન નેત્રોથી, મહારું હૈયું કહે છે કે તું મહેને જન્મી દિક્ષા આપ, પાપો પ્રકારીને શિક્ષાતી બીખ માગી રહ્યા છે અને તત્તુ પણ જીવ ન હોવા છતાં ય તું પરીક્ષા કરે છે.

ભક્ષે હૈયામાં, ખાડવ જેવા અનેક વનોના દૃવ એકી સાથે સળગી રહ્યા હોય, કરાસ કાસ પોતાની દાઢના ખૂણાઓ સળગાવી રહ્યો હોય અને બહાસાઓ લોખંડી જજીર બાંધી શકતા હોય, તે વખતે જીવનો એક તંતુ પણ ન હોય છતાં ય તું સુખના સ્વપ્નો બનાવે છે. (લોખાવે છે સુખ સ્વપ્નોથી)

દૂર દૂર અજ્ઞાનને પાર કરતી દૃષ્ટિ ગોંડતા ચોખડને ધસાડને ભરી દેવા (મહારી મહત્વકાંક્ષાથી) ધરતીને ધ્રુમવતો હોડ અને આહર્શની સૃષ્ટિ સમજવા કોતર અને શુદ્ધાઓને જન્મતો હોડ-મહારો જીવ એક પણ તંતુ વગરનો હોય તો પણ તું તો મહારાથી એવી ત્હારી નાડીને જીરાડ્યા જ કરે છે.

ઓ દેવી, સાધન વગર સાધ્યોને સાધનારી, કૃપાળુ વગર કારી ધાવથી ત્હારા કામ્યોને પાર કરતી, ઓ દેવી ! મહારી બુદ્ધિ ધૃતિ, સહન કરનારું તત્ત્વ અને મહારી, સુઆશમાંથી એકેયનો તંતુ ન હોય તોય મને રમાડ્યા કરતી હે દેવત વગર રામનારી દેવી તું કેણુ છે ?

તૂ કૈન દેવી ?

હર પલ આતી હૈ વહ મનમેં ફીર વહ મુઝસે 'વહ કહતી હય
જળ જોખૂં મૈં રહ જગતમેં "સાગર દેખો બિછલ રહા હય
આતી હય વહ જળ મૂસ મનમેં ઠંડી લહરે વહ પાતા હય
દૈલાતી હૈ ખુશખો, મનમેં-૧ લેકીન બિસમેં વડવાનલ હય"-૫

જળ બનતા હૂં મૈં ઉદાસી બચપનસેં વહ પ્રીત લગી હય
તળ વહ પૂછતી "કયોં ઉદાસી ?" વહ મેરી છવન સાથી હય
તળ મૈં કહતા "ફૂછ નહીં સૂઝતા જળ તક વહ મેરી સાથી હય
તળ વહ પૂછતી "કયોં નહીં સૂઝતા?"-૨ તળ તક મનમેં બિબલા હય-૬

જળ મૈં ઘનલીન ખ્યાફલ બનતા લેકીન હો દિનસેં નહીં આતી
તળ વહ કહતી "ઘન કયા કરતાં ? ખુશખોં મનમેં નહીં દૈલાતી
જળ મૈં જગમેં નિશ્ચલ બનતા મનમેં અળ છાયા અ'ધેરા
તળ વહ કહતી "કર્મવીર બનના"-૩ કહાંસે દેખૂં મૈં બિબલા-૭

જળ જળ દીલમેં જ્વાલા જલતી સાથી મેરે ચલે ગયે અળ
તળ વહ મુઝે ચહ કહતી થી કૈન બતાયે'ગે રાસ્તા . અળ
"ચલો જાયે હમ સાગર તટ પર" મન તો અળ મરને લગતે હય
ઔર હો જતી વહ હાથ પકડ કર-૪ "પીયા ખીન નહીં ચૈન પડત હય"-૮

કુમાર મહેતા

કાવ્યપુરુષોત્પત્તિ

[૪ સ. ૬૧૦મા સંકાના રાજસોબરની કાવ્યમીમાસાના પહેલા અધ્યાયનુ ભાષાન્તર]

ડાહરરાય રં. માંકડ

ગુરૂ પાસેથી જુની વાત અમે એમ સાબળી છે કે કથાપ્રસંગરશાત્ (એકદા) શિષ્યોએ બૃહરપતિને પૂછ્યું “આપના ગુરૂ ને સારસ્વતેય (=સરસ્વતીના પુત્ર) કાવ્યપુરુષ તે કેવા છે ?” (ત્યારે) બૃહરપતિએ તેમને કહ્યું ‘આગળના વખતમા પુત્રની ધ્વિજાથી સરસ્વતીએ હિમાયવ ઉપર તપ કર્યું હતું. તેને બ્રહ્માએ પ્રસન્ન હતી કહ્યું ‘પુત્ર આપુ છું.’ પછી તેણે કાવ્યપુરુષને, જન્મ આપ્યો. તેણે જીવિતે પગે લાગીને છન્દોમયી વાણી ઉચ્ચારી ‘આ વાશ્વમયરૂપ વિશ્વ (જેનાથી) અર્ચરૂપે પરિચ્યુમે છે, તે હું કાવ્યપુરુષ છું હે માતા, તારા પગોને હું નમુ છું” કૃત્યાદિમા જ (હજી સુધી રહેલી) છન્દોમયી વાણી ભાષામા (પણ વપરાતી) જોઈને દેવીએ તેને હર્ષયાં બોળામા લઈને કહ્યું. “વત્સ, છન્દોમયી વાણીના પ્રણેતા, વાશ્વમયની માતા એની જ હું તારી માતા છું, તેને પણ (તું) જીતે છે. લોકો પ્રશસ્તતમ ગણે છે-પુત્રથી પરાત્તમ થાય તે બીજા પુત્રજન્મ (જેવો) છે-તારી પહેલા વિકાનો મઘ જ બાણુતા, પદ્ય નહીં. હવેથી તારી વાપરેલી છન્દોમયી વાણી પ્રવર્તશે. અહો, હું શ્લાધનીય છો શબ્દાર્થ તારુ શરીર છે. સસ્ત્રીત મુખ, પ્રાકૃત હાથ, અપભ્રંશ જ્ઞાન, પૈશાચ પગ, મિશ્ર તારુ ઉર છે તું સમ, પ્રસન્ન, મધુર ઉદાર ઓજસ્વી છો. ઉડિતરૂપી તારી વાણી છે. રસ આત્મા, છન્દ રોમ, પ્રમોત્તર, પ્રવહિલકાદિ તારી વાકેયો, અનુપ્રાસોપમાદિ તને શોભાવે છે ચનારા અર્થને ઉક્ત કરતી શ્રુતિ પણ તને રતવે છે

“એના ચાર સીંગડા, ત્રણ પમ, બે માથા, સાત હાથ છે બળદ ત્રિધા બાણેલો રહે છે. મહા દેવ મર્ત્યમા આપ્યો છે.”

તોપણ મોટા પુરુષનું કર્મ હવે બધ કર અને ખાતોચિત વ્યવહાર કર” એમ એને કહીને (સરસ્વતી) વૃક્ષોના આશ્રયમાળા ગણદૈવની સપાળીરૂપી પથારી ઉપર એને મુકીને નહાવાને માટે સ્વર્ગગાએ ગર્હ. ત્યાં, કુશસમિધ લેવાને નીકળેલા મહાસુનિ ઉશનાએ, સર્વ હવે ઉમે ચડ્યો હતો તેથી ગરમીથી (પરસેવે) રેબજેબ એવા તે (બાળક)ને જોયો, (અને) ‘આ કોઈકનો અનાથ બાળ છે’ એમ ધારીને તે પોતાના આશ્રમે એને લઈ ગયા ધડીક આરામ લઈને તે સારસ્વતેયે છન્દોમયી વાણીથી અકસ્માત તેને આશ્રયમા રૂબાવીને કહ્યું

“કવિરૂપી ગોવાળોથી જે હમેશ દોવાય છે છતાં ન દોવાયેલી જ ને રહે છે

તેની સ્ફુટિતધેનુ સરસ્વતીને હજારમાં ધારણ કરે.”

એમ કહીને અધ્યેનુમા ઉત્તમ એવી ખુદ્ધિમત્તા (એને) આપી, ત્યારથી સન્તો તે હશનાને કવિ કહે છે અને એના ઉપચારથી આ શ્લોકોમાં કવિઓ કવિઓ કહેવાય છે. કવિ શબ્દ કવ્ કાવ્ય કરવું એ ધાતુનું રૂપ છે. કાવ્યની સાથે એકરૂપ છે તેથી સારસ્વતેયને પણ લક્ષણથી કાવ્યપુરુષ કહે છે.

પછી, પાછી ફરેલી સરસ્વતીએ પુત્રને ત્યાં ન જોયો તેથી હૃદયમાં આકન્દ કયું. પ્રસંગવશાત ત્યાં આવેલા મુનિસત્તમ વાલ્મીકિએ, વિનયપૂર્વક તે સમાચાર દેવીને આપીને તેને બુધુચતનો (હશનાનો) આશ્રમ બતાવ્યો. પ્રસ્તુતપયોધરા એવી, પુત્રને ભેટતી માથાને ચુમ્બતી એવી તેણે આશીર્વાદથી ભરેલા ચિત્તે મહર્ષિ પ્રાચે-તસને (સ્વાશ્મીકિને) પણ હન્દોમથી વાણી આપી. તેના વડે મોકલાએલ તે નિપાદ વડે હણુએલી સહચારીવાળા કૌચયુવાનને કરુણ કેદારવાળી વાણીથી આકન્દ કરતો જોઇને, શોકયુક્ત બની (નીમેનો) શ્લોક બોલ્યા.

“હું નિપાદ, તું શાશ્વત કાળ સુધી પ્રતિષ્ઠા પામશે નહી, કેમ જ તે કૌચના ગિથુનમાંથી કામમોહિત એવા એકને હણુ છે.”

પછી દિવ્યદૃષ્ટિવાળી દેવીએ તે શ્લોકને પણ વગ આપ્યો. ‘ખીનું’ ભણ્યા વગર જ પહેલાં આને બણુશે તે સારસ્વત કવિ બનશે. તે મહામુનિએ, વચન-પ્રવૃત્તિ ચાલતાં રામાયણ નામે ઇતિહાસ રચ્યો, (અને) આ શ્લોકને પ્રથમ બણવા-વાળા દ્વેષાયને તેના પ્રભાવથી એક લાખ શ્લોકની મહિતાવાળું ભારત રચ્યું.

એકદા બે બ્રહ્મર્ષિવન્દ વચ્ચેના શ્રુતિવિવાદમાં તેને (સરસ્વતીને) નિર્ણયી થવાનો આદેશ દક્ષિણવાન બ્રહ્માએ આપ્યો. એ સામ્યજીને ત્યાં જતી માતાને તે (સારસ્વતેય) પણ અનુસર્યો. ‘વત્સ, બ્રહ્માની રમ્મ વગર બ્રહ્મલોકમાં આવવું કીક નથી.’ એમ કહેતા તેણે તેને પરાણે પાછો વાળ્યો અને પોતે ચાલી ગઈ. તેથી તે કાવ્યપુરુષ કૌષ્ઠથી ચામ્યો ગયો. ત્યારે પોતાના પ્રિય કુમાર ખૂમ રેતો હતો તેને ગીરીએ કહ્યું, ‘તાત, છાનો રહે. આ હું રોક છું.’ એમ બોલીને તેણે વિચાર્યું “પ્રાયઃ પાણીને ગ્રેમ સિવાય ખીનું બન્ધન નથી, માટે આને વશ કરે એવી કોઈક સ્ત્રીને સરણુ” એમ વિચારીને તેણે સાહિત્યવિદ્યાવધૂને ઉપગમી અને એને કહ્યું, ‘આ તારો ધર્મપતિ કૌષ્ઠથી આગળ માથે બાંધે છે, તેની પાછળ જ અને એને પાછો વાળ. તમે પણ કાવ્યવિદ્યાસ્તાતક એવા હું મુનિઓ, આ બન્નેનું ચરિત સ્તવજો. એ જ તમારું કાવ્યસર્વસ્વ બનશે. એમ કહીને ભગવતી બવાની શાન્ત થયાં. તેઓ પણ તેમ કરવા તૈયાર થયા.

પછી તે બધા પહેલાં જોમાં અગ વંગ સહ બહુ પુરૂદિ દેશે છે તે

પૂર્વ દિશામાં ગયા ત્યાં પાઞ્ચ જતી ઔમેથીએ જે વેષ જેવી રીતે પહેર્યો તેને ત્યાંની સ્ત્રીઓ અનુસરી, તે પ્રવૃત્તિ તે ઔઝામગધી તેને (ઔમેથીને) મુનીઓએ સ્તવી

“આર્દ્ર ચન્દન સ્તન ઉપર લટકાવેલો સૂત્રહાર, સીમન્તને અડકતી માથાવગી, દેખાય એવા બાહુમૂન, દુર્વાની સળીઓથી રુચિર એવો આ વેશ અશુદ્ધના ઉપભોગથી ગૌડાગનાઓમાં ચિરકાળ શોભે.”

અને યદ્યઞ્ચાએ જેના વેશવાશે તે સારસ્વતેય હશે તેવા વેશાળા પુરુષો યથા તે પ્રવૃત્તિ પણ તે જ છે બીજી જે નૃત્યવાદિક તેણે (વધૂએ) કર્યું તે ભારતી વૃત્તિ તેને તે મુનિએ સ્તવી વગેરે એવા સભારવાળી તેના વડે પણ વશ ન કરાયેલો એવો તે જે સમાસવાળું અનુપ્રાસવાળું અને યોગવૃત્તિની પરમ્પરા વાળું બોલ્યો તે ગૌડી રીતિ તેને તે મુનિઓએ વગેરે વૃત્તિરીતિનું સ્વરૂપ યથાવસરે કહેશે

પછી તે પાચાવ તરફ ઉપક્રમે, જ્યાં પાચાવ શૂરસેન હસ્તિનાપુર કાશ્મીર વાલીક વાલિયક બાહલવેપાદિ દેશો છે ત્યાં અનુસરતી ઔમેથી વગેરે પહેવાની પેઠે જ તે પાચાલમધ્યમાં પ્રવૃત્તિ તેને તે મુનિઓએ સ્તવી

“તાટકના ચનનથી તરંગિત કપોલવાળા, નાભિમુધી લગ્નકતા થોડા હવતા હારવાળા, નિતમ્બ સુધી ચારનાળું લટકતા ઉત્તરીપવાળા મહોદય સુંદરીના વેશને નમે.”

ત્યારે જરાક આર્દ્ર મનવાળા (ખનેના) તે સારસ્વતેયે જે નેપથ્ય અશુ તે વગેરે પૂર્વની પેઠે જ તેણે (વધૂએ) જે થોડું નૃત્યગીતવાદિચિનાસાદિ બતાવ્યું તે સાત્વતી વૃત્તિ તેમાં આવિદ્ધ મતિ હતી તેથી તે આરભી (છે) તેને તે મુનિઓએ વગેરે આગળની પેઠે જ, એવા સભારવાળી તેના વડે જરાક વશ કરાએલો એવો તે જે થોડાક અસમાસવાળું, થોડા અનુપ્રાસવાળું અને ઉપચાર પૂર્ણ બોલ્યો તે પાચાની રીતિ તેને તે મુનિઓએ વગેરે આગળની પેઠે જ.

પછી તે અવન્તી તરફ આંચે, જ્યાં અવન્તી વૈદિશ સુરાષ્ટ્ર માવવ અમુંદ બીચુઞ્ચાદિ દેશો છે. ત્યાં અનુસરતી ઔમેથી વગેરે પહેવાની પેઠે જ તે પ્રવૃત્તિ અવન્તી તે પાચાન મધ્યમાં અને દક્ષિણાત્પની વચ્ચે આવે તેવી છે. માટે જ તેની વૃત્તિ સારવની અને કૌશિકી છે તેને તે મુનિઓએ સ્તવી

“પુરુષોને પાચાલનેપથ્યમિધિ અને સ્ત્રીઓને દક્ષિણાત્પ (વિધિ) આનન્દ આપો જે કઈ કહ્યું અને કઈ કર્યું તે અવન્તી દેશમાં અન્યોન્ય મિશ્ર થયું.”

પછી તે દક્ષિણ દિશામાં પહોંચ્યો, જ્યાં મનય, મેકલ, કુન્તલ, કેરલ, લમજર, મહારાષ્ટ્ર, ગડ્ડ, કનિઝ્ઝદિ દેશો છે ત્યાં અનુસરતી ઔમેથી વગેરે આગળની પેઠે જ. તે દક્ષિણાત્પ પ્રવૃત્તિ. તેને તે મુનિઓએ સ્તવી

“મૂળથી જ વાળનો સુંદર અંગ્રોડો વાળેલો, ચૂર્ણવાળા વાળના સીમન્તથી લંધિત કપાળવાળો, કાછડા વાળવાથી નિખિડ અનેલી નીલીવાળો કેરલકામિનીનો વેશ જય પામે છે.”

ત્યાં તે અતુરકત મનવાળા તે સારસ્વતેયે જે નેપથ્ય ગ્રંથું તે વગેરે પહેલાંની પેઠે. તેણે (પણ) જે વિચિત્ર વૃત્તગીતવાદવિલાસાદિ બતાવ્યું તે દ્વિશિક્ષીવૃત્તિ. તેને તે મુનિઓએ વગેરે પહેલાંની પેઠે જ. તેનાથી પૂર્ણ વશ કરાએલા તેણે જે સ્થાને અતુપ્રાસવાળા, સમાસ વગરના, યોગવૃત્તિગર્ભ વચનો વાપર્યાં તે વૈદર્ભી રીતિ. તેને તે મુનિઓએ વગેરે પહેલાંની પેઠે જ. તેમાં વેશ પહેરવાની રીત તે પ્રવૃત્તિ, વિલાસાદિની રીત તે વૃત્તિ, વચન વિન્યાસની રીત તે રીતિ. વૃત્તિની અને પ્રવૃત્તિની, ગતિ ચાર જાતની છે. ‘દેશોતુ આનન્દ છે તેથી પૂર્ણપણે તે ક્યાંથી સમજાય ?’ એમ આવ્યાર્યો (કહે છે.) ‘દેશો અનન્ત છે તો પણ ચાર ભાગ પાડીને સમજે છે, ચક્રવર્તિક્ષેત્રને સામાન્યથી અને એના અવાન્તરવિશેષથી તો તે અનન્ત જ’ એમ યાયાવસય (કહે છે.) દક્ષિણ સમુદ્રથી ઉત્તર તરફ યોજનસહસ્રનું ચક્રવર્તિક્ષેત્ર છે, ત્યાં આપો નેપથ્યવિધિ છે. તેના પછી દિવ્ય વગેરે (લોકો) જે દેશમાં રહેતા હોય તેને તે તે દેશનો વેશ પહેરતા નિબંધવા. પોતાની લૂભિમાં મરજી પડે તેમ (વેશવિધાન) કરવું. બીજા દ્વીપમાં જન્મેલાની વૃત્તપ્રવૃત્તિ તે (દ્વીપના દિવાળ) પ્રમાણે રીત ત્રણ છે તે આગળ (સમજાવશું).

તેમાં મનોહરવનો કીડાવાસ વિદર્ભમાં (આવેલાં) વત્સશુભ નામે નગરમાં છે. ત્યાં તે સારસ્વતેય ઔમેયીને માન્ધર્વ વિવાહથી પ્રરુપ્યો. પછી તે વધૂવર પાછાં ફરીને, તે તે દેશમાં વિહરતાં હિમાલય પહોંચ્યાં. જ્યાં ગૌરી અને સરસ્વતી બન્ને વેવાણુ ઊભી હતી. ‘તે બન્નેએ તે દમ્પતીને આશિષ આપીને પ્રભાવમય વપુથી કવિમાનસમાં વસી શકે એવાં તેમને કહ્યાં. અને (તે બન્નેએ) તેઓનો કવિશોકનાં સ્વર્ગકીર્ણ દેશ નીચળાળે, જેમાં કવિઓ કાવ્યમય સુરીરથી મર્ત્યલોકમાં રહીને દિવ્ય દેહથી કલ્પાન્ત મુદ્દી આનન્દ ભોગવે છે.

આમ આ કાવ્યપુરુષને આગળ સ્વયમ્ભુએ સરળ્યો હતો. એમ ભાગસર સમજનારાઓ આ લોકમાં અને પરલોકમાં આનન્દને પામે છે.

દુઝતા ધાવ

: ખાચણા :
(ગતાકથી ચાત્ર)

શીખ્યો નહીં હું । ખારાખડી હજી પૂરી ૧૭
ત્યા તો મેતાગરી ખૂરી ખાજી મહીં બેસનારે
મહારે ખાચે પડી રીસ કે દેખને મારે
શાખું તેહડું મહીં

૧૮
ફૂટી ન મૂઝો મો પહેલા ઘર માણુ,
બેગલુ કામ ઉપાડ્યુ, લાગણીવાળાએ બેવડો બોલ બનાવ્યો
પાડી કહાપ બગાડ્યો
પિતાપદને વધો બધો ભાવ માહરી,

૧૯
લીધી ને મહેલી વાનોતરી વારવારે ૧૯
કે કાઈ દહાડો વેપારે પોતાને કાઠમે આંખાં બેતાં મને તેઓ
આવે ખોટા મને. મળતા પોતાના જ જોવો
બધો કે ખૂરો મને.

૨૦
દીડો નહીં જલવારો લગારે કસામા ૨૦
ચાંચરેહાવ કસામા યાખડી મારી પીઠ ન કાઢ્યે પ્રેમે
ધર્યો મુગ મુકમા. ભાવના બીની નેમે
પૂછી ક્ષેમવારતા.

૨૧
નાખ્યો ગણી કાઢ્યે મુગને મતિમેત્રે ૨૧
કાઢ્યે શરાબ પીધેતો બહેમમા ખોટા નાખી મને રમડાબ્યો
ગણ્યો મનથી કરી ઠેસવા ખાતો બનાવ્યો
મેરી અને ચોક્કા.

૨૨
આખ્યો મારા સર્વ રહ્યાં છે ઊણા
સેવતા લેમતા ખુશ
પડ્યા કામ ફાંગરે,

(ચાત્ર)

પત્રીલ

તારા વિના

સખે ! તારા વિના અતિ વિરલ ઓળે કિમત થયાં,
અનેરા ઉડવાસે અવ ન નયનો થે વિલસતાં,
જિહવાં તું જાતાં હલ હલ્યનાં ના ઊઘડતાં
અને તારા વિના ગુરલીગીત મારાં શમી રહ્યાં.

સખે ! તારા વિના રજની-દિન મારાં રસદીપ્તું
અને ખાલી ખાલી સભર ગૃહ ગારું, નગરીનાં
પરાયાં દિને સૌ જન, મિલન કેસં સ્થલ જાધાં
અકારાં લાગે, રે ! ધન જમગીનીનાં દમી રહ્યાં.

સદા જો કે તારાં મધુર સ્મરણોનો રસ પીતો,
પ્રતિરાતે જાગે મુખદ સપનાંની ભરતીઓ
અને જો કે તારું સમતું રસવન્તું મુખ જાધે
જતાં છે એવું કે-તવ વગર જોયેન કરતું.

સખે ! તારા વિના જીવતર થયું દો વન સમું,
અલો જોમાં હું તિમિરમય પયો પર ભસું !

હસિત જુગ

શ્રી સુનીલાક્ષ વ. શાહ
૬૧
નવી નવલકથા
મ્રણ્ય અને પરિણ્ય
વાંચી ?

નિરાશાની નાવે

શબ્દો છોને સ્વપ્નો સચિત ધન, ઐશ્વર્ય, પદ્મનાં ।
હવે યાશે એ તો કુસુમિત સજી પદ્મલવ નવાં,
હવે રે'વું મારે નવ અવશ સ્વપ્નરથ જગતે,
જવું છે જ્યાં-સાચા જનજગતનાં વાસ્તવ વસે;

કહી યાયું ના હું ગુરુપદ, રહું માનવ લઘુ,
લઘુતા દારિદ્ર્યે પરમ નિઃશ્રદ્ધ નીરખું;
જગે સેવા કાળે કણ કણ કરી દેહ વિતરૂં,
મહા મોઢે યાયું અનવરત સંકેટ, શમવું
દયાને પુણ્યોનાં અમલ વડુને 'તખત જગને;
પડેલા સંમોહિ બ્રમિત ઉરની ફેડી જડતા;
જનું સાચો હું યે મનુજ જાપ આપું જગતનાં
હુધાર્તો, રોકોને; પરમ જગભાંગત્ય રટતો;

નિરાશાની નાવે લીધણ લવલોદ મમદ હું,
નિઃશીમે વ્યાપેલાં તપ અલક આભા દગ-ભરી
વિના સાથી દોડું વિકટ લવપથે દણ તલા
ભરી દેને માર્ગે સુભગ છવિની લબ્ય શુચિતા.

નિરાશાય પાન્થ

ગદ કાવ્યસંમેલ 'પાયેય'માંથી

સંચય

ત્રિ

બંગાળી “કવિતા” માસિકના ચૈત્ર માસના અંકમાં કેટલાંક બંગાળી કાવ્યોનાં પુસ્તકોની આલોચના કરતાં તે જ માસિકના તંત્રી શ્રી બુદ્ધદેવ બોઝ નીચે મુજબ લખે છે:—

હવે કદાચ એ પ્રશ્ન પૂછવાનો સમય આવી ચૂક્યો છે કે આ બધું શું છે ? અને તે કેટલો સમય ગાસશે ? વ્યાકરણરહિત, બેઝણીના નિયમોની ખુલ્લી અવગણના કરતું, છંદો દોષથી ભરપૂર અને અર્થહીન મધ્યપદનાં પ્રકાશનોતું આ હિન્દી ગાંડપણુ શાને આભારી છે ? અને આવાં પ્રકાશનો પ્રસિદ્ધ કરવાની તેમની સાહસદત્તિ શાને આભારી છે ? કદાચ આનાં બે કારણો હોઈ શકે. સૌથી પ્રથમ, કદાચ આજકાલના આપણા યુવાન લેખકો એમ સમજતા હશે કે આ પ્રકારનાં લેખનોથી તેઓ સાહિત્યની બજારમાં સસ્તી અને સહેલી પ્રસિદ્ધિ પામશે. બીજું કારણ કદાચ એ પણ હોઈ શકે કે આ બધા લેખકો એક નવીન સામાજિક પુનર્ધટના ઇચ્છતા હોય, અને એવી નવીન સામાજિક વ્યવસ્થાની ઇચ્છામાંથી આવાં લેખોની પરંપરા જન્મતી હોય. સભર છે કે આ બન્ને કારણો એક જ ઢાલનાં બે ખુસાં હોય. વર્તમાન સમાજરચના પ્રત્યે અસહિષ્ણુતાની લાગણી જન્મ પામવી અને નવીન સમાજવ્યવસ્થાની રચના માટેનાં સ્વપ્નો દેખાવાં એ આજના આપણાં તરુણ તરુણીઓના માનસનું સ્વાભાવિક ચિત્ર હશે. પરંતુ જે લોકો સાહિત્યની પરંપરાગત સત્તામત સરહદો વચ્ચે ઊભા રહી આ લાગણી વિશે છાપરે ચઢી રોજ રોજ પોકાર કરે છે તેઓની લાગણીમાં કેટલી સચ્ચાઈ છે તેની મને ખબર નથી. તેમના વિશે આદર સેવી આપણે ધડીબર કબૂલ કરી લઈએ કે એક નૂતન માનવસમાજ વ્યવસ્થાના ઘડતરની બારે આવશ્યકતા તેઓને જણાઈ રહી છે. તો પછી એ પ્રશ્ન થાય છે કે એવી નૂતન વ્યવસ્થાનું નિર્માણ કરવા માટે તેઓ શું શું કરી રહ્યા છે. કદાચ કોઈ કહેશે કે તેઓ લખી રહ્યા છે, તો હું પૂછીશ કે તેઓ શું લખી રહ્યા છે ?

હર્ષુશીલું થતા જતાં સમાજનાં વાસ્તવિક ચિત્રને વાચકો નોંધી શકે, જેને જોવાથી તેમનું હૃદય બેદાય અને જેને પરિણામે તેઓ નવીન નિર્માણને માટે આતુરતાભરી રીતે તૈયાર થાય એવી નવલકથાઓ તેઓ નથી લખતા કે નથી લખતા તેઓ એવાં નાટકો, તેમજ જેના વાચનથી હોદોની રુદિગન માન્યતાઓ નાશ પામે અને તેને દેહલે બુદ્ધિ અને તર્કને પ્રકાશ પડે એવા નિબંધો પણ તેઓ લખતા નથી. કારણ કે આવાં પ્રકારનાં મંભીર લેખનમાં

પુષ્કળ શ્રમની, નિરવધિ વિચારની અને હડી સમજશક્તિની જરૂર પડે છે. જ્યારે કવિતાને નામે તેઓ હાડકાં પાસળા અને કરોડરજીવ વિનાના કાચીચી મતિન જાતુઓ જેવા કાવ્યો જન્મ્યાવે છે. જેમકે એકાદિ દૈનિક વર્તમાનપત્રની કેઈકે કડિકાને, અથવા એકાદા સામગ્રીજન્ય ઉભરાને તેઓ કાવ્યનું રૂપ આપી દે છે. અને તેને કવિત્વનું નામ આપી સાહિત્યજગત સમક્ષ વધુને એણે અરો પોતાનું ડિમડિમ બજાવતા રજી થાય છે.

જ્યારે કાવ્યમા પ્રાસો મેળવવાની અનિવાર્ય અવશ્યકતા સ્વીકાર્યે હતી ત્યારે કેવળ પ્રાસને કારણે જ વિચારની નિતાંત આવશ્યકતા હતી. પરંતુ મુક્ત છંદની દ્રશનની ઉગમ સાથે વિચાર પ્રધાન રચનાથી ખસી ગૌણ રચાને ચાલ્યો ગયો છે આવા પ્રકારની કાવ્યરચનાઓ એક રીતે છુપું વિમુખ (Escapist) હોય છે. કારણ કે ધર્મસિત સમાજના ઉદય માટે જે ભારે સર્જનશ્રમની આવશ્યકતા હોય છે તેને તેઓ ટાળતા હોય છે અને પોતાનો પાણી પાતળા ઉત્સાહ કેવળ ઉપરોક્ત પ્રકારની ખાલી રચનાઓમાં જ પરિસમાપ્ત કરી દે છે. અને છતાં તેમાના ધણા કશુંક નવીન કરી બતાવવાના જામક ખ્યાલથી દોરણને સર્જન માટેનાં કયાતત્રની સાવ અવહેલના કરે છે. પરિણામે સાહિત્યના આદર્શ નીચે પડવાનો ભય ઉપસ્થિત થાય છે.

સાચા સમય સુધી અમે આ વૃત્તિને નભાવી લીધી છે, પરંતુ સમયે લાલબત્તી ધરવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે.

[માહે જીનના ધી ધ્વનિયન પી. ઇ. એ

શુચિ મૂર્તિ તારી હસે !

સખે ! હૃદય આરસી વિમલ આ જ્યહો સર્વદા
છવી મધુરવી હસે તવ નિતાન્ત સૌંદર્યની-
રહી નવ અખડ હા હૃદયઆરસી આગુની
પડી વિધિ કરેથી હડી સનધા ચૂરા એ ધર્મ.
બહે, નવ ધર્યો ઉરે કદિય રજ એનો પ્રિયે !
અખડિતથી યે મને અધિક બહાલી લઆરસી
જ્યહો કણકણે નવીન શુચિ મૂર્તિ તારી હસે !

લવન-મૂર્ખની કથા

(ગુલજા)

આજને કાલ, રે, કાલને પરમ ને
એમ કરતા સરે મંદ ડગ આ
રોજ--રોજ આ કાળના વહનની
ચોથીના અન્ત્ય વહોં સુધીયે,
ભૂત દિવસો વટે કારગી કા'ણીઓ
સુગંધમનુજો તણા મૃત્યુપથની
જા પ્રુઝાઈ—

અરે ક્ષણિક તુ દીવડા !
લવન છે એક સસ્તોજ ઓળો,
દે જગતરગમંડપમહિં નાચીને
કૂદીને પાઠ ઘડી એક લગવી
આવતો નટ, પછી ના જણતો, જતો
કાળજવનિ પછીતો છુપાઈ,
છે જ આ મૂર્ખસુખની કથા, શોરને
જોર કરતી છતાં વ્યર્થ સ

ઉર્મિલા દવે

અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો!

[જનન]

[જનની જીવો દે ગોળીચાની !]

૩૦

હરે હરે ડરી ઉભી દેવની
ચાલી લાતી હુંસલાની હાર છ !
માયલી જખૂકે અનહુદ દોશની
ખાજે ઘેગ તંપૂરાના તાર છ !
અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો!
એણે કે કે આયખાંઓ ગાળીને
ઉતાર્યા ઉર આધીના આધાર છ !
સચના સંતાડ્યાં યુગને લોચદે
મીલનુ ના અલખને આવાર છ !
અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો!
ગેળના શુદ્ધાલ અંતર વેરીયા
ડીલે ચોળી માયાની રાખોડી છ !
વિષને અમૃતશું ગટકાવતા
લેદને અલેદમાં અખડોળી છ !
અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો!
જીવનમાં એને ન બીજા ચોરતા
એક જ ચૂવે અંચળે પરકાશ છ !
સમંદરના પાતાળપાણી લેદવાં
એકજ સાચા મોતી કેરી આશ છ !
અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો!
મૂકી ધોરી પંથ, એ તો આજતા
ઘોર વનની અગોચર વાટ છ !
લીધા એણે આનંદના હંડ રે
કમંડલમાં આતમના અગકાટ છ !
અધોરીનો દીઠો મેં તો કાફલો

‘ અંચેશ !

અથાવલોકન

અંદા : કર્તા શ્રી ઇંદ્ર વસાવડા. પ્રકાશક નવચેત સાહિત્ય મંદિર :
કિં. ૨-૮. શુભસત્તે સુપરિચિત એવા આ લેખકની આ નવીન કૃતિ આપણા
નવલકથાના સાહિત્યમાં એક મુંદર ઉમેરો કરી જાય છે. વાર્તાનું વસ્તુ, વાતાવરણ,
અને પાત્રો ઉત્તર દિલ્લા સમાજજીવનમાંથી લેવાયાં છે. પાત્રોના સંસારની
જંજાળોથી બેદરકાર, ઉધવામાં એકા, અને ખાવાપીવાના અતિરોળીન એવા
રાધેઆશુનું પાત્ર મુંદર રીતે આપેખાયું છે.

ઉત્તરનાં ખળખળ વહેતાં નીર નેચે વાર્તાને રસપ્રવાહ પણ છેવટ મુધી
વાંચકની રસહસિને સતેજ રાખતો ધાંત રીતે વહે જાય છે. ચોમાસાના પૂર
નેજા ક્યાના અંત બાગમાં આવતા પ્રસંગોનાં ઉપરાજપરી પૂર લેખક જાણે
કામ દિલ્લના પ્રવેશો વર્ણવી રહ્યા હોય એવો ભાસ ઉપજા કરાવી જાય છે
આમ શ્રી વસાવડાની આ નવલકથા સફળ બની છે.

દિલ્લા ડાખ : કર્તા શ્રી અમૃતલાલ રતનજી ત્રિવેદી.
અનાદિ કાળથી સ્વાર્થી પુણ્યોએ રહી બધોળાં સ્ત્રીઓને જે નિર્દેશ રીતે કચડી
નાંખ્યું છે તેમાંથી દુરદારો મેળવી પુરુષ મોહવડી થવા ઈચ્છતી થોડીક સ્ત્રીઓની
આ કથા છે. પ્રસ્તાવનામાં લેખક કહે છે કે આજનું સામાજિક જીવન એવા
પ્રકારનો શુંગળાટ સેવે છે. કાન્તિના પ્રાણુપાણુ પિના નિરોગી રીતે જીવું આજે
વિકટ બની ચૂક્યું છે. નાટ્ય જગતના સંસર્ગેના રહેતા લેખકના તમામ પાત્રો
દુર્લભદાસ શેઠ, રંગીલદાસ, જસવંતી, તત્તમન, ચંદન્ય વગેરે એવી તેા અલંકારિક
બાધામાં વાનગીન કરે છે કે વાંચકને કેટલીક જગ્યાએ વાનગિકતા નથી લાગતી
જનાયે લેખકે વાર્તાને વિકસાવવા બનના પ્રયત્ન કર્યા છે અને તેટલ અંશે તેમાં
તેઓ સફળ નીવડ્યા છે.

—શિરીષ

ખંસરી : લેખક શ્રી મનુસાર્થ ર. રાવ. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રી
રમણલાલ વ. દેસાઈ. પ્રકાશક : નવયુગ દલ્લા મંદિર, પૃષ્ઠ ૩૨. દિંમત
ચાર આના.

આ એક-કાવ્યસંમિદ છે. પ્રસ્તાવના લેખક શ્રી રમણલાલ દેસાઈએ લખેલી
છે. લેખકનો આ પ્રથમ પ્રવાસ દેઈ એમાં રેલો યત્રું નગરે પડે છે. શ્રી
રમણલાલ દેસાઈએ કાવ્યસંમિદને 'એક સાદિન્યપ્રેમી સુવક્તા આચારપદ પ્રયોગ'
તરીકે ગણાવ્યો છે. આમાંના યોગ્ય કાવ્યે વાંચના લાગે છે કે લેખકે કાવ્યસંમિદમાં

પડી ખાસ કવિતા વિશે અધ્યયન કર્યું લાગતું નથી. માત્ર જુના ઢાળ અનેકર સીનેમાજગતમાથી રાગ પકડી લઈ કેવળ અનુસરણ જ કર્યું છે. તે પછી પ્રાથમિક પ્રવાસ તરીકે જેમકે પોતાનું કાવ્યગ્રંથ અરખાલિત વહેતું રાખવા ખાતર આપણા કાવ્યસાહિત્યનો અભ્યાસ રાખે તો સાચું માર્ગદર્શન મળી શકે.

માંઝરી : લેખક રમણિક કિશનલાલ મહેતા, પ્રકાશક : ચોકસી પ્રેસ, બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લિશર્સ, અમદાવાદ. પૃષ્ઠ ૫૨. કિંમત ૬ આના.

શ્રી રમણલાલ સોનીની પ્રસ્તાવના સાથે આ એક સુંદર બાળકાવ્યોત્તેજ સર્જક છે. શ્રી સોનીના કહેવા પ્રમાણે “આ કાવ્યોત્તેજ લેખકે કોઈ બાળમંદિરમાં કાર્ય નથી કર્યું. પણ માત્ર ઘરમાં બેઠા બેઠાં બાળમંદિર દર્શન કરી બાળમનના ભાવો સમજવા અને વ્યક્ત કરવા તેમણે પ્રયત્ન કર્યો છે.” લેખકે કાવ્યો માટે બાળસ્વભાવના વિવિધ ભાવો આનેખવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આમાંના ધણાખરા કાવ્યો બાળકોને મોટે યત્ન લખ એવાં છે. શ્રીયુત મહેતા આવા વધુ ને વધુ કાવ્યો આપે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

મહેન્દ્ર ઓઝા

નીચેના કાવ્યગ્રંથો ન વાંચ્યા હોય તો

જરૂર વાંચજો.

સાધ્યગીત (૧-૪-૦)

?

રવાતિ (૧-૮-૦)

જનની (૧-૦-૦)

જાણુતા બુકસેલરો પાસેથી મળશે.

મહામતીનો મુલતારક

ઈન્ડીઅન ઓલિવની

વહાણના વહાણના

લીમાની પોલીસીએ

વહાણના વહાણની

મહામતીનો મુલતારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ઈન્ડીઅન ઓલિવ

ઈન્ડિયન કંપની

૩૧૫/૩૨૧, હૉર્લી રોડ, કોટ, મુંબઈ

સામારો-કોચી, વેંગલ, પોરબંદર.

સૂચના:-કંપિના' દર અંગ્રેજ મહિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્ષિક લખાણ દેશમાં રૂપિયા ૭૦, પરદેશમાં નિશ્ચિત ચાર, છૂટક નકલની કિંમત આના માર. માલકોનાં લખાણ, બદલાનાં પત્રો, અવગણના પુસ્તકો, લખાણો તેમ જ પત્રિકા અંગેના તમામ પત્રવ્યવહાર માટે એક જ સરનામું:

કોલક, કંપિના કાર્યાલય, પાર્કરોડ, વિલેપારલે.

મુદ્રક-પ્રકાશક:-(કંપિના કાર્યાલય વતી): નરવરલાલ મૂળચંદ વીમાવાળા, 'ગાંડીવ' મુદ્રણાલય, દવાકિયો ચક્રો, સરન.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુકવામાં
આવેલી છે.

ચાલુ જિંદગીના વિમાઓ	તેની ૩૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન ઇસ્ટ
રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિર્મિત રક્ષણ
અસકયામતો	આવવામાં અને ગંદાપકાવ એવા બહુ
રૂ. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવામાં આખા હિંદુસ્તાનનાં ખ્યાતિ
આવક	ભાગવી રાખી છે. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પેદાશીએ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાભકર્તા રૂંડ	ચુખકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમ જ તેણે
રૂ. ૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
ભરપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ ભરપાઈ કરેલી છે. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના નવા જ સ્વરૂપમાં ફરીને
	વિમા કંપનીમાં જે અતિ સલામત અને
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અવસ્થાન લેશે.

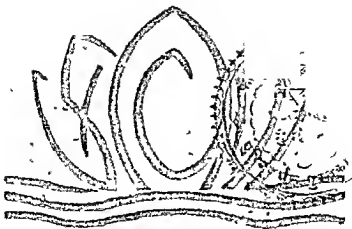
હિંદુસ્તાનમાં રહેતા નાગરિકોની જિંદગી પર લગાવેલી છે ઉપરિચિત
થતા જોખમોને તેમાં સમાવેશ થાય છે અને તે બધા કાર્ન પથુ બાતનું
વધુ પ્રિમિયમ લેવામાં આવતું નથી.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યૂરન્સ કંપની લીમિટેડ.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ બીલ્ડિંગ, એપોસ્ટો સ્ટ્રીટ, કોર, મુમ્બઈ.

શાખા અને એજન્સી ફરેક સ્થળે છે.

હવે થોડા જ સમયમાં ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અકસ્માત
અને સામાન્ય વિમાના બીજા કાર્યો હાથ ધરશે

વર્ષ : ૩]

સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૩

[અંક : ૨

પ્રિયા અને પ્રીતમ

મદભર નયણાં તોજમાં
પતંગિયા શા પ્રીતમને રમાડવી

પ્રિયા :

પાંપણના પલકારમાં,
અંતરના આલાપમાં,
હિલના દર્દમાં
સનાતન સૂર જગાડે છે
અંતરધેલો

પ્રીતમ :

એ એ શબ્દો
વિશ્વમોહિત્યમાં ભૂણશે નહીં
પ્રિયા અને પ્રીતમ
એ બંનેની તસ્વીર

વેન્ગાડ રુડીઓ અ

૩૧૫ ઠાકોરદાગ, પોરટામામે, મુંબઈ.
રંગમાં પણ રુડીઓ ખૂંટી
રહે છે.

ગુજરાતી કાવ્યરસિકો-
તમે 'કવિતા'ના આહક
થયા છો ?

ગુજરાતી કવિતા શીખવનાર
શિક્ષકો-તમે 'કવિતા'ના
આહક થયા છો ?

કોલેજમાં ગુજરાતી ભાષાને
અભ્યાસ કરતી વિદ્યાર્થીઓ-
તમે 'કવિતા'ના આહક થયા છો ?

ન થયા હો તો-
આજે જ તમારું લવાજમ
નોકલી આપો.

'કવિતા'નો એક એક આહક
એક એક નવો આહક મેળવી આપશે ?

લવાજમ રૂપિયા બે.

-કવિતા કાર્યાલય, વિલેપારલે.

મહાકવિ કાલિદાસે લખેલ “શકુન્તલા”

ગાયત્રી

તમારાં લવાનમ મોકલો

રેકર્ડ

પડી ચૂકી છે.

કવિદાસ કોમલથી રચેલા શ્રીમદ શકુન્તલા
સર્વોચ્ચ ગુણોવાળું હોવાથી તેને
શ્રી. પી. પી. એલ. આર. એલ. એલ. એલ. એલ.
મનીષીએ રચેલા શકુન્તલા નામના

ગાયત્રી

શ્રી. કંપની લિમિટેડ,
મેટાજ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

શકુન્તલા નામના શકુન્તલા નામના
શકુન્તલા નામના શકુન્તલા નામના
શકુન્તલા નામના શકુન્તલા નામના

શકુન્તલા નામના

શકુન્તલા નામના

શકુન્તલા

— મુદ્રિત અને પ્રિન્ટ —

પ્રકાશક : કવિતા કાર્યાલય-પાર્ક રોડ, વિલેપારલે

સોલ એન્ટ-હસમુખ મગનલાલ મારફતે,

શ્યામ ભવન, ગજદર પાર્ક, ચીરા બજાર મુંબઈ.

.....માત્ર ૧ રૂપિયામાં.....

જ્ઞાન, ગમ્મત, ૭૫ ગીતીનો અર્થલાભ અને હરિજનોદ્ધાર તેમજ પછાત કોમની સેવા કર્યાનું પુણ્ય સંપાદન કરવા વ્યૂહ દલના પ્ર. પત્રો લરી મોકલો.

... જન્મભૂમિ હરીફાઈ...
વેલો ગાંધી જયંતિ વ્યૂહ દલ વિદ્વાનો
...
વકીલો —એકંદર ઈનામો— વિદુષીઓ

... રૂ. ૭,૫૦૦ ...
વેપારીઓ —પહેલું ઈનામ— વિદ્યાર્થીઓ

... પ્રવેશ ફી ૭૫૫ બંધ ...
સ્વાર્થ સાથે ૧ ગીતી ૨૧ સ્વાર્થ સાથે
પરમાર્થ સાધો રૂપિયો ૧ ગીતી સપ્ટે. પરમાર્થ સાધો
ધર ખેડા આ આ વ્યૂહની બધી આવક ધર ખેડા આ
અપૂર્વ તકનો ગાંધીજીને પ્રિય એવા અપૂર્વ તકનો
લાભ લો. હરિજનોદ્ધાર અને પછાત લાભ લો.

માહિતી ફંડો અગર સંસ્થાઓમાં માહિતી
આપવાનો નિર્ણય થયો છે
માટે વ્યવસ્થાપક
મળે જ. ગુ. શ. હ.
યા લખો : યા લખો .

જન્મભૂમિ શાહદરચના હરીફાઈ વિભાગ

...૧૩૮ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, ચો. બો. નં. ૬૨, સુબઈ ૧...

...સંપૂર્ણ વિગતો માટે જુઓ...

...અઠવાડિક "હરીફાઈ". દર રવિવારે. મૂ. ૧ આનો...

જન્મભૂમિ વ્યૂહોને લગતા પ્રશ્નો લખી મોકલો પ્રત્યુત્તર માટે, અંક જુઓ

શ્રી ગણેશાય નમઃ
ગણુતર દિવસમાં પ્રગટ થશે

શૈલી, વિચાર અને વિષય નિરુપણમાં
ત્રૈવિધ્ય દાખવતા, કવિતાના ભિન્નભિન્ન
સાત રસને મધ્યસ્થ રાખી લખાયેલ શ્રી,
મીનુ દેશાઈના કાવ્યમસકતું પ્રથમ પુસ્તક

પાઠ્યાર

ઉંચા એન્ટીક કાગળ, પાકુ પુકું, સ્વચ્છ મુદ્રણ
અને સુશ્લિષ્ટ ગોઠવણી સાથે પૃ મંજ્યા ૩૬ છતાં
કિંમત માત્ર આના બાર

પ્રાપ્તિસ્થાન—કવિતા કાર્યાલય વિલેપારલે,
મુંબઈ વર્તમાન કાર્યાલય, કોટ, મુંબઈ.

સાદા, સાત્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન
અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુનું—નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ઠે. ૧૧૭-૧૧૯, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

ટે.નં. ૩૧૯૭૫ :

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ—“લૉજ”

અજમાવો પ્રાક્ષિ જીવન મગજના વિકાસે મરાડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,
ગણિતશાસ્ત્રના અટપટા
ઉકેલ માટે, તકરારી મુકદ્દ-
મામાં એક સચોટ દલીલ માટે

લખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી
(૧) કાલબાદેવી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ
અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,
(૪) લાખાજીરાજ રોડ, રાજકોટ.

સુંદર મગજ જરૂરી છે.

— ગૂંથણી —

૧ મજલધેલગાને	...	અમૃતલાલ દ. શેઠ	...	૩૭
૨ રૂહેતુ મારે બિખારી !	...	સુલાખદાસ ષોકર	...	૩૮
૩ ઇસ્મદીયમ્	૩૯
૪ દૂરતા ધાવ	...	પતીલ	...	૪૦
૫ ધૂની સાહિત્યકારો	...	મુલ્લાજી અંબરિયા	...	૪૧
૬ મારવાડીયને	...	હરિલાલ પડયા	...	૪૪
૭ ના જરી યેવના છે	...	વાસુદેવ જાની	...	૪૫
૮ મરુભૂમિ	...	નોતમ	...	૪૫
૯ તારી વાટ	...	અનંગ	...	૪૬
૧૦ ક્ષિતિજને	...	'દિગ્દૂત'	...	૪૬
૧૧ વાળુ અને વનિતા	...	'શમ'	...	૪૭
૧૨ જુગારી	...	દાકોરભાઈ પટેલ	...	૪૭
૧૩ પ્રણય પ્રતિજ્ઞા	...	"કન્દલ"	...	૪૮
૧૪ રૂપાળા હેવાને	...	જયન્ત પાઠક	...	૪૮
૧૫ વીરડી	...	'દિલીપ'	...	૪૯
૧૬ શું જાણે ?	...	'અમન'	...	૪૯
૧૭ મને ગમે	...	વાસુદેવ જાની	...	૫૦
૧૮ અજાણ મુલકે	...	"કિસ્મત"	...	૫૦
૧૯ પતંગિયુ	...	'લ'	...	૫૧
૨૦ કરુણ કલ્યાણી !	...	'યુક્તેષ'	...	૫૧
૨૧ કૃષ્ણ-વપુ	...	'શમ'	...	૫૨
૨૨ ટપાલી	...	દિનકરરાય મહેતા	...	૫૨
૨૩ પ્રયાણ	...	હરિયાકર	...	૫૩
૨૪ મૃત્યુ	...	વામન	...	૫૩
૨૫ કવિને	...	'ચ પેશ'	...	૫૪
૨૬ અવલોકન	...	—	...	૫૫

‘કવિતા’ અંગેના તમામ પત્રવહેવાર નીચેને શિરનામે કરવો.

કોલક-

કવિતા કાર્યાલય—વિદ્યેપારલે.

ક * વિ * તી

તંત્રીઓ:

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ : અંક : ૨

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૪૩

અંક ૨૬

ગઝલઘેલડાને

(‘અન્નભૂમિ’, ‘નૂતન ગુજરાત’ અને ‘પ્રવાસી’ જેવાં સુપ્રસિદ્ધ પત્રોના તંત્રી શ્રી અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠની આ કૃતિ અહીં અમે રજુ કરીએ છીએ. ‘કવિતા’એ કેટલાક ‘ભૂલાયેલા’ને પાછા યાદ કરવામાં, ‘કવિના’ની કેડી છેડી દેનારને ફરીથી એ કેડીએ અદાવતમાં અને કેટલાક સક્રિયશીલ કવિઓ હોવા ઉપરાંત કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ ન કરવાના સિદ્ધાંતવાળાને ગુજરાતી કવિતારસિક જનતા સમક્ષ રજુ કરવામાં સફળતા મેળવી છે. શ્રી. અમૃતલાલ શેઠની અનેકાનેક કૃતિઓ ગુજરાતના ‘વસત’થી માંડી બીજા અનેક સામ્ય વિક્રેમાં વર્ષો પહેલાં પ્રસિદ્ધ થયેલી. ત્યાર પછી વર્ષોનાં બુદ્ધિજીવી વીત્યાં.....

તાજેતરમાં જ મુંબઈમાં દિ. બા. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીને માનપત્ર આપવા માટે સર કાવસજી જહાંગીર હોલમાં એક મુસાવરો યોજાયો હતો. આ રચના એ જ મુસાવરનું પરિણામ છે. આને પણ પોતાની અનેકવિધ પ્રતિનિધિમાં એઓ ત્યારે ‘કવિતા’ના રંગમાં બિરા હોય છે ત્યારે ‘શેઠ’ના અને ‘કવિના’ના આ સેવકને એમની એ કૃતિઓ સાંબળવામાં એમ આનંદ પડ્યો છે. અને એ આનંદમાંથી જ એમની પાસેથી મેળવેલી આ કૃતિ અહીં રજુ થાય છે.—કોલક)

અખબારના લખનારની આ પેશકદમી શી હશે ?

ગઝલો તણા દરખાસમાં એની ઝખાની શી હશે :

(કાંઈ ડર તો નથી ને....કે,)

અખબારની જાદુગરીથી સૂણનારો “ બની ” જશે ?

ગઝલો તણી મસ્તી મહીં એ ગાપડો શું “ બની ” જશે ?

અગ દોસ્ત, ગઝલો ઘેલડા ! તારી શરબીં એર છે,

અખબારની આલમ મહીં જામી શરબીં એર છે.

તું કુંગરે હો, ખીલ્માં હું, શી ફીકર ? સૌ એક છે !

એ શરબીં, જામ એ, સૌ પી જનારા એક છે.

કમલ આ છે, કુમુદ એ છે, લમર લોળા સૌ એક છે,

અખબાર કે ગઝલો મહીં સૌ ફૂળનારા એક છે ?

અમૃતલાલ દલપતભાઈ શેઠ

રૂઢેવું મારે બિખારી !

હાજ્યાં નેત્રો વદન સુરર્ષિ રમ્ય તારે છવાઈ,
ખોટી ના તું વચન પલ્લુ એ ગૂઢ લાપા કળાઈ,
ત્યારે મારા મુખ થકી સરી છાની હૈયાની વાત,
ઝીલી તે એ દિલદલ તણી પાયરીને ગિછાત.

કેવી મુઝ્યા પાળ, પ્રિય હુતી, મુઝ્ય કેવી છું એ તે,
સંધ્યા બોલે સરકી રહીતી કેટલા સ્નિગ્ધ હેતે.
નોયુ તારા નયન મહિ ? ત્યાં ગિદુ બે અશ્રુ ફેરાં,
નોયાં, લોહણ, સ્મિત ક્યું છનાં વાળ્યું પંથો અનેર.

વાયુ અંગે વ્યજન કરતો, શાંત અખિ મુકાતો,
એ તે યોના પ્રિય મિહનનાં ? કે ખીન્નાં ? ગીન ગાતો-
ત્યા બહેતોતો વહી હું ય ગયો તુ થકી દર દર,
ખાળી રાખ્યા વરસ કઈ ગેં લાગણીનાં તુપર.

તો એ આજે તરુગણ તણાં પર્ણ વાયુ હરલે,
ત્યા તો પાછાં ધસી સ્મૃતિતણાં પૂરનાં પૂર આવે,
તે પૂરનાં વિચિ શિખરની મધ્યમાં મૂર્તિ તારી,
રમ્યા, સ્નિગ્ધા, નવરસભરી.....

રૂઢેવું મારે બિખારી !

અસ્મદીયમ્

શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણીનાં વ્યાખ્યાનો

મુંબઈ યુનિવર્સિટીના કોન્વોકેશન હોલમાં શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણીએ તા. ૨૪ થી ૨૮ સુધી વિસતર્ય વ્યાખ્યાનમાળા આપી. દર વર્ષે અપાતાં આ અસામાન્ય વ્યાખ્યાનોએ ગૂજરાતના વિદ્વાનોને ચોતાના સાહિત્યજીવનનો નીચોડ આપવાને સુંદર તક આપી છે.

આ વ્યાખ્યાનો સાંભળવાને ઉલ્લેખી સાહિત્યરસિક જનતાનો ઉત્સાહ અજબ હતો. કદાચ યુનિવર્સિટીના આ બન્ધ 'હોલ'માં આટલી મેદની બાળ્યે જ મળી હશે. ડુંગરાઓને ગમ્મવનાર, નદી નિર્જરનાં શાંત સલિલને ઢોલે ચઢાવનાર આ કવિએ પાંચ પાંચ દિવસ સુધી મુંબઈની જનતાને લોકસાહિત્યનું રસપાન કરાવ્યું. યુનિવર્સિટીનાં વિસતર્ય વ્યાખ્યાનો સાંભળવાને મળતી મેદનીમાં આ મેદની અપૂર્વ હતી.

અને આ મેદનીના જ કારણે મેઘાણીને સાંભળવામાં પણ કેટલીક મુશ્કેલીઓ નક્કી હતી, જ્યાં સુધી એમના વ્યાખ્યાનનો અધિકૃત સાર ન સાંપડે ત્યાં સુધી આંધી વિશેષ કશીએ વાત કહી શકાય નહિ.

દિ. ખા. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીની જન્મજયંતિ

ગુજરાતી સાહિત્યમાં સૌને લોહપિંચ નીરડેલા, સૌની એવા કરી છૂટનાર સાહિત્ય જગનના મુરખી દિ. ખા. કૃષ્ણલાલ ઝવેરીની ૭૫મી 'જન્મજયંતિ' મુંબઈએ ચિરસ્મરણીય રીતે ઉજવી છે.

ગુજરાતી સાહિત્યમાં એમણે કરેલી એવા એટલી જ ચિરસ્મરણીય છે. ગુજરાતી ઐયોનો મોઝન રીવ્યુ દ્વારા પરપ્રાંતોને પરિચય આપવામાં એમણે આંસીસ વર્ષની સતત એકા આપી છે.

એમના "Milestones in Gujarati Literature" જેવા અપૂર્વ ઐયો સાહિત્યના અભ્યાસીઓ માટે ખૂબ મહત્વના છે. થી ઝવેરીએ સાહિત્યની સૃષ્ટિમાં સેવા આપી છે તેવી જ સેવા એમણે સામાજિક જીવનમાં પણ આપી છે. અનેક સરચાઓના પ્રમુખપદે રહીને તે તે સરચાના ઉત્કર્ષમાં એમણે એમની શક્તિનો મહત્વનો ફાળો આપ્યો છે.

મુરખી ઝવેરીસાહેબ હજી ઈર્ષાધુષ્ય એમને અને એમની ધગશ એવી ને એવી જ્વલંત રહે એ જ અમારી પ્રાર્થના.

દૂઝતા ધાવ

: ખાણુ :

(ગતાંકથી ચાલુ)

૨૩

ફાગણના કોલ આવણુમાં સંભાર્યા
ખ્યારા મહેમાન પધાર્યા
પ્રવાસ લાંબો કરી.

૨૪

બેચાવે પહેલાં શેરીમાં ગોળ ને ધાણુ.
સાકરિયા શીંગદાણુ
પતાસા ને રેવડી.

૨૫

તેડાવડે આણુ નાણીતા રંધવારા
ન્યાતવરામાં બનારા
દિગ્ગેતમ નોતરો.

૨૬

સાધિયા કુંદર પાટલા પાસ પુરવો
ધૂપસળી સળગાવો,
ભરો યાળ ભોગના.

૨૭

મોહક ઝેરો માદક રિમતથી ભરેલા
આંતરે લાંબે મજેલા
કેલું દિલના વધિ ?

૨૮

વાહને ખેરી નીકળેલા રંધિયાળા
પાછા આગ્યાર પગપાળા
સ્વદેશની સીમમાં.

૨૯

પહેરવા કપડું પાસ રેલું નથી એક
આપણા આકરા ટેકે
છોડ્યા નહીં છૂટતા.

૩૦

પાધડી વેસું તો બે દોઢા નહીં દેખું,
ખાસાનું શું વ લેખું
ને મૂકું હું આડમાં ?

૩૧

અણુજોપેલા જંગ જોયા ઇતિહાસે
જીવન તરે જોયો માસે
એવા યયા વિખસે.

૩૨

વાદ નવા વણુસાવે છે વાદો જૂના;
કારભારોમાં પ્રભુના
મિથ્યા મથે છે જનો.

૩૩

નીકળે કાનૂન અધકચરા ને અસરો
કાઈ જતા કાઈ જૂરા
પ્રભ તરે કારણે.

૩૪

નાશના સાધન સર્વ કરે છે બેળા
પોતાની આખર વેળા
તણો નહીં રંજ કે.

ધૂની સાહિત્યકારો

મૂલરાજ વ્યંજરિયા

સાહિત્યકારો પણ માનવી હોય છે અને માનવનુસંગે નયનાઈઓ તેઓમાં હોય છે. કેટલીક વાર એ નયનાઈઓ એટલે અંશે પહોંચી જાય છે કે આપણને તેમાં એમની ચૂર્ણતા દેખાય.

પોલેન્ડનો પ્રખ્યાત સંગીતકાર ષેકુવસ્કી બ્યારે પીયાનો વગાડવા બેસતો ત્યારે પાટલી લઈ પીયાનો ચામે ન બેસતો. બધું પોતાને હાથે ત્યાં પાટલી મૂકી ત્યાં ખીયોનો ઢસડી જતો !

કવિ આયરન પર મુઘ્ધ મર્દ ઈંગ્લેન્ડની ઘણી યુવતીઓ તેને પ્રેમપત્રો લખતી. 'કોઈ કોઈ તો પોતાના વાળની એકાદ લટ પણ કાપીને મોકલતી. આવી એક પ્રેમિકાએ મોકલેલી લટમાં ઘડીઆળ પરાની આયરને તેને પોતાના સેજ સામેની ખીંતીમાં લટકાવેલું.' મળવા આવનારને એ ઘડીઆળ પોતાનીને કલા કરતો: 'મારી પ્રેમિકાની લટમાં એટલું સામાર્થ્ય છે કે સમયને પણ બાંધી લે છે.'

ટાલ્સ્ટોય પોતે પારેવાની જેમ ઉડી શકે છે એમ માનતો, ને એક વાર એમ ઉડી જોવા એંસી ફૂટ ઉંચેથી પડ્યું પણ મૂકેલું. સાઈ મધુ કે તેના બાગની ફોનોની બિઝાત પર પડ્યો અને બચી ગયો. ('કોઈ કહે છે કે 'આલું કેમ સૂઝ્યું?' નામે પુસ્તક તેણે આ પછી લખેલું'.)

આનોઈક બેનેટ વિશે કહેવાય છે કે એ પોતાના હાથમાં પાંચ પૌંડની નોટ લઈને ફરતો. તેનાં પુસ્તકો વાંચતો જે પહેલો વાંચક મળે તેને એ નોટ ફોટ આપવા તેની ઇચ્છા હતી. એ મર્યો ત્યાં સુધી એનાં પુસ્તકો વાંચતો વાંચક એણે પોતાની નજરે નિહાળ્યો નહિ ને પાંચ પૌંડની ચવાચેલી નોટ એના ખિસ્સામાં જ પડી રહી.

વિવેચક ઇ. કે. ચેર્ચરટન રાત્રે સૂતી વખતે આના શીશા બરાબી સાથે લઈ સૂતો. એ વડે પોતાના અંગને રોક કરતો ને જરૂર પડે એમાંથી આ ઠાકી પી લેતો ! બ્યારે શૈલીની આનંદ માણવાની વૃત્તિ હીન પ્રકારની હતી. કોરી હાલિસમાં જમતાં જમતાં એ પાઈના ટૂકડા આહકોને તાણને મારતો. જો આ બરાબર વાગે તો એ આનંદથી નાચી ઉઠતો. એને બીજા દેશોના કુરિવાળો અને કુર્સરકારો દૂર કરવા માટે ઉપદેશાત્મક જાહેર ખબરીઆ લખાણો લખવાની ધૂન હતી. એ લખાણોને શીશીઓમાં મૂકી તેમને મસ્તકમાં તરતી મૂકી દેતો. જે દેશને ઉદ્દેશીને લખવામાં આવ્યું છે તેને કિનારે એ પ્રહોલ્લી જશે એમ એ જાનતો. આ ધૂનમાં એકવાર એણે રુશ પૌંડની નોટની પણ કોડી બનાવી તરતી

મૂકી દીધેલી । આપણા પ્રાચીન કવિ ધીરજ ભગતને પણ પોતાના કાવ્યો લખી, વાસની પોલી ભૂગણીમાં નાખી નદીમાં તરતા મૂકી દેવાની ટેવ હતી.

શેલીને મુનર્જનમાં થણે નિશ્વાસ હતો એકવાર રમ્તે જતી કોઈ બાઈના હાથમાંથી તેણે બાળક ખૂચી લઈ તેને તે ક્યાંથી આવ્યો, તે જન્મ્યા પહેલા જે દુનિયામાં રહેતો તે દુનિયા કેવી છે વિ પૂછવા લાગ્યો બાળક ચીસો પાડવા લાગ્યું એટલે માને પાછું સોપતા તેણે કહ્યું 'અજબ છે આજકાલના બાળકો ! પૂછીએ તેનો જવાબ પણ આપતા નથી !'

ફ્રેચ વાર્તાલેખક મોપાસાને કોઈ કોઈ વાર એવો ખ્યાલ આવી જતો કે તે એકાકીના એક ખૂણામાં એકલો જ બેઠો છે, ને બહીકથી એને આખે શરીરે પરસેવો વર્ષા જતો.

એમીન ઝોના જ્યારે જ્યારે ફરવા નિકળતો ત્યારે રસ્તા પરની બત્તીઓ ગણતો જતો. ડો જહોન્સનને લેખકનો કહેરો ઘણું આકર્ષણ કરતો, અને કહેરો આગળથી પસાર થતા દરેક સગીઆને એ સોની અડકાડતો.

ફ્રાન્સીસ જેકન વરસાદમાં ખુલ્લી માડીમાં ફરવા નિકળતો. સર વોલ્ટર રેટ્ટની યાદગારત ઘણી નમણી હતી એક વાર પોતાની કવિતાની જ, એ બાવરનની છે મા િ, ખૂબ પ્રસંસા કરેલી બર્નાર્ડ શો જ્યારે ઉગેના લેખક હતો ત્યારે જાહેરાત મેળવવા પોતે જ પોતાના લેખોના વિવાદ હતો કરે એવા વિવેચનો વિવિધ આવાડિયામાં જૂદે જૂદે નામે લખી મોકલતો.

રૂસો પોતાના એકગરમાં લખી ગયો છે કે 'મને ઘણી વાર થતું કે હું મૃત્યુ પામું તો મને મોક્ષ મળશે કે નહિ ? એક દિવસ મને લાગ્યું કે મેં પેના વૃક્ષના થડને પથ્થર વડે આગી શકું તો મને મોક્ષ મળશે બધી દીગત એકઠી કરી મે પથ્થર ફેંક્યો માર્કુ નિશાન વાગ્યું, તે દિવસથી મને મારા મોક્ષ માટે જરાય શકા રહી નથી.'

ટેનીમનને એકાત એટલું પ્રિય હતું કે એક વાર તે ગાદો પડતાં અમીર-ઉમરાવો અને સાહિત્યકારો તેને મળવા ગયા પણ તેણે કેહ્યું મુલાકાત આપી નહિ એ લોકો તેના ટેવ પર પોતાના નામના કાર્ડ મૂકતા ગયેના તેને પણ ટેનીસને નોટ-પેઈડથી પાછા મોકલાવ્યા શોનો લખેતો 'મત બેન' નાટક બજવાતો હતો ત્યારે કુના માનિકે તે જોવા શોને આમત્રણ આપ્યું 'એ લેખકના નાટકોમાં મને જરા પણ રસ પડતો નથી, ને મારા આને ત્યા સુધી હું એવા નાટકો જોવા કદિ જતો નથી,' શોએ લખી મોકલ્યું.

કવિ કોનરીજ બારે લખી હતો એક વાર ચાર્લ્સ લેમ્બ જમવા જતો હતો ત્યાં એને કવિ સામે મળ્યો. 'આજે તો એકાદશી જ કરવી પડશે' લેમ્બને બહીક

લાગી. એના કોટનું બટન પકડી, આંખો મીંચી, કોઈ ભાવણકર્તાની ભગ્ન અદાથી કવિએ વાત પર વાન ઝીંકવા માડી. કંટાળીને લેખે અધુ વડે પોતાના કોટનું બટન કાપી નાખ્યું ને જમવા ઉપડ્યો.

બે કલાક રહીને એ પાછો વળ્યો ત્યારે પણ કોલરીજ આખો મીંચી, ઉન્નત મસ્તકે પેચું બટન પકડી વાતોના ગોળા ગળડાએ જતો હતો !

ચાર્લ્સ માર્ટીન નામના એક વાર્તાલેખકે પોતાની વાર્તાઓમાંના પાત્રોનું ક્યારે ક્યારે ખૂન થાય છે, કોણ આપવાનથી ને કોણ માંગીથી મૃત્યુ પામે છે એ બધું બતાવવા એ મૃતપાત્રોના સ્મરચુર્યે તેના ધરતી પાઠળ એક નાનીસી સ્મશાનભૂમિ ઉભી કરી છે. તેમાં પ્રત્યેક મૃતપાત્ર માટે ઉભી કરવામાં આવેલી કબર પર તેનું નામ, મૃત્યુતિથિ વિ. લખવામાં આવ્યું છે.

‘ટ્રેઝર આઇલેન્ડ’ લખી મસદર થનાર નવલકથાકાર શ્રી. આર. એલ. સ્ટીવનસન વિશે કહેવાય છે કે એને ગધેડાની સવારી કરવી ઘણી ગમતી, ને કેટલીક નવલકથાઓનું વસ્તુ તેને આવી સવારીઓ દરમ્યાન જ સૂર્યું હતું.

શ્રીમતિ એડી નામની લેખિકા પોતાનાં લખાણોને ઇશ્વરપ્રેરિત માનતી. એકવાર તેના પુરતકના કોપીરાઈટના હક્ક માટે અરજ કરી તેમાં તેના લેખક તરિકે ‘ઇશ્વર’નું નામ આપેલું. એ હક્ક કોર્ટ તરફથી એ માટે નકારવામાં આવેલો કે ‘ઇશ્વર’ હજી અમેરિકા શહેરી તરિકે નોંધાયો નથી !

‘એન્સાઇક્લોપીડીઆ બ્રિટાનિકા’ નામના બ્રિટનના વિશ્વકોષમાં જન્મતા નાનામાં નાનાથી ઉંડામાં ઉંડાં વિષયો પર ઘણી નોંધો લેવામાં આવી છે. લડન યુનીવર્સીટીના માછ પ્રેફેસર બર્નાર્ડે એમાં આસરે ૬૦૦૦ નાની-મોટી નોંધો પોતાની ગાંડપણની અવસ્થામાં લખી છે. પ્રેફેસર સાહેબ છેલ્લા ૩૫ વર્ષથી બ્રોડમરની દિવાનાશાળામાં કેદ છે. આ પ્રતિભાશાળી પ્રેફેસરનું બેઝુ તદ્દન ગેપ છે. જે દિવસે તેમનું બેઝુ ખરાબ થઈ ગયું છે એની લોકોને ખબર પડી તે દિવસે તેઓ કોમેન્ટમાં પોતાનો વગં લેતા હતા. વિદ્યાર્થીઓ તન્મય બની તેમની વિદ્વતાભરી વાણી સાંભળી રહ્યા હતા. એકાએક તેમણે ખિસ્માખોંથી પીસ્તોલ કાઢી કોલેજઅનો પર ગોળીઓ છોડવી શરૂ કરી દીધી જેના પરિણામે ઘણા યુવાનો ધામલ થઈ ગયા. દિવાનાશાળામાં ધણા વર્ષો સુધી તેમની આ સ્થિતિ રહી. સુધરવાનું કંઈ મિલ્ક જણાયું નહિ. પણ તેઓ વિજ્ઞાનમાં થોડો થોડો રસ લેવા લાગ્યા અને ટૂંકથી નોંધો લખવા લાગ્યા ને ઘણી વિદ્વતાભરી હોઈ ‘એન્સાઇક્લોપીડીઆ’ માં ઉપયોગ કરવા માટે મોકલી આપવામાં આવી. લેખો લખી રહ્યા બાદ તરત તેમના પર ગાંડપણનું જીત પાછું સવાર થઈ બેસતું.

ક્ષિતિજને

(મદાકાન્તા)

તારે હૈયે કનક વરણાં તેજનાં ગિંદુ ભગે,
 આશા કેરી સજીવ પ્રતિમા રૂપ જેઓ મુહાએ,
 સતા પાદે કમકતી ઉવા નાચી રે'તી રૂપાળી,
 પૂધા કેરા પુનિત યગલે રાચી રે'તી સુલાગી.
 તારે દેહે વિવિધ વરણા સાચિયા જે સુરમ્ય,
 મારે હૈયે નિત જગવતા ભાવના તે સુભવ્ય,
 ને તારી એ મધુર સુરખી પૂર્વ-પશ્ચિમ કેરી
 સૌંદર્યોનાં પ્રતીક સરખી, કંપનાની વિધાત્રી
 જ્યોતિની, ને અવનવી રૂડી આશની તું પ્રતિમા,
 માટે કો'દિ' ઘટતું ન તને હુખતું કાલિમામાં.
 તોયે તારો સુયશ તણને રાત્રિકેરી શુક્રામાં,
 કાં યોગાણે તિજ સ્વરૂપને ? શું મળે રયામતામાં ?
 રે ! આ તારી વિવિધ રૂપની પ્રાપ્તિની નગ્ન તૃષ્ણા
 તારું આજે પતન કરતી જ્યોતિ-રેખા હણીને.

‘ હિમદ્રુત ’

વાણુ ને વનિતા

(શાદ્દેશ વિકીડિત)

ભણે ના ધમવું, નહિ સરગમે, વાજેથી ના પ્રીત છે,
 મા જેતો, પુરુ જ્યાં. ભર્ષા. પુરુષના. ન્યાં. શોખનાં. ગીત. છે !
 તાલે શા દમકે, વળી સમય શો ? ના સગનો ભણુતો
 વાણુ ને વનિતા છતાંય નિજનાં એ ના મઝા મા'ણુતો.

“શમ”

“જુગારી”

અંજની

બાજની મોજે ના ચાખી,
ગાડી ના તેં બાજી રાખી,
બન્યો હવે તું બાવો બાખી—

અહંમ જુગારી !

મ્હોરે કયમ ના મ્હોરાં તાક્યાં ?
સાથી પાસા ના તેં નાખ્યાં ?
અધુરા સાને દાવો રાખ્યા ?

બીકણુ જુગારી ?

ના, ના; ખેલાડી તું મોટો,
જગમાં નહિ તુજ ક્યાંય જોટો;
દાવ પડ્યો એ તારો ખોટો

શૂરા જુગારી.

પ્રયમ પ્રયત્ને છે ના જીત્યો;
આજ હવે છે એ દિન વિત્યો;
નવી નવી શોધી છે રીત્યો—

હાર્યા જુગારી.

જીત્યો આજ તે કાવે હારે;
જીતીશ કાવે : ના હર હારે;
દિગ્મત આશા છે તુજ વ્હારે—

વીગ્લા જુગારી.

અવળામવળા પડેજ દાવો;
ખંન ધેર્યાના શરજો બાવો;
આ તો છે ખેલનનો દ્વાવો—

જીવન જુગારી.

ઠાકોરલાલ પટેલ

પ્રણય પ્રતિબિંબ

રજની ધોર બધે પ્રસરી હતી,
પણ મને પરવા ન હતી.

કર પરે મુજ મસ્તક ટેકવી
શરીર રેતી પરે ધડી લાંબવી.

ગમનમાં નયનો સ્થિર રાખીને,
નિગ્જતાં, પ્રેમગાતું તરંગને.

ધવસ ધોધ પ્રવાહ શી સ્પુરતી
સ્વરંધુનિમહી તારક ખેડનાં

જગતમર્જક વ્યોમ આટારીએ
અમિત આખ યકી હસતો ઊભો.

અજકીતે વીગળી સમ અંતર આજમાં
દાબિર એક વિચાર અસોપ બની ગયો.

પ્રિય સખી મગને હતું હાસ્ય ને,
નિરખ્યુ તે ઉરના પ્રતિબિંબને !

જડ હરો પ્રકૃતિ, પણ સ્નેહદા,
પ્રણયચેતન પુષ્પ'દી એ પ્રિયા;

ત્યાં ઉરે પ્રતિબિંબિત સ્નેહથી,
હાસ્ય મારે કશે ત ફરી કદી ?

“કુન્દલ”

રુપાળા હૈયાને-

ન હું તારી હૈયાકુટિર પર મ્હેમાન બનવા
ચહું કે ના વાંચું મુજ જીવનના તપ પથમાં
હજે તારી છાયા, નહીં વ સ્વપ્નોમાં તવ છત્રી
તણા લીલા દ્વીપો શીતળ સહરાનું રણ કરે.
મહેચ્છાઓ એથી અધિકતર કૈંયે મુજ હતી
પ્રિયે, કે તારા એ પ્રણય ઘુતિના સૌમ્ય નવલને
પીગાળી આ હૈયું શુચિ પ્રવહના એ તવ શિરે
અભિષેકો અર્પી તવ પ્રણયનો ભક્ત જ રહું.
અભિલાષાનેયે પાશુ અફળતાના ખડક પે
ઝીંકાઈ ઝીંકાઈ તૂટી જ પડવાનું લખ્યું હશે
પ્રિયે તેથી મારી હૃદયમરવાણી પુટતી ત્યાં.
ઉપેક્ષા, આશ્રેષો તવ, હૃદયના રન્ધ્ર પૂરતાં.
મને મરું છે ના હુ.ખ, ફળ જ દેખી રમણીના
રુપાળા હૈયાને કલુષિત થતું આ દીગડમાં

જયન્ત પાઠક

વીરડી

રેતાળ સુક્ષ્મા મહરા મમા રણે
દિશે દિશે આથડતો ભમ્યો હું :
ધાકી ગયો કષ્ટ સહી અનેક,
પ્રવેદશી આ પવન્યું અંગ.
ન શક્તિ કેં મંજલ કાપવા રહી,
ધાકયા પદો ના ડગ પે ભરી શકે :
મધ્યાન્હનો તાપ તપ્યો પ્રઅંક,
તૃપાર્ત હું કલાંત રહ્યો બમી રણે.
ત્યાં તું મળી સુંદર હે મુહામિની
સૂક્ષ્મા રણે શીતળ રમ્ય વીન્દી !
દિલીપ

શું જાણે ?

અરે નાદાન ! તું મારા છવનનો સાર શું જાણે ?
 તને તારી પડી છે, મમ હૃદય ધગકાર શું જાણે ?
 વૃથા શાને વ્યથા દિલની કહું હું શાંત સાગરને;
 ન લાગી હોય જે દિલમાં તે દિલનો વાર શું જાણે ?
 કરે છે નાજ શાને, જોખણર ! તારી જક્ષ પર તું;
 સિતમથી ખુબતી મુજ શક્તિનો લંગર શું જાણે ?
 કિનારા પર ઉભો રહી કાં હસે મુજ જોગમી ભેદ;
 તું સાગરમાં રૂધાતાનાં બચા-ચિત્કાર શું જાણે ?
 થઈ મગરૂર મહમાં આંસુઓ બેક્ષમ ઉઘે છે;
 બિચારાં ચાર દિનની ચાંદનીનો સાર શું જાણે ?
 સમંદર બેસમજમાં જલ કરે પાડું સજિતાતું;
 ન દિલમાં દાગ છે, બેદિલ પ્રણયજંકાર શું જાણે ?
 “અગત” ચાહે કે કંટકથી સલર હો મુજ અમનનાં શુભ;
 કે મમ શુભગાર વિષુ કાંટા અપર આધાર શું જાણે ?

“અગત”

મને ગમે

મને ગમે પંખી થઇ વને વને
 વૃક્ષો તણું સૌ કૃષ્ણ-કૂલ ખાયાં-
 દિગન્ત રાણે નિશાદીન બીડી
 તારા તણી મૈત્રી સદૈવ સાધવી....
 આ વિશ્વનાં બંધન સર્વ છોડી.
 વા એક નાનું ઝરણું હોતે તો-
 વહી રહી દેતર કંઠમાં-
 નાચી સદા હું મયગુરુ રહેતે....

વાગુદિવ જાની

અબાણુ મુલકે

(૫૫૫)

અબાણુ જનમાં વસું વદન રનેહીનાં શોધતો,
 અબાણુ પથમાં લમું વતનની ધૂળી ઢંઢતો;
 વીત્યા વરસ કૈંક જિંદગી તણાં મહુઃ ચેનમાં,
 ન લીંપણુ થયાં હતાં હૃદયપે તદા દર્દનાં.
 સદૈવ ણસ મ્હાલણું સુહૃદ સંગ ઉલ્લાસમાં,
 ઉપેક્ષી રહી આયુની અગનજાળને હાસ્યથી;
 નિહાળી નીર અન્યનાં નયનમાં વિચારી રહુંઃ
 રૂડી લવન-કુંજમાં રુદનની શી આ મૂર્ખતા ?
 અને ? મૂરખ આજ હું પ્રુદ ણની સહું વેદના,
 પળેપળ સ્મરી રહી સુખક માહુરા ભૂતને,
 વધાવી રહું વર્તમાન અફસોસ નિન્ધાસથી;
 પ્રુમારી હતી શી દિલે વતનમાં હતો તે સમે,
 અબાણુ મુલકે હતાશ-મજબૂર આજે થતાં
 શિલા હૃદયની રચી લવન વાટણું અશ્રુમાં.
 “કિસ્મત”

૭

પતંગિયું

પતંગિયા રૂપે પ્રિયા તુ જિંદગીમાં મ્હાલતી,
 ને ફૂલના મધુ યવાના કોડ મારા જાણતી.
 છતાંય તું રહી દૂર ને જાય દૂર ભાગતી;
 આ પ્રીત દોર કાચી ટૂંકી જશ્દી તોડી નાંખતી.
 પરંતુ હું દીવો જનું તો નિશ્ચે દોડી આવતી,
 હરીશ હું હંતર, વાર તોય કાય જાળતી.
 ન હું મળું ન તું મળે, નિમિષમાં ક્ષના થતી-
 મહાય જંખવી તને શું-એ જ તું અભિલાષતી ?

કરુણા કટ્યાણી !

: શિખરિણી :

કરુણા કટ્યાણી ! કવિકુલતણી કીર્તિકલગી,
 સલુણી સંધ્યા શી લલક લરતી રંગલહરી !
 રસ્યાં હૈયાં હેતે શીત શીકરથી મંદ મલકી
 કલાકારે કેરાં; હવન મુકુલિતા મુદ્ગચિ !!
 ઢળી મૂર્છામૌને મૃદુલ શુચિ ઊર્મિ મુજ ઉરે
 કદિ તારા સ્પર્શે ચનમનન વૈકાર મચવી,
 સૂરે સાધી સૂરાવટ મરલ સમેળ લયમાં
 વહાવે કાલિંદી સમ મધુર સગીત-ઝરણી.
 જીલે શબ્દો કયાંથી સકલ દ્યુતિ સૌંદર્ય સહસ્રા
 ઝળી, બૂઝાયે જે અતિ પ્રણલ વેગે નિમિષમા ?
 તદા મોંઘાં મારાં અગાધિન ગીતો કે અવનવાં
 ફૂટ્યાં ના ફૂટ્યા, ને લીનવિલીન થૈ અંતર શમ્યાં !!
 કરુણા ! આત્મા તુ મમ કવિતની, ગીત જનની !
 નચાવી લે યે યે ફરી બસ ફરી ઊર્મિ ઉરની.

‘ચુચત્સુ’

કૃષ્ણ-વપુ

(શાદ્દલ)

જન્માવી જગ પોષતું નિજ વડે મંરક્ષતું સર્વને,
 બ્રહ્માંડે ભરી ભાવ આવ કરીને ઝોઢયું ધરી ચર્વને:
 જિયા અંબરની લલી અવનિમાં એ ભાવના ઉતરી,
 લીધો રંગ દિમે ભરી વપુ વિષે શ્રી રામ-કૃષ્ણે હરી ।

“શમ”

ટપાલી

(૫૫૧)

ટપાલ સહુ દેશની ઉપર કાધ ચેલા મહી,
ભરી હું ફરતો ઘણા ઘર ઘરે ગઝીમાં; જહી,
ભુમે અધિક નામ તો અટપટાં લઈ પાડતો,
અને સમુદ્ર આકળો શું ચરણે તણે દોડતો !

નવા ખબરના દુખી વિગત આપતા પ્રેમના,
અનેકવિધ પત્રને જસ વહેંચતા યાદુ' ના !
મળે હૃદયને ઊડી ઝગક દેખતા પત્રને,
હસે ઉર સતેજમા અધિક શાંતિ દે નેત્રને

ફરેક જનને હઉં જાત પરતુ મારો જ ના ?
પુકારે બહુ નામ રે પલુ ન નામ માર કલા !
હું વાચુ નાહુ પત્રિકા અશુભ કે કદી શુભની,
મળે ન અભિનદને ઉછળના થકી પત્રની !

નથી જ લખનાર કો લખું પછી જ કોને કહો ?
રમાડું નિજના વિના અવર બાળકોને અહો !

દિનકરશય મહેતા

। પ્રયાણ

સલામ ! જસ આપણો ખતમ થાય સંબંધ આ
અર્નાત સહચારમાં અમર વાસ મારો હવે
વહે જીવન બેઠેલુ આ જગત જેહુ રાહે જતું
ઉવેખી નવ કો રાકે જીવનતંત્રના બંધને
મલામ સ્વજનો ! મને હૃદય સ્નેહ સત્કારથી
દીધી જીવનછાંચ ત્યા પ્રખર તાપ સહરા સમે

વલોવી દિલની વસાળ મનુકુલ સંતાપની
અસહ્ય કરી શૂંળલા

અગાધ ગરબ્યા કરે હૃદયસિધુ મોત્તં અને
કદી નિરવતા મહીં છવનગાન થે ગાઈ લે !
ન શોક, ફરિયાદ ના છવન ધુસરીને સુખે
મૂઢી નિજ ખલે વહે સ્વજન શોક શાને પછી ?
નથી હૃદયને તમા નિરવ આત્મ છોને હવે
ભળે પરમ જ્યોતિમાં અગનજ્યોતમાં ના જલે.

હરિયાકર

મૃત્યુ

(૫૫૫)

સદા ધન તમિઝ જે સકળ લોભ રે'તું ભરી
વહે વિવિધ વેશમાં, હૃદયવ્યોમ લે આવરી.
ઝરે સતત ઝેરનાં વિષમ બિન્દુઓને, હરી
રહું અગમગી જગે પુનિત પ્રેમનો દીવડો.
પ્રકાશ મમ દિલનો પરમ પથ ભિન્નળતો
સહુ સતતણા જગે; અસતનેય ઉચ્છેદતો.
રહે સુહવતો સદા સૂસવતો સહુ દિશમાં
ભરી અમિત ભર્ગ એ અળહુજે જગે-ચોકમાં
ભલે જગભરી બધે પ્રખર પાય અંજા પળે
ચળે ન મમ જ્યોત એ તવ જરાય અંખી બને;
રહી ધ્રુવકરે સદા વિચરતી બધે વિશ્વમાં
નવીન પથદર્શનો કિરણ નિત્ય દેતાં રહે.
ડરે નહિ દિલે, બની સીમ અસીમ આ લોકના
અભદ્ર અવકાશમાં ટમટમી રહું તારલો.

વામન

મળી છે પણ એની પાછળ આજના સુવક યુવતિઓ કેટલાં સંઘાડીશું બન્યાં છે એ કોઈએ વિચાર્યું છે ?

પ્રથમ પ્રયત્ન છતાં મીઠી અને મરળ સૈનીમા 'લખાયેથી' આ વાર્તાઓને એક સફળ પ્રયત્ન તરીકે અને સત્કારીએ ધીએ.

ક

રશ્મિ : ગુજરાતી સાહિત્ય મંડળ, મેન્ટ એવિયર્સ કોલેજ, મુંબઈ.

'રશ્મિ', કોયેજના મેગેઝીનથી સ્વતંત્ર ગુજરાતી વિભાગનું પ્રકાશન થાય છે એ ઇચ્છવાનું છે. આ વખતના સપાદનમાં કમવાર જેતા-કવિતા વિભાગમાં શ્રી બાદરાયણ તેમજ શ્રી. જેટાઈના કાવ્યો, સાથે બીજા વિદ્યાર્થીઓના કાવ્યો પણ સારાં છે. એક બે લેખો ધ્યાન ખેંચે તેવા છે. આ વખતે B.A.માં 'વસુધા' પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે છે. અભ્યાસની દ્રષ્ટિએ આ મહીકા ઠીક કહેવાય. બીજો લેખ 'વાર્તાકાર ધૂમકેતુ' પણ B.A.ના અભ્યાસક્રમમાં છે.

ક

પગદંડીને પંથે : પ્રમિથ કર્તા : સ્વ. રા. બ. કમળાશંકર ત્રિવેદી
વ્યાખ્યાનમાળાની વ્યવસ્થાપક સમિતિના
મંત્રી શ્રી મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે. ખપાટિયા ચક્રા, સુરત.

ધોરી સડકના માર્ગથી ઘણું અંશે દૂર રહી પગદંડીને પંથે પ્રયાણ કરનાર શ્રીયુત મેઘાણીનું આ વ્યાખ્યાન રા. બ. કમળાશંકર રમારક વ્યાખ્યાનમાળાના ઉપક્રમે સુરત મુકામે યોજાયું હતું.

આ વ્યાખ્યાનમાં તેમણે સાહિત્યના બે માર્ગો જોતા-એક ધોરી સડકનો માર્ગ અને બીજો સાકડી પગદંડીનો પથ. લોકસાહિત્યને અચર્ય કરવા માટે એમણે જે પ્રયત્નો કર્યા છે એને પરિણામે લોકસાહિત્યનો ઇતિહાસ જાણ્યો અને એ ઇતિહાસનું દર્શન આ વ્યાખ્યાનમાં ચર્ચા છે. એ પગદંડીને પંથે રસાનંદ આપતાં લોકગીતોના ટાંચણો પણ ઠીક પ્રમાણમાં આપ્યાં છે.

૦

સાહિત્ય પરિષદ પત્રિકા પ્રગટ થશે.

મે. તંત્રીશ્રી,

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ પત્રિકા પુનઃ આપુ થનાર છે તે વિષેની ખબર આ સાથે મોકલેલ છે જે આપના લોકપ્રિય પત્ર "કવિતા"માં સાહિત્યપ્રેમીઓની બહુ મીઠે પ્રગટ કરવા કૃપા કરશે.

મહીકા કુમાર નરેન્દ્રસિંહ

મહામતીનો ધ્રુવ તારક

ઈન્ડીઅન ગ્લોબની

વહાણના પહાણના

વીમાની પૉલીસીએ

વહાણના વહાઝારની

મહામતીનો ધ્રુવ તારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ધ્રુવ ઈન્ડીઅન ગ્લોબ

ઈન્સ્યુરન્સ કં. લી.

૩૧૫/૩૨૧, હૅન્ડર્સોન રોડ, કોટ, મુંબઈ

સાચાઓ - કરાચી, વેંતવળ, પોરબંદર

સરના - 'કવિતા' દર અંગ્રેજી મહિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્ષિક તવાજમ દેશમાં રૂપિયા બે, પરદેશમાં સિલિંગ ચાર. દરક ટેનની કોમર્સ આના ચાર આઠકોના લવાજમ બદલાના પત્રો. અસહીકનના મુસ્તકો લખાણો તેમ જ પત્રિમ અંગેના તમામ ખતબ્યનહાર માટે એક જ સરનામું

કોલક, 'કવિતા કાર્યાલય,' પાર્કરોડ, વિવેકાનંદે.

સુદ્રક-પ્રેમશક - (કવિતા 'કાર્યાલય' વતી) નરવરનાલ મૂળચક વીમાવાળા, 'ગાડીચ' મુદ્રણાલય હવાડિયો ચક્રો મુગત

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલ માં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુકેલામાં
આવેલી છે.

આવુ જિંદગીના વિભાગો	તેની ૭૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન ઇસ્ટ
૩. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિલદેહ રક્ષણ
અસકયામતો	અપવામાં અને અતેષકારક રોવા બબ
૩. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવામાં આખા હિંદુસ્તાનમાં પ્રયાતિ
આવક	ભાગવી રાખી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પોલીસીએ ૪૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાઈફ ફંડ	સુખકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમજ તેણે
૩. ૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ રૂપીઆ ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
બરપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ બરપાઈ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના નવા જ સ્વરૂપમાં ફરીને
	વિમા કંપનીમાં જે અતિ સલામત અને
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અમરચાન લેશે

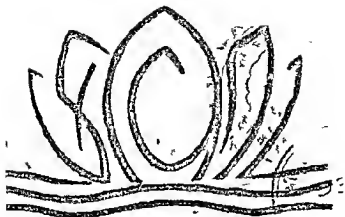
હિંદુસ્તાનમાં રહેતા નાગરિકોની જિંદગી પર સહાયને લીધે ઉપરિચિત
મતા જોખમોનો તેમાં સમાવેશ થાય છે અને તે બદલ કોઈ પણ જાનનું
વધુ પ્રિતીયમ લેવામાં આવતું નથી

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યૂરન્સ કંપની લીમિટેડ.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ બીલીંગ્મ, એપોલો સ્ટ્રીટ, કોમન મુખર્ષી

શાખા અને એજન્સી દરેક સ્થળે છે

હવે થોડા જ સમયમાં ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અકસ્માત
અને સામાન્ય વિમાના ખીજાં કાર્યો હાથ ધરશે.

વર્ષ : ૩] ~

ઓક્ટોબર ૧૯૪૩

[અંક ૩]

ખાળાનો ખૂંદનાર

હાને રજાદે !

કોડબેલી કિચોરી,
શીશવનુ આગણુ છોડી,
જોખનને ઝૂંબે ગાય છે
વસતાના બૂઝાણુ
પ્રેમતા મધુગીત

એના એન્તરના કોડને
સમજે છે સર્જનહાર-
સૃષ્ટિનો તૃપ્તા

અને

એક ધન્ય દિવસે એને
આગણુ - આકાશ છે
કકુમ અકિત

પા પા પગલી.

એની એક તન્વીર-માટે-

વેન્ગાઈ સ્કુડી જોઝ

૩૬૫ કોરબાર, પોષ્ટ સામે મુખર્ષ,

—ગૂંથણી—

૧ આસિય સુન્દરમ ...	૧૧
૨ મગળાબ્જના મૌજિકા...	... ભોવીન્દ્ર હ. દવે	૧૨
૩ કલકત્તાની શેરી	... રતુમાઈ દેસાઈ	૧૪
૪ અસ્મદીયમ્	...	૧૭
૫ દિ. બ. ક. મો. જ. ના	...	
પોણી સદીનાં મહોત્સવ ૫૦	.. પતીલ	૧૮
૬ અપન	.. મુ.	૧૯
૭ દુઝતા ધાવ	... પતીલ	૧૭૪
૮ કાવ્યમા વેધકતા...	... શાંતિકુમાર જી. મદ	૭૫
૯ ગાંધી નિષ્ઠે	... નન્દકુમાર પાઠક	૭૭
શી રીનથી વિસારુ ?	... વાસુદેવ જાની	૭
૧૦ 'અણસુન્દરી' ન્વર્ગ અક	.. ત્રિ.	૭૮
૧૧ માનવ દેયા	...	૭૯
૧૨ અર્થપત્ર	.. ખડેરાવ માંનાથ ખેનાર	૮૦

*

પ્રસિદ્ધ થશે

કોલકત્તા ત્રીજો કાવ્યગ્રંથ

પ્રે મંધ નુ પ્ય

પોણા બે હબર લીટીજોનું

સુગંધ પ્રેમનું કરુણ સળંગ કાવ્ય

પ્રકાશક :

કવિતા કાર્યાલય-વિલેપારલે

રાજકમલ કલામંદિર
ચિત્ર

જેતું સર્જન
કવિ કલ્લગુરુ

કાલિદાસે

કરેલ છે
જેતું દિગ્દર્શન

શકુન્તલા

વી. શાન્તારામે તે

સંભાળેલ છે

ના સુમધુર ગાયનોની

છ રેકર્ડઝનો સેટ

આર. કે. પી. ૧૫૧-૧૫૭

નેશનલની યંગ ઈન્ડિયા રેકર્ડઝ

ઉપર બહાર પડી ચૂકેલ છે

લાંચો ?—

‘કવિના’ માસિકમાં ૪૨-૪૩માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં કાવ્યોમાથી
ઉત્તમ કાવ્યોનો, સુંદર ક્ષોરંગી મુખપૃષ્ઠવાળો સંગ્રહ

ચ ય નિ કા

— મૃદ્ય એક રૂપિયો —

પેસ્ટર જે આના

પ્રકાશક : ‘કવિતા કાર્યાલય-પાર્ક રોડ, વિલેપારલે

સોલ એન્ડ-હસમુખ મંગનલાલ મારફતિયા,

સ્વામી ભવન, ગજદર પાર્ક, સીંગ બગીચ મુખર્જી,

જોઈએ } આ વ્યૂહમાં ૪ ભૂલ સુધીમાં આવનાર
 ઇનામો } બધા હરીફોને ઇનામની ખાલિધરી આપી છે.

રૂ. ૧૦,૦૦૦

૧૬ મ. પત્રોનું બોનસ બીજા ઇનામ
રૂ. ૧,૦૦૦ **રૂ. ૩,૫૦૦**
 બધા નવેમ્બર

આ પ્રેક્ષકના માન અનુભવથી મોટે છે કુલ પ્રેક્ષકોના ને જ્ઞાતાના ૨૨ લેખ રચાયા છે. આવી અજી સન્દો બદલનામના હરીફોને ને આજ્ઞાની ડીપટિંગ બીડા છે કેમકે બહુ ભાગ્યેલી સહ તેવા ૧૦૨ ફોટા મે પડેલા આપણી ૨૩ મે અનુવંદ અથવા આપણી પાસેથી મળી શકેલો કિસ્સો 'દરેકેકે'ના તા ૨૬ સપ્ટે. ૩, ૧૦, ૧૯ ૨૨ ૩૧ એપ્રિલના ૧૯૬૯ નવેમ્બર ના નવેમ્બર બીડા ઉપર મે પ્રેક્ષકની સહાય

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦
૩૧	૩૨	૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦
૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦
૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦
૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦
૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦
૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦
૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦

પ્રવેશ રી. ૧ રૂપિયા

જીતેલો પ્રમાણ ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ હારેલો ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ મે ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ ૨ ફોટા ૧૦૦૦ ને ૩૦
 ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦

૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 ૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦
 ૧૦૦૦૦ ૧૦૦૦૦ ૦૦૦૦ ૧૦૦૦
 ૦૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦

૦૦૦૦૦

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીફાઈ હીપોલસવી વ્યૂહ ૭૧ નું.

ચાવીઓ આડી

- ૧ આવતી... ખરી રીતે તો અંધકારમય જશે એથી દેશની પરિસ્થિતિ છે.
- ૪ ઇનામોનો ... રેકૉર્ડ આ વ્યૂહ સ્થાપિત કરશે.
- ૬ ...ઉચરથી બાળકના ભાવી સ્વરૂપની કલ્પના કરવા ઘેરો જવું યોગ્ય નથી.
- ૭ રસ્તે જતી અગાણી નારીને...નો પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય નથી.
- ૯ વહેણ.
- ૧૧ આજના નરનારીઓ સાંજા...ને સહી શકતાં નથી.
- ૧૩ મધ્ય યુગનાં માનવ...નાં બળરો આજે પણ કોઈ કોઈ જગ્યાએ અસ્તિત્વ ધરાવે છે.
- ૧૪ યંત્રરચનાની...તે યંત્રના ઉપયોગને બ્યાપક બનાવે છે.
- ૧૬ કાપડેસર...ચમેથી નિષ્ક્રિયતાની માસિકી ગાટે ભાગ્યે જ અંધડો રહે છે.
- ૧૮ આપણે ત્યાં સામા પદાર્થ...નો પ્રયાસ કરવાની ધીરજ બહુ ઓછા દાખવે છે.
- ૨૨ તદ્દન નવા વિચારની ઘેઝઝામાં રચી રહેનારને સમાજ "... કહી નવાંજે છે.
- ૨૩ ...બર્પો નયનોની ચમત્કારિક અસર વિશે કવિઓની બાની અનોખી કથા કહી જાય છે.
- ૨૫ સાહિત્યના પ્રગતિશીલ...ને નીરખવાની અભિલાષા કયા સાહિત્ય પ્રેમીમાં નથી હોતી ?
- ૨૬ બારે...ની કિમત કરનાર કોઈકે તો નીકળી આવે છે.
- ૨૭ આ માનવાચક વિગેવણુ સિષ્ટ સમાજમાં ખૂબ પ્રચલિત છે.
- ૨૮ ...ને વિસરી જવાની ઇતિ માણસનાં હલકા માનસનું પ્રતિબિંબ છે.
- ૨૯...માં લીન અનેત્ર માનવી સંસારના અસ્તિત્વને ધડીબર બૂધી જાય તો નવાઈ નહિ.

ચાવીઓ ઊભી

- ૧ "આ માણસ...છે" એવા શબ્દો સાંભળતાંજ સાધારણ રીતે તેને જોવાની આપણને ઇતેજારી થાય છે.
- ૨ તેનો પદ્ધતિસરનો ઉપયોગ શરીરનાં પાચક બળોને મદદરૂપ બને છે.
- ૩ એનું નામાભિધાન જ એની વધુ પડતી લંબાઈની કલ્પનાને અશક્ય બનાવે છે.
- ૪ આનો કોઈ વારસ નથી.
- ૫ 'ઈન્દ્ર' વંચારો.
- ૮ 'જ્યાં ન પહોંચે રવિ, ત્યાં પહોંચે...'
- ૧૦ સિદ્ધહસ્ત ચિત્રકારે દોરેલા દાવાનળની...સામાન્ય માનવીને સ્તબ્ધ બનાવે છે.
- ૧૨ આ રાગની પીડા તો 'વીની હોય તે જ જાણે'.
- ૧૩ આંહિ બે બૂલ નહિ પડે.
- ૧૪ ...જાણી લીધા પછીજ અગાણી નદી ઉતરવાનું સાહસ પ્રવાસીઓ કરે છે.
- ૧૬ કવિઓ...મેળવવા કેટલી મહેનત કરે છે તે તો જાણુતા હોય તે જ જાણે.
- ૧૭ સાહજ.
- ૧૮ 'સ' વધતા 'ક'
- ૧૯ ...ને તથા દેવાનું દૃઢ મનોબળવાળા માણસો માટે સહેલું છે.
- ૨૦ એની કોમની વિસિષ્ટતાઓ તેના વર્તનમાં એવી વચાઈ ગઈ હોય છે કે તે તરત જ જાણુઈ આવે છે.
- ૨૧ ...ને સાપક માણસ સમાજનાં અન્ય માનવીઓથી તરત જ ઘુંદો તરી આવે છે.
- ૨૨ આર્યહીન અક્ષરો.
- ૨૪ .. તો સાથ અકસ્માતથી થઈ જાય તો તેનાથી ક્યારે છૂટા પડીએ એમ યેંધા કરે છે.
- ૨૫ 'કચ્છી' કે 'ભાચી' વંચારો.

ગણુતર દિવસમાં પ્રગટ થશે

શૈલી, વિચાર અને વિષય નિરુપણમાં
વૈવિધ્ય દાખવતાં, કવિતાના ભિન્નભિન્ન
સાત રસને મધ્યસ્થ રાખી લખાયેલ શ્રી
મીનુ દેસાઈનાં કાવ્યસસકનું પ્રથમ પુસ્તક

પાઠ્યાર

ઉંચા એન્ડ્રીક કામળ, પાકુ પુકું, સ્વચ્છ મુદ્રણ
અને સુસ્થિત ગોડવણી સાથે પૃ. સંખ્યા ૩૬ છતાં
કિંમત માત્ર આના બાર

પ્રાપ્તિસ્થાન—કવિતા કાર્યાલય વિલેપારસે,
મુંબઈ વર્તમાન કાર્યાલય, કોટ, મુંબઈ.

સાદા, સાત્ત્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન
અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુદું—નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ઉ. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ : ટલીયાદ એડ્રેસ—“લૉજ”

અન્નમાવો પ્રાપ્તિ જીવન મગજતા વિદારે મણકે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,
ગણિતશાસ્ત્રનાં અટપટા
ઉકેલ માટે, તકરારી મુકદ્દ-
મામાં એક સચોટ દલીલ માટે

સખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી
(૧) મહાપ્રદેશી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ
અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,
મુંદર મગજ જરૂરી છે (૪) લાખાજીરાજ રોડ, રાજકોટ.

ક * વિ * તી

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ અંક : ૩

ઓક્ટોબર : ૧૯૪૩

મળંગ અંક ૨૭

આશિષ

આ સંસારે સફર કરવા એકથી જો લાતાં છે,
ને જોનાં જો ત્રણ થઈ શકે તો ઘણાનાં ઘણાં છે.
ખન્ધુ મારા, શુભ અવસરે હું શી આશીષ આપું ?
મારે માપે કયમ તમ લણી કહો મહેરબા હું આપું ?

ઈશ્વરું તોયે સફર તમને હો શુભા ઉર્ધ્વગામી,
છાયા તેજે, પય-અપયમાં ધૈર્યની હો ન ખામી.
શુભશ્યામા વિજલ-રથના જેહણે દીધ આધી,
તે તેમાંથી પ્રગટત ખલે સ્વાર્થ લેશે જ બાંધી.

પ્રૌઢા સ્નેહી હૃદય-યુગ હો, ભાવના ઊર્મિદોલે
મૂલી લેજો હૃદય ભરીને મત્ત ને સ્વસ્થ લોલે,
ને ભાવીમાં અનુભવ થતાં જો કંઈ ત્યાગ્ય લાગે,
અંખ્યું-માણ્યું તણ સફળ તે આદરે કૃત્ય આગે !

-આગે આગે ગિરિશિખરે જિન્દગીના સુવર્ણ
દૃષ્ટિ માંડી પ્રથમ પગલી આ ભવે કંકુવર્ણ !

સુન્દરમ્

મંગળાષ્ટકનાં મૌકિકો

(શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેની કવિતાઓ 'કવિતા'માં અવારનવાર પ્રગટ થતી રહી છે. એમના આત્મપરિચય'ની કૃતિને ગુજરાતની જૂળ પ્રસાંગ મેળવી છે એક સાક્ષરે શ્રી જ્યોતીન્દ્ર પરના પત્રમાં જણાવ્યું છે કે તેમને મળે 'કવિતા'માં પ્રગટ થયેલી 'આત્મ-પરિચય'ની કૃતિ ગુજરાતી કવિતાઓમાં ઉત્તમોત્તમ છે આને આ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી. પણ અહીં શ્રી જ્યોતીન્દ્ર દવેની કાવ્યરાશિને એક વિશેષ પરિચય થાય છે—મંગલાષ્ટકો દ્વારા એમણે લખેલા સંખ્યાબંધ મંગલાષ્ટકોમાંથી કેટલીક કહીએ અહીં મૂકવામાં આવી છે.....તંત્રી)

ઠાયા રશૂળ અતીવ તોય સહુથી ખેલા સદા આવતા;
પત્ની જે વસતી ગૃહે તદપિ ના ચિંતાથી સૂકા થયા;
એકા ઉદરડા પરે પણ સરી જે જૂ પરે ના પડે,
તે વિધેશ જલ્લેશ નિત્ય અરપે માગમ્ય આ આ યુગ્મને

જેના કોમલ બાળુના પ્રકરણે છૂટાં ગને એકકાં,
જેના આગમને મમસ્ત દુનિયા આવી વમે એકમાં;
હૈયે અસ્થિરતા પ્રસારી, અરપે સંસારને રિમરતા,
તે જાદુગર પ્રેમ હો યુગલને માંગદયદાતા સદા.

જેના સ્પર્શથી મ્હાન જીવકુસુમો ખીલી જીઠે હાસમાં,
જે આનન્દમયી અપૂર્વ રસની સૃષ્ટિ રચે શૂન્યમાં;
તૂટે પુષ્પપ્રહારથી પણ સહે ઘ્રસાંકનો લાર જે,
આશા તે સુખ પૂરજો નવનવાં આ દંપતી જીવને.

અંકે વિશ્વ ધરી રમે રસાલરી ચન્દ્રાનના યામિની,
નિદ્રામાં સુખસ્વપ્ન થી લસલસ્યા મેઘે લને દાગિની;
દેનાં સૌરમન્ડાણ સૃષ્ટિચરતો ખીલે રસાગાં ફૂલો,
શીંગા, સૌમ્ય, મુહાગ મૌરસભર્યા વાતા-વમનતાનિલો;

ઉર્વિજ્યોત્સ દીપાવતા અવિશશી રાનેમલાતે ઊગી,
ભાવો કોમલ જાગીને પગપણે મીડી કરે જિંદગી,

ને બિછાળી અનન્ત ભર્મિ જલધિ ડાલે કંઈ ઘેનમાં,
એ જેની વિલસે વિભૂનિ સહુ તે માંગલ્ય અર્પો સદા.

સિદ્ધિ ભુદ્ધિ સમીપ હૃદયું હર્ષે કદી કાઢ્યે,
પત્ની બે નિરખી વિષણુ હૃદયે નાસી જ કિવા જશે-
એવી બીતિ ધરી કંઈ મન મહીં આલેખતાં મૂર્તિને
ભિન્નિએ ગણનાથની, વિરલ કો શોધી તહીં યુક્તિ ને-

કાઠે ના ઉર ને નસાય પણ ના એવી રીતે જેમને
ગોરે ગોળ લગાવીને ઉદરે ચોંટાડિયા ભિન્નિએ;
ને જે લગ્ન સમું જ બન્ધન ગણી એ ગોળતું રાચતા,
તે વિવેશ ગણેશ આ યુગલને માંગલ્ય અર્પો સદા.

‘જા એ કોણ ?’ ‘હું કૃષ્ણ’ ‘રગ વપુનો પૂછ્યો નથી મેં કંઈ,’
‘કંસારિ હયિતે હું’ ‘હ્રદ્ર છવડા, શું કામ તારું અહીં ?’
‘હું ગોપાલ મૃગાશી,’ ‘યેતુકુલને લેઈ પળો કાનન,’
પામ્યા હાર ત્રિયા વડે ચદુપતિ તે પ્રેરજો મંગલ.

‘છશે ચન્દ્ર દીધો, પરંતુ ગગને સ્થાપ્યો અગમ્ય સ્થળે,
તેજોમૂર્તિ મળે ન એ મનુજને,’ એવું લહી અન્તરે
જેણે ચન્દ્ર ઉગાવિયો ઉર ઉદે, ને એ પ્રણા આગળ
ઝાંખાં જ્યોતિ કીધાં જાંખાં ગતનનાં તે પ્રેમ હો મંગલ.

સ્નેહીને હૃદયે ઉજાળી. જગને પ્રેમસ્વરૂપે વસે,
અંગાંગે સુકુમાર સુન્દરી તણા લાવણ્યથી જે લસે;
જ્યોત્સ્નાપુંજ વિષે જની રસમુધા જે હાસ મીઠાં હમે
તે ફૂટસ્થ અનન્ત જ્યોતિ અરપો માંગલ્ય આ યુગમે.

કલકત્તાની 'શેરી' !

ઓ ! રવીન્દ્રના બંગાલ ! અરે ! ઓ ! શર્યાસ્વામલા ભૂમિ !
 ઓ ! સુગન્ધા સુદક્ષા મલયજ શીતલા શી શિર વિપદ અબૂમી !
 ઓ ! પરમહંસની પુણ્ય ભૂમિ ! ઓ ! સપ્તકોટિની માતા ! !
 રે ! રામ-વિવેકલણી નેનની ઓ ! 'સુર-દોષની દોષા !
 ઓ ! જતીન અને કે વીણાકેરી વીરપ્રજ્ઞતા ભૂમિ !
 : શરદ સુભાષ સમા શતપુત્રો રમતા ધૂલિ ભૂમિ :
 ઓ ! ભારતની શિરમેર ! કલા-વિજ્ઞાને-ધંમે મહેરી !
 સાતે સાગર પાર દસે દિશ અપાર ફારમ ફેરી :
 સુધાપા ધરતીનાં ધાવણ ? રસકસ શું લંડાયાં ?
 ધર ધર પાધર બૂખ્યાં વસવલતાં કાં બહાલાં ન્યાં ?
 મેધ રિસાયા ? કુદરત કોપી ? લોપી મર્મતા મોયાં ?
 સવિતાઓ સુકાર્ધ મર્ધ શું ? ગળા ઝરણુની કાજા ?
 તીડોતે ટોળે ખાધી ડાગર-ડધારી શું ફાળી ?
 નીળા હિમ-ઝાંકળ નોડીએ ખેતરહાર અંમોલી ?
 ના, ના, ના, રે ! કુદરત કોપી, નધી સુકોણી ધરતી ;
 મરતી મરતી બંગધરામાં અક્ષય જીવન-મરતી :

* * *
 ભારત જન ! નો પેલી આધે 'કલકત્તાની' 'શેરી ;
 જાણે માનવતા માનવની આજ બની કે વેરી.
 જાયા ઝાકઝમાળ આલયો, અખર સુનિશ્ચિત માણા,
 ધાળા વાળાં ધ્વનિ વિવેક, ગાજે ગીત 'રસાળાં,
 નીચે નયનો આજ દેતી વિધુતની દીપમાળા,
 વાહન પર વાહન વહી જતાં રંગે રંગ રૂપાળાં.
 ખાતખાતનાં ભોજન મીઠાં સોડમખર છત્રકાતાં,
 રૂપાળાં 'ફાંડાળાં દહે 'ચેયો મિષ્ટ સંમતાં.

* * *
 આધે આધે - રથમાં ગાજે તોપવિમાન ગડડે ;
 આધે આધે જંગલમાં 'કેઈ' માનવમોત' હડડે !
 આજે સોંધારત માનવની-સોંધારત : યીજેની ;
 રથમાં સોંધારત છે માનવ કેરી મોતવીજેની :
 રથમાં માનવ સોંધા-મોતો સોંધા-અયવાં મોંધાં
 ધ્યાદો બૂખ્યાં મૈત્રિય મોટે ફાળ મોત પથ મોંધાં !

આહી કલકતા શેરીએ બૂખ્યાં જન કેં માગે ।
 મૂડીમર ચાવણ, ચપડી ભર નમક ન હાથે લાગે ।
 આહી કલકતા શેરીએ બૂખ્યાં મરવા માગે,
 હાથ । તેમને હડમેલીને ગોત દર ખૂબ માગે ।
 માગે માનવ રેણ : માગે માનમરેણાં કામે ;
 પશુ ના લાથે નગરે એને કામતણાં કેં નામે !
 પરાધીન, પરવશ, બેચરા એ પેટપૂરણું માગે,
 ગર્ભ સંવત્તા ! ગર્ભ સંસ્કૃતિ જાડી તાગ ન લાગે ।
 માગે ના એ સંચય કાળે : ખોબોબર એ માગે,
 મરણના ને માન મૂકતા હેયે કાટા વાગે ।
 માગે માતા શિશુઓકેગ પ્રાણુતણા અનુગમે ;
 માગે પતિઓ ગર્ભવતી નિજ નારીઓના માગે :

*

*

*

સ્વદેશજન ! હર બંગમામની પેખ, પહોં છે શેરી,
 કાળી બૂખનણી જૂતાવળથી આજે એ ઘેરી :
 માનવના છું હાલ જરી, જો, કંતાપેલી કાપા
 બમતી આહી માનવ કકાલે મૃત્યુની હાથા ।
 આદભરી આંખે ને હેયે જોતાં દે આકાશે,
 દિવસ રાત ધરધર શેરીએ બમતાં કા ચોપામે.
 જાડા ખાડા પેટ અને આંગેખાં નિન ખોદાતા,
 ધીમા શ્વાસો આદભર્યા હા । વટવા વટવા મ્હાતા !
 જો, માતાઓ ! જો, નારીઓ ! જો, એની લાચારી,
 બૂખ્યો કપિયે વેચે પેટતણાં હોર મિચારી ।
 જો ! જો ! મમર મૂળાં કાયાં ફૂલગમાં બાહુડાં,
 ચૂમે-ચાવે મરતી માતાનાં સ્તનને એ બૂડાં ।
 આહી કલકતા શેરીએ બૂખ્યાં મૃત્યુ મગે ;
 દર તેમને હડમેલીને-મૃત્યુ આથે માગે ।
 અન્ન વિના રે ! રોગ લાઘવું, ક્યુક્યુ વિજી રીજાવું,
 વ્યર્થ પ્રતીક્ષા કરતાં સાંજે બૂખ્યાં પોરી જણું ।
 ધરતી મૂળી : વ્યોગ નિરૂત્તમ : બોલે ના દે એવું,
 હર પણ હરથામે ઝુંગળાવું, હાથ । હમે એ કેવું !
 બડબડની બડકે બળતી બૂખની ચિનાઓ પેડી,
 મરવા બેડી માનવ કંકાલોની હારો લેડી ।

ધગધગતી ભૂખની ભૂટી પર માનવ ચર્યો ચરિયા,
એ પર ધાગ અમૃતજળની કરશે કાણુ જ બળિયા ?
કાણુ મકરો શીનળ કર એ એને તૃપ્ત કપાણે ?
કાણુ પકડશે બાથો એની-એને કાણુ ઊઠાડે ?

*

*

*

ધરતીની છાતી પર ફૂટ્યા લાખ કરોડ ફેફસા,
રૂધિર નીગળતી, પૃથ્વી ઝરતી. ઉપર પડતા કોણ ?
પરવશતાના પાપ અરે ! આ શાપ સુવામી કે ?
ડગસે ડગસે રોજ ડરાવે, મારે માર નમેરા !
બારતના માથાપાં પાપ આ પરવશતાનાં ખૂરા,
યુગ યુગના છે શાપ હજારો હજાર પડેલ અધૂરા !

*

*

*

એલે ના આકાશ દાસ ! રે ! ધરતી પણ ના ડોલે !
માનવદૈયા પણ ના દારે જી પોતના ખોલે !
ખેડેરી બાધવતા જ બની શુ ? માનવના શુ મૂળી ?
હૃદયલીનતા રાપિત હૃદયે દેઠ મર્ત શુ પૂળી ?
ખેલો કાળો, ખેલો ધનના આજે સૌ મહારો !
ખોનો કોની, કાઠો દાણો, ખોતો સૌ કાઠારો !
સરિતાઓ ઉભરાઓ ભંયાન સાગર કે ઉંઠાઓ !
પળ પળ શોષાતા અપ્પરમા અવરિત ધોધ વહાવો !
જો ! જો ! જન ! પરજન ! આજે ના કરશો કાંઈ મોકુ,
સમય વીચે રે ! લાખ કરેડુ પડશે છેક જ યોડુ !
ભૂખ્યા જનના જડગમ્બિની હોળા એરી ધારો !
શાસક-શોષક-ધુર્ત નાચકો સૌ એમા હોમાજો !
બડબડ તેની ઊઝી જવાલા વ્યોમ સુધી કે જરો,
દાનવના ઘેરાઈ જરો. ભસ્મીભૂત સૌ ધારો !
પીળા પૂછનાળા : લીધા દિવસશીની જુડી,
પોથાઓ, પોથાઓ બળશે : જડશે ના કશુ મૂડી !
પોકળ રવ ધર્મોનો માથાસોતો ડુળી જાગે,
બચકર મૃત્યુધટ નિનાદો ચોપામે ફેલાશે ! *

રતુભાઈ દેસાઈ

અસ્મદીયમ્

આવતી સાહિત્યપરિષદ વડોદરા ખાતે

આવતી સાહિત્યપરિષદ વડોદરા ખાતે ભગવાની છે એ વાત નક્કી થઈ છે. શ્રીમંત નામદાર ગાયકવાડ સરકારે એ અધિવેશનનો સમગ્ર ખર્ચ રાજ્ય તરફથી કરવાનો હુકમ આપ્યો છે. શ્રીમંત સયાજીરાવે ગુજરાતને પોતાનું માન્યું હતું. ગુજરાતી સાહિત્યના ઉત્સવોમાં નેમણે જિંડા રસ લીધો હતો. પૂજ્ય દાદાને પગલે પગલાં ભરનાર નામદાર પ્રતાપસિંહરાવને એમના આ ઉત્સાહ બદલ આપે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

સુખમ્બ કંઈક કરશે ?

૨૫મી સપ્ટેમ્બરે અમદાવાદે 'નવચેતન મંગલમહોત્સવ' ઉજવો શ્રી ચાંપરીભાઈને મેલી આપી. સત્તન બાતીમ વર્ષ સુધી એકમે દાવે માસિક ચલાવ્યે જયુ એ ગૂજરાતી સાહિત્ય જગતમાં રગતવાત નથી. કેવળ સાહિત્ય સેવાનો જોખ લઈ એકલાને ધણીવાર બૂબે મરવું પડે છે એ તો જાણીતી વાત છે. પોતાના પચાસમા વર્ષના સમારંભ નિમિત્તે શ્રી ચાંપરીભાઈએ માત્ર નવચેતનના વધુ ૨૦૦ આફકોની ટેલ નાખી હતી. આ તેમની ટેલ પશુ સુખમ્બ કે ગૂજરાતે પૂરી નથી. એક શુદ્ધ સાહિત્યજીવી ગૂજરાત પામે આથી વધુ કંઈ નહીં માગણી કરી શકે ?

નવચેતન મંગલ મહોત્સવનો થસ અમદાવાદ ભયે લઈ ગયું. સુખમ્બ કંઈક કરે તો સારું.

પ્રો. બલવંતરાય ક. ઠાકોરની ૭૫મી જયંતી

ગુજરાતી જનતાએ એના સાહિત્યગેવકોના ચરણમા યોગ્ય કદર કરીને અર્ધ્ય ધરવાની પ્રજ્ઞાનિકા યશસ્વી રીતે આપુ ગણી છે. સુખમ્બી દિ. બા કૃષ્ણલાલ ઝવેરીની ૭૫મા વર્ષની જયંતી હમણા જ ઉજવાઈ. એની જ માથે આજે પ્રો. બલવંતરાય ઠાકોર પશુ પંચોતેરમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. પ્રો. ઠાકોરની સાહિત્ય સેવા ગુજરાતને જાણીતી છે. આપણા સુખમ્બી સાક્ષરોનો ફૂલ નાદિ તો ફૂલની પાંખડીથી સન્ધાર કરવાનો આપણો ધર્મ છે. ગુજરાતી જનતા પ્રો. ઠાકોરનો પંચોતેરમાં વર્ષાનો પ્રવેશ યશસ્વી રીતે ઉજવે એનું ઈચ્છા.

દિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીના પોણીસદીના મહોત્સવ ઉપ:
[કસીદા]

અપ વાલદે જોહરે સનાસ મદે કુલાહી,
એ જન્મે જોહરીસ્ત ઝ તો સાલગિરાહી ?
ઈન્સ્ત સર કે મીદહદ બોસા બ આરમાન
હમદસે મિહો માહ, ચું મિહીસ્ત વ માહી:
આં બઝમે દરખ્શાં કે કુન્દ ગદિશે જાવિદ
દર કર્મ ઝ દસ્તારે તો જુસ્તા સ્ત પિનાહી:
અઝ જામએ કુહનત હમી જાઝન્દ સદ હજાર,
બરપા શવદ ઝ મએ દુખત શાહાનશાહી !
એહલે કતબ, મુસન્નિદાં, અખઝાર નવીસા
બા ખુશખતીએ બેચુનત ગોવન્દ તુખાહી:
તૂ પેશવાહ મીકુની અઝ પેશએ દરાઝ,
બર મા આતા ફરમદા અસ્ત ડારે સિપાહી:
આ જા કે હાઝિરી, જશવદ ગાહે અદાલત,
બર રોરઝાદ આં બક્તહ બીમે દુખાહી:
બારાદ કે ફરમોશ :કુની મારા; વલેકિન,
દર રસ્મે મા ઈ કાર હસ્ત ખુખ્તા શુનાહી:
અપ પીરે હરમ, હસ્ત સરમ પાયમાલે તો;
બન્વાઝ મરા એ બદાર ઝીરે નિગાહી:
બસ બેવકર શુદીમ દર, અખ્યામે બેવદા,
મમનૂઅ ઝમા મર્તબા, જલાહી વ જાહી:
બે વજહ મી દવીમ દર બાઝારે બેતમીઝ
બા મદુમાને વકઝખાં વ તાલિમે રાહી:
આં ફન કે અઝા દર જહાં અશુસ્તનુમા ધમિ
ચીઝી ન મી દહદ સિવાયે સોઝિસો આહી.
અઝ રજે ચુલ હમીદે આ મહાર; બારહા
શીરીં જખાં રા હસ્ત અન્દરન સિવાહી,
ઈ દિરત સખુનહા કે સરઝાંખ જહારઝ
એહસાને તો દર ખાતિરે મા હસ્ત ગવાહી.
બેહતર એ તવાં જૂદ અઝી ખ્વાહિશે પતીલ ?
સદસાધા બાહ ઝિંદગી તુરા બ ઇલાહી !
પતીલ

ચયન

કવિનું વજન

‘એક ફૂલડી અભિલાષા’ કાવ્યથી ગૂઝરાતી સાહિત્યગતમાં જાણીતા યજ્ઞેશ્વર દિન્દી કવિ શ્રી માખનલાલ ચતુર્વેદીની કદર બૂઝવા હરહારમાં મળેલા સાહિત્યસંમેલનમાં રૂપીઆથી તેમનું વજન કરવામાં આવેલું.

વ્યવહારજીવનમાં કવિઓની વાતને વજન ન આપનારા આજે કવિઓને તોળે છે જાણી આનંદ થયો. વ્યક્તિપૂજા આપણે ત્યાંથી હજી છે અદૃશ્ય થઈ નથી. વ્યક્તિને ન તોળતાં તેના સાહિત્યથી તેની તુલના કરવામાં આવે તો વધુ ઈષ્ટ ગણાય.

દિન્દીના કોઈ પણ કવિ આપણા દાદાર કે ખજરદાર જેવા ધીંગા નથી. તેથી વજનમાં રૂપિયાં ઓછા ઉપજ્યા હશે. જારેખમ શબ્દોથી અર્થપન કાવ્યે ધડનાર કવિઓને આ વખતે જરૂર થાય કે પોતે દેહધન હોત તો કેવું સારું? ને વજન કરવા માટે સાહિત્યકાર ને તેમાંય કવિની પસંદગી કરવામાં વ્યવહાર દુરાળ લોકોની કેવી દીર્ઘદષ્ટિ!

મૂલરાજ અંગારિયા

ટાગોર વિષે

‘માનચેસ્ટર ગાર્ડિયન’ માં તાજેતરમાં ‘ટાગોરનાં સંસ્મરણો’ વિષે લખતાં સર વિલિયમ રોયરટીન જણાવે છે કે અંગ્રેજીમાં ‘ગીતાનલિ’ પ્રગટ થયા પછી તરત જ રોબર્ટ બ્રીજ, ફ્રેડરિક રોંગ વેઝ અને બીજાઓએ ટાગોરને ઓક્સફર્ડ ડીગ્રી અપાય તે માટે યત્ન કર્યો હતો, પરંતુ લોર્ડ કર્ઝને તે વખતે આનસલેર હતા. બંગાળના ભાગલા સંબંધી તેને અને ટાગોરના કુટુંબને મતભેદ હતો; એટલે કહે છે કે કર્ઝને પોતાની સંમતિ આપી નહિ.

સર વિલિયમના કહેવા મુજબ ત્યાર પછી ચીટસ અને ટાગોર વચ્ચે મજા સહાનુભૂતિ તથા સમજણમાં ટાકારા આવી; કેમકે ચીટસને લાગવા માંડ્યું કે ટાગોર આઠલાં બધાં પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં પ્રગટ કરે તે જોડું છે. કવિ તથા સ્વદેશાભિમાની તરીકે તેમણે ફક્ત બંગાળીનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈતો હતો. આ ફરિયાદ ગમે તેવી કડવી હતી સત્તી હોઈ શકે. પણ સર વિલિયમને બંગાળી હોત તો તેમની ટીકા ગણનાપાત્ર હોત. કોઈ પણ બંગાળીને પૂછી જુઓ કે ‘ટાગોર બીજા ભાષામાં પુસ્તકો લખ્યાં તેથી તમારી બંગાળે કંઈ નુકસાન થયું છે ખરું?’ તેમનું અંગ્રેજી લખાણ તો બંગાળીથી ઝરપૂર રેખા પરથી પડેલા ટૂંકા સમાન છે.

(પુસ્તકપ્રથમમાંથી)

છાતાલાલ માનસિંગ કામદાર

કૂલ ખીતે છે કે તરત જ આપણે તેના પર આપણી આખ નિહારીએ છીએ. કૂલ કરમાય છે કે તરત જ આપણે એના પરથી આપણી આખ ખેસી લઈએ છીએ.

*

*

*

મીનની કવિતામાં સ્ત્રીના રાતા હોઠ વિષેનો સીધો ઉલ્લેખ આવતો નથી. સ્ત્રીના અંગોને કવિતા સદા ઢાકેલા રાખે છે.

મીનના કવિને જો બે જણાના પ્રેમના આવેશની વાત કરવી હોય તો એ કહે છે:

“નદી ઉપર બે બસી વાગે છે, અને આ બે બસીના સરો સામસામા અંકુળાય છે”

એક કવિ લખે છે

આવજો, હું એક લાખી સફરે જાઉં છું ખુવખુતે સવાલ કપો, શ્યામની શૂરાસે સવાન કપો, લનનાના સિંગતે સવાન કપો-અને છતાં જવાબ ન મળે. આ જવાબ હોય હવે હું જાઉં છું.

(વન્દેમાતરમ્)

મીન અને શિશુક

મીનના કોઈ પણ કવિએ મીનની સ્ત્રીઓના સ્ત્રીનાં નાક, હોઠ, ગોળ કે શિશુક પર કવિતા લખી હોય એવું હજી સુધી જણાયું નથી.

(‘અનલિક્ષ’)

કવિતાને ચેતવણી

અખબારની નાનકડી એક જગ્યામાં રથજસદોષ ન પડે તો કવિતા છપાય છે બાજુની જગ્યાઓમાં મોટા મથાળા અને ચિત્રો સહિત-પેટનો કુખાવો, દવાઓ અને ઝીંતેમાની જાહેરાતો ઉપાય છે અને તે સિરાયની ઘણી જગ્યામાં પાનકર, ઘૂટ અને સાબુઓની તરફતરેહની તારીફો જોવા મળે છે અને આ બેની વચ્ચે એક નાનકડી જગ્યામાં છપાઈને વાચકોના દેવાને રથજસદોષ કવિતા થી રહી છે, પણ જો હવે કવિતા પોતાની સમાજ નદિ રાખે તો તેને મજેલ તરફ રથાનથી પણ અત્યંત ધવાતો એને વખત આવશે..

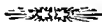
ભગીરથ મહુતા

એક ગહન પ્રશ્ન

‘હેલ્લાં ૪૬ વર્ષથી હું બંગાળમાં રહું છું અને હેલ્લાં ૩૦ વર્ષથી એ પ્રશ્નનું નિરીક્ષણ કરતો આવ્યો છું. બંગાળી પ્રજા બુદ્ધિમાન અને ઊર્મિશીલ પ્રજા છે. એ પ્રજાના સાહિત્ય માટે હિંદ ગૌરવ લઈ શકે તેમ છે.

પણ હેલ્લાં ત્રીસ વર્ષ થયાં એક ગહન પ્રશ્ન મને મૂઝવી રહ્યો છે. તે એ કે બંગાળના સાહિત્ય અને બંગાળની પ્રજા વચ્ચે આટલું મોટું અંતર કેમ ? બંગાળનું સાહિત્ય જેટલી જાતી કોટિએ છે તેટલી જાતી કોટિએ બંગાળી પ્રજા નથી જ; બધે નીચી કોટિએ છે એમ કહીએ તો ચાલે. સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની, એ પ્રજાની અવહેલના, સ્ત્રીને દારી ખાનવાની અમાનુષિતા, વિધવાઓ પ્રત્યેનું, ઠંડોર વર્તન, પોતાના સ્વાર્થ માટે સામાને ગમે તેટલું તુકસાન થાય તોપણ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાની ખાસિયત, નિરંતર કારકૂનીમાં જ જીવન ગાળવાની ટેવ, વરવિક્રમની વિનાશક પ્રયાને વળગી રહેવાની ચીવટ-આવી આવી અનેક નાની મોટી દુષિત વૃત્તિઓ જે પ્રજાનું સાહિત્ય આટલું બધું ઉચ્ચ, ગાનવતાથી સભર અને જીર્મિ-શીલ છે તે પ્રજામાં શી રીતે ટકી શકતી હશે એ પ્રશ્ન મારે મન કોયડા સમાન છે. ‘હેલ્લાં ૩૦ વર્ષથી આ કોયડો મને મૂઝવે છે અને હજીય તે અણકુદેશ્યો જ રહ્યો છે. ત્યારે પ્રશ્ન થાય છે: “શું સાહિત્ય એ પ્રજાજીવનનું પ્રતિબિંબ નથી ?” અથવા “જેવી પ્રજા તેવું તેવું સાહિત્ય” એ સૂત્ર શું સાચું નથી ? કે શું છે ? પ્રશ્ન જાણે !

આંખથી ઉદ્દેશી

હુસેની કાવ્યસંચય

[નસીબ સહસ્ત્રના અલી અંક, સંપાદક : કલીમુદ્દીન

અ. હુસેની : રવિવાર પેઠ, પૂના : મૂલ્ય ચાર આના]

ગુજરાતના અને નવીન મુસ્લિમ ચાવેશનાં, હજરતઅલીને નિહાળનાર એ અંખેલી કાવ્યોના આ મહેલ મુસ્લિમ-ગુજરાતમાં અપૂર્વ હોઈ આદરપાત્ર છે. કેટલાંક સરજા અને માસ્તિફ કાવ્યો ઉરાંત મુસ્લિમ મિરાદરના આચારપદ હંદ પ્રયોગો અને ‘શનમી’, ‘નસીબ’, ‘જીવજીવી’ અને ‘કિરમત’ની કૃતિઓ ખાસ નોંધપાત્ર છે.

દૂઝતા ધાવ

[ખાંચણાં]

(ગતંકથી ચાલુ)

૩૫

હો સુજ પ્રીતિ શુરુપદ્યરણુપરાગે
જેહથી ભ્રમ-ભય ભાગે,
ફળે ચાર ઠામના.

૪૦

પાંચ વખત ફરં તેહને વચમાં રાખી
નિમ્મદમાં મન નાખી
હણું પાચ ખારધિ

૩૬

જેની ફૂપા થઈ પ્રાપ્ત થવું પદ જાયું
તેહના મન મહી ખૂચું
જવું પેર છોપમા.

૪૧

સાતે દિવસ જવું તેહના નામની માળા
છોડી બધા બાલ માળા
જાણુ આડે યામ હુ.

૩૭

જોડી જુગલ કર આવમર્યું શિર નાચું
જેથી નિકટપણુ પાચું
ખરા અનુરાગનું.

૪૨

ધખતી ધૂણીમાં ચાલવું પડવું ત્યારે
થઈ પર જન્ય ઉગારે
પ્રતાપ જેનો મહા.

૩૮

આંખમાં આંજુ આગણીની ધૂળ તેની,
પાવડી ન્યાં પડી એની
ગણું તીયું તે જમા.

૪૩

નવજખ તારા આબને એથે સમાથે
સોમ અને સવિતા યે
નિયંત્રણને ચહે.

૩૯

પકિત અંગે ગાડું ગુણો વાર વારે
હોનો જોગ સસારે
સુલભ નથી સર્વને.

૪૪

કોને નહીં ભીડ અમણી જનની સાચા !
આવે ઉત્સાહને વાચા
સુખદ સહવાસથી.

કાવ્યમાં વેધકતા

શાંતિકુમાર જી. ભટ્ટ

સહૃદય ખની સાચી મલાહ' આપનાર અને સનાતન સત્ય ઉચ્ચારનાર એક સંસ્કૃત સુભાષિત ધનુર્ધારીનાં બાણને અને કવિનાં કાવ્યને સરખાં મળે છે. કારણ કે ખને સામાનાં હૃદયમાં પ્રવેશ પામી તેનું મસ્તક ડોલાવે છે. વેધકતા કાવ્ય માટે અનિવાર્ય અને અવિચોન્ય છે. વેધકતાને લીધે જ કાવ્ય કાવ્ય ગણાય છે. આ સુભાષિત ખનિ દ્વારા એમ પણ સમજાવે છે કે કાવ્ય પ્રથમ હૃદયની ઊર્મિઓને સુસુપ્તાવસ્થામાંથી જગાડી તેમનામાં ઝબકાર ઉપજાવે છે—મળે ચક્રરાગે અનુભવાતી રોમાંચકતા. ત્યાર પછી જ કાવ્ય મગજમાં પ્રવેશે છે અને ત્યાં તેનામાં રહેલા સ્મરણીય સ્થાવી અને શ્રેયસ્કર તત્ત્વોની અવિરમરણીય નોધ મનપટ પર થાય છે. ધ્વનિ કાવ્યનો આત્મા છે અને તે કાવ્યમાં સમગ્ર સૌંદર્ય રૂપે વ્યાપ્ત હોય છે. ધ્વન્યાલોકના કાવ્યને એક મનોહર શ્લોક રચ્યો છે કે:

પ્રતીયમાનં પુનરન્યદેવ વસ્તુસ્તિ વાણીષુ મહાકવ્યીનામ્ ।

યન્ તત્ પ્રસિદ્ધાવયવાતિરિક્તં વિમાહિ લાવણ્યમિધાંગનામ્ ॥

સારાંશ કે સૌંદર્યભગી પુનનીના પ્રત્યેક અંગે ઉપરાત સમગ્ર સ્વરૂપે પણ સૌંદર્ય હોય છે તેમ કાવ્યમાં ક્યન પાઠણ પણ ખનિ હોય તે જ કાવ્ય ઉત્તમ ખની શકે. આખું ધ્વનિકાવ્ય એ જ હજારો કવિની પરમ મિદિ છે. હૃદ હરણ માટે રનેહરિમનું 'બગ્નસ્વખની નાવ' કે ઉમાશંકર શેખરે 'બગ્નતાં પાણી' બસ છે.

પ્રત્યેક કલાકૃતિ માફક ઉત્તમ કાવ્યમાં એક જ છાંય પાડવાની કસા પણ હોવી જોઈએ દયારામની રસની તરતી ગરખીઓ કે સુદરમ, ઉમાશંકર, ચંદ્રવદન કે રનેહરિમનાં ઊર્મિગીતા કે સોનેટો ઉચ્ચ કક્ષાનાં કાવ્યોમાં ગણવાને પાત્ર હોય તો તે આ શુભને લીધે જ.

કોલરિજે કાવ્યની વ્યાખ્યા કરતા દહું છે કે "કાવ્ય એટલે સુંદર સંખ્દોનું સુંદર આયોગન." કાવ્યમાં આર્યપોષક સંખ્દરચના હોવી જોઈએ. ધીધુત બ. ક. દા. તું 'આરોદણ' કાવ્ય શુભો:

"પરન્તુ મ્હડતું હજી મ્હડતું એજ મ્હડી તૃપા. -

મ્હડું વળી ઉત્તો રહું. પ્રિતિ પદે દિશાઓ ખમે."

પર્વત પર કોપ ચડતું હોય તેવો આભાસ નથી યતો ! શોડં ટનિસનનું 'લોટસ ઇટસ' કાવ્ય વાંચના મહદય વચ્ચે પોતે પણ ઝોકાં ખાય છે.

રસ જેનો આત્મા છે એવું આલેખન કાવ્ય ગણાય છે. વિશ્વનાથની કાવ્યની વ્યાખ્યા ઘાન્યં રસાત્મકં કાવ્યમ્ । આગળ ખીન્ન આસંકલિકાની વ્યાખ્યા ઝાંખી પડે છે. કાવ્યમાં હૃદયમાં મોસર પેસવા માટે સરખતા હોવી જ જોઈએ. "તાક્યું તીર મારનારે તો પ્રેમાનંદ જ" એમ પ્રેમાનંદ વિશે કહેવાય છે. નગાખ્યાનમાં, "બૂલી બમે છે બાગિની"વાળું કડવું શુભો. ધડીમાં ઓનાવનોને રસાવનાર હસા-

વનાર કે પાનો ચકાવનાર પ્રેમાનંદ રસજગજ્ઞાને અવિરતપણે વહાવનાર કવિ શિરો-મણિ અને ગસનો હિમાવધ છે.

કાવ્યમાં અપુષ્ટાર્થત્વનો દોષ એ ઉમળા કવિઓ સામે લાક્ષણિક છે.

चिलोकय चितते व्य म्नि चितुं मुग्य रुवं प्रिये ।

[પ્રિયે, વિશાળ આકાશમાં ચંદ્રને જોઈ કોષનો ત્યાગ કર]

એમાં આકાશને વિશાળ કહેવાની શી જરૂર. નાનું બાળક પણ સમજે છે કે આકાશ વિશાળ છે કોઈ માણસને આપણે પૂછીએ કે તમારા હાથમાં આ શેત્રું પુસ્તક છે અને એ જવાબ આપે કે આ સોનેરી પુઠાવાળું ઓશફડમાં છપાયેલું, સુમધમાં મારા મામાના હાથે ખરીદાયેલું અને મને જન્મદિવસે બેટ આપેલું... ..“બસ, બાઈ બસ,” આપણે મનમાં બોલીએ છીએ કે “આ બકવાડ છેડી સીધું જ વહોને.” કાવ્યને કે બાણને અલકાર શાં ?

કવિએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કાવ્ય એ કઈં વાચકને વાક્યચ્ચનાની જુલ-જુલામણીમાં શ્રવણવાની કે તેની બુદ્ધિને કસવાનો ગણિત જેવો વિષય નથી. કે નથી અપરિચિત શબ્દપ્રયોગોના પરચાઓ વચ્ચે રમાડવામાં આવતી Obstacle-race, સકુલ વાક્યચરચના અને અપરિચિત શબ્દો વગર ટાગોરના લગભગ બધા જ કાવ્યો લખાયા છે વાચકના મગજને કસવા બીજા વિષયો ક્યાં ઓઝા છે !

ઉત્કટ મનોમયન કે સ્વાનુભવ વગર કાવ્ય ન બને. બને તો તે નિર્નાયક જ હોય. પારધીના બાણે વીંધાતા સારસને જોયા વગર વાલ્મીકી રામાયણ ન લખી શક્યા હોત. બાકી તો જોડકણાં અને શબ્દની રચનાઓ તો “ભાંતો પે વસિયાં,

વસિયાં પે સખિયાં,

સહિયાં પે નહિયાં,

ચારે તૂકાં મહિયા” જેવી જ લાગે.

કાવ્યમાં વેધકતા આણવા અમુક જ રસ કે અમુક વિષય જોઈએ એવી પક્ષાપક્ષી નથી. કુદ્વલકમાં કુદ્વલક ‘વટેલી ચંપૃધ’થી ‘ચુસાયેલ ગોઠલા’ પર પણ કાવ્ય લખી શકાય. વિષય પરત્વે અમત્યની છે કવિની દૃષ્ટિ. જેવી દૃષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ. અસુંદરમાં સુંદરતા જોનાર કવિ કહી શકે કે

“હું ચાહું છું સુંદર ઝીજ સૃષ્ટિની,

ને જે અસુંદર રહી તેહ સર્વને

મૂકું કરી સુંદર આહી આહી.”

કવિકૌકિલ માત્ર વસંતમાં જ ગાય અને જ પ્રિય લાગે એમ નથી. અપાઠની મેઘવી ગતે પણ કોપવનો ટહુકો ધણી વાર અત્યંત મીઠાશ ઉપજાવે છે. કવિએ સૌંદર્યપાન સંપૂર્ણપણે કર્યું હોય તો જ.

“સૌંદર્યો પી હરજરણુ ગારો પછી આપમેળે.”

નાણું નિશ્ચે-

તપી અંગારા શા દિવસભરના તાપ, હળવા
બની શીખા-થાયે, રવિ ક્ષિતિજમાં મૌમ્ય બનયે;
અને રંગો વેરી ગગનપટ સન્ધ્યા સુહવયે,
સખા, ત્યારે લેને મુજ ગૃહતણો પથ મળવા.

ઠઠી દીવા હોયે ઝગઝગ થતા રમ્ય ગૃહમાં,
વિસામો લેને તું ક્ષણિક ભિર્મિ દ્વાર નિકટે;
શમી બાયે મૌએ, ટગમગ થતા દીપ પડએ,
પડયો હોઈ ત્યારે પુનિત મુકને પાવ ગૃહમાં

ભલો રહેને પામે, અધીર બનતો ના-નિરખાને,
અને ભાગે ત્યારે ગત સમયનાં રંક-સ્મરણાં,
ઝામે મારા નેને ગદગદ થતાં અશ્વઝરણાં,
સખા, ત્યારે તારો વરદ દર લાલે રસબળે.

કરું શું ? નાણું છું, પર સમયની તું વિહરતો,
છતાં નાણું નિશ્ચે અવમર થતાં આવી ગાળતો.

નન્દકુમાર પાઠક

શી રીતથી વિસારું ?

-મિત્રોપજ્ઞિત -

એ સ્મિત તારું હજી સાંભરે છે,

ને દીપ્તિઓ નેનમડાં તરે છે.

એ ભાવ તારા અતિ ભવ્ય જીંડા-

એને કહે શી રીતથી વિસારું ?....૪

વાસુદેવ જાની

‘ગુણસુન્દરી’નો વર્મા-સ્મારક અંક*

ત્રિઃ

‘ગુણસુન્દરી’ માસિક પત્રના આદ્ય સ્થાપક મયાનક, અને સંપાદક શ્રી જયકૃષ્ણ નામરદાસ વર્માના મૃત્યુ બાદ, આ માસિક પત્રના ચાલુ સંવાયકોએ સ્વ શ્રી વર્માની સ્મૃતિમાં સ્મારક અંક પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

આ અમ્નુ અમમર્યુ છતાં સદગત પ્રત્યેના પ્રેમ અને પૂત્યભાવને કારણે વહન કરતુ પ્રિય ધર્મ પટે એવું સંપાદન કાર્ય રચના મિત્ર અને પ્રશસક બાઈશી યજ્ઞેશ હ શુકતે બળ્લ્યુ છે. મગફૂર સ્મારક અંકમાં શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી હુણાવાડાના નામદાર મહારાજ, ડૉ કાંતિલાલ છ પટ્ટા શ્રી ડૉ હરિપ્રસાદ દેસાઈ, શ્રી પ્રાણુનાન દેવકરણુ નાનજી શ્રીમતી જયશ્રી ગાયજી, લેડી વિદ્યાગૌરી નીનકક અને શ્રી કૃષ્ણનાન ઝવેરી આદિ આપણા મહાજનોએ અને ઇતર સમકાનીન સાહિત્યસેનીઓ તથા પત્રકારોએ સ્વ બાઈ વર્માને પોતાની સ્નેહામૃતિ અર્પી છે. બાઈ યજ્ઞેશનું ‘તર્પણુ સહુદય વાચકની આખગા પાણી લાવી મૂકે છે.

બાઈ વર્મા વિદ્યાર્થી તરીકે ખૂબ તેમજની હતો. હિન્દુ શિક્ષણના પરિપાક રૂપે તેમણે પોતાની કુટુંબ મર્યાદા પૂરતો પુરુષાર્થ આદરી બેઠી રહેતું પસંદ કર્યું નહોતું. બનકે મમાજની અને દેશની અદર રોજ રોજ યતા આદોતનના અવાજ સાથે તેમણે પોતાના દેવાના આદોતનનો અરાજ મિનાવેલો હતો.

આના સ્મરનને વશ થઈને જ તેમણે જિંદગીના પ્રારંભ કાળમાં પત્રકારિત્વમાં કપનાન્યુ હતું. પાછળથી સ્ત્રીરંગની પછાત જીવન દશાથી અકળાઈને તેમણે ‘ગુણ સુન્દરી’ શરૂ કર્યું અને એમ બીજી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ગુજરાતના સારકારિક અને સામાજિક જીવનમાં પોતાનો નક્ક ફાગો પૂરવા મથી છૂંચા કેવળ આટઆટલા સ્નેહીઓ અને સખીઓજ નહીં પણ સાસ્કારિક અને સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં સકળાયેના મિત્રોએ તેમને યાદ કરી આસુ સાર્યા છે તેજ તેમના જીવનની અનુપમ ફોરમની પૂર્ણ પ્રતીતિરૂપ છે. આનું જીવન સદા ધન્ય છે.

આ અંકની યોજના બર લાવવા માટે અમે ‘ગુણસુન્દરી’ માસિકપત્રના અવસ્થાપકોનું તેમજ તેનું સંપાદન કરી પોતાનું સ્વ પ્રત્યેનું સચ્છુ કષ્ટક અશે ફેડવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે બાઈ યજ્ઞેશ શુકતનું અભિનંદન કરીએ છીએ.

* ગુણસુન્દરી અને સ્ત્રી હિતોપદેશ : સ્વ. વર્મા અંક : ખાસ સંપાદક યજ્ઞેશ હ. શુક્લ, ગિરગામ, મુબમ્બઈ. પ્રકાશક અબ્બાવાલ ઠક્કર, હુહાણા મિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

માનવહૈયાં

લોકપ્રિય 'નવચેતન' માસિકના વિદ્વાન તંત્રી શ્રી ચાંપશીભાઈએ ઉપરોક્ત કૃતિમાં પોતાની આકર્ષક અને લાક્ષણિક શૈલીથી "પ્રૌઢ-પ્રેમ" આલેખવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આપણાં નવલ સાહિત્યના રસધાનમાં આ કૃતિ એક મીઠી વાનગી સમાન છે.

વાર્તાનો નાયક રમણલાલ પ્રૌઢ વયનો, રમિક અને શુદ્ધ નીતિને અનુમરતો ગૃહસ્થ છે. ત્રણ પુત્રપુત્રીના એ પિતા સામાન્ય રીતે શુદ્ધ જીવન ગાળી જીવનનો આનંદ કુટુંબમાં પ્રવર્તેલો જુએ છે. પરંતુ એમનું ભાવબીજું હૃદય ડોકિયાં કરે છે, જોગની વર્ષગાંઠ નિમિત્તે પોતાની પ્રિય પત્ની વસુમતી સાથે નાટકની બે ટિકિટ ખરીદી છે. વસુમતી એટલે ધર્મપરાયણ, ધરમણ્યુ, કાર્યમાં ઓતપ્રોત થયેલી એક આર્ય સ્ત્રીના પ્રતીક રૂપ છે. ઉચ્ચ આર્ય સંસ્કારના ઉછરેલી સ્ત્રી ગૃહકાર્યમાં શાંતચિત્ત દિ અને રાત તલ્લીન રહે છે. જ્યારે રમણલાલનું રમિક આંતર કાળના પ્રવાહમાં દિનપ્રતિદિન યુવાન બનતું જાય છે. વસુમતી જીવનમાં મોજશોખ અને વેબવ એ બહુ પ્રૌઢ વયે ત્યજ દેવામાં જીવનની માર્થકતા સમજે છે. તેથી જ રમણલાલના અનેક કાલાવાલા છતાં નાટક જોવા જવાના વિચારને હીન મૂંઝ રમણલાલને નિરાશ બનાવે છે.

ત્રીજું પાત્ર એક દૃઢ મનોબળવાળી, ચારિત્ર્યમય અવિવાહિત જીવન ગાળી, નર્સનું શિક્ષણ મહત્વ કરતી મેનાનું પાત્ર છે. રમણલાલને એ અતઃકરણપૂર્વક આહતી અને રમણલાલને પણ લગ્નપ્રથિતી જોડાઈ જવાના યુવાનીમાં દોડ હતા. પરંતુ સંભોગવશાત કાર્યક્રમ તૂટી પડનાં-મેના નિઃશ્ચીન્ન અવિવાહિત રહે છે. રમણલાલ આવાહિતે એક વાર આંતરની તૃપ્તિ છીપાવવા મેનાને ત્યાં જાય છે અને જીવનના અનેક પાસાઓની ચર્ચા કરે છે.

રમણલાલનો પુત્ર અરવિન્દ અર્વાચીન ધાંધલિયા ભિમિપ્રધાન અને ઉતાવળિયા યુવાનોનો પ્રતિનિધિરૂપ યુવાન છે. મેના અને એમના પૂતળ પિનાશી શુદ્ધ ચારિત્ર્યમય જીવન ગાળતા હોવા છતાં એક બીજાને હૃદયથી આહતાં હોય તેમ અરવિન્દના સંશયી માનસને પ્રશ્ન ઊટે છે. માતાને કસોટીની બહુમાથી ઉમારવા એમની પ્રિયા અને સાથે શિક્ષણ લેતી કોલેજ સુવર્ણ પ્રતિમાની મદદથી આ જોડ બોલે છે.

ચાંપશીભાઈની આ નવલ સુરેખ જાણનાચિત્ર, સરળ નિરાકરખરી ભાષા પ્રરના અદ્ભુત કાવ્ય, સૌન્દર્ય જોવાને સુદૃઢ આંખ, માનવસ્વભાવનું ચોખ્ખું દર્શન વગેરે માટે લોકપ્રિય બનશે એમા શક્ય નથી. અનેક નવલકથાકારો જેમ

લેખક :- રા. ચાંપશી ચિત્રલદાસ ઉદેશી. સોલ એજન્ટ :- એન. એમ. ઠક્કરની દ્વાં. પૃષ્ઠ ૧૧૬. દિ. ૩૫. ૧૧

ચર્યાપત્ર

(“કવિતા”માં અમો આ અકથી ચર્યાપત્રનો આ નવો વિભાગ દાખલ કરીએ છીએ. નિશાનોમા તેમજ કાવ્યજ્ઞેમા મજૂર થયેલા પાઠ્યપુસ્તકોમાં એવાં અનેકાનેક લખાણો આવીને ઉભાં રહે કે જ્યાં તે તે પાઠ્યપુસ્તક શીખવનાર શિક્ષકોને અથવા અધ્યાપકોને એ લખાણના અર્થ વિષે શંકા આવે છે. એનાં મુખ્ય કારણો એ પણ છે કે પાઠ્યપુસ્તકોમાં તેમજ જે મૂળ ગ્રંથોમાથી એ લખાણ લેવામાં આવ્યા હોય તેમાં ભૂલ સહી ગઈ હોય તો તે જ ભૂલનું પુનરાવર્તન થતું રહે છે. અધ્યાપકો, શિક્ષકો તેમજ વિદ્યાર્થીઓ આવાં લખાણો પ્રત્યે શંકા ન રાખતાં સ્પષ્ટતા માટે અમને જણાવશે તો અમો અહીં તેનો ખુલાસો અચૂક આપીશું—નંત્રી)

“કવિતા”ના શ્રીયુત તંત્રી સાહેબ,

પ્રણામ. વિનંતિ કે નવયુગ વાચનમાળા પુસ્તક યોધામાં કવિ નરસિંહ મહેતા કૃત નાગદમનની કવિતા છે તેની પહેલી કડી નીચે પ્રમાણે છે:—

જળકમળદળ છાડ બાળા
સ્વામી અમારો જાગશે,
જાગશે તને મારશે
મને બાળહત્યા લાગશે.

એમાં જળકમળનો શો અર્થ કરવો, તે આપના માસિકમાં પ્રગટ કરવા તસદી લેશો; કે જોથી શિક્ષકઆલમની શંકા મટે.

અ બાણ રોડ
નાની છીપવાડ સરત

લિ.

અડેરાવ માનાજી પવાર

ઉત્તર

મૂળમા ‘જળકમળદળ છાડ બાળા’ એમ નથી પણ ‘જળકમળ તું છાડ બાળા’ એમ છે, પણ પાછળથી અનુપ્રાસને અસરકારક બનાવવા ‘તું’ નીકળી ગયો અને ‘દળ’ ઉમેરાયો છે. છતાંયે એના અર્થમાં ખોંસ ફેર પડતો નથી. ‘દળ’નો અર્થ પાંદડાં છે. ‘જળકમળદળ’ એટલે કે ‘જળમાં રહેલાં કમળનાં પાંદડાં’.

વિચાર કણિકા એ પાત્રોના મુખમા મૂકી નવલકથાને રસહીન બનાવે છે તેવું “માનવહૈયા”માં નથી. વસ્તુકથા એટલી સ્વયંબૂ ખીલી ઉઠે છે કે વાચકને એક જ એક વાચી નાખવાની હિંકકા યાય છે.

“જગિરને ઝણકારે” અને “તાલી તલવાર” પછીની આ નવલ ગુજરાતમાં જરૂર આદર પામે એમ ધ્વજીએ. અને ગુજરાતને આવી સુંદર સાહિત્ય વાનગી પીરસવા બદલ આપશીભાઈને અમે અભિનંદીએ છીએ. અંતમાં આશા રાખીએ કે આવી અનેક માનવેસ્વભાવનું દિગ્દર્શન કરાવતી બીજી નવલકથા તેઓ ગુજરાતને ચરણે ધરે.

મહામતીનો ધ્રુવ તારક

ઈન્ડીઅન ગ્લોબની

વહાણનાં વહાણાના

વીમાની પોલીસીએ

વહાણનાં વહાણારની

મહામતીનો ધ્રુવ તારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ધીઈન્ડીઅન ગ્લોબ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની

૩૧૫/૩૨૧, હો-બી રોડ, કોટ, મુંબઈ

સામ્રાટ્સ-કંગ્રી, વેંગલ, પોરબર

મૃત્યુના - 'કરિતા' નો અંગ્રેજી મહિલાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે વાર્ષિક તસાવનું દેશના રૂપિયા એ પરદેશના સિલિંગ આગ્ર, છટ્ટા નક્કલની કીમત આના ચાર આઠમના તસાવનું બદલાના પૌ, અન્યોત્તમ પ્રુત્તએ લખાણો તેમ જ પત્રિકા । અંગેના તમામ પત્રકચરાર માટે એ જ મગનામુ

કોલક, 'કરિતા' કાર્યાલય, પાર્કરોડ, વિલેપાગલે.

સુદ્ર-પ્રમાણક — (કરિતા કાલોનય વતી) નવચલાસ મૂળચદ વીમાવાળા,
'ગાડીચ' મદ્રાસલય, હવાડિયો અંગે, સુત

ચર્યાપત્ર

(‘કવિતા’માં અમે આ અઠ્યી ચર્યાપત્રનો આ નવો વિભાગ દાખલ કરીએ છીએ નિશાળોમાં તેમજ કોનેલોમાં મજૂર થયેલા પાઠ્યપુસ્તકોમાં એવ અનેકાનેક લખાણો આવીને ઉભા રહે કે જ્યાં તે તે પાઠ્યપુસ્તક શીખવના શિક્ષકોને અથવા અધ્યાપકોને એ લખાણના અર્થ વિષે શકા આવે છે. એન મુખ્ય કારણો એ પણ છે કે પાઠ્યપુસ્તકમાં તેમજ જે મૂળ ગ્રંથોમાંથી કે લખાણ લેવામાં આવ્યા હોય તેમાં બૂલ ગદી ગદ્ય હોય તે તે જ બૂલ પુનરાવર્તન થતુ ગદ્ય છે. અધ્યાપકો, શિક્ષકો તેમજ વિદ્યાર્થીઓ આવ લખાણો પ્રત્યે શકા ન રાખતા સ્પષ્ટતા માટે અમને જણાવશે તો અમે અર્દ તેનો ખુલાસો અચૂક આપીશું—નત્રી)

“કવિતા”ના શ્રીયુત તત્રી સાહેબ,

પ્રણામ રિનતિ કે નવસુમ વાચનમાળા પુસ્તક ચોથામાં કવિ નરસિંહ મહેતા કૃત નાગદમનની કવિતા છે તેની પહેલી કડી નીચે પ્રમાણે છે —

જળકમળદળ છાડ બાળા
સ્વામી અમારો જગશે,
જગશે તને મારશે
મને બાળહત્યા લાગશે

એમાં જળકમળનો શો અર્થ કરવો, તે આપના માસિકમાં પ્રગટ કરવ તરહી લેશો, કે જેથી શિક્ષકઆલમની શકા મટે.

અબાજ રોડ }
નાની છીપવાડ સૂરત }

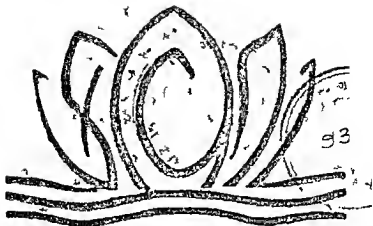
નિ
ખડેરાવ માતાજી પવાર ,

ઉત્તર

મૂળમાં ‘જળકમળદળ છાડ બાળા’ એમ નથી પણ ‘જળકમળ તુ છાડ બાળા’ એમ છે. પણ પાઠ્યથી અનુપ્રાસને અસરકારક બનાવવા ‘તુ’ નીગળી ગયો અને ‘દળ’ ઉમેરાયો છે છતાંયે એના અર્થમાં ખાંસ ફેર પડતો નથી. ‘દળ’નો અર્થ પાદડા છે ‘જળકમળદળ’ એટલે કે ‘જળમાં રહેલાં કમળના પાદડા’.

વિચાર કશિકા એ પાત્રોના મુખમાં મૂકી નવલકથાને રસદીન બનાવે છે તેહું “માનવહૈયા”માં નથી. વસ્તુકથા એટની સ્વચ્છ બની હો છે કે વાચકને એક જ ભેદે વાંચી નાખવતી. હિંદુ આમ છે.

“જગિરને ઝણકારે” અને “તાલી તલવાર” પદ્યની આ નવલ ગુજરાતમાં જરૂર આદર પામે એમ ધ્રુવજીએ અને ગુજરાતને આવી સુદર સાહિત્ય વાનગી પીરસવા બદલ ચાપદીમાઈને અમે અભિનંદીએ છીએ અતમાં આજ રાખીએ કે આની અનેક માનવસ્વભાવનુ દિગ્દર્શન કરાવતી બીજી નવલકથા તેઓ ગુજરાતને ચરણે ધરે.

વર્ષ : ૩]

નવેમ્બર ૧૯૪૩

[અંક : ૪

સૂર્યપ્રકાશે ઉવડતી
પાંખડી

ખીડાઈ જાય છે
સધ્યાકાળે

જનંભ ઉપાએ ઉવડતી
જીવનપાંખડી -

ખીડાઈ જાય છે
મૃત્યુમધ્યાએ!

એ જીવનપાંખડીની
અનેરી કેરમને

એ જીવનપાંખડીના
મનોડો નવોને

એ જીવનપાંખડીના
અમ- શીનને

અમ- ગળવા માટે—

વેનગાર્ડ સ્ટુડીઓ ઝ

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુકેલાંમા
આવેલી છે.

આડુ જિંદગીના વિમાઓ	તેની ૩૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન ઇસ્ટ
રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિસ દેહ રક્ષણ
અસકયામતો	આપવામા અને સતોષકારક સેવા બદલ
રૂ. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવામા આખા હિંદુસ્તાનમા ખ્યાતિ
આવક	બળવી રાખી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પોલીસીઓ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાઇફ ફંડ	મુખકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમજ તેઓ
રૂ. ૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ રૂપીઆ ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
બરપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ ભરપાઈ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના નવા જ સ્વરૂપમા ફરીને
	વિમા કંપનીમા જે અતિ સલામત અને
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અગ્રસ્થાન લેશે.

હિંદુસ્તાનમા રહેતા નાગરિકોની જિંદગી પર લગભગ લીધે ઉપરિચિત
ગતા જોખમેનો તેમા સમાવેશ થાય છે અને તે બદલ કોઈ પણ જાનનું
વધુ પ્રિતીયમ નેસામા આપતું નથી

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યૂરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ બીંગ્લો, એપોનો સ્ટ્રીટ, કેમ, મુબઈ

શાખા અને એજન્સી દરેક સ્થળે છે

હવે થોડા જ સમયમા ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અગ્નિમાત
અને માનવ્ય વિમાનાં ખીમ કંચો હાથ ધરશે

શ્રી આર્યનૈતિક નાટક સમાજ

ના સકુળ સામાજિક સર્જન

સાજકમલ કલામંદિર ચિત્ર

શકુન્તલા

ના ગાયનોની રેકર્ડઝ

આર. કે. પી.

૧૫૨-૧૫૭

સાત રેકર્ડઝનો સેટ

બહાર પડી ગયેલ છે.

ધી નેશનલ આમેરિકન રેકર્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.

૧૧૦ મેડોન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

સ. વા. રૂ. પી. યો.

નાટકના ગાયનોની રેકર્ડઝ

ડી. એ. ૧૧૨૬૬-૧૧૨૬૮

- ૩ રેકર્ડઝનો સેટ

યંગ ઈન્ડિયા રેકર્ડઝ

પર સાંભળો.

—: બોર્ડર તાકીદે નોંધાવો :—

દર માસે રૂપિયા
૫,૦૦૦
ના ઇનામો વહેંચતી
સર્વશ્રેષ્ઠ શાબ્દ હરીદ્રાજી

જ નમ ભૂ મિ

શ પદ ર ચ ના

હ-રી-ફા-ઈ

આજસુધીમાં વહેંચાયેલી

ઇનામોની એકંદરે રકમ

રૂ. ૨,૨૫,૦૦૦

સંપૂર્ણ વિગતો માટે જુઓ
અધ્યાપિક 'હરિદ્રાજી'
દર રવિવારે : કિ. ૧ આનો

૩૭૩ માલીની માટે રો. પા.
એન્ટોને મગા યા લખો—
'હરિદ્રાજી', પો. બો. નં. ૬૨ મુંબઈ.

★ ★ ગ્રન્થ રત્નો ★ ★

જાણીની પ્રકાશક પેટી એન. એમ. ઠક્કરની કંપની મુંબઈ ૨ તમ્રથી
આપુ સુધ્ધકાળ દરમ્યાન પણ પુસ્તકોનું પ્રકાશન કામકાજ આપુ જ રહેવા પામ્યું છે
તે આનંદની વાત છે. આ કંપની દ્વારા હાલમાં વિક્રમ મંવન ૨૦૦૦ ની વાદમાં
ત્યા લક્ષ્મીરશ્મિના શુભ ચિન્હ તરીકે આપી શકાય તેવી શ્રી લક્ષ્મીરશ્મિ મહોર
આપવામાં આવી છે. કિંમત રૂ. ૧) વી. પી. ૦૮- છે. શ્રીકૃપયોગી પુસ્તકોમાં
છવન સખી (રૂ. ૪-૪-૦ વી. પી. ૦૮,) ધરની રાણી (રૂ. ૬-૧૨-૦
વી. પી. ૦૮) સંસ્કાર લક્ષ્મી (૬-૧૨-૦ વી. પી. ૦૮) એ ખાસ ધ્યાન ખેંચે
એવા છે. એ ત્રણેના લેખક પ્રસિધ્ધ સાહ્ય શ્રી કુંભરશી મંપટ છે. આ ત્રણે
પુસ્તકો નિરનિરાળા વિષયના અને એકબેકથી સામગ્રી-ચિત્રો-રૂપરંગમાં ચઢી જાય
એવા છે. એ ત્રણે સુદર બેકસમા હોવાથી બેઠાં પણ આપી શકાય એમ છે.
મહાત્મા ગાંધીજીને દુનિયાના પ્રસિધ્ધ પુરો તરફથી જે અંબલીઓ આપાઈ હતી
તે પુસ્તક રૂપે-ગાંધીજીને જગત્તંદા એ નામથી પણ આ કંપનીએ વેદ
કંપની દ્વારા પ્રકટ કરાવી છે. પુસ્તક સચિત્ર અને ગાંધીજી પ્રતિ શ્રાદ્ધનાગએને માટે
મર્વોત્તમ છે. એની કિંમત ૨-૧૨-૦ વી. પી. ૦૮ છે વાત્સ્યાન મુનીના સરસ્વત
મન્ય વાત્સ્યાન કામમુત્રની ગુજરાતી ત્રીજી આવૃત્તી કુધારા સાધેની આ
કંપનીએ તાજેતરમાં જ પ્રકટ કરી છે આ પુસ્તકે લોકોનો અપુર્વ આકર્ષ મેળવી
લીધો છે. કિંમત રૂ. ૬-૧૨-૦ વી. પી. ૦૮. ખીજા જાનિય મન્યોગા મોખરે
રહેલું લક્ષ્મીના આનંદ (૩-૧૨-૦ વી. પી. ૦૮) પણ વસાવવા ચોગ્ય પુસ્તક છે.
એમાં જાનિય જ્ઞાનને લગતી સર્વ સમજ વૈજ્ઞાનિકરૂપે આપવામાં આવી છે. જન્મ,
તારીખ ઉપરથી જાણ્ય એવા માટે ત્યા તેજ મંદી વધવટ, પાક, ઉત્પત્તિ અને
જાણ્યની આગાહી મેળવવા માટે લાવિષ્યવાણી (૬-૧૨-૦ વી. પી. ૦૮) જેવું
એકે પુસ્તક ગુજરાતીમાં નથી એ એક હકીકત છે. આવીજ રીતે બધી નવલકથા-
ઓમાં મોખરે ખીરાજતી આશ્રપાલી (રૂ. ૬-૦-૦ વી. પી. ૦૮) માં દત્તિહાસ
વાર્તા પ્રસંગો અને રસની જમાવટ એવી તો કુશળ રીતે કરાઈ છે કે એકી બેકેજ
તે પુરી કરવી ગમે એવી છે. આ બધાજ પુસ્તકો એન. એમ. ઠક્કરની કંપનીની
ચક્રલગ્નીસમા બન્યા છે. લોકોએ એને ખૂબ વખાણ્યાં છે અને વસાવ્યા પણ છે
આખા સેટની કિંમત રૂ. ૪૫-૦-૦ (ચોક્કસ સાથે) થાય છે. ને આ કિંમતમાં તે
ઘેર બેઠા રહેવે ત્યા પોરટુજ ખય માફથી આખો સેટ મોકલવાની વ્યવસ્થા કરી
છે. છટક પુસ્તક ઉપરની કિંમતથી (વી. પી. ખર્ચ જુદુ) મળશે. આખો સેટ વા
મનપસદ મંગવી હોય. ખાસ યતાં આ કિંમતમાં ફરી મળશે નહિ. અને અમારા
વાચકોને એ વસાવી લેવાનો આગ્રહ કરીએ છીએ. મળવાનું સ્થળ:-

એન. એમ. ઠક્કરની કંપની

જુકમેવસ-પબ્લીશસ ૧૪૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

“પનઘટ” અને “રામરાજ્ય”

ચમકીને અનોખી દિત્તિ મેળવનાર

★ સી.સા. પવાર ★

યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા પ્રોડક્શનના

“તેલશી”

ચિત્રમાં ચમકે છે.

મેન્નમીન, સાદીક, ફલપત

રાણીબાલા અને બીજા.

- દિગ્દર્શક:

મ્યુઝીક:

એ. કરીમ

જાન મસ્તાના

★ ————— લેખો ————— ★

યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા પ્રોડક્શન્સ

જ્યોતિ સ્ટુડિયોઝ, કેનેડા બીજા

મુંબઈ, ૭.

પ્રગટ થઈ ચૂકયો છે

પ ડ થા ર

શ્રી ઉમાશંકર જોષીના પ્રવેશક સાથેના
યુવાન પારસી કવિ મીનુ દેસાઈનો કાવ્યગ્રંથ

પ્રાસિસ્થાન :	કિમત	પ્રાપ્તિસ્થાન :
કવિતા કાર્યાલય	બાર	મુંબઈ વર્તમાન કાર્યાલય
વિલેપારલે	આના	હોટ, મુંબઈ.

સાદા, સાલ્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી શુભ — નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

કે. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, કાલં, મુંબઈ.

ટ. નં. ૩૧૯૭૫ :

ટલીઆફ એડ્રેસ — 'લૉજ'

અજનાવો પ્રાપ્તિ જીવન મગજના વિકાસે મારા છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,

ગણિતશાસ્ત્રના અટપટા

ઉકેલ માટે, તકરારી મુદ્દે-

મામાં એકે સચોટ દલીલ માટે

મુંદર મગજ જરૂરી છે.

લખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી

(૧) કાલબાદેવી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ

અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,

(૪) લાખાજીરાજ રોડ, રાજકોટ.

ક * વિ * તા

ત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ અંક : ૪

નવેમ્બર : ૧૯૪૩

સળંગ અંક ૨૮

ચાર ગીતો

★ હિંદભરના જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ભૂખમરાએ
કેર વર્તાવ્યો છે. એ ભૂખમરા પરનાં શ્રી
રતુભાઈ દેસાઈનાં નીચેનાં ચાર ગીતો ગુજરાતી
કવિતાસાહિત્યમાં ચિરસ્મરણીય રહેશે.

ઓ ! ભૂખ્યાંના ભગવાન !

અરે ! ઓ ! ભૂખ્યાંના ભગવાન !

થયા ક્યાં આજે અંતર્ધાન ? મુવ

- ક્યાં છુપાયા ? ક્યાં સતાયા ? ક્યાં જઈ ગેઠા ઘેરે ?
મંદિર મસ્જિદમાં ના જડતા, ના દેવળ, ના હરિરે. ૧
- સાગરતળિયે જીડે, વ્યેમશિખર પર જિંચે ગેઠા ?
પાણીમાં અગ્નિમાં આઘે ગહુને ક્યાં ક્યાં પેઠા ? ૨
- કાળે બેસી શું નિર્જીવતા કાળતાણી સ્વીકારી ?
પાપાણે પેસી હૈયે શુ હૃદયહીનતા ધારી ? ૩
- લાખ હજાર મરે અહીં માનવ રાજ અન્નવિણુ ભૂખે,
તો થે રાજ જમો છે લોજન રાજ રમો છે મુખે ? ૪
- આજ સુધી નેવેલ થાજ આણુગણુયા ગયા આરોગી,
ખરી બીડ ટાણે ધરી બેઠા મુનિવ્રત કેવું ભોગી ! ૫

પીડિત જન કણ કણ વિણ મરતાં આદે તમને આજે;
 હુધિત કરુણ કંદન પોકારે શોધે અન્નમમાજે ! ૬
 અન્ન હિ પ્રદામ, અન્ન હિ આણમ, અન્ન હિ જીવન લેખે,
 રંકજનો તો રાંધીકરે ટૂંકડે ઇશ્વર દેખે ! ૭
 ના ભજનો ભજનિકનાં આજે ણાંગો ના મુલની,
 ના પૂજન, આરાધન આજે ના પંછરી દહાણી ૮
 આજે લોજન લોજન લોજન એક ભજન-ઉચ્ચારો,
 લોજનમા ભગવાન ભર્યા ગૂંને સૌ તંબુર તારો ! ૯
 અનંત યુગની આજ અમારી ભૂખે ભ્રમણા ભાંગો !
 આજ અમારા જીવનમાથી ભીષણ ક્રાંતિ જાગો ! ૧૦
 નવલા ધર્મે, નવલી દીક્ષા, નૂતન કાનિ ગોધો;
 સ્નેહનિધાન ! સ્વરાગ્ય મમન્વે સ્નેહવિધાને શોધો : ૧૧

ધયા યુગ યુગથી અંતર્ધાન,
 પધારો કુલુ કૃપાનિધાન,
 અરે ! ઓ ! ભૂખ્યાંના ભગવાન !

ના કહેશે!

ભૂખ્યા જનને ના કહેશે, મરુદ્ધભાં ના જલ જડશે,
 ભ જ વા ને કે ભ ગ વા ન; જડશે ના તરુવર ધાંય;
 રંકોને ના કો કહેશે, આધે આધે ઓસરશે,
 ગા વા ને પ્રભુ ના ગા ન. ૧ મળશે મૃગજળ ને કયાય : ૪
 સૂકી સારિતા શું વહેશે ? ર ! ભૂખ્યો જન ના નેશે,
 કરશે શું કલકલ નાદ ? શું પુણ્ય અને શું પાપ ?
 સૂકું ઝરણું શું દેશે, ના ધરશે સદમદ વાતો,
 જંગલને ઝીણા - સાદ ? ૨ ના ન્યાય તુલા ના માપ : ૫
 ભૂખ્યું ભુલભુલ ના ગારો, ના, ભૂખ્યો જન કે નેશે,
 લેશે નહિ મધુરાલાપ; જ ગ ર મ સૌન્દર્યે સાર;
 ભૂખે રીંગાયેલ યોધો, ખોશે દૃષ્ટિઃ કયમ કરશે,
 ધરશે ના કરમાં આપ : ૩ રે ! મૃષ્ટિ મગે પ્યારે ? ૬

રે ! જહરાગ્નિનાં દાઝયાં, ભૂખ્યાંને ડગલે ડગલે,
ખૂબવા ઊંડી આગ; પ્રતિ શ્વાસે સરતી હાય;
સંહરશે લીલી વાડી, “રે ! દુનિયા એવી કયાં છે ?
સંહરશે સુંદર બાગ : ૭ જ્યાં સમતા-દર્શન થાય ?” ૧૧

ભૂખ્યાને ના કેા કરશે ભૂખ્યાં ઉદરને ભડકે,
ઇશ્વર લીલાની વાત; અરતા અગ્નિ શા ખેલ;
રે ! કયા સહુ એ જૂઠી, “અમને ભૂખે જ ઉગાર્યા,
જૂઠી છે જગની બાત : ૮ પરવાર્યા પ્રભુના કોલ :” ૧૨

ભૂખ્યો શરી તારકે ભેઈ, કહું સત્યે જીવતાં લાખો,
ભરશે એતું કયમ પેટ ? મરતા પણ અપરંપાર;
એ ભેશે ભે વ્યોમે તો, કયમ સ્વપ્નસમા ઇશ્વરનો
ધરશે આમુની ભેટ : ૯ કરશે લવલેશ સ્વીકાર ? ૧૩

એનાં પ્રતિ આંસુ માર્હી, ભૂખ્યાં જનને ના કહેશે,
ભૂકો પડશે ભગવાન, ભજવાને કંઈ ભગવાન;
એના સહુ રૂઢન સ્વરોમાં રંકોને ના કેા કહેશે,
ભૂકાં કરશે શુભુગાન : ૧૦ ગાવાને પ્રભુનાં ગાન : ૧૪

ભગવાન કયહીં ?

વિષુ લોજન રે ! ભગવાન કયહીં ? નિજ માતતણાં મધુ છત્ર છતાં
પ્રભુધ્યાન કયહીં ? શુભુગાન કયહીં ? કુસુમે મૃદુ કેયલ સુન્દર શાં
જન લાખ હબર અહીં જીવતાં, તલસી તલસી પયપાન વિના
જગજંતુ સમાં-ધનતંતુ તણા શિશુઓ મરતાં દિનરાત અહીં !
રણકાર તણા સ્વસ્થી ભમતાં, પ્રભુધ્યાન કયહીં ? શુભુગાન કયહીં ?
પીકપે શત શોષણ બોજ વહી ! વિષુ લોજન રે ! ભગવાન કયહીં ? ૧૪

પ્રભુધ્યાન કયહીં ? શુભુગાન કયહીં ? ઋતુના રસદર્શન એકે નહીં,
વિષુ લોજન રે ! ભગવાન કયહીં ? સરિતા સરતી ગઈ શુષ્ક જાની;

અહીં ! ચિત્ર નહીં, છવિ (ચિત્ર) નહીં, નિરખ્યો વિષ્ણુ કામિની કાંઠા કયહીં ?
 કવિતા ? કવિતા થઈ લુપ્ત રહી ! ભરતી વિષ્ણુ સાગર બાંધ કયહીં ?
 પ્રભુધ્યાન કયહીં ? ગુણગાન કયહીં ? કૃષ્ણકૂલવિહીન વચન કયહીં ?
 વિષ્ણુ ભોજન રે ! ભગવાન કયહીં ? ૨૦ વિષ્ણુ તારક વ્યોમ અનંત કયહીં ?

પ્રભુધ્યાન કયહીં ? ગુણગાન કયહીં ?

વિષ્ણુભોજન રે ! ભગવાન કયહીં ? ૨૧

કોની શાન્તિ ? કોની કાન્તિ ?

આજે કોને છે વિશ્રાંતિ !

ગુણની મેળે સૂતેલાં જે ભરી ભરી ઉઠર ભરપૂર
 રંગમહેલે રમતાં જેઓ ભોગન-મસ્તીમાં અકચૂર !

આજે તેને છે વિશ્રાન્તિ !

તેને સાચી જીવનશાન્તિ !

કોની ? આજે કોની કાન્તિ ?

વ્યથિત જનો જે ક્રુધા પીડિત મરતાં માંકડયાંચક પેર,
 તરફડતાં ટળવળતા જેઓ પડતાં ટપટપ આરેભેર ;

ના, ના, તેને કંઈ વિશ્રાન્તિ

તેની ભીષણ કરાલ કાન્તિ !

કરશે ઉલ્લસવલ કોણ જ કાન્તિ ?

રંગદૂખ્યાંને નીચે નાખી ચઢશે ઉપર ભૂખ્યાં કૂર,
 રેલાવતાં કાન્તિપ્રેર્યા ટોળાં રુધિરતણાં શતપૂર—

માંસ, રુધિરે ભાંગી બાન્તિ !

કરશે ઉલ્લસવલ કરાલ કાન્તિ !

* “બિન ભોજનકે ભગવાન કહાં” એ કવિશ્રી હરીન્દ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની
 વ્યતી લીટી આ કવિતા માટે પ્રેરણારૂપ છે.

અસ્મદીયમ્

★ કવિતારસિકોએ 'કવિતા'ને પ્રાણ આપ્યો છે.
એ 'કવિતા' એના રસિકને સાલમુખારક
વાંચે છે.

નૂતન વર્ષે સાલમુખારક

આપણું નૂતન વર્ષ પુરાણ છે. દેખાવે નૂતન અને છયે જૂનુ એવું વર્ષ. પ્રત્યે આપણે નૂતન વર્ષે એક માનસિક આનંદ ઉજવીએ છીએ. કાંઈનો તથા ઉત્સાહથી આરંભ કરીએ છીએ. અમે પણ એ જ ઉત્સાહથી અમારા કામને આરંભ કરીએ છીએ, આરંભ તો અઢી વર્ષ પહેલાંના કરેલો.

અમારા કવિતારસિક આદકોનો કેટકેટલો આભાર માનીએ ! ગુજરાતમાં એક કવિતારસિકને જેતાં કવિને જેવા નેટલો જ આનંદ થાય છે. કારણ કે ગુજરાતમાં કવિતારસિક દરતાં કવિની લઘુભતિ છે એમ મનાય છે. પણ અમે ચોક્કસ જણાવીએ છીએ કે ગુજરાતમાં કવિતારસિકો જ લઘુભતિમાં છે. 'કવિતા' એનો સાક્ષી છે. 'કવિતા'નાં એ આદકોનો એમણે આપેલા સહકાર બદલ આભાર માનવાની સાથે નૂતન વર્ષે સાલમુખારક પણ વાંચીએ છીએ.

'કવિતા'ને પ્રાણ આપવામાં એના તંત્રીઓથી માર્ડો ગુજરાતના લોકપ્રિય કવિઓ અને લેખકો સૌનો ફાળો છે. એના તંત્રીઓને 'કવિતા' પોને અભિનંદન (આર્થિક ખોટલું) આપતું જ આવ્યું છે, પણ અમે તંત્રીઓ 'કવિતા'માં અમને મદાય સહકાર આપવા બદલ અહીં આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ, અમે એમને પણ સાલમુખારક વાંચીએ છીએ.

'કવિતા'ના જીવનમાં સીધી કે અડકતરી રીતે રસ લેનાર સૌને અમારાં નૂતન વર્ષાભિનંદન !

કરશે ઉજ્જવલ અનુપમ કાન્તિઃ

તીકના ટોળાંસમ ગીધજૂથો ફાલે આજે, કેં મૃત દેહ,
ફાલે ગંધાતા પીખાતા દેહેથી જિહ્વે શન છેહ;

દારુણ અટકે કલેશ ક્ષાન્તિઃ

કાપી કરશે અપૂર્વ કાન્તિં !

રતુલાલ દેસાઈ

મલખારના મહાકવિ વલ્લભોજ

★ મલખારના મહાકવિ વલ્લભોજનો ગુજરાતી
કાવ્યરસિકો સમક્ષ અહીં પહેલી જ વાર
પરિચય આપવામાં આવે છે. . .

મલખારના ટાંગોર ગણાતા કવિ વલ્લભોજની આ જીવનકથા છે. એમનું સદ્ભાગ્ય હતું કલાકોવિદના પુત્ર થવાનું. એમના સંસ્કારોએ વલ્લભોજ પર પડ્યા મલખારના તે એમનું સ્થાન અદિતીય છે. મલખારના સામાન્યમાં સામાન્ય માણસ પણ કવિ વલ્લભોજના ગીત ગાય છે. વલ્લભોજ એ અમુક વર્ગમાં જ કવિ તરીકે મિડલ પામ્યા છે એમ નથી મલખાર સમસ્તના એ મહાન કવિ છે. મલખારની જનતાને સંસ્કૃતિ અને શૌર્યની પ્રેરણા આપનાર યુગનિર્દેશવાદક કવિ વલ્લભોજનું સ્થાન મલખારના ઇતિહાસમાં સ્વચ્છાંકરે રહેશે.

એમનામાં રહેલ કાર્યશક્તિનો જુસ્સો અદ્ભુત છે. મલખારી પ્રજાના સંસ્કારને પુનર્જીવન આપવા એમના જેવી સેવા કોઈએ કરી નથી. એમના સદેશાઓ પ્રેરક છે, ધમધમતી સ્વદેશાભિમાનની બાવનાના છે. ન્યારે જાપાનીઓએ બંગાળા અને મદ્રાસ પર બોળ વર્ષાવા ત્યારે કવિ વલ્લભોજે મલખાર વાસીઓને, કહો કે સમસ્ત દિદીઓને પ્રેરક વાણીમાં હાકલ કરી.

મલખારના આ મહાકવિનો જન્મ ૧૮૭૮માં થયો હતો. એ એમના માબાપના એકના એક પુત્ર હતા. પણ જ્યપ્તપણમાં જ એમણે માતાનું ગુપ્ત ગુમાવ્યું. પણ ખતીલા પિતાએ અને અબ્યાસી કાકાએ વલ્લભોજના હોઠમાં રસ લેવા માડ્યો. વલ્લભોજનું નામ તે નારાયણ છે. મલખારમાં આવેલા વત્રા-તુનાડના રાજાઓના મંત્રી તરીકે તેમનું નામર કુકુળ ખ્યાલિને વરેલું છે. એમના જમાનાની પ્રજાનિકા પ્રમાણે વલ્લભોજને ઘર આગળ જ શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હતું. અહીં એણે સંસ્કૃતના વિષે ઝંપેનો અભ્યાસ કર્યો. એમના કુકુળીઓની ઈચ્છા હતી કે વલ્લભોજ વૈદ્ય બને તો સારું. વલ્લભોજે પણ સુર-ખીઓની ઈચ્છા પાર પાડી. એમણે વૈદ્યનો હોડો અભ્યાસ કર્યો એટલું જ નહિ પણ વૈદનું કામ પણ કરવા માડ્યું.

પણ એમના જીવનનું નિર્માણ જૂદું જ હતું. એ કવિ થવાને જન્મ્યા

હતા, વેદ થવાને નહિ. ઊર્મિલા અને શકુંતલા વસ્ત્રોતોહને માહિત્યની મનોહર કુળને તરફ આમંત્રણ આપતી. સરકૂત સાહિત્યનાં નાટકો વસ્ત્રોતોહને મહાકવિ બનાવવાને માટે લક્ષ્યાવી રહ્યાં હતાં.

અને સદ્ભાગ્ય સાંપડ્યું હતું વસ્ત્રોતોહને કે એમના પિતા કચકલી વૃત્તના પ્રયોજક અને સયોજક હતા. એમના પિતા કચકલી વૃત્તમાં એવા તસ્લીન ચર્ધ જતા કે એક વખત ચાલીસ ચાલીસ રાત સુધી વૃત્તના કાર્યક્રમમાં પ્રેક્ષક બન્યા પછી એકતાલીસમી રાતે બાર માઈલ છેટે આવેલા પ્રેક્ષાગાર તરફ જવાને નીકળ્યા. પણ ચાલીસ રાતના ઉત્તમગરા હતા-અને સતત ચાક હતો. એ અતિશ્રમ અને અનિદ્રાને લીધે રસ્તા પર જ એઓ ઊપી ગયેલા. આખી રાત ત્યાં જ પડી રહ્યા, સવારે બ્યારે સૂર્યનાં મુલાયમ કિરણોએ એ પથિકને જગાડ્યો ત્યારે જ એને ખબર પડી કે પેલું વૃત્ત જોવાનું એમણે ગૂમાવ્યું છે.

પણ આ તો પિતાનો રોખ. પણ એમના એ રોખને લીધે બાળક વસ્ત્રોતોહમાં પણ એટલા જ સારા સરકાગ રાખાયા. ઘણીએ વાર વસ્ત્રોતોહને વૃત્ત જોવા એના પિતા સાથે લઇ જતા. કવિ વસ્ત્રોતોહનો વૃત્તકાર અને કવિ છવનનો પાયો ચણુવામાં આવસ્યક એવી બધી સામગ્રી એના પિતાએ પૂરી પાડી.

વસ્ત્રોતોહના પિતાને વસ્ત્રોતોહ માટે ઘણી મોટી આરા હતી. વસ્ત્રોતોહને માટે એના પિતા અભિમાન પણ લેતા. બ્યારે બ્યારે વસ્ત્રોતોહના પિતા વસ્ત્રોતોહનો ખીખ કોઈ સાથે પરિચય કરાવતા હતા ત્યારે એની કવિ તરીકે જ પિછાન કરાવતા.

કાલીકટમાં બ્યારે ઝામેરીનતુ ત્રવ હતું, અને તે રાજ વિદ્વાનોને ઉદાર આશ્રય આપતો ત્યારે વસ્ત્રોતોહને પણ એ ગળના મહેલમાં ઉચ્ચ સ્થાન મળ્યું. આથી એ-પ્રાંતના લોકજીવનના સંપર્કમાં આવવાની એમને સુંદર તક મળી. નવીન પ્રજના શક્તિસંપન્ન કવિ તરીકે વિદ્વાનોમાં વસ્ત્રોતોહને સારું માન મળ્યું. ધીમે ધીમે એમને વધારે ને વધારે કીર્તિ મળતી જ ગઈ. સજાઓ અને મુશાવરાઓમાં એમને ચારો મળવા લાગ્યા. અને જોતજોતામાં તો એમણે એમની પ્રતિષ્ઠા મહાબારના એક અદ્વિતીય કવિ તરીકે રચાપી.

એમણે વાદિમકી રાગાયણનું મહાવલી બાપામાં બાપાન્તર કર્યું. અને એ શ્રદ્ધ પ્રગટ થતાં મહાબારના ધરે ધરે કવિ વસ્ત્રોતોહનું નામ ગાજવા લાગ્યું. એ જ દિવસથી વસ્ત્રોતોહ મહાબારના મહાકવિ બન્યા. એ ઉપરાંત પુરાણમાંના કેટલાયે બાગોને એમણે એમની બાપામાં જોતાર્યા. મહાવલી બાપામાં આ બાપાન્તર થયેલ રામાયણ અમર કૃતિ તરીકે નામના પામ્યું છે. તાન્તરમાં જ એ મહામંથની ખીજ મુધારેલી આદતિ જ્ઞકાર પડી છે.

જૂના જૂનાં સામયિકામાં એમની કવિતાઓ પ્રસિદ્ધ થતી હતી અને દોઢ સામયિકામાં એ કવિતાઓ પહેલે અને જ બિરાજતી અત્યારમુખીમાં એમના સન કાવ્યસંગ્રહો પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે. આ કાવ્યમાં મનુષ્યારના લોકજીવનની વિચારશ્રેણી અને એની જીવનદૃષ્ટિએ સૌનો પરિચય વસ્તોક્ષની કવિતાના વાચકને મળી શકે છે. આ ઉપરાંત એમણે ખીજી કેટલીક નાની નાની લોકત્રિય પુસ્તિકા પણ પ્રગટ કરી છે.

પણ માત્ર સર્જનથી જ એઓ બેસી નથી રહેતા. એમણે સંસ્કૃત સાહિત્યની ઉત્તમોત્તમ કૃતિઓને મલાયલી ભાષામાં ઉતારવાનો નિર્ણય કર્યો અને એ નિર્ણયને પરિણામે એમણે 'શકુન્તલા'ને મલાયલી ભાષામાં રેલ આપ્યો. ઘોડા સમયથી તેમણે સામયિકો અને અથમાળા પ્રસિદ્ધ કરતી સંસ્થાઓ સાથે ગાઢ સંપર્કમાં રહી સાહિત્ય અને જીવનની પ્રવૃત્તિને પગભર કરી છે. "આમપોષિણી" નામના સાહિત્યલક્ષી સામયિકના ત્રી તરીકે એમણે કેટલીયે સાહિત્યલક્ષી કૃતિઓના અવલોકનો અને સમીક્ષા કર્યા છે. આવી સમીક્ષાનો એક સંગ્રહ "અવલોકન" નામે પુસ્તકરૂપે પણ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે.

મનુષ્યારના કવિ વસ્તોક્ષનો સંદેશો હિંદના કોઈ પણ પ્રાંતના મહાભરિ જોડેલો પ્રેરક છે. વસ્તોક્ષ મનુષ્યારના ટાગોર તરીકે ઓળખાય છે. વસ્તોક્ષ પણ જીવે અને દુજી ચે સાહિત્ય સેવા કરવાની પ્રભુ એમને શક્તિ આપતા રહે.

છાયા

જેવાં વહે સરિતનીર સુમંદ ધીરાં
તેવાં સખિ! જીવન જોનઃ છતાં અધીરાં
જાતાં વહી તટપરે લગતા તરુ રી
તું દગ્ધ, મૂક, અનિમેષ તીરે જીલેલી.

ઈચ્છું? "પ્રવાહુ ધવને વધુ વેગ ધારે,
શાખા જમે, પરણુરપર્યં થયા કરે છે."
વા સ્થિર, કંપિત વહું; અશરીર રૂપરો
છાયા ઢળી બસ દળેલ સદૈવ રે'ને.

અમોઘ

સાંજની રાતી છાયા

★ જ્યારે દુનિયાના બધા માનવો એક થશે,
સામ્યવાદ હિતરશે ત્યારે જ પીડિતની વ્યથા
ભૂલાશે એ ભાવ આલેખતું કંવિ સ્વપ્નસ્થનું
એક મનોરંભ કાવ્ય !

ઓ ધૂળે પંડી સાંજની રાતી છાયા !

ગોડાંના ચીલા છાના છાના જગવે હૈયે માયા,
સીમની આવળ ડાહવી ધીરે પાયરે લાંબા છાયા. આ—
આજ મારે દિલ ભિગતી વાતો જોળખ્યા ના માડી જાયા
જિવતરના મારા મોઢુમાં દીકા કેમ બધાય પરાયા ? આ—
સૌનાં હવતર આ દુનિયામાં વેડફનાં, રઘવાયાં, -
આજ મારગ ને આજ કેડીઓ મોતની હેવટ છાયા ! આ—
કોઈ હુકાર, સુનાર ને ખેંડુત ; માણુમની પલ્લ કાયા !
ચેટને કારણ મહેનત કરતા હવ બધા સરજાયા. આ—
તોય હૈસમાં આવેડી આશા ! ખેંચતી માનવી-માયા,
હેતને માટે વેલખે હૈયું, નેણ યાતાં રઘવાયાં ! આ—
મોત ચોરી રહું રાજ રે, જિવતર, સુળની સૂડી છાયા,
આથે આથે કયાંક બધું છે પાસનાં લાંડુ પરાયાં ! ! આ—
આજ માડીનાં કણકણોમાં સાંજની રાતી છાયા
છૂપી છૂપી રહે એટલી વાતો : “માનવી જો, રઘવાયાં !— આ—
“વાસના દિલની પ્રીછી શકે ના આવડી મોટી માયા !
“બહાર ગોતે કાંઈ; ફર ગોતે કાંઈ, આથેના જોછાયા !” આ—
“આંહિ બધું છે, આંહિ બધું છે : જિવતર ને પડાયા,
“સુખદુખોના - જોળલામાં સહુ ખેલનાં ધરતી-તયાં આ—
“હવ ને કારણ વલખે બિંડુ આજ લલેની છુપાયાં,
આજ ધરા પર એક યંશે જનં; જેમ આ રાતી છાયા !” આ—

સ્વપ્નસ્થ

અંજ પાની માધુરી

જે સોનેટો

૨- શ્રી. નીતમનાં આ એ ધ્વનિનો સામસામાં જ મુકવામાં આવ્યાં છે. આ અગાઉ પણ શ્રી. નીતમનાં ત્રણેક ધ્વનિનો 'કવિના'માં આપી ગયા છીએ. દિવિશ્રી ખળરદારે અખંડ પદ્ય સુજરાતને આપ્યા પછી એ અખંડ પ્રદ્યનો પ્રથમ સરળ પ્રયોગ કરવાનું માન સુજરાતના આ આસારપદ સુવાન કવિને હાથે જાય છે.

અખંડ પદ્ય એ વધારેમાં વધારે છૂટકાળો છે. મહાકાવ્યોને માટે તેમજ સોનેટને માટે જે છેલ્લે સારામાં સારા લાગે છે. આપણે ત્યાં સોનેટો ગમે તે છેલ્લાં આવી શકે. પૃથ્વીમાંયે સખાપ, અને મદ્યાકાંતામાંયે સખાપ. અમારી પાસે એક નદિ પણ અનેક સોનેટો આવે છે. પણ દિલગીરી સાથે જલ્પાવતું પડે છે કે એમાં 'સોનેટ' નામને લાયક હોય એવું એક સોનેટ નથી હોતું. સોનેટમાં પ્રાસ અનિવાર્ય છે, હોવા જ જોઈએ.

અંજ પાની માધુરી

(ધ્વનિત)

નથી મારી કને પ્રતિભાપ્રેરી દાવ્ય-કલા
લય તાન વા પિંગળ જ્ઞાન કશુંય નથી;
નથી લાખા પ્રભુત્વે કે જાવનામૂર્તિ શ્રી
કવને રહું રેલવી પ્રેમ-સુધા વિમલા.
ઉરે મૂર્તિ અલૌકિક તારી જે રાજે હલા!
એવું રૂપ અનૂપ ન કેમે શકું હું કથી.
થાક્યો આરાધી શારદા આયખું આખું મથી
રહી જાની અવલ્યને વર્ણવવા વિદલા!
પણ એમ હતાશ થઈ નવ મૌન લગું
તારા રૂપે અજંપો અદમ્ય જે પ્રેયો ઉરે
કદી જંપીને બેસવા દે કે? મથી છો મરું!
તવ મોહુની પાસે આ માનવીનું શું મરું?
જેવા આવડયા તેવા મારા કાલાથેલા સૂરે
તને અર્થે અંજ પાની માધુરી આજ ધરે!

આંધી અને શાંતિ

સોનેટને માટે પ્રાસની જે યોજના છે તે યોજનાનુસારના સોનેટો જ ખરા સોનેટ છે. પ્રાસહીન ચૌદ લીટીનાં કાવ્યો કાવ્યો જ છે. એમને સોનેટ તરીકે ઓળખાવવાનો મોઢ ન રાખવો.

શ્રી. નૌતમના આ બે મોનેટો સંપૂર્ણ મોનેટના નમૂનાઓ છે. ‘આંધી અને શાંતિ’માં અષ્ટક અને પદ્યકમાં જે પદ્યભાષાનું ઓળસ છે તે ખરેખર એ આખા સોનેટને સુંદર બનાવે છે.

હું એ જે આપણે ત્યાં જે આરાજકતા ચાલે છે તેમાં ‘અખંડ પદ્ય’ કહેલે અશે સફળ થઈ શકે તેનો આ મોનેટો નમૂનો છે. ત્રીજો અક્ષર દીર્ઘ હોય અને પંદર અક્ષરોની પંક્તિ એવી ચૌદ પંક્તિઓનું ચોક્કસ પ્રાસ યોજનાસરનું આ મોનેટ. આ બે સોનેટો એ દિશામાં નવીનોને પ્રેરક થઈ પડશે એમાં શંકા નથી. યુગરાતી કવિતામાં ‘અખંડ પદ્ય’ના પ્રયોગો વધારે ને વધારે ચત્રાની આવશ્યકતા છે. તંત્રી.

આંધી અને શાંતિ

(ધ્વનિત)

મેઘ મેઢુર બ્યોમે અચાનક આંધી થડી
વા વટોળે બીડી ધૂળના ગોટ આસે અડયા,
ગાંડા આંઠશાં વાઢળ બીંધું ધાત્રી આખડયાં
અને વીજ કડાકે ઝીંકાઈ અચંડ ગડી !
પ્રાણીમાત્ર થઈ ભયભીત રહે ફફડી
ખારે મેઘ શું એક જ સામટા તૂટી પડયા,
મચ્યું તાંડવ ભીષણ ડાકલાં ત્યાં ગગડયાં
પ્રલયંકર રુદ્ર પ્રકોપની ભણે ધડી !
ધમસાણુ શમ્યું ! ઝીણા મેહુલિયા વરસે,
વન મોરલા મત્ત ગહેકે પ્રમત્ત ઉરે,
શિવના અભિસારે જતી સુધમા સજની !
કવિની પ્રતિભા સમું મેઘધનુષ્ય લસે,
ધરા અંતરે સૌરભ કોઈ અનેરી રુપરે
અહા ! સૃષ્ટિ સમુદ્ભાસે દેવી પ્રધુલ્લ બની !

“ નૌતમ ”

દેશભક્ત કવિઓને—

★ સુબર્ધમાં ચાલેલા મુખ્યિય ઓળંગેસમાં ડો. વસંત
અવસારેનું નામ મુખ્ય હતું. 'કવિતા' માસિકના
વાચકો એમના નામથી પરિચિત છે. એમની કવિતાઓ
અંમે આ અંગ્રાઈ રજૂ કરેલી હતી. એમણે જે દિવસે
અદાલતમાં હાજરી આપેલી તે દિવસે પ્રથમ કૃતિ લખાયેલી.

ખીલ કૃતિ સહેજ વિશિષ્ટતા ધરાવે છે એક
દેશભક્ત ત્યારે પોતે છે તે નથી એમ બને છે ત્યારે
પોતે પોતાની જાતને કવિની ખીનીમાં કેમ વળવે છે
તે રસપ્રદ છે

ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ પ્રકારની કૃતિઓ કદાચ
પહેલી વાર જ રજૂ થાય છે

ડો. વસંત અવસારેને—

તેં જીવગાની કરી ધન્ય તારી
વસંતકાળે પ્રિય હે વસંત !
તું કલાંત હે પાંચ ! જતો હતો પથે
ઓળંગતાં નિર્જર ને નદી ઘણી.
કેં ટેકરી યુગ મહાદ્રિ કેસાં—
આરોહતો ને અવરોહતો ચે.
કાવ્યો રચી, જીવનકાવ્ય ગૂંજી
જતો હતો તું કવિ રે યશસ્વી !

વિરામનું સ્થોત હતું તને ના;
ન જાંચડી કોઈ લતા તણી ચેં ! ૧૦
જોતાં પથે અન્ય પ્રવાસી કોઈ,
તું તાહરે પંથ જતો હતો છેતા.

અજાણ સર્વે તુજ પંથથી ગમે,
પૂછ્યું તને ના કયહીં જાય ત્યાંયો ?
દિશા હતી ઉજ્જવળ દિવ્ય લીધી
દેહીય તો સૂર્યકરે બનેલી !

વેરાયલાં રશ્મિ રસાર્દ્ર માર્ગે—
એ તેજપથે કરી કૂચ તું રહ્યો,
જાણી શકે કોણ, જતો કયહીં તું ?
તું જાણતો'તો—

પથ મુક્તિકેરો ૨૦

કલ્યાણનો જીવનમા ધર્યો તે.
છોડ્યું હેતુ જંગલ કંટકોનું
વહ્ની વિષે ભસ્મ થતું પડીમાં.

તું માગતો'તો જગમાં જનોમા
દહી દઈ જંગલ કંટકોનું
ઉગાડવા નંદન વૃંદ મુક્તિતું !
બળ્યું છતાં જંગલ પૂર્ણ એ ના,
પડી રહ્યું નિર્જીવ અર્ધદગ્ધઃ
ત્યાં શાંતિ તારા દિલને વળે શે ?

પાછા કર્યો તું પૂંઠ ફેરવીને, ૩૦
વેગે ધસ્યો કંટકરાનની વિશે
છેલ્લો અરે કંટક બાળવાને;
ને ભસ્મભાથી
લીલાલરી વાડી— બનાવવાને:
સ્વાતંત્ર્યની શીતળ છાય પ્રસારવાને

આધુનિક રાજકીય આરણ્યક

સંસારી હું સમયવશ હું એકદા માસ પૂર્વે,
આઘે ઊંડે નિગિડ વનનો પાંથ-પ્રેમી બન્યોતોઃ
એકાતોનાં અતલ જલ પાતાળમાહી પ્રવેશી,
સ્નેહીઓનાં સદય દગથી દૃષ્ટિપારે ઘયોતોઃ

ને જે ખીન્ન નિશદિન ચઢ્યા પૂરવા દેહ મારો,
પાપાણ્ણની તિમિરમય કો કોટડીની તુરંગે,
તેવા સૌની નજર ચુકવી હું રહ્યો ભિન્ન રંગે,
નિત્યે નિત્યે વપુ વિતરતો ધારતો વેશ ન્યારો

રે! રે! મારા વતનમહી હું અન્ય દેશસ્થ જેવો,
રે! રે! મારા સ્વજનમહી હું પારકા પ્રાણ જેવો.
પાસે કિંતુ ગત સમયના છાય શો ખૂણ આછો,
ઢાંકયો ધૂળે દિવસ રજનીએ ચતો ખૂણ આખોઃ

ધૂંધે દારે પુરજનમહી શેરીએ ને ગલીએ,
વા હું ક્યારે વિજન વનમાં રક હીણી દર્શામાંઃ
ચાકયો પાકયો સનત ધમણે ઝુંકતો ક્યાં ઘડી બેઃ
સ્વાતંત્ર્યોના અજબ સ્પુરણે જાગતો ત્યાં નશામાંઃ

આપે આપે અકલ બલ કેં જોમ કેં શૌર્ય આપે;
આઝાદીની અમર સરવાણી મહાપ્રાણ વ્યાપે !

અંત સમીક્ષા

★ ડૉ. એમ. ઝો. સુરૈયા લોર્ડ ટેનિસનના

‘ઈનોક આર્ડન’નો સમ્પ્રલોહી અનુવાદ આપે છે.

અંગ્રેજ રાજકવિ ટેનિસનની Enoch Arden નામક કથાપર્યાવસાથી કાવ્યનો આ સમ્પ્રલોહી અનુવાદ છે.

આ આગમ્ય, ડોક્ટર સુરૈયાએ ગોદસ્મિયની The Hermit અને The Deserted Village નામક કૃતિઓનો અનુવાદ જનિ અને સુતુ ગામડું એ નામે કર્યો છે. કવિ થોમસ ઝેની An Elegy written in a Country Churchyard એ કાવ્યનો નિવાપાનસિ નામે અનુવાદ તેઓ પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યા છે. અંગ્રેજી કાવ્યોને શુજરાતી શબ્દો અને સાહિત્યના સિખાસમા બેતારવાના તેમના વધુ પ્રયત્નો પૈકી ‘અનિલકુમાર’ આજે આપણને મળે છે.

‘અનિલકુમાર’ અગાઉના ઝેગના પ્રકાશનોનો શુજરાતી કાવ્યરસિક જનતા તરફથી સારો સત્કાર થઈ ચૂક્યો છે. તે સત્કારની બાવળીની લાગણીથી ઉત્તેજાઈને તેમણે આ અનુવાદ પણ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે.

શ્રી સુરૈયા વયે ૮૬ છે પણ તેમનો અભ્યાસ, તેમની ખંત, તેમની ચેત્ક્રમણ અને તેમનો અદ્ય ઉત્સાહ આજના આપણા કોઈ પણ યુવાને કારે મૂકે એવાં છે. તેથી તેમને યુવાન સાહિત્યસેવીઓની હરેળમાં બેસવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાય છે. જો કે સાહિત્યસર્જનપ્રકાશન તરફ તેમણે તેમની પ્રવૃત્તિ પેતાના આયુષ્યના આ ઉત્તરાર્ધમાં અપનાવી છે; તેમ છતાં મૌલિક સર્જન કરી નિષ્કૃષ્ટ પ્રકારનો ફક્ત શુજરાતી ભાષાને ચરણે ધરવાને બદલે તેમણે અંગ્રેજી કાવ્યસાહિત્યનાં પાણીદાર મોતીઓને—તેમના અનુવાદોની દારમા પરાવી પરાવી શુર્જરી ગિરાને કંઈ આરોપવાતું વધુ પસંદ કર્યું લાગે છે.

શ્રી સુરૈયા જે કાવ્ય કે અનુવાદ કૃતિ હાથમાં લે છે તેને તેઓ માત્ર પચાવે

*અનિલકુમાર (લોર્ડ ટેનિસનના ‘ઈનોક આર્ડન’નો સમ્પ્રલોહી અનુવાદ) અનુવાદક અને પ્રકાશક:-ડોક્ટર એમ. ઝો. સુરૈયા, લોડનદર રોડ, નેજેશ્વરી, સુબર્ષ. નાની ડેમી સાઈઝ-પાક મખમલનું પૃષ્ઠ-૧૬૦ પૃષ્ઠો : શુજરાતની તેર શિક્ષિત સન્નારીઓના ફોટાની આઠ ખેટો સહિત : ધી. રા. ૫-૦-૦

છે એટલું જ નહીં પણ ફરી ફરી વાગેલો છે. એટલે આવી અને આટલી સમસ્યા ક્રિયા પછી જે વસ્તુ તેઓ ખીખામાં ઢાળે છે તે સુંદર નમુનેદાર કૃતિ ધર્મને જ આટલી રહે છે.

આપણે ત્યાં કવિતાલેખન માટે એક વિચિત્ર શ્રદ્ધ બધાતો જાય છે તે એ કે પરિશ્રમથી લખાતી કવિતા એ સારી કવિતા નથી. અલબત્ત, દરેક કલાના પ્રકારમાં કે પ્રત્યેક પ્રકારના સર્જનમાં પોતીકી પ્રતિભાનો ઝમકારો વ્યક્ત થવો આવશ્યક છે, તેમ છતાં એ પ્રતિભાના આધિકાર અર્થે જે કલા કે રચનાપ્રકારની સાધના કરવી રહે છે તેને માટે પંચાણુ ટકા પરિશ્રમપૂર્વક પ્રસ્વેદ અને પાચ ટકા પ્રેરણાની જ આવશ્યકતા રહે છે આજે આપણે ત્યાં શાળા અને કોલેજજીવનના અભ્યાસમળ દરમિયાન કે તે પછી કાવ્યસર્જન કરતા કવિતાલેખકો પૈકી કેટલાક એમ માનતા જણાય છે કે કાવ્યનું પ્રધાન તત્ત્વ ઊર્મિ છે. એટલે ઊર્મિ આવી એટલે કંઈક લખવું અને ઊર્મિપૂર્વક જે લખાયું હોય તે સારી કવિતા:

માન્યતા ધરાવનાર માટે શ્રી સુરૈયાનો પરિશ્રમપૂર્વકનો રે! રે! મારા સ્વજનના પૂરો પાડે છે. શ્રી સુરૈયા અનુવાદ પાઠન પામે કિંતુ ગત સમય, જે સૂક્ષ્મ બારીકી જાળવે છે, જે વસ્તુને ઢાંક્યો ધૂળે દિવસ નાકસાઈ રાખે છે તે સર્વ આપણા નવીન

ધૂર્યો દ્વારે પુરો નાર માટે સૌથી મોટો લાભ થયો છે તે એ કે તેમની વા હું ક્યારે વિજ્ઞ પ્રેમશક્તિ બધી સમાન કવિતાના અને કવિતા થાક્યો પાક્યો સમાયેલના તેમને સાંપડી છે. શ્રી સુરૈયા તેટલે અગ્રે સ્વાતંત્ર્યોના અજબ ગુજરાતમાં જે કેટલાક ગણમાર્ગદર્શી કવિતાપારેખો હતા એક છે. ખેદનો વિષય એટલો જ છે કે તે એટલા

સોર્ડ ટેનિસન ઝીણવટભરી કારીગરીનો ઉપાસક હતો. કવિતાના કલેષરને નકશીદાર બનાવવાના આરંભમાં આ અંગ્રેજ કવિ વરણાગિયો થયો હતો એ ખરું, પણ આપણે કેવળ વરણાગિયાની રીતે કાવ્યદેહને શોભાવવામાં જ મશગૂલ રહેવાનું ને દિશા તરફ દુર્લક્ષ કાળખળે વધી ગયું છે તે દિશા તરફ જોઈએ એટલું જ કહેવું છે.”

અતે પવચર્યાનાની કારીગરી તરફ પ્રણાલિકાભંગની બંડખોર વૃત્તિથી કે નવીનતાની આકર્ષક ઉપાસનાના મોહમાં ખેંચાતા આપણા આજના કવિતાકારો માટે આમાં બોધ રહેશે છે.

પ્રસ્તુત અનુવાદ એ એક આપણ કવિએ આંગ્રજદેશના જીવનને તાદૃશ્ય ચિત્રિત કરતો આલેખોલો કથાપ્રવાહ છે. આંગ્રજ દેશની વિલક્ષણતા અને લાક્ષણિકતાઓને બહુ જ કુશળતાપૂર્વક દૂર કરી, તે તે સ્થળે શુજરાતી જીવનના વાધાઓ સમજવામાં અનુવાદકે ઉચિત જ કર્યું છે. એથી મૂળ કાવ્યને કે તેના અર્થને કાંઈ રીતે હાનિ પહોંચતી નથી: શુજરાતી અનુવાદ વાચતાં તે સહીએ પહેલાંના આપણા શુજરાતી જીવનનું હુબહુ ચિત્ર જ હોય એમ લાગે છે. મૂળ અનુવાદને આવી રીતે શુજરાતી સમજાટ આપવામાં અનુવાદકે જે જે રંગો પૂર્યા છે તેનો ઉલ્લેખ ‘વિવરણ’માં શ્રી બક્ષીએ કર્યો છે એટલે તે વિષે અમે વિશેષ કહી પુનરાવર્તન કરવા હિચ્છતા નથી. વિપય, હંદ, ભાવ, ભાષા અને કાવ્યને શૈક્ષગમ્ય કરવાની દૃષ્ટિથી સમગ્ર રીતે જોતાં આ અનુવાદ અગતે ખૂબ જ આવકારપાત્ર લાગ્યો છે. ‘અનિલકુમાર’ એ પ્રણયત્રિકાણની સ્વસ્થ, શાંત, સયમભરી પરસ્પર માટેના મૂળા આત્માર્પણની કથા છે: અને એનો શાંત આવેગ કેટલેક સ્થળે એટલે તો સચોટ બને છે કે સહૃદય વાચકના અંતરને હલમલાવી દૂકે છે. કેટલેક સ્થળે તેને ગદ્ય ગદિત કરી મૂકે છે.

અનુવાદક આવા બીજા વધુ અનુવાદો કરવા પ્રેરાતા રહે એમ હિચ્છીએ છીએ. પણ તેની સાથે જ તેમના પ્રકાશનની બાબતમાં એક બે વસ્તુઓ કહેવા યોગ્ય અમને લાગે છે તે પણ કહી દઈએ છીએ:

એક, તો એ કે મજદૂર પુસ્તકની કીમત રૂપિયા પાંચ રાખી છે. એનો અર્થ એ થયો કે સામાન્ય જનતા અને કાવ્યરસિક વર્ગ—જે સામાન્ય રીતે વધુ પૈસા ખર્ચવા અસમર્થ હોય છે—આનો લાભ લઈ શકશે નહીં.

બીજું, દરેક અનુવાદની સાથે તેના મૂળ કવિ કે લેખકનું ટૂંક જીવન અને કવનનો અર્થ પરિચય આપ્યો હોય તો તેથી કાવ્યને કે અનુવાદને સમજવામાં ખૂબ સરલતા રહે.

ત્રીજું, પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં શ્રી સરોજિની મહેતા હસ્તકનો અંગ્રેજી ઉપોદ્ધાત છે તે સ્વરાજ્ય અને સ્વભાષાના પુનરોદ્ધારના આદેશનના આ યુગમાં ગ્રામી

મનોદશાના પ્રતીક સમાન લાગે છે. શ્રી રમણભાઈએ સ્વભાષાની સેવામાં જ ગિદગી ખપાવી દીધી છે. એવા પિતાના પુત્રી ગુજરાતી વાચકવર્ગ માટે અચેષ્ઠમાં જ લખવાનો આશ્રય છોડી દે તે જ વધુ ઇચ્છનીય છે. યા તો અનુવાદકે શ્રી સરોજિની બહેનના મૂળ અચેષ્ઠ લખાણનું ગુજરાતીમાં રૂપાંતર મૂકવું જોઈતું હતું.

ચોથું, સ્વ. શ્રી પન્નાબહેન દેશતરીને ડૉ. સુરેયાંએ હૃદયાંજલિ અર્પી છે. તે અંજલિ જાતે જ પુસ્તકના અર્પણ જેવી બની ગઈ છે. પણ તેને ખીજે પાને વળી શ્રી સુશોચનાબહેન મોદીને પણ અર્પણ છે. આ પ્રમા કંઈક ખટકે છે. આશા છે શ્રી સુરેયા અર્પણનું ઔચિત્ય જોશે.

પાંચમું, 'નિવાપાજલિતા' અમારા અવસોકનમાં અમે અગાઉ ઠહી ગયા તેમ પુસ્તકને પદિની પ્રકારનું ભલે બનાવે. ગુજરાતના સાક્ષરો કે કવિઓના અભિપ્રાયો મેળવી તે પણ પુસ્તકમાં જાણે છાપે. પણ વર્ષો વર્ષો અને આવૃત્તિએ આવૃત્તિએ ગુજરાતની થોડી મૂઠીખર સરકારી શિક્ષિત સાહિત્યરસિક સન્નારીઓના જ અભિપ્રાયો અને મહાભાષી છબીઓ પુસ્તકમાં ફરી ફરી મૂકા છો-તે શા માટે ? અભિપ્રાયો મેળવે તો પુરુષ સાક્ષરો અને કવિઓના પણ મેળવે તો કંઈ તમારો પ્રયત્ન લેખે ગણાય. અને અભિપ્રાયો સાથે અભિપ્રાય આપનારના ફોટાઓ જ શા માટે ? 'નિવરણ'માં શ્રી રામભાઈ બક્ષીએ પણ કહ્યું જ છે કે -"તેઓ રૂપરંગ પાછળ ખર્ચે છે તેથી ઓછે ખર્ચે 'પદિની' ગણાય એવા પ્રકારનો રાકય છે, De Larx એટલે દુર્વ્યય સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં રોષ્ટ્ર હોય અને શક્તિ મુજબ ખર્ચ કરે તેની ફરિયાદ નથી, પણ વધારે ખર્ચ કરવા છતાં અન્યનો ઉપયોગ ઓછો થાય તો તે વ્યય દુર્વ્યય બને છે. ઓછી કામનામાં આ બાધાના અન્યો જનતાને લબ્ધ બને તે માટે ખર્ચ થાય તો જ તેની ખરી સફળતા છે.'

આશા છે કે અનુવાદક અમારા સ્પષ્ટ વકતૃત્વની કદર કરશે. સરલ, સ્વચ્છ ને દોષરહિત આરા નિર્મલ અનુવાદ માટે અમે શ્રી સુરેયાને અભિનંદન પેરીએ છીએ

દૂઝતા ઘાવ

★ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પતીલની પ્રતિભાએ
અનોખાં કાવ્યો આપ્યાં છે. સૂરત જીલ્લાના
લોકપ્રિય ખાયણાની શૈલી કવિએ અહીં
ઉતારી છે.

૪૫

એકલો હોઈ કે હોઈ સખા વજગારે
હૈયું સતન સંભારે
તને, પ્યારા સોજતી !

૪૬

ધેન મહીં જ્યારે આંખડી મુજ ઘેરતી,
પાંપણ પર રહી જાતી
સુંદર છબી તાલરી.

૪૭

બરતી અને ઝોટમાં છે રહ્યા આજોડી
કિરણ તહારાં કોટિ
મખંકમખા ગીદા.

૪૮

પૃથ્વી પરે હાયમા દૂલો લઈ દોડે,
હોડે ચઢે વાત જોડે,
એથે અતરિક્ષમાં.

૪૯

જેનમાં યા હાટ મહીં જન કેરી
યાદી તહારી અનેરી
વસે અમ અંતરે.

૫૦

જ્યાય જતો ત્યાં વાગે તારા ભણકારા,
કામગા સકળ અમારા
તારી મમતા ગ્રહે.

૫૧

પેજન બાજે, શી અહ ! પેજન બાજે ?
મજુલ મદ અવાજે
મધુર રચતી મહીં.

૫૨

ચરણ અગોચર દોકરાતા જાણે હોડિ
નિકટ અવતીને હોડે,
અજળ ઝોતસુક્યથી.

૫૩

આવે આપોઆપ કેદ શી કડક ખુમારી,
રસ અદ્ભુત તનુધારી
શકે પ્રગટયો સ્વયં.

૫૪

ના સમગ્ગય એવા સર દિશદિશ બ્યાપે
અનહદ આનંદ આપે
વિદારે વ્યલીક સો.

૫૫

૫૭

ચાલ મીઠી એની તાલ મહી તાલ પૂરે
ગીતો અવનવાં રફેરે

મે ઉપજાવે રાર છૂપા સાવજની
આંતરડીમાં અજની

ઉરે ગાયકો તણા.

જોયા વિના એહને.

૫૬

૫૮

ના અપરોક્ષ છતાં ઉરસનિધ આવે,
જેમ પ્રતીતિ કરાવે

આરડવું સુણી વત્સલું ગાય હુક્ષાતી,
જુદી મમાણો બધાતી

સુવાસ મુપુષ્પની.

જાણી ક્ષેમ તેહનું.

૫૯

સ્થેનની પગથી સ્થેનની ઝાળખ આવે
સેકડો ખોજ પ્રતાપે,

મેટા થાય કોક દિં.

પતીલ

શ્રી મુંદરમ્ની કવિતાઓમાં રહી ગયેલી મુદ્રણભૂલો

સુમન અને ચમન

આશિષમાં

પં.	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પં. ૭	રચના	રચના
૧૨	ખેડનાં	ખેડમાં	"	આંધી	સાંધી
૧૩	પછે	પછી	૧૪	ભવે	ભલે
"	ડાળાં .	ડાળો			
૧૪	સુમન	સુખન			
૩૪	લી	સી			
૪૨	જુડા	ખૂડા			
૪૪	સુમન	સુખન			
૪૫	"	"			

‘કવિતા’ના આ ચાલુ અંક સાથે બહાર પડશે.

શ્રી મીતુ દેસાઈનાં કાવ્ય-સમ્પત્તિનું પ્રથમ પુસ્તક પડથાર

શ્રી ઉમાશંકર જોષીના વિસ્તૃત પ્રવેશક સાથે કિ. માત્ર આના બાર

ટપાલ ખર્ચ આના ત્રણ અલગ

પ્રાપ્તિસ્થાન:- ‘કવિતા’ કાર્યાલય, વિલેપારલે. ‘મુંબઈ-વર્તમાન’ કાર્યાલય,
એપોલો રીડીંગ, કાઠ મુંબઈ.

કવિતાની પ્રગટ્તીએ

★ કેટલાક આશારૂપદ નવીનતર કવિઓની કૃતિઓ અહીં રજૂ કરવામાં આવી છે. એ સાથે એ કૃતિઓના ગુણદોષનું પણ અહીં દર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે. કોલક

નિધિદાન

નિધિ-દાનમાં સનાતન તત્ત્વની વાત છે. સ્નેહવેલી નદી મહાસાગરમાં પ્રીતમની પ્રીત જુએ છે અને તેને અડે પોતાનું શીર્ષ જૂઠાતીને મીઠાશથી તેનું અન્તર છતે છે. પણ મને તેવો એ પ્રીતમ પોતાની ખારાશથી નદીનું જીવન ખારું બનાવે છે. જો કવિએ આ કાવ્યમાં આ ભાવ ન જ આપ્યો હોત તો આ સાગર અને નદીના વર્ણનમાં વિશેષતા ફરી રહી ન હોત. આ ભાવ એ કાવ્યમાં ઉતરતાં એ કાવ્ય એક સુંદર કૃતિ બને છે. માનવજીવનમાં એવી અનેક નદી સમી યુવતીઓ સાગર જેવા પ્રીતમના આમંત્રણે પ્રીતમ પાસે જાય છે. એક બાજુ પ્રિયતમા પ્રીતમના જીવનને મુખી કરે છે અને પ્રીતમ પ્રિયતમાના જીવનને પોતાના દોષથી ને દુર્ગુણોથી ખારું કરે છે. એ રહેશે અર્થ આ કાવ્યને મનોરમ બનાવે છે. ભાઈ અમનની કૃતિઓ ‘કવિતા’માં અવારનવાર પ્રગટ થઈ છે અને અમને એમની કૃતિઓ ધણી સારી આસા આપે છે.

(મંદકાન્તા)

ઘેલી પેલી સરિત વહતી હુર્ષછાજો ઉંછાળી;
હૈયું નાથે સ્મિત કરી રહે પ્રિયને પાસ લાળી.
ઊંડે ઊંડે હૃદયતલમાં અંખના એ રમંતી;
કે હાવાં આ જલધિજલમાં ઝિંદગી શેષ ગાળી.
ત્યાં તો એનું જીવન મધુરું વેણમાંહે ફસાતું;
આશાનું ને નિજ ઉરતણી ઊર્મિનું ખૂન ધાતું;
હૈયું ફાટે અવિરત વહે નેનથી અશ્રુધારા;
દેખાયે ના તિમિરપથમાં તેજ કેરા કિનારા.
આવ્યું ત્યાં તો પ્રણય ઝરતું અખિંધનું લવ્ય તેડું;
ને વીલાતું જીવન રજમાં ઉંચકી સઘ લીધું;

જેવી તેણે નિજ મધુસ્તા સિન્ધુઅંકે પ્રસારી;
ખાઈ કીધું જીવન હણમાં સાગરે ક્ષાર રેલી.
નાચી કૂદી હસિત વદને વેદનાઓ સહી એ;
ઠંડે છે રનેહી ઉદધિ પ્રતિ સૌ રનેહલાવો ભરીને.

‘અગત’

અપૂર્ણની યાચના

‘અપૂર્ણની યાચના’માં પ્રિયતાને પ્રીતમ કરતાં પ્રેમના ઉચ્ચ આસને ખેસાડવામાં આવી છે. નાયક એટલે બધી કાલો છે કે એને પોતાને પણ શંકા રહે છે કે નાયિકાનો પ્રેમ રેળવવાને એનામાં પૂરતી લાયકાત નથી કારણ કે “જે છીછરા ઝરણુ શો વહતો અમુવ” આ કાવ્યની પ્રથમ આઠ પંક્તિઓ જોઈ સરસ ઉતરી છે તેટલી સરસ છેલ્લી છ પંક્તિઓ નથી. પ્રિયતાના નાયકને પ્રેમને રસપાન કરાવતા પ્રયુદ્ધ બનાવે એવી ઈચ્છા વ્યક્ત કરવામાં આવી છે. પદમાયા પ્રવાહી રહી છે અને તેમાયે ખાસ કરીને “જે છીછરા ઝરણુ શો વહતો અમુવ” જેવી પંક્તિમાં જે કહેવાતું છે તે કહી નાંખે છે.

તારા રસાર્દ ઉરતું ફૂલ ચૂમવાને
આ પ્રાણતુ મમ પતંગ અધીર જીડે,
કાં આમ બંધ કરીને તવ દુર્ગદારે
સોદલાસ ગાત્ર મજનાં કરતી શિથિલ !

હું જાણું યોગ્ય મુજ પ્રેમ નથી જ, જિભો,
તારા મહાગહન અન્તરનો અતિથિ
થાવાની લાયકી નથી હું વિષે અબુધ
જે છીછરા ઝરણુઓ વહતો અમુવ.

કિન્તુ પ્રિયે ! સમજું નિર્બળતા જ મારી
ને ઉણપો જ - તવકાજ સ્વીકાર્યોગ્ય
સંપૂર્ણની જાની તું પ્રેમસી, પ્રેમ કેસે
મિથ્યા કરીશ તવ પાર સ રપ શંકા મ
તો આવ આ અબુધના ઉરઆંગણમાં
પહોંચાડ પ્રેમપ્રતિભાથી મુખ્યતામાં.

જયન્ત પાઠક

હરીફ

હરીફ કાવ્યની વિશિષ્ટતા છે રમજનભરી સેવી. નાયક પોતાના ઓગડામાં બેઠો બેઠો સુખનનો અવાજ સાબળે છે. પણ એ અવાજ આવે એવા કંઈ દાગણો નહોતા. નહોતું કોઈ દંપતી આવ્યું, કે નહોતું કોઈ બાળક, એને શંકા મઠ કે પ્રિયતા તો નથી કોઈની સાથે રમવાન કરી રહી? નાયક ધીમેથી બારણું ઉઘાડે છે અને બાળુના ઓગડામાં જુએ છે તો નામિકા એજ પ્રીતમની છબી લઈને સુખનની ઝડી વરસાવી રહી છે. કાવ્ય સરસ રીતે રજૂ થયું છે, કવિને પણ હંદ ખૂબ અનુકૂળ બન્યો છે.

શેા કોલાહલ આ મચ્યો મમ શૃંગે; ના દંપતી આવિયું;
કે ના કાઈ શિશુ ગને નિજ કરે ચૂમી શકે લેઈને
મારી પ્રિયતામાં; છતાંય સુણતા ચૂમી તણી વૃષ્ટિને
સંતાઈ અધખોલું બારણું કરી, શંકા જતા પ્રેમમાં
જેયુ તો !

નિજ હૃદયમાં મુજ છબી લૈ ચૂમતી' તી સખી ।
હૃદયનાથ

શું ઝંખતો—

શું ઝંખતો કાવ્યમાં કવિ કહે છે જીવંતીમાં જે કંઈ સાર્થકતા કરવાની છે તે ગમે તેવા અલ્પકાળની જીવંતીમાં થઈ શકે છે. એના સમર્થનમાં કવિએ દ્રષ્ટાંતો આપ્યા છે કે શિરીષ અને ડાહરની જીવંતી અલ્પ હોવા છતાં તેઓ તેમની ફારમ નથી આપી જતા ? આકાશમાંથી ખરતો તારક એક પળમાં જગતને પોતાના તેજથી નથી આજી દેતો ? મનરંગી ધનુષ્ય એક દાણમાં પોતાનું સૌન્દર્યદર્શન નથી કરાવતું ? તો માણસની જીવંતી ગમે તેટલી ટૂંકા હો છતાંયે એ જે કંઈ ઝળકાવવા માગતો હશે તે એ અલ્પ જીવંતીમાં જરૂર ઝળકાવી શકશે. ભાવ ખરેખર ઘણો સુદર છે. છતાંયે “ખરત તારા” જેવા નળના પ્રયોગો પણ આ કવિતામાં સરક્યા છે,

શું ઝંખતો માનવ દીર્ઘ જીવંતી,
જાને મુકમે પરિપૂર્ણ થૈને
કે કાવ્ય કેરા મધુરા કટોરા
રેલાવીને-ધાર કરી સુવિશ્વમાં
પ્રકાશવા જીવન પન્થ તેને ?

કિન્તુ વૃથા સૌ ઉર નતનિ છે;
દીપ્તિ નહીં શું લધુ જીવંતીમાં ?
શિરીષ કે ડાહર-જીવંતી શું
વર્ષો તણી છે ?

ખરંત તારા-ક્ષણમાં સરી જઈ કદી શુ ઝળે ચિન્કાળ હૈયે ?
 -ન અર્પતા ચેતનવત જ્યોતો ? જે ચેતના છે પ્રસંસવવી જગે
 કે સખ્તરંગી સુકુમાર આપ શું જે જ્યોતિ પુજે અગ્રાવવા તે
 પ્રસારવા સુન્દરતા મુરીલી શુ અન્ય છવ્યે અગ્રી શકે ના ? ૧૬

- મુધાકર ભટ્ટ

બહાલેરું ગીત

બહાલેરું ગીત સમરાચરમા રમખુમતુ બનાવનાર કવિ ગતિમાન બને
 છે, અન્તર ગીતોન્માદે નાચી બેઠે છે. પણ ગીત પાછું દૂર જાય છે અનતને
 ન્યાંગણે શુભરવે બરે છે, ત્યારે કવિ કહે છે “પુનઃ ન રહેશે તું રેનાર્ધ ?
 બહાલેરો એ ગીત ?” અજનીમા લખાયેલ ગીત બાવમા તેમજ શબ્દોમા સાદુ છે.

વાયુને પારણિયે ખૂલી,

સાગરની છાંજામા હૂલી,

વનવગડાની વાટે ભૂલી

વસતુ મારું ગીત !

સહસા અંતરમાંથી આબ્યું,

મૂક અર્થને ઉર વધાવ્યું

આવીને પાછું ક્યાં આહ્યું ?

બહાલાં મારા ગીત ?

કાવ્યકલી મારી કરમાઈ,

ગીતલહર અધૂરી વેરાઈ

પુનઃ ન રહેશે તું રેનાર્ધ ?

બહાલેરો એ ગીત ?

રમણલાલ એ. વ્યાસ

મહામતીનો ધ્રુવ તારક

ઈન્ડીઅન ઓલની

વહાણના પહાણના

વીમાની પોલીસીએ

વહાણના વણઝારની

મહામતીનો ધ્રુવ તારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ધી ઈન્ડીઅન ઓલ

ઈન્ડિયન કું.લી.

૩૧૫/૩૨૧, હૉર્લી રોડ, કોટ, મુંબઈ

સાખાઓ - કચેરી, વેમવળ, પોરબંદર.

મથનાં - "રૂચિતા" દર અંગ્રેજ મદિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્તા
પણ તેમ જોના રૂચિતા એ, પુણેશ્વરી ગિરિના આગળ, ૧૯૨૩ માં સ્તી. ઈન્ડિયન બ્રાના
ચાલ મહામતીના વહાણના, જાણના પડે અરજીનાના પુરવઠા, જાણના લેખ વા
પરિશિષ્ટ - અંગ્રેજીના તમામ, ૧૯૨૫-૨૬ માં મળે એના મહત્તમ :

કોલર, 'રૂચિતા કાર્યાલય' પાર્ટીંગર, વિલેપારકે.

- નૃસિંહ-પ્રકાશક - (રૂચિતા નાં ૧૫ થી) નરવંશસાલ મુજબદ વીમાવાળા,
ગાંધીજી નૃસિંહાચર, દયાગિરિ રોડ, મુંબઈ

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારખાદી મંડળ નીચે મુકવામાં
આવેલી છે.

આનું નિદગીના વિભાગો	તેની ૩૦ વર્ગી કારખાદી દરમ્યાન ઇન્ડ
૩. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિમંદેક વડાનું
અમકયામતો	નાપવામાં અને મતોરકાન્ક નેરા ખન
૨. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વરાના આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાનિ
આવક	જાતની રાખી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પોલીસીએ ૩૦ દહારમી વધુ કુટુબને
લાઈફ ફંડ	મુખકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમ જ તેને
૨. ૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ ૩૫૦૦,૦૦૦ થી વધુ
જારપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ ભરપાઈ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના નવા જ નવરૂપમાં ફરીને
	વિમા કંપનીમાં જે અતિ સલામત અને
	ઉત્તમ છે તે જમાનું અમમ્યાન લેશે.

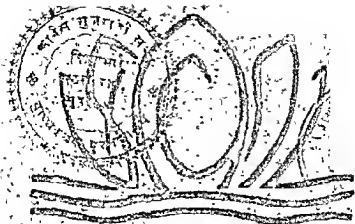
હિંદુસ્તાનમાં નેત્ર નામકિલી નિદગી ૫૦ લાખ ને સીરે ૩૫૦ થિત
થતા નેપમેતો તેમા સમાવેશ થાય છે અને તે મદદ કોઈ પણ જાનનું
વધુ પ્રિમીયમ નેરામાં આવડ નથી

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યૂરન્સ કંપની લીમિટેડ.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ જીવીન. એપોલો ગ્રીસ. મો. મુખર્જી

શાખા અને કોજનમી ફરક ન્યેજે છે

દને પોશ જ સમપમા ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની નાગ, દિવન-આગમન
અને માનન્ય વિમન ખાનદોડો દાય પ્રમો

પર્થ : ૩]

દીસેમ્બર ૧૯૪૩

[અંક, ૫

સુર્યપ્રકાશે વિધડતી

પાંખડી

ખીડાઇ જાય છે

સંધ્યાકાળે

જન્મ ઉપાએ વિધડતી

છવનપાંખડી

ખીડાઇ જાય છે

મૃત્યુસંધ્યાએ

એ છવનપાંખડીની

અનેવી દેખેતો

એ છવનપાંખડીના

મોહન સંજોતે

એ છવનપાંખડીના

અમર ગીતને

અમર રાખવા નાટે-

વેનગાર્ડ સ્ટુડીઓ

જેજી તમને—‘તુલસીદાસ’ જેવું સંતચિત્ર આપ્યું

જેજી તમને—‘તાનસેન’ જેવું સંગીતચિત્ર આપ્યું

રૂપરી પાદાના
ભાવુક કલાકાર,
સ્વ. વિશ્વપત
પાગનીસતું

છેલ્લું
ચિત્રસર્જન

વા સંતી
સુખારક
કૌશલ્યા
દિક્ષીત
નૂરજહાં
વગેરે

હિંદી કીલમ ઉદ્યોગમાં અનેકાનેક
સિદ્ધિઓને વરેલાં
સફળ દિગ્દર્શક

જયંત દેશાઈ

પરે. એમની અત્યંત
ચિત્ર સંસ્થાના ધ્વજ
હુકમ તૈયાર થયેલ

મહાન ભક્તિચિત્રની ભેટ ધરે છે.

જયંત દેશાઈ પ્રોડક્શન્સ ચિત્ર

મ ક પ રા જ

ક્ષત્રિકુળ ભૂષણ ભક્તરાજ અંબરિષનું જીવન દર્શન
આલુ ચિત્ર પછી:-

લેમીંગ્ટન ટોકીઝમાં રજુ કરવામાં આવશે.

રજુઆત મેદિ તૈયાર છે

જયંત દેશાઈ

જુદીંગ

દિગ્દર્શક : જયંત દેશાઈ

ધૈરલાલ, કૌશલ્યા, સુખારક, વતસલા કુમરેકર,
દિક્ષીત, કાલિલાલ

જયુપીટર, શીલમ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ,

પારખ સ્ટોટ, મુંબઈ ૪

ખહાર પડી ચૂકેલ છે:—

શ્રી આચંનેતિક નાટક સમાજ

ના લોકપ્રિય નાટક

સ. વા. રૂ પી યો

ના ગાયનોની રેકર્ડઝ

ડી. એ. ૧૧૨૬૬-૧૧૨૬૭

તાકીદે ઓર્ડર
નોંધાવો:—

યંગ ઈન્ડિયા રેકર્ડઝ

પર ખહાર પડી ચૂકેલ છે,

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.

૧૧૦ મેડોન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

પ્રગટ થઈ ચૂક્યો છે

શ્રી મીનુ દેસાઈનો કાવ્ય-ગ્રંથ

પડ્યાર

ગુજરાતના યુવાન કવિ શ્રી ઉમાશંકર જોષી 'પડ્યાર'ના
'પ્રવેશક'માં કહે છે:—

એકંદરે છંદશુદ્ધિ અને ભાવાશુદ્ધિ આ પારસી જુવાન
કવિને મુલભ છે. નવનર કવિતાની લક્ષણોની એને
ફાવટ હોવા છતાં તેની સંકુલતા કે દુર્બોધતાથી દૂર
રહેવા એ પ્રયત્નશીલ છે. એની શૈલી એની રચના
સરલતાનાં પક્ષપાતી છે. અત્યારના કોઈ પણ નવનર
કવિની અદાથી ભાઈ મીનુ દેસાઈની કલમ પણ ચાલે
છે; સુધક અને સંસ્કારી, પ્રયોગશીલ અને ભાવગરી.

કિંમત માત્ર આના બાર: દપાલખર્ચ આના ત્રણ અલગ

માપ્તિસ્થાન:—કવિતા કાર્યાલય, વિલેપારલે.

'મુંબઈ-વર્તમાન' કાર્યાલય, કોટ. મુંબઈ.

“પનઘટ” અને “રામરાજ્ય.”

ચમકીને અનોખી કિસ્તિ મેળવનાર

★ સી. લા. પ. વા. ર. ★

યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા પ્રોડક્શનના

“ત. લ. ર.”

ચિત્રમાં ચમકે છે.

ખેન્નમીન, સાદીક, દલપત
રાણીબાલા અને બીજા.

દિર્ઘરોક:

એ. કુરીમ

મ્યુઝીક:

ખાન મસ્તાના

★ ————— લ. જો ————— ★

યુનાઈટેડ ઈન્ડિયા પ્રોડક્શન્સ

જ્યોતિ સ્ટુડિયોઝ, કેનેડી બ્રીજ
મુંબઈ, ૭.

ક * વિ * તી

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ : અંક : ૫

દીર્ઘશ્રવર : ૧૯૪૩

સાળંગ અંક ૨૯

મંગલાષ્ટકની પાંચ પાંખડી

સૂતાં ચેતન જાગતાં કમલ શાં, જેના કર સ્પર્શથી;
જેના દર્શનથી શુચિસ્મિત ધરી દિક્ષુસુન્દરી રાચતી;
અન્ધારાં હરતો, પ્રતાપ ધરતો, તેને ભર્યો ઓપતો,
માણી આ શુભ લગ્નનો દિનભણિ માંગત્ય તે પ્રેરજો.

ધારી રૂપ નવાં નવાં વિલસતો ઓમાંગલે ખેલતો,
શીળો, સુન્દર કેં પ્રિયામુખ સમે હુએ મુખા સીંચતો;
સૂતા આગરને કરાંશુભિ વડે ઢંઢાગતો, રાજતો,
ઓમે પ્રેમ-પ્રતીક શો રસનિધિ તે ચન્દ્ર હો મંગલ.

જૂમે વાદળ કારમા શિર પરે લાલુ તપે ઉગ્ર ને,
વાયુ વાય પ્રચંડ, ઘોર અયવા હેલી પડે વૃષ્ટિની;
તોયે ઉન્નત મસ્તકે ગિરિવરો નિશ્ચિન્ત યોગી શ્રમા,
ભીલા ગૌરવમૂર્તિ શા અડગ ને વાતો કહે ઓમથી.

તારા, ઓમ, રવિ, શશિ-મકળની છાયા ઉરે ધારનો,
ખેંચતો વિધુથી, જરી, પવનની હોદેથી હાલી જતો;
ભર્મિ નિત્ય દિહાગતો, પગ પગે ધારો કંઈ આકળો,
આકળોટું અવનિ પરે વિદ્ય જો, અભોધિ ખારે ભર્યો

હુયાચોર પધારિયાં લગનની ચોરી વિશે જોડ આ,
ને એકેક તણા અહી કર કહે 'જે ચોર આ' ! ચોર આ!
ઉચ્ચાદર્શ, સુનીતિ પ્રેમ જગમાં સંતે મહુતે ધર્માં,
તે શ્રી ચોરી-લઈ તમે ઉજવજો આ ચોરીને સર્વથા

જ્યોતીન્દ્ર હ. રવે

તારો બંદી

બંદી બન્યો છું તવ પ્રેમનો હું
 છટા થવાની ન કરી ય આશા;
 સર્વોંગ બાંધ્યાં રસની રમીએ,
 વૃથા જ ચલે છટકી જવાનાં.
 હું મૂઢ કાશયકી ભાગતો'તો
 અધારઘેરી જુગઝાડીઓમાં,
 કેડો ન મારો પણ મૂકતો તું
 પગી બની પૂઠળ નિત્ય ધાતો.
 કે'ં કંટકો, કેતર કે'ં બિહામણાં
 હિતોતણી દંતનખાળ હુધા,
 વિટંબણાઓ, અથડામણો વળી
 કે'ં ભૂલભૂલામણીઓ ભયંકરાઃ
 તે સર્વનો ભોગ હુજાર વાર
 થતો થતો, હાયવરાળે કાઢતો
 પોકાર પીડાભર પાડતો પથે
 હું ભાગતો'તો બની અંધ અશ્રમે.
 અંતે હુરખ ગઈ હામ મારી,
 અને પછી અર્ધ સચેત હું ત્યાં
 તારા અનેરા અનિવાર્ય પાશની
 બાફૂં જિહ્વી જડે જલાયો.
 કે'ં ધમ્ પછાડા, કંઈ કોધચાળા,
 કર્યાં, નહીં કિંતુ લવે ય ફાવ્યો,
 હાર્યો, સમર્પાઈ ગયો સમૂળો
 ઠહું, રહ્યો આ, કર આદ્ય સૌ તું.
 ને બિધડયાં ન્યા નયણાં નિરાળાં,
 સિમતે સુહાગી પ્રણયી, પ્રસન્ન,
 અમીતણા અર્કતણું બનેલું
 દીડું અહો મેં મુખ તારૂં મીડું !

ને રનેહના સારતણા ણનેલા
 હૈયે દખાવ્યો લઈ તેં મને, ત્યાં
 સર્થા શ્રમે, કલેશ ટળ્યા, રુઝયા ઘા,
 પીયૂષમાં સૌ પદ્મટાયું મારું.
 ભેઈ ન ત્યાં લસિમ કોઈ જેલ,
 અસીમમાં હું વિહરી રહ્યો'તો,
 પ્રભાતણા પ્રોજ્જવલ સિધુ ઝોલે
 આનંદનાં મંગલ ગાન ગાતો,
 નામે નહતુ બીંતની લીસકેરૂં
 લાંગી ગયો'તો ભ્રમ બેડીઓનો,
 બ્રહ્માંડવ્યાપી તવ લબ્ય ણાયે
 હું માણતો શાશ્વત સખ્યનાં સુખો.
 બંદી બન્યો છું તવ પ્રેમનો હું,
 હું મુક્તિએ મેવિત બંદી તારો !
 માણું હું બંદી રહું સર્વકાળ
 તારી ભુજની ધરી કંઠમાળ !

અન્તરની આરજૂ

મહેલાતોથી મદયા શહેરે ગાળ્યાં ત્રીસ પૂરાં નહીં,
 ઇચ્છા થે ના રહી ઝાઝી છવવા છૂરવા અહીં.

જાંચા મિનારા નલયૂંળી ઊભા
 ને મહેલશાં લબ્ય મકાન મેંકડો !
 કે બાગ ને કે ગિયામણી જગા-
 કે, મોટરો સાધન મમૃદ્ધિનાં !
 ધનાઢયની હાકસમૃદ્ધિ ભેઈ,
 ઇચ્છા હવે ના રહી કંઈ જોવા,
 પોચા પડ્યા અન્તરને રિણાવવા.

જેયાં ઘણાં માનવ લીધા માગતાં,
પળે પળે વાટ મહી જ લેટતાં:
કોઈ ફરે મોટરમાં નિરાંતે
ખીજે પડે ત્યાં પટકાઈ તે ઘડી !
એ મોટરોનાં અતિ ઘોર ઘોષમાં
ખી જતી ચીસ અનેકની ત્યહી !

કે મીલનાં ભૂંગળ વ્યોમસ્પર્શી,
આસ્છાદતા અંબર ધૂઝગોટે !
મૂળી અરે ઘોર અસહ્ય યાતના
પ્રસ્વેદશીના શ્રમભ્રવીઓની
ડૂળી જતી ચંત્રકારલ નાદે !

આ એક શહેરે સહુ રંગ જોવા !
ઊભા ન્યંહી મહેલ સમાં મકાનો
ત્યા અન્ય કાળે નહીં 'કૂટપાથ' થે !
આ શહેરનું જીવન નિત્યનું રહ્યું
સત્યે અસત્યે દિનરોજ ગૂંચ્યું !
ન પાપને પાપરૂપે નિહાળવું
ન પુણ્યને પુણ્યરૂપે નિહાળવું:
જે છે ન તે કાંઈ કદી નિહાળવું !
દીઠાં ઘણાં દંપતી પ્રેમમુગ્ધ :
હુકકો વિનાનાં નવલોહિયાં થે !
ફરી રહ્યાં પ્રેમવિમુગ્ધ રાતે
ગાલે લગાવી સજી પાપલાલી !
ને ત્યાં—

દીડી ઘણી થે અળખાં શહેરે
પૂનેમની આંદની શી અળીડળી
ખારી મહી ચંદ્ર મુખારવિદે :
નિમંત્રતી કે જન આવતા જતા :
તે પેટ કાળે નિજ દેહ વેચતી !

આ સર્વરંગી નગરી મહીં હવે
 શું હવવું, શું વળી રાચવાનું ?
 શું મૃત્યુનો ન્યોતિ પ્રકાશ પામવો ?
 મને જરીયે પરવા નથી આ
 મહેલે મઢી કાલ પુરી તણી જરાં !
 હું આજ આહીં-વળી કાલ ત્યાંહીં :
 ન્યાં કાવ્યનું મંગલ સ્વર્ગ બિભું !
 મલો પહેલા અહીં શહેરમાંના
 હું હંદગીની રમણીય સાંજે
 તે સ્વર્ગમાંહે રુઝપીથ જાતે !

મારે તો છે નગરી અલકા તેજપુજે મહેલી,
 ખેલતી ઘેલી નદી તટ પરે નિર્જરોથી ગૂંથેલી !
 ત્યાં ફૂળે છે મધુર વિહંગો ફુંગ રંગો સુરમ્ય :
 ત્યાં પુણ્યોની શીતળ પરબો માનવોમાં અસંખ્ય !

ને એક સાંજે
 મારી અરે તે અલકા ધરિત્રી
 આનંદથી ત્યાં મુજને વધાવશે !
 આ હું લઈને હજી એક મારું
 ખેડીશ મારી જનની ધરિત્રી !
 આ હંદગીની રમણીય સાંજે
 પામીશ, પામીશ કલ્પે મનેના :
 ને હંદગી પન્ય કરીશ ત્યારે !
 ગાઈશ ગીતો અલકાધરિત્રીનાં !

અસ્મદીયમ્

★ ઉત્સાહી પ્રમુખને રાજનામું કેમ આપવું
પડ્યું : પરિષદની પ્રતિષ્ઠા વધતી નથી: ઘટે છે
પરિષદ સંસદની સાવકી બહેન ?

સાહિત્ય પરિષદનું પંદરમું અધિવેશન તા. ૨૫, ૨૬, ૨૭મી ડીસેમ્બરે વડોદરા ખાતે ભરાનાર છે. પરિષદના છેલ્લાં પ્રમુખ કવિશ્રી ખજરદારે રાજનામું આપ્યું છે. અમે જાણીએ છીએ ત્યાં સુધી કવિશ્રી ખજરદાર પરિષદને પ્રાણવંત બનાવવાને ખૂબ ઉત્સુક હતા. એમનામા એ ઉત્સુકતા હોવા છતાં એમને પ્રમુખસ્થાન કેમ છેડવું પડ્યું ? શા માટે ?

• ‘રાજનામું’ બતાવે છે કે પ્રમુખના રાજમાર્ગમાં કંઈક નડતર છે, પરિષદના પ્રમુખની ઉત્સુકતાને કબાલે એવું કાંઈ તત્વ છે; નહિ તો પ્રમુખને રાજનામું આપવાનો પ્રસંગ આવે નહિ ! શુભરાતી સાહિત્ય પરિષદના પ્રમુખને રાજનામું આપવું પડે એ સાહિત્ય જગતમાં સામાન્ય બનાવ નથી. એ હકીકત પરિષદના ઇતિહાસમાં કલકરે છે. પરિષદના પ્રમુખને એકાએક રાજનામું આપવું પડે એમાં નથી પરિષદનો ઉત્કર્ષ સમાતો, નથી સાહિત્યની સેવા થતી, નથી શુભરાતની અસ્મિતા વધતી કે નથી સંસ્કૃતિનું ઓજસ જણાતું.

• ‘રાજનામું’ અમે અત્યારે આથી વિરોધ અમારે કશું કહેવું નથી. પરિષદના સૂત્રધારોનું અમે માત્ર ધ્યાન ખેંચીએ છીએ કે ભવિષ્યમાં આવા દુષ્પદ પ્રસંગો ઉભા ન થાય !

અમે તો આજે આ સમેલનને વધાવીએ એક જ ઉદ્દેશથી કે એ વર્ષે એક એવો પ્રસંગ મળે છે જ્યારે ઘણાખરા સાહિત્યકારો ભેગા થાય છે, એક બીજાને મળે છે. પરિષદના સમેલન પછીની પ્રવૃત્તિઓ નીરસ રહી છે એમ એનો આજ સુધીનો ઇતિહાસ કહે છે. એ પ્રવૃત્તિને સેડી વિદ્યાગૌરી રસમય બનાવશે એટલી અમે આશા રાખીએ છીએ.

પરિષદ સામે અનેકના વિરોધો વર્ષોજૂના છે. નવી એ વિરોધો શમાવવાના પ્રયત્નો ચલા કે નથી નવા વિરોધો ઉપરિચિત થતા અટકાવાયા. પરિષદ દિવસે દિવસે લોકપ્રિયતા વધારવાને બદલે ઘટાડી રહી છે. એ રિયલિટી વહેલી તકે ટળવી જોઈએ. અને જો એ પરિસ્થિતિ ન બદલાય તો પરિણામ એક જ આવશે કે ‘પરિષદ’ ‘સંસદ’ની મળી બહેન જ રહેશે !

દૂઝતા ઘાવ

★ કૃષ્ણને આવો મીઠા ઠપકોપતીલ વિના ખીજું
આપી પણ કેણુ શકે ?

૬૦

ઓરા આવો, એક વાત કહું, નંદલાલા
મેહક બંસરીવાલા

સહુ ગોપના સખા

૬૧

ક્યાં છો છુપાયા સમય મહી અણી કેરા
બહાલા અમોને ધણેરા

સરસ રતેહને લીધે,

૬૨

કેશવ, માધવ, મોહન, કુન્નવિહારી
નૃસિંહ, ગિરિવરધારી,

હખિલાજી સ્થામળા ।

૬૩

લોકના લાડીલા, ચોગીઓના ઝોળખીતા
જગત મહાં જાણીતા

જુદા જુદા નામથી.

૬૪

આધે ફરો છો શે અમથી લેઈ આહું ?
કેટલી ચે ખૂમ પાહું

હતાં સુણતા નથી.

૬૫

અખુધ અગે દાણમાં સી યુના કગનારા,
જોશો ન દોષ અમારા

ક્ષમાના નિધાન જો ।

(ચાલ)

પતીલ

૭

૬૬

અવમર આવ્યે ટીવ ન કરવી છાજે
દાવાનળ મહાં દાજે

અખંડ વસુધંગ.

૬૭

ના અમને મળતી સુખદાયક શાના
જવ સમ પ્રાણ હોમાવાના

અનેક નિર્દોષના.

૬૮

ના નિયમન છે સુરેહ ને જંગ માટે
લખતાં ચે હૃદય દિવાટે

પ્રસંગ એવા બને.

૬૯

નાખ્યો બગાડી માછલીએ દરિયાને,
ઓમ વિનાશ નિમાને

જાણે વકરી ગયું ।

૭૦

રંગ જતો પલટી કાચનાતનો ખારી
આવી છતા નકપારી

કોઈતમ ભક્તને ।

૭૧

કેમ કરી હજવું દુઃખ યાવ અમારું ?
નામ છે માત તમારું

રહ્યું અમ પદ્મમાં.

કાવ્યમીમાંસા

અધ્યાય ચોથો

* શુજરાના સર્વમાન્ય પ્રથમ પંક્તિના વિદ્વાન વિવેચક પ્રો. માંકડ આ બાબાન્તરમાં કાવ્યની અને કવિની અતિ સૂક્ષ્મ મીમાંસા રચી કરે છે. શુજરાતી કવિતાને સાંગોપાંગ વિત્તમ બનાવવામાં અતિ આવશ્યક અને અતિ મહત્વનો આ લેખ શુજરાતી જનતા સમક્ષ પ્રથમવાર જ રચી થાય છે.

શિષ્ય એ જાતના ગણાય છે. બુદ્ધિમાન અને આહાર્યબુદ્ધિ. જેની બુદ્ધિ સ્વભાવથી જ શાસ્ત્રને અનુસરે છે તે બુદ્ધિમાન અને જેની બુદ્ધિને શાસ્ત્રાભ્યાસ સંસ્કારે છે તે આહાર્યબુદ્ધિ છે. તે (બુદ્ધિ) ત્રણ પ્રકારની છે. સ્મૃતિ, મતિ અને પ્રમા. જૂત અર્થોને સ્મરનારી સ્મૃતિ વર્તમાનને સમજનારી મતિ અને ભવિષ્યને જાણનારી પ્રમા. તે ત્રણે (પ્રકારની બુદ્ધિ) કવિને ઉપકારક છે. તે એમાંથી બુદ્ધિમાન (શિષ્ય) સેવા કરે છે, શ્રવણ કરે છે, સમજે છે, ધારણ કરે છે, વિશિષ્ટપણે (રહસ્ય) સમજે છે, જોડ કરે છે, અપોહ કરે છે, અને (અન્તે) તત્ત્વને બળે છે, આહાર્યબુદ્ધિના પથ આ જ ગુણો છે, પણ તેને શીખડાયનારી જરૂર છે. હંમેશા મુગ્ધુની ઉપાસના તે તે બન્નેનો પ્રકૃષ્ટ ગુણ છે, તે (ઉપાસના) બુદ્ધિવિકાસને માટે કામધેનુ છે. કહે છે,

વિદ્યાવૃદ્ધતી સાધેનો પરિચય, પ્રજ્ઞાને પહેલાં યોગ્ય અર્થ પરિબદ્ધ કરવામાં વાળે છે, પછી મનને જોડાપોદની ક્રિયામાં ચિરાદ બનાવે છે, પછી અિમાથી ઉત્પન્ન થતાં તત્ત્વમાં (તેનો) અભિનિવેશ કરાવે છે અને કંમે કરીને અમૃત જેવો બને છે

એ બન્ને (જાતના શિષ્ય) થી જોધી જાતનો હોય તે દુર્બુદ્ધિ. તેમાં બુદ્ધિમાનને પ્રતિપત્તિ (સમજશક્તિ) હોય છે એક વખત કહેવાથી અર્થ જેને સમજાઈ જાય છે એવા તેઓ કવિમાર્ગને શોધવાને માટે ગુરુકુળમાં રહેવું. આહાર્યબુદ્ધિને અપ્રતિપત્તિ અને સન્દેહ હોય છે. તેણે ન સમજેલા અર્થને સમજવાને અને સન્દેહને ટાળવાને આચાર્યને બળવા બોધાયે. દુર્બુદ્ધિને તો બધે જ મતિવિપર્યાય હોય છે. બીજો ગુણ ધારણ ન કરી શકવાથી તે ગળાથી રંગેલાં કપડાં જેવો છે. તેને જો કદી સરસ્વતીની કૃપા પ્રસાદ અર્પે તો તેની વાત ઔપનિષદિક અધિકરણમાં કહેયું.

*કાવ્ય કરવામાં કવિને સમાધિ ખૂબ જોઈએ એમ સ્થામદેવ (કહે છે). મનની એકાગ્રતા તે સમાધિ. સૂર્ય ચિત્ત અર્થને સમજી શકે છે. કહ્યું છે, સારસ્વત એક જાતનું મોહું રહસ્ય છે. તેને જોવર કરવાને વિદ્વાનોએ તેને ખૂબ

૧ 'કવિતા'ના આગળના અંકમાં જો બાબાન્તર કષણે છે તે ત્રીજા અધ્યાયનું છે.

સેવયું' નોઈએ. અને જાણેલું' અને જાણુવાનું ને છે તેના વિધિમાં ચિત્તની સમાધિ કરવી એ તેની સિદ્ધિનો પરમ ઉપાય છે.

‘કાવ્ય કરવામાં’ અભ્યાસ (ખૂબ જોઇએ) એમ મંગળ (કહે છે.) અવિ-રતપણે પરિશીલન કરવું તે અભ્યાસ. તેજ સર્વગામી છે, અને બધે ખૂબ કૌશલ લાવે છે. સમાધિ આન્તર પ્રપન્ન છે, અભ્યાસ બાહ્ય (પ્રપન્ન છે). તે બન્ને શક્તિને જાળવે છે. ‘તે (શક્તિ) જ માત્ર કાવ્યમાં હેતુ છે’ એમ યાયાવરીય (રાજશેખર કહે છે.) પ્રતિભા અને વ્યુત્પત્તિથી તે જૂદી છે. શક્તિરૂપી કર્તાતું પ્રતિભા અને વ્યુત્પત્તિરૂપી કર્મ છે. શક્તિ હોય તો જ એને પ્રતિજ્ઞાન થાય છે, શક્તિ જ વ્યુત્પન્ન થઈ શકે છે. જે શબ્દસમૂહને, અર્થસમૂહને અલંકારસમૂહને અને ઉક્તિમાર્ગને તથા એના જેવા બીજાને દરેક હૃદયમાં પ્રકાશે છે તે પ્રતિભા છે. અપ્રતિભ (માણસ)ને પદ અને અર્થનો સમૂહ પરોક્ષ જેવો રહે છે; કેખતો ન હોય તો પણ પ્રતિભાવાળાને તે પ્રત્યક્ષ જેવો છે. જેમકે, મેઘાવિરુદ્ધ, કુમારદાસ વગેરે જન્મથી જ અન્ય કવિઓ સાબળ્યા છે. વળી મહાકવિઓ પણ દેશ, અન્ય ક્ષીપ, કથાપુરુષ વગેરેના દર્શનથી ત્યાં ત્યાંનો સ્વવહાર વર્ણવી શકે છે. તેમાં દેશાન્તરવ્યવહાર, જેમકે,

પ્રાણાયામ કરે, બધે અનિલ, ન્યાં કદ્ય દુઝોના વનો,
પીળાં હૈમ સહસ્રપત્રધિ જલો, તે વાપરે સ્નાનમાં;
મારો રત્નનિ આસનો જ, વશિ છે આ આસનાસ્થાનમાં,
—જે જે કાજ તપે છ સો, બધુ ય તે ઠેસિ આ તો તપે. (શાક. કાકોર)

દ્વીપાન્તરવ્યવહાર, જેમકે,

ન્યાં ખર્ખર છે બન નાલકેશં
એ અખિધતીરે રમ એની સાથે
દેશાન્તરોમાંની લવંગજાંધ-

વાળો જહીં વા તુ જ સ્વેદ ઠાળે (રઘુ: નાગરજ પંડયા)
કથાપુરુષવ્યવહાર, જેમકે,

જરા થતા અસ્થિર ધૈર્ય, શંભુ,
સમુદ્ર ચન્દ્રોદયકાળ જેમ,
ભિખો સમાણ અધરોખવાળા;
ઉમાતુએ લોચન ફેરવે છે. (કુમાર. નાગરજ પંડયા)

વગેરેથી

એનું યતું આમ નિહાળી, દંડ
ધરંતી દાસી ઉપહાસથી કે,
‘જેએ સખી અન્ય પ્રતિ’-અને એ
વધુ જુએ રોષથી વાંકી કષ્ટ. (રઘુ. નાગરજ પંડયા)

તે (પ્રતિભા) એ જાતની છે—કાર્મિકી અને બાવધિકી. કવિને ઉપકારક તે

કારણિકી છે. તે પણ ત્રણ જાતની છે સદગ્ન, આદાર્શ, ઔપદેશિકી, જે આમ-જના જન્મના મરંકાર ઉપર અવલંબે છે તે સદગ્ન આ જન્મના જ સંસ્કાર જેનું મૂળ છે તે આદાર્શ અને જે મન્ત્રનત્રાદિ ઉપદેશથી ઉપજે છે તે ઔપદેશિકી. આ જન્મના યોગ્ય જ મરંકારથી પહેલીને સદગ્ન કહે છે. આ (જન્મના) પાત્રા (મરંકારથી બીજીને) આદાર્શ (કહે છે). ઔપદેશિકીને તો ઉપદેશ પણ આ જન્મનો અને મરંકાર પણ આ જન્મનો જ હોય છે.

તે આ ત્રણે (જાતના) કવિઓ છે—સારસ્વત, આલ્યાસિક અને ઔપદેશિક-આગ્રહ જન્મના મરંકારથી જેની મરસ્વતી પ્રજ્ઞા ધણ છે તે જુદિમાન (કવિ) સારસ્વત (કવિ) છે. આ જન્મના અભ્યાસથી જેની ભારતી પ્રજ્ઞા છે અને જે આદાર્શજુદિ કવિ છે તે આલ્યાસિક (કવિ છે.) જેને વાગેભવ ઉપદેશનામા અને જનાવરામા આલ્પે છે તે દુષ્ટિ (કવિ) ઔપદેશિક (કવિ) છે. મારે (પદેશ) બેએ તન્ત્રનુ અનુદાન ન કરવું. “પ્રકૃતિ મધુર દ્રાક્ષને દાઢીથી સંસ્કરવાની જરૂર ને હોય.” એમ આલ્યાસી (કહે છે). “એમ નહીં” એમ વાયાવરીય (કહે છે). બે જૂદી જૂદી કિંપા એક જ અર્થને મારે (ધાય) તો બેમાણું (કહે) મળે છે.

‘તેમા (આ ત્રણ જાતના કવિઓમાં) પૂર્વ પૂર્વ શ્રેય છે,’ એમ સ્વામદેવ (કહે છે). કેમકે,

સારસ્વત તો રચન દોય છે, અલ્યાસિક મિત્ર (વચની) દોય છે અને ઔપદેશિક કવિ તો જેમ તેમ બલબલ કરનારો દોય છે.

ઉત્કર્ષ શ્રેય છે. એમ વાયાવરીય (કહે છે). તે ઉત્કર્ષ અનેક શુણ્ણના સમૂહથી થાય છે. કેમકે,

જુદિમત્ત્વ, કાવ્યની અવિદ્યાનો અભ્યાસ અને ઉર્પાનપ્રજ્ઞા (પ્રતિભાજુત ગૂઢ શક્તિ આ ત્રણે (એક) કવિમાં એક જ હોવાનું દર્શન છે કાવ્ય અને કાવ્યના અંગ-રૂપ વિશાઓનો જેણે અભ્યાસ કર્યો છે, જે ધીમાન છે, અને જે મન્ત્રાનુદાનમાં એક-નિષ્ઠ છે તેને કવિચાન્દા (કવિચાન્દુ) પણ નામડવમ છે દૂકમા કવિ વિશે આમ ધણું કરીને છે

કાવ્ય, રહે કવિચણું ધરમાં જ કાવ્ય,
કાવ્યું રહે ભવન મિતલણું સુધી જ.
મૂર્તિ વિદ્યમ્બરને પણમાં સદૈવ
કાવ્યું જ સંચરતું વિદ્યકરુદક્ષીવ

આ (પ્રતિભા) તે કારણિકી. બાવકને ઉપકારક તે બાવણિકી. તે કવિનો શ્રમ અને પશ્ચિમ પ્રાપ્તિ હોય છે. તેનાથી જ કવિનો બ્યાપારતરુ ફળે છે, નહીંતર તો તે પવકેલી (કાળપાન વગરનો) થાય. “કવિશાયે (વિવેચે) છે. અને. બાવક કવિ

હોય છે તેના બેના બેદ શો છે ?” એમ આચાર્યો (પૂછે છે). તો કહે છે,
 પ્રતિજ્ઞાના તાત્પર્યથી જ જગતમાં ધણુખરુ પ્રતિજ્ઞા થાય છે. (પણ) કવિ
 બાવક (પણ હોય તો તે) ધણુખરુ અધમ દસને પામતો નથી.
 ‘એમ નહીં.’ એમ કાલિદાસ (કહે છે). બાવકત્વથી કવિત્વ જૂડું છે, અને
 કવિત્વથી બાવકત્વ જૂડું છે, કેમકે (બંનેની વચ્ચે) સ્વરૂપબેદ તેમજ વિષયબેદ છે.
 એમ કહે છે,

કેટલાક વાચા રથી જ શકે છે, ખીજ તેને સાંભળી જ શકે છે પણ વારી બન્ને
 રીતની કલ્યાણી જિતિ અમારુ વિસ્મયે વધારે છે અતિશયવાળા ગુણોનો સમૂહ એક
 (જ રંધણે) હોય નહીં. એક પત્થર કનક ઉપગત્તે છે અને ખીજે જ તેની પરીક્ષા કરી
 કરી શકે છે

“તે (કવિ) બે જાતના — અરોચકી અને સનુષ્ઠાભ્યવહારી, ” એમ મંગલ
 (કહે છે.) ‘કવિઓ પણ હોય છે.’ એમ વામનીયો (કહે છે). ‘ચાર જાતના (હોય છે),
 એમ યાયાવરીય (કહે છે), — મત્સરી અને તત્ત્વાભિનિવેશી પણ, “તેમાં પહેલા
 વિવેકી અને તેનાથી વિપરીત ને ખીજા.” એમ વામનીયો (કહે છે). “તેમની
 અરોચકિતા નૈસર્ગિકી કે જ્ઞાનજન્યા હોય છે, નૈસર્ગિકીને તો, હજારો સંસ્કારોથી
 પણ જેમ વંગ (દિશ) કાલિકાને (ન તજે) તેમ તેઓ તજતા નથી. “જે જ્ઞાનજન્યા
 હોય તો ‘પિશિષ્ટ રોયવાળાં વચનમાં રોચકિતાવૃત્તિ જ હોય” એમ યાયાવરીય
 (કહે છે). અને સનુષ્ઠાભ્યવહારિના તો સર્વધારણી છે, કેમકે વિજ્ઞાન યવાની ઇચ્છા-
 વાળા અને કુતુહલવાળાને તો તે બધે જ સહુથી પહેલી હોય છે, પ્રતિમા અને
 વિવેકની વિકલતા ગુણુ અને અગુણુનો વિભાગ કરી શક્તી નથી, તેથી (તજવા નેપુ)
 ધણું તજ દે-છે અને (નમ્રતા નેપુ) ધણુ ગ્રહે છે. વિવેકને અનુસરીને જ
 બુદ્ધિમાંથી મધુ ઝરે છે. પરિણામે (કવિ) યમાર્ચદર્શી થાય છે. વિષમર્નો
 બ્રંશ નિઃશ્રેયમ આપે છે. મત્સરીને તો પ્રકાશેલું (જ્ઞાન) પણ ન પ્રકાશેલાં
 (નેપુ) છે, કેમકે તેની વાણી પરગુણોની બાજતમાં મૂંઝી હોય છે. પણ જે
 અમત્સરી અને જ્ઞાતા છે તે તો વિગ્લ જ છે. કહ્યું છે કે,

“કા કું. હે ૩” “કવિ ક્ષુ ક્ષુ.” “કા અભિનવા સૂતિ કહેને. સખે.”

“છાહી કાવ્યકથા જ સપ્રતિ” “અરે, શા માટે ?” “તો સાંભળો.”

“જે સમ્યક્ સમજે છે, દોષગુણોના સાર સ્વર્થ સત્કવિ
 તેના બાવક છે જ નહિ, વળી, હશે તો એ ન નિર્મત્સરી”

તત્ત્વાભિનિવેશી તો હજારોમા એક હોય. કહ્યું છે,

સપ્તશુદ્ધનવિધિનો વિવેક જે નજી છે, સૂક્ષ્મતાથી જે પ્રસન્ન બને છે, જે
 ધૃક્ રસામૃતને આપે છે, જે તાત્પર્યને લેખું કરે છે. એવા કાવ્યના મમને જાણનારો
 (બાવક) કોઈક વખતે જ, વિવેચકના વિરહથી મનમાં જ જળતા કોઈક જ વિધાને
 પુરુષથી, મળે છે.

સ્વામી, મિત્ર, મની, શિષ્ય આવાર્ય-એમ બધા વિવિધ (પુરુષો) કવિને મળે છે પણ એ શું કામના, જો જા ક ન (મળે) તો ?

તેમા જ મન મનોરતિથી, જેના પ્રબધો ભાવકો વડે દરોદરમા ફેલાવતો નથી તેના કવિના કાવ્યથી શો રાખદો છે ?

પુસ્તકમા મૂકાયેલા કાવ્યનિબંધો તો ઘેરેઘેર હોય છે, પણ ભાવકનાં મનરૂપી નિકપપદ ઉપર કોનરાયેલા તો બે ત્રણ જ (માડ) હોય

એવી તો કોઈ જ વિક્રિયા ભાવકોને સત્કાવ્યમા યાય છે જે ભરત મુનિએ બધ અભિનયના નિર્ણયમા બતાવી ન હોય.

કોઈક વાચ્ચાવક હોય, કોઈક દૃશ્યભાવક હોય, અને કોઈક સાત્ત્વિક અનુભાવથી કે બ્રામિક અનુભવથી ભાવક હોય

ગુણુ લેવાવાળો જ કોઈક હોય દોષ લેવાવાળો જ કોઈક હોય, શુભ અને દોષ બન્ને તુલનાર કોઈક ભાવક હોય

આમ સમાન અભિયોગ હોવા છતાં આવો વિચિત્ર ક્રમ છે, તેથી ન્હાણે છાંચે કે માણુસને પ્રસાદ છે તે અમાનુષ (દેવી) હેતુ છે

જે નિસર્ગ કવિ નથી અને રાસમા કુશળ નથી છતાં જે કવિ છે તે આત્મદૃષ્ટી બરેલો કવિ પોતાના આત્માની જ વિરમ્બના કહે છે

જેનામા કવિત્વ નથી અને છતાં જે કાવ્યમા કૌતુકવાળો છે, તેને સરસ્વતીની સિલ્ધ તન્ત્રમન્ત્રના પ્રયોગથી મળે છે

કુકવિ હોય કે કવિ હોય પોતાના અને બીજાના વાક્યોના રાખદોના ભેદો સમજે ત્યારે તેને સિધ્ધ કવિ નહીંવો.

આમ પ્રતિજ્ઞાના બે ભેદ છે-હારયિત્રી અને ભાવયિત્રી હવે કાવ્યમાતા જેવી વ્યુત્પત્તિ અર્થે સમન્વયશુ

[ચોથો અધ્યાય સમાપ્ત]

ત્રણ પ્રણય કાવ્યો

* આ ત્રણ નવીન કવિઓ શ્રી. હરિયાકર, શ્રી. સુરેશ હ. જોષી અને શ્રી શશિન ઝોઝા એમની આ સુંદર કૃતિઓ રજૂ કરીને એમની શક્તિની પ્રતીતિ કરાવે છે. ત્રણે કૃતિઓની વિશિષ્ટતા છે વિશાદતા. ત્રણમાં પ્રેમની કથા છે. ત્રણે કવિ કોલેજિયન છે ! છતાંયે ત્રણેનાં પ્રેમ-કાવ્યોમાં જુદા જુદા રંગ છે. છેલ્લી કૃતિમાં કાન્તની શૈલીના અનુકરણમાં મીઠું હાસ્ય સફળતાથી ઉતર્યું છે.

હૃદયસત્કાર

‘પધારો બહાલા’ એ મધુરતમ શબ્દે સ્મિતવર્તા લલે ના મત્કાર્યો પ્રથમ પગલે જીવન મહિં; ન યા દારે જૂઠી નિરખી રહી’તી રાહ મુજની મુગધી પુષ્પોથી પૂજન કરવા ઉત્સુક થાની. અને ભર્મિતારે લખી લખી મને પ્રોતિબક્ષથી મીઠા કંઠાસેયે મધી રીઝવવા ચે નવ લલે તમન્ના આ હૈયે નથી નથી બધા બાહ્ય જગતા તમાસા જોવાની ઇતર જગવાંરછા નથી ઉર. હજીતાં હૈયાના પ્રીતિઝરણ જે તું ગમ વહી બીજાવી દે તારા હૃદયતલ તેને હરખથી લલે સત્કારે વા જીવનભર ધિકકારતી રહે છતાં બ્યારે આવ્યો પ્રણયહૂંફે કાને તુજ કને હસી મીઠું, કુણા અધર ફરકયા, નેત્ર ચમકયાં ગણું એમાં બહાલી ! મુજ હૃદયસત્કાર જ હતો

હરિયાકર

જીવનમંગલાને—

ખૂણે ખૂણે મુજ હૃદયના એ ફરી ને પૂછ્યું કે:
“કોને કોની પગલી પડી આ, ના ભૂંસાઈ હજી ચે ?
“ના વંચાતી રમરણલિપિ આ કોની ગાથા લખાઈ ?

“કીકી ઓઘે છબિ રહી કહો, કોની આં તે છુપાઈ ?
 “સ્પન્દે સ્પન્દે, પ્રતિષ્ઠા તું રહે નામ કોતું ?
 “શ્વાસે શ્વાસે શીઠ સુણી રહું ‘હીનકાં,’ આગ્રધું શું ?”

પ્રશ્નો આ ઓ ધસી સરપ શા દંશ દે, મમ-લેદે,
 ઈર્ષ્યા આ શી જળતી નયને, દાહ એ ના ખમાયે !

એ આવી છે ગૃહવધૂ જાની, ઉગરે ભીખી મારે,
 ના જાણું કે શી વિધ કરી આતિથ્ય બોલાવું એને,
 ધાતું કે તું જસ વિષજ આવી ઉભે મારી પાસે
 સ્નેહે ભેઈ સુખ, મૃદુ હસી રોપ એનો શમાવે;

આ ઈર્ષ્યા ને દ્વેષ દમતા હંસનાં ઝેર ચૂસી,
 વર્ષાવી દે અમૃત, હરજે મત્ત પ્રાણે દરી દે;
 આશક્તી મલિન હળી જે હાજ તેને ખસેડી
 સાધી દીયે તુજ શુભ કરે લગ્ન આશિષ આગે...

....આવુ આવું મન કંઈ લવે, તે શું તુંથી અન્નપ્રયું ?
 તોયે મારે પગપગ તને ઝખી વિલાપવાનું ?

સુરેશ હ. જોષી

૮

સમયગૂંચ

[અનુ] ‘સાંજના સાત વાગ્યે કો અન્નપ્રયા બગીચાખૂલે
 હૈયાના અર્પવા દાનો મળવાતું પરસ્પરે’
 હજી તો મન કાલે જ ધૂંતું નહીં હમરે.
 તેથી તો આટલા બહેલા આનંદે ચેતનાભર્યો
 પધારેલ પ્રિયાનાય જરી બાવો નવા નવાં.
 ઉજળે હૈયું, જુએ છે ચર્ષ ઉતરે વાટડી,
 દૂર દૂર દિશાઓમાં - માટે છે રસ-આંખડી !

[સ્ત્રી] અરર ! તો ય પ્રિયાની તતુલતા
 હજી ય દૃષ્ટિપથે ચડતી નથી;
 મધુર તુપૂર કેરી ઝલુટૂતિ
 હજી ય કાન વિષે પડતી નથી.
 મિનિટ પાંચ પચીસ ચતાં ચતાં-

સાડા સાત નિહાળીને પિયુએ ધડિયાળમાં
‘અરે ! કેમ હજી ના ‘વ્યા ?’ બોલી નિશ્વાસ છોડિયા.

[વૃ] અનિલ ઠંડી મીઠી લહરી વહે,
તરુવરો તણી કાય કુસ્યા કરે,
કુસુમ કોમલ મત્ત સુમધને
દિશેદિશ લહરો સહ મોકલો.
ઉપવને ગસકોકિલના ‘હ્રદ’,
મધુર ‘ટેહુ’ સ્વરો વળી મોરના;
પ્રતીયિમા ખીચી સાધ્યકલા છતા
નથી ચતાં પગલા ચિતચોરના !

[અનુ] મિનિટો‘એ મિનિટોના આલ્યા ઓ ! જૂથ જાય છે,
પ્રિયાની આ પ્રતીક્ષામાં દિવે કઈ કઈ થાય છે !
દંટાળીને ધીમી ચાલે રાખીને દૃષ્ટિ બૂપરે,
છોડે છે ખાગને પિયુ, સરે છે તર્ક અતરે !

[શાફૂલ] એકસીકટ હશે થયો પય વિશે ? કે ઘેર મુરખીની
આત્મા અટવાઈ ગયા ? અગર કે જાણી ગયું વાત સૌ-
બંનેના મળવા તણી ‘મુજ સમા બીજય કો’ની સહે
ચાલ્યા હોય ગયા મને લગતો રાખી શું ?...
ત્યા તો દીકાં

! સામેથી સ્મિતરેખથી ઝળકતા પ્રિયા, વધા ‘પિયુજ.’

[વસત] આણું ન જો વચન હોય પ્રિયે ! તમારું
તો નાવ ના જરિય આપણું ચાલવાનું !
ખોટી થયો છ અહીં એક ઠલાકથી ને
જૂરુ છ તોય પડી કે નથી આપધીને !

[અનુ] હસે છે બેવડી પ્રિયા પિયુનાં વચનો સણી,
‘શાત ચાવ ત્યજી કોધ, મારી તો વાત સાબળો !’

[શાફૂલ] ‘મારી આ ધડિયાળમાં હજી નથી સાતેય પૂગ થયા’
‘જો મારી ધડિયાળમાં પ્રિય સખી આઠે મ વાગી ગયા’
‘ઓ ! તો તો નવકાળને અનુસરી આવ્યા તમે !’ ‘નેતુ શું-
જૂનો કાળ હજી વ માની ગઈ છો ? કાલુ કપાલુ બધું.’

[મદા] કાં સંજયો ના ઉભય દિલ જૂતા નવાનો પુષાસો ?
તો સ્વપ્ને યે કગત નહિ આવો નકામો તમાસો !
આવી રીતે કદિ મ મળવાનું બને કોઈને તો
પહેલ્યો પહેલ્યો સમય-ગૂચનો જૂલશો ના નિવેડો !

[અનુ] ૧૨ વિચારો કરતા આવા સ્વચ્ચાને જોય જાય છે,
જૂના-નવા તણી દિવે ગણત્રી હજી થાય છે,
‘શશિન્’ ઓઝા

ચયન

★ શ્રી. ચાંપશીભાઈએ ગૂજરાતને નવીન લેખકો આપ્યાં તેમાં ખૂબ આશા આપે એવા શ્રી. મૂલરાજ અંબારિયા છે. શ્રી. અંબારિયા કવિતાના વાચકો સમક્ષ એમની આ રસિકતા રમુ કહે છે—હવેથી આ લેખમાળા નિયમિત કરશે.

છેલ્લા શબ્દો

સમ્રાટ પંચમ જ્યોર્જના છેલ્લા શબ્દો હતા! 'સામ્રાજ્ય કેમ છે ?'

બધું હેમખેમ છે. ફક્ત જમાળમા કેટલાક બૂખ મરણીઆઓએ બખા-જાંતર મચાવી મૂક્યું છે. રખડ મહે ત્યારે જરા ખખડાવી નાખજો.

કીટસના શબ્દો હતા! 'મને લાગે છે કે મારા શરીર પર ફૂલ લગી રહ્યાં છે,' આપણા કેટલાક કવિઓના શબ્દો હશે: 'મને અવનવા છંદો સ્ફૂરી રહ્યા હોય એમ લાગે છે.'

બાયરને કહેયું: 'મારે હવે નિરાંતે સૂવું જોઈએ.'

ગટે કહેતો ગએલો: 'વધારે પ્રકાશ.'

એના વાચકો પણ એ જ કહે છે: 'પ્રકાશ, થોડો વધુ પ્રકાશ, તમારા નામના યતા અનેકવિધ ઉચ્ચારો પર.'

પામરર્ટને કહેયું: 'બહાત્રા ડોક્ટર, હું મરે છું. છેલ્લી વસ્તુ એ જ કરીશ.'

ડોક્ટર પડખે ચડે પછી બીજી શું કરી શકાય? એ ડોક્ટરના છેલ્લા શબ્દો તેણે સાંભળ્યા હોત તો આવા જ કંઈકે હોત: 'તમે મરો કે જીવો, હું તો મારી શી લાઇને જ જ પીશ.'

આપણા સાહિત્યકારોને પ્રભુ ચિરજીવ રાખે. પણ તેમના છેલ્લા શબ્દો શા હશે તેની જરા રમુજ કલ્પના તો કરી લઈએ.

મુન્શી: 'તકવાદ, આખરે જૂઠાં જ ના !'

બ. ક. ઠા. : મારી કર્ણ પ્રશસ્તિ પૃથ્વીમાં જ લખજો."

રમણનાથ: 'અરરરર! હજી તો પંદર પુસ્તકો પ્રસ્તાવનાની વાટ જોતાં પડ્યા છે.' ચાંપશીભાઈ: 'આજ ૨૫ વર્ષે પણ ગૂજરાત એવું ને એવું મૂલીઆ વાચક રહ્યું છે, હાજી !'

ચંદ્રવદન: 'વિશ્વના નટવી, મેં મારો પાઠ અદા કર્યો છે. ને તારે નટધર પાછો આવું છું.' હવે મને કોઈ બીજા જ દેશની રંગમંચ પર મોકલજો. પછી મહે તે ધંધાદારી ન હોય !'

જ્યોતીન્દ્ર: 'મારી ગેરહાજરી નહિ સાથે. મારી જીભ તમારી વચ્ચે મૂકી જઈ છું ના !'

(અપૂર્ણ)

મૂલરાજ અંબારિયા

કવિતાની પગદંડીએ

તમે સાથે રે'જો-કવિ પાસે હજી વધારે પ્રયત્નો માની લે છે પ્રથમ પદ્ધિમાં જ એમણે 'મૃદુલ લઈ' લખ્યું છે તેને બદલે 'લઈ મૃદુલ' લખ્યું હોત તો કેટલું ક્ષુદ્રિય યાત ? ગમી નય એવી પદ્ધિઓ બારમી અને તેરમી છે કવિ વિશેષ પ્રયત્ને આપી વિરોધ સુદર કૃતિ આપશે એટલું તો આ કાવ્ય પંચી સ્પષ્ટ દેખાય છે ૨ "હૃદની સંધ્યા"માં વિશિષ્ટતા નથી છતાં યે સરળતા છે અને ધીરી હાથા પ્રસારવાની અસર એમાંથી તરી ઉઠે છે એ એક આશા ૩ 'ભૂદા પંથ' કાવ્યમાં જિ વસ્તુઓ છે-એક છે જનાર અને બીજે છે આવનાર ૪ જીવનમાં રહેલા 'વિરોધ'ને આ કાવ્યમાં સરળતાથી વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે 'સ્વચ્છિ'ની આ કૃતિ અહીં પ્રથમ જ પ્રગટ થાય છે તેની જ સાથે એ કૃતિ જેની છેલ્લી પદ્ધિથી ધણી સારી આશા આપે છે ૪ 'કૃતાર્થ માનુ'માં એક ઉચ્ચ ભાવ છે-હીમને ૩ કલ્પીને કવિ દેશબંધુની સેવા કરવાની ઉન્નત ભાવના રોમે છે-આકાંક્ષે કહ્યું છે 'હિમના પર્વતો બેઠી ત્યાં પાન્ય ન લિગાડું'" પછી આ કવિ તો વાસ્તવિકને અવારનવાર કલ્પનાથી આંતરે છે ૩-અને સુતર-અને પછી જરૂરિયાતો પૂરી પાડવાનો આદર્શ એક નાના કાવ્યમાં ઉતરેલા મનોહર ભાવથી આ કાવ્ય આકર્ષક બન્યું છે ૫ 'માનની'માં વિગદાતો શુભ તરે છે-આપી પ્રકૃતિ સ્વતંત્ર છે છતાં એક માનવી રૂપ બધનમાં ?

તમે સાથે રહેજો

તમે સાથે રહેજો મૃદુલ લઈ બાવે, હૃદયમાં,
મીઠા સ્વપ્નો સાથે જીવનમહીં સાથે અમૃતવા
જહીં આના કામે મધુર ટક્કો કેઢિલ બરે
મીઠી ચદા, બહેણા, મીત ઉરબરે શાંતિ મગથે,
અને ન્યારે મુકા શિશિર તરુપે પડી ન ફરે,
સૂકાતી મદામાં સમીપ વસજો શૌર્ય બરવા,
ખૂટેથી આશામાં સ્મિતથી બરવા વીજતણુખા,
મહાઝઝાવાતે વમળમહીં નાનું શક મની
તમે સાથે રહેજો મુશીબત મહારી મમજવા
તમે માથે રહેજો જીવનમરણો મૃત્યુજ્વલના
મને યાકયો જાણી અમીમય મીઠો અઠ ધરવા,
-અહીં તો આવે છે કદી મૃતગીનો કબ્રના
અને કાદી મીઠી અનિનનહરી પુષ્પનનની
વસોને ! અધારા, પ્રમત કિન્હો દર કરવા
નાનું દેસાં

આયમતા 'હલની સંધ્યા

શોકાવેગે વિકળ નયને શન્ય ચિત્તે નિહાળે
 અશ્રમીની છુપિત જનની કારમી વેદનાને ।
 હૈયું-ઢીધું રડું રડું ધર્તા કલાન્ત સંધ્યા પરાણે
 દાખી હુમો, કરુણ હુસકું-હુમી કલાખિષ મધ્યે.
 નરવરલાલ પટેલ

જુદા પંથ

તમે જે દિશાથી આવો,
 અમારે ત્યાં જ જવાનું:
 ચહેા સોળત તમે મારી,
 છતાં એ કેમ ચાવાનું ?

અમારા શબ્દ છે લાખા,
 તમારાથી સદા ન્યારા,
 અમારાથી અવાણ ના
 ઉભયના બે દિશે આરા.

તમારો પંથમાં રડાં
 ગુલોના બાગ છે ખીસ્વા ।
 અમારા પંથમાં કાઠા
 ઉમાં કેં બાવળો બીલાં ।

પડી સંધ્યા અહીં હાવાં:
 જવાની યઈ દુવે વેળા,
 અમે ચાલ્યાં, તમે અજવાં
 પ્રણામો આપવાં છેલ્લાં.

અમારે માર્ગ છે કાંટા
 છતાં તે પાર છે ન્યારે.
 જગત ના એ કદિ જાણે
 અનેક એ જ છે મારે ।

'સ્વાતિ'

કૃતાર્થ માનું—

હિમાદ્રિના શોભિત શેલશૃંગે
 શીળા રૂપાળા, રવિ રશ્મિ તેજમાં
 ઝખ્ખડતાં ને ખડકાપલાં ઉચ્ચ
 રના મના શા શુદ્ધ હિમધુંજ,

યોકે લઈ બીપણ પૃથ્વીચક્રે
 બેસી બનાવું અતિ સૂક્ષ્મતાતણા
 ને તંત્ર તંત્ર મિલને બનાવી
 વસ્ત્રો શીળા શુભ જ યોક યોકે
 ઢાંકી શકું જે કદી વિચનઅનતા
 કૃતાર્થ માનું મુજં જાતને આ.

પુષ્પમ્

શું માનવી....? ?

ઊડે ખગે મુક્ત દિગંત પંથે,
 નાચે મપૂરો વનમાં ઉમંગે;
 ઝૂલે તરંગો નિત અખિષઅકે
 ખીસે મુગધી કુસુમો ધરાપે;—

કિન્તુ અરે, રે! જનભાગ્યના શું,
 પ્રકૃતિને આંગણે ખેલવાનું ?
 શું માનવી એકલ પીજરામાં
 પૂરાઈ રે'વા જન્મે જાગે આ ? !

આદિત્ય

સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન

વડોદરા ખાતે તા. ૨૫, ૨૬, અને ૨૭, ડિસેમ્બરે ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું પંદરમું અધિવેશન ભરવાની તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. વયોદૃઢ સ્ત્રી-રત્ન લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠની સંમેલનમાં પ્રમુખ તરીકે વરણી થઈ છે. સાહિત્ય વિભાગના પ્રમુખ તરીકે શ્રી “ધૂમકેતુ”ની, કલા વિભાગના પ્રમુખ તરીકે શ્રી કતુ દેસાઈની અને વિજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખ તરીકે શ્રી ભોગીલાલ પટવાની વરણી થઈ છે. સંમેલનના દિવસો દરમિયાન સાહિત્યવિષયક કલાઓનું એક પ્રદર્શન ભરવાની યોજના પણ થઈ છે. ચિત્રો, છબીઓ, શિલ્પ, સિક્કાઓ, વિગેરેના નમૂનાઓ તા. ૧૫-૧૨-૪૩ સુધીમાં “નૂતન ફોટો સ્ટુડીઓ, રાવપુરા, વડોદરા” એ શીરનામે મોકલવા.

સત્કારમંડળનાં સભ્ય થતા રૂ. ૧૦ લવાજમ રાખવામાં આવ્યું છે. પ્રેક્ષકો માટે રૂ. ૨૦ અને વિદ્યાર્થી પ્રેક્ષકો માટે બનતાં લગી ૫૦ લવાજમ રાખવામાં આવશે. છેલ્લું સંમેલન ૧૯૧૨માં વડોદરામાં મળ્યું હતું. એ પછી ૧૩ વર્ષ ફરી વડોદરામાં સાહિત્ય સંમેલન મળે છે. સંમેલન માટેના નિમંત્રણ તા. ૧૫-૧૨-૪૩ સુધીમાં સંમેલનના મંત્રીઓને “પ્રાચ્ય વિદ્યામંદિર, બાપાંતર શાખા, વડોદરા” એ શીરનામે મોકલવા. સંમેલનને પ્રગતી બીજી કોઈ માહિતી ઉપસે કેકાજીથી મળી શકશે. સંમેલનના અગે રંજન વગેરેનો રસિક કાર્યક્રમ યોજવામાં આવ્યો છે.

બહારગામથી આવનાર મહેમાનોની ઉતારાની વ્યવસ્થા બનતાં લગી શ્રીમેશ ટ્રેનીંગ કોલેજ, બ્રાહ્મણસખા હોલ, રાવપુરા શાખા વગેરે સ્થળે થશે. પરિષદનું કામકાજ ન્યાયમંદિર હોલમાં થશે.

વડોદરાની શ્રીમંત સરકારે રૂ. ૫૦૦૦ ની ઉદાર રકમ પરિષદ મંડળના અધિવેશન અગે હાથ દુર્ત મંજૂર કરી છે.

કોલક કૃત

મનોહર કલ્પના અને સરળ પદવાહી
કાવ્યોનો સુંદર સંગ્રહ.

દોઢ રૂપિયા

સ્વાતિ

કવિતા કાર્યાલય, વિજેપારલે.

નવાં પુસ્તકો

★ પ્રથમ પંક્તિની નવલકથા ‘પ્રણય અને પરિણય’,
નૂતન શિક્ષણ શતાંક, જન્મભૂમિનાં વ્યંગચિત્ર,
ખંગાળી જીવન અને સાહિત્ય, પરખનાં પાણી.

૧ રા. સુનીલાવ શાહે “પ્રણય અને પરિણય” સમી સામાજિક-કૃષ્ટ પ્રશ્ના નિનારણાર્થે અગ્રુહિદર્શન કરતી આ કૃતિ ધરી, આપણા નવલકથા સાહિત્યમાં જરૂર સમૃદ્ધિ આણી છે. આપણા સિદ્ધ સાહિત્યકારોની કલમથી વાચકોએ સમાજના અનેક બેવડાં પ્રશ્નોની જથ્થાવટ કરતી ધણીયે નવલકથા વાંચી હશે, પરંતુ લગભગ સમાજ અણુકલેષ કોપડાનો ઉકેલ નવલકથાના રૂપમાં ગ્રંથવાનો શ્રી થાહનો, કદાચ આ પ્રથમ જ સફળ દાખલો આ પુસ્તકમાં જોવામાં આવે છે.

ખી. એ. થયા પછી વાર્તાના મુખ્ય પાત્ર કિરીટને “લગ્નોત્તર પ્રેમ કે પ્રેમોત્તર લગ્ન”નો કૃષ્ટ પ્રશ્ન એના યાનરૂદ્ધ યુવાન મગજને, લગ્નસમી કસોટીની બઢીમાં તપાવે છે. લેખક એની કુશળ જુદિ અને સરળ પ્રવાહી શૈલીથી કન્યાવિક્રય, વિધવા અને પુનર્લગ્નનો પ્રશ્ન, બાલ સ્વરૂપથી મોહમાં પડી જતા પ્રમોદ સમા યુવાનોનો બરબરાદ અને અતે પરિણમતું વિષમ વાતાવરણ આખી નવલકથા દીધાવે છે. સમાજમાં પડીલશાહી કે મુરખીપણું ભોગવનારા વર્ગને જ પગલે અતુસરનારા સતીશ સંસુ યુવાનમાનસ, દુઃખ અને આર્તનાદનો ઇતિહાસ રજૂ કરતો વિધવાઓનો જટિલ પ્રશ્ન, કથિત સન્મેગવશાત પરિણમતી આપણી વિધવાઓની નીતિઅજ્ઞતા લેખકે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટી વિવિધ પ્રસંગોની સુંદર ગૂંચણી દ્વારા બતાવ્યો છે. પ્રમોદ, સતીશચંદ્ર, કિરીટ, પદ્મા અને પુલીનાના પોત્રો આજે જીવનમાં ઢેરઢેર નજરે પડે છે. પ્રત્યેક પાત્ર પાછળ લેખકે કુશળ સમાજશાસ્ત્રીની દૃષ્ટિએ આ નવલકથામાં એક “માનવ-કોપડા”નો રામબાણ હોલ માત્ર તટસ્થ ભાવનાપ્રધાન વ્યક્તિ બનીને નહિ પરંતુ આ પ્રશ્નનો બારીક અભ્યાસ કરીને “.....” છે પેલોત્તર પ્રેમ એ જ જીવનમાં જે વ્યક્તિઓના પરિણમે છે. જીવનમાં મગજ વાતાવરણ

ગુજરાતની ગણીગાંડી હિતમોક્ષ નવલકથામાં 'અણુ અને પરિણુ' પોતાનું, ધ્યાન મેળવે છે એટલું નિઃશંક.

૨ નૂતનશિક્ષણનો શતાંક-પ્રગટ થયો છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં જુદા જુદા વેપયને લગતાં સામયિકો પ્રગટ થવા માંડ્યાં. શિક્ષણસિક માટે તેમજ શિક્ષકો માટે 'નૂતન શિક્ષણ' પ્રગટ થયું. આજે 'નૂતન શિક્ષણ' દસમાં વર્ષમાં છે.

ગનતાલે એની જરૂર છે તેનો આ જ શતાંક પૂરાવો છે. 'નૂતન શિક્ષણ'નાં તંત્રીઓ શ્રી ચન્દ્રવદન શાહ અને શ્રી હરિભાઈ ત્રિવેદી શિક્ષણશાસ્ત્ર નિષ્ણાત શિક્ષકો છે. એમના પ્રયત્નોએ જ 'નૂતન શિક્ષણ'ને ગુજરાતી શિક્ષણનું આદર્શ માસિક બનાવ્યું છે. પ્રો. વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી અને પ્રો. અનંતરાય રાવળ જેવા ગુજરાતના પ્રથમ, પદ્ધતિના વિદ્વાન વિવેચકોના લેખો પણ આ અંકમાં નજર પડે છે. એમો 'નૂતન શિક્ષણ'ના તંત્રીઓને એ સામયિકના શતાંક પ્રકાશન પ્રસંગે હાર્દિક અભિનંદનો આપીએ છીએ.

૩ ગુજરાતી આલમ 'શનિ'થી પરિચિત છે. શનિની દશામાં માણસ કેવો ધધળ્ય છે તેનો સાચો ખ્યાલ ગુજરાતના આ તેજસ્વી યુવાન હૃદયચિત્રકારની પીછી પરથી ફરી શકાયો. જન્મભૂમિમાં આવનાં કટાક્ષચિત્રો અનેક રાજદારી પુરોગે તેમજ વકરવરૂપ બતાવે છે. શ્રી શનિની પીછીમાં એ કલા સિદ્ધ છે. હિંદમાં પ્રસિદ્ધ એવં થોડાંજ વર્તમાનપત્રોમાં મ્યોટ હૃદયચિત્રો રજુ થાય છે. શ્રી શનિ એ થોડાક હૃદયચિત્રકારોમાં માનવતુ સ્થાન મેળવે છે એની સાબિતી આ હૃદયચિત્રોનો સત્યક છે. ખાસ કરીને ગુજરાતના ગણપ્રામાણ્ય કટાક્ષચિત્રકારોમાં શ્રી શનિ પ્રથમ પદ્ધતિમાં પોતાનું સ્થાન રાખે છે એમ આ ચિત્રો જોયા પછી ચોક્કસ લાગે.

૪ "નવચેતન" જેવા પ્રતિષ્ઠિત સામયિકના તંત્રી શ્રી ચાંપરણ વિ. હરેશી હાલમાં ગુજરાતમાં આવી વસ્યા છે. એમનો કલકત્તાવાસ ઘણા વર્ષોનો છે. એમના આંધીસ વર્ષના કલકત્તામાં કરેલા નિવાસ દરમ્યાન બંગાળ અને બંગાળીઓને તેઓ સરસ રીતે જાણખી શક્યા છે. આ પુસ્તકમાં એમણે બંગાળી જીવન અને સાહિત્યનો સુંદર પરિચય આપ્યો છે. એમની લખવાની શૈલી

૨ નૂતન શિક્ષણ શતાંક તંત્રી હરિભાઈ ત્રિવેદી અને ચન્દ્રવદન શાહ, પ્રકાશક નૂતન શિક્ષણ કાર્યાલય, અપારધિયા ચક્રવા, મુરત.

૩ જન્મભૂમિનાં વ્યંગચિત્રો ચિત્રકાર 'શનિ' મૂલ્ય ખત આના, પ્રકાશક કર્તા પોતે, જન્મભૂમિ કાર્યાલય, મેડાસ્ટ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

૪ બંગાળી જીવન અને સાહિત્ય લેખક શ્રી ચાંપરણ વિ હરેશી સોલ, એનન્ડ, મેસર્સ એનુ. એમ. કલકત્તા કંપની, પ્રિન્સિપલ સ્ટ્રીટ મુંબઈ. ૨-મૂલ્ય એક રૂપિય.

ધણી સરળ અને રસપદ હોવાથી પહેલા પાનાથી છેલ્લા પાના સુધી પુસ્તક વાંચી જવાનો એકધારો રસ જળવાઈ રહે છે.

૫ તળપદી આમ્ય ભાષા, સમાજના અનેક રંગને રૂપરસીતું પાત્ર-નિરૂપણ અને પ્રવાહી શૈલી એ ત્રિવિધ વિશિષ્ટતાથી અધ્યાપક શ્રી હાકુરનો આ પ્રથમ વાર્તા-સંગ્રહ ગૂજરાતના નવલિકાક્ષેત્રમાં જરૂર આદર પામશે.

સંગ્રહમાં કુલ સપ્તર વાર્તા એ પૈકી “સાચુ દિલ”, “કલેવર”, “ઋષિપેશી”, “ગં. સ્વ. ગંગાબેન” “પખીનો માલો” “પરજનાં પાણી”, “બાહ્યીજ કૃષ્ણ”, એ વાર્તાઓમાં સમાજમાં રમતાં અનેક તરવરાટપૂર્ણ પાત્રો વાર્તાને પ્રાસાદિક બનાવે છે.

છતાં કવિત વાર્તાનું સર્જન અપૂર્ણ હોવા છતાં વાર્તાનો અંત નેતાં એમ લાગતું નથી. કોઈ કોઈ ઠેકાણે વાક્યરચનામાં શિથિલતા નેવામાં આવે છે પરંતુ શક્તિના બાજુ સ્વરૂપમાં લેખકે કુશળ બુદ્ધિથી કલિને પાશ્વરાટ્યભૂમિમાં મૂકી દીધી છે.

૫ પરજનાં પાણી લેખક શ્રી ગુરજી હાકર પ્રકાશક, આર આર શેની કંપની કિંમત ર-૮-૦ પ્રિન્સિસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

卐 ————— 卐

સાદા, સાત્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુલું — નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ઠે. ૧૧૭-૧૧૯, હોર્નબી રોડ, કોટ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ :

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ- ‘લૉજ’

અજમાવો આહિ જીવન મગજના વિકારો મચાડે છે

કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,

ગણિતશાસ્ત્રનાં ગટપટા

ઉદ્દેશ માટે, તકરારી મુકદ્દ-

મમાં એકે સચોટ દલીલ માટે

મુંઢર મગજ જરૂરી છે.

લખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

(૧) કાલબાદવી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ

અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,

(૪) લાખાજરાજ રોડ, રાજકોટ.

卐 ————— 卐

મહામતીનો દુલાર

ઈન્ડીઅન ઓલની

વહાણના પહાણના

વીમાની પોલીસીએ

વહાણના વણખારની

મહામતીનો દુલાર છે

વિશેષ વિગતે માટે લખો

ઈન્ડીઅન ઓલ

ઈન્સ્યુરન્સ કંપની

૩૧૪/૩૨૧, હૉર્ન્બી રોડ, કોટ, મુંબઈ

શાખાઓ - કરાચી, વેંગરજ, પોરબંદર

સૂચના - 'કવિતા' દર અઢોડ મહિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે વાર્ષિક લનાજન દેશમાં ઉપિયા એ પગદેશમાં સિલિંગ આગ, છૂટક નફલની કીમત આના ચાર માહકોના નવાજન બજનાના પત્રો અરજોક ના પુસ્તકો લખાણો તેમ જ પત્રિકા અંગેના તમામ પત્ર-અનુદાન માટે એક જ સરનામું

કોલક. 'કવિતા કાર્યોદય,' પાર્કરોડ, વિલેપાન્ડો,

બુદ્ધ-૩-૧૨૬ - (કવિતા કાર્યોદય વતી) નરવન્દાલ મૂળચંદ વીમાવાળા

'નાદીય' મુખ્યાનય દવાકિયો ચક્રો સરત

ઘણી સરળ અને રસપદ હોવાથી પહેલા પાનાથી છેલ્લા પાના સુધી પુસ્તક વાંચી જવાનો એકધારો રસ જળવાઈ રહે છે.

પ તળપદી ગ્રામ્ય-ભાષા, સમાજના અનેક રંગને સ્પર્શતું પાત્ર-નિરૂપણ અપ્રવાહી શૈલી એ ત્રિવિધ વિશિષ્ટતાથી અધ્યાપક શ્રી ઠાકુરનો આ પ્રથમ વાર સંગ્રહ ગૂજરાતના નવલિકાક્ષેત્રમાં જરૂર આદર પામશે.

સંગ્રહમાં કુલ સત્તર વાર્તા એ પૈકી “સાચુ દિલ”, “કલેવર”, “ઝરુખેઈ”, “ગં. સ્વ. ગંગાબેન” “પખીનો માળો” “પરખનાં પાણી”, “ભાઈખીજ ફળી”, વાર્તાઓમા સમાજમાં રમતાં અનેક તરવરાટપૂર્ણ પાત્રો વાર્તાને પ્રાસાદિક બનાવે છે.

છતાં કવચિત વાર્તાનું સર્જન અપૂર્ણ હોવા છતાં વાર્તાનો અંત ભેતાં એ લાગતું નથી. કાઈ કાઈ ટેકાણે વાક્યરચનામાં શિથિલતા ભેવામાં આવે છે પરંતુ શક્તિના બાજુ સ્વરૂપમાં લેખકે કુશાલ બુદ્ધિથી કૃતિને પાશ્ચાત્યભૂમિમાં મૂકી દીધી છે.

પ પરખનાં પાણી લેખક શ્રી મુરલી ઠાકુર પ્રકાશક, આર આર. રોની કંપની ડિમિત ૨-૮-૦ પ્રિન્સિસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

સાદા, સાત્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુલું—નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ટે. ૧૧૭-૧૧૮, હૉર્નબી રોડ, ડાહ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ :

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ—“લૉજ”

અજાણો આહિ જીવન

મગજના વિકારો મટાડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,

ગણિતશાસ્ત્રનાં ગટપટ

ઉકેલ માટે, તકરારી મુકદ્દ

મગાં એક સચોટ દલીલ માટે

મુંઢર મગજ જરૂરી છે.

લખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી

(૧) કાલખાદેવી મુંબઈર, (૨) ગાંધીરોડ

અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,

(૪) લાખાજીરાજ રોડ, રાજકોટ.

સલામતીનો દ્યુલતારક

ઈન્ડીઅન ઓલની

વહાણાના વહાણા

વીમાની પોલીસીએ

વહાણાના વહાણારની

સલામતીનો દ્યુલતારક છે

વિશેષ વિગતે માટે લખો

ધીર્વ-ડીઅન ઓલની

ઈન્સ્યુરન્સ કં. લી.

૩૧૧/૩૨૧, હૉન્ગ્કોંગ, કોટ, મુંબઈ
રાખાઓ-કરાંચી, વેતવળ, પોરબંદર.

સૂચના-‘કેવિતા’ દર અગ્રેષ્ઠ મદિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રમિલ્લ થાય છે. વાર્ષિક લગાજન દેશમાં રૂપિયા બે, પગદેશમાં સિલિંગ ચાર, છૂટક નાલની કીમત સ્થાના ચાર. માહિતીના લવાજમ, બચવાના પત્રો, અવસોજનના પુસ્તકો, લખાણો તેમ જ પત્રિકા ‘અંગેના તમામ પત્રવ્યવહાર માટે એક જ સરનામું :

કોલકત, ‘કેવિતા કાર્યાલય’, પાર્કરોડ, વિલેપારલે.

મુદ્રક-પ્રકાશક:—(કેવિતા કાર્યાલય બની) નંદવરલાલ મૂળચંદ વીમાવાળા
‘ગાંડી’ મુદ્રણાલય, ‘દવાઈચે ચક્રો’, સરત.

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આકર્ષક
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુજબના
આવેલી છે.

આતુ જિંદગીના વિમાનો	તેની ૩૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમિયાન ઇસ્ટ
૩. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિસદેહ રક્ષણ
અમકયામતો	આપવામાં અને સંતોષકારક સેવા બતાવવામાં આપ્યા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતિ
૩. ૪૩,૦૦,૦૦૦	ભાગવી રાખી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
આવક	પોલીસીઓ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦	સુખકારી આશ્રય આપે છે, તેમજ તેણે
સાર્થક ફંડ	દાવા બદલ રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
૩. ૩૫,૦૦,૦૦૦	રકમ બચાઈ રહે છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
બરપાઈ કરેલા દાવાઓ	કંપની તેના નવા ૪ સ્વરૂપમાં ફરીને
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦	વિમા કંપનીને જે અતિ ગતિમાન અને
	ઉત્તમ છે તે ગધાનુ અનુદાન કરે

હિંદુસ્તાનમાં રહેતા નામગીરી જિંદગી પૂર્ણ થઈને નીચે સ્થિત
ચતા જોખમોનો તેમાં મનાવેલ ચાપ છે અને તે બદલ કોઈ પણ ભાનુ
વડ પ્રીતિમ સેવામાં આવતું નથી.

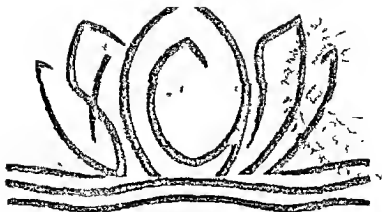
ઇસ્ટ - એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લીમિટેડ

૧૨ એન્ડ વેસ્ટ ગીલ્ડાંગ, અંધાના સ્ટ્રીટ, ને. મુખર્જી

શાખા અને રોજની કચ્છ નાગી ૮

હવે યોગ્ય સમયના ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયા અદરમાન

અને સામન્ય વિમાન બીજા કોઈ હાથ વગર

જાન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૪ : અંક : ૬-૭

કાવ્યદેવીને

દે કાવ્યદેવી !
 વસુધૈવા કુટુંબકમ્ રહી રહી !
 સહી સહી અતારની વ્યથાએ
 ને નિઃશ્વાસે સમગ્રી બનાવી
 ખીખી રહી કલકલકાવતી
 ને શાંતિ કાળે
 તારી દિશે કલાવ પદે પખાડુ
 આવુ, સ્વપ્ન મગલ મહિરે હું :
 ને ચૂરે તેના નજમે સૂર્યોર્ધ્વે
 જૂનારને હું વિસાડું વ્યથાને
 ને કારતો હું સમગ્રી મહાનિ
 પ્રચલિત તાથે ધીમતો ન અગ્નિ
 (પ્રતિજ્ઞા આપી)

કોલક

ત્રીમણ

ઈન્દુલાલ ગાંધી : સ્વભાઈ દસાઈ : કોલક

કવિતા કાર્યાલય : વિલેપારલે

ધર ધરમે દિવાલીકી એ કયા ધૂન નિકાલી ?
આઝાદ નહીં દેશ તો કીર કેસી દિવાલી ?

યંગ ઇન્ડિયાના ડી એ ૧૧૨૮૨
નવો રાષ્ટ્રીય ફાલ

ગાંધી, ગાંધી, ગાંધી
મહાત્મા ગાંધી

ડી એ, ૧૧૨૭૦ (ગુજરાતી)

— વધુ વિગત માટે લખો — ડી એ ૧૧૨૭૯ (હિંદી)

ધી નેશનલ આમેશન રેકર્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.
૧૧૦ મેટાઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

સાદા, સાલ્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન
અને શુદ્ધ ખોરાકે
માટે સૌથી જુદું — નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ઠે. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, કાટ, મુંબઈ

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ : ટલીયાફ એડ્રેસ — 'લૉજ'

અજમાવો પ્રાક્ષિ જીવન મગજના વિકાસે મરોડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે, લખો:
મણિતશાસ્ત્રના અટપટા > ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી
લકેલ માટે, તકરારી મુકર્દ- (૧) કાલખાદેવી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ
મમા એક સચોટ દલીલ માટે અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ સુરત,
મુંદર મગજ જરૂરી છે. (૪) લાખાજીરાજ રોડ, રાજકોટ.

૦૦ જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીકાંઈ ૦૧

શિશિર વ્યૂહ ૭૬

બધ તારીખ
૨૨મી
ફેબ્રુઆરી

એક દર ધનામે
રૂ. ૫,૦૦૦
પહેલું ધનામે

સાથે ઉકેવ
૨૭મી
ફેબ્રુઆરી

“હરીકાંઈ”

જન્મભૂમિ હરીકાંઈને
લગતી સત્તાવાર અને
સંપૂર્ણ માહિતી દર
રવિવારે આપતું,
હરીકાંઈને લગતા
આપના પ્રશ્નો, ઉત્તરો,
ઉકેલ, દલીલો વગે
રેની વિવિધ દૃષ્ટિએ
ચર્ચા અને નિવેદન
કરતું સાપ્તાહિક—

રૂ. ૨૪૦૦

૧૨ માસીક હપ્તાથી,
અથવા એકીસાથે

રૂ. ૨૦૦૦

પ્રવેશ ફી ૧૨ આના

આ ઉપરાંત
બીજા સંખ્યા
બધ નાના-
મોટા ધન મે
અને આકર્ષણો

હરીકાંઈ

—ને લગતી ૧
પણ માહિતી માટે
અમને મળે અથવા
અમારા રોકડ પાવની
એજન્ટોને મળે
૧૦૦ કરતા વધુ
સ્થળોએ એજન્ટ્સીએ
આપેલી છે વ્યૂહવાર
પ્રવેશપત્રો, રોકડ
પાવતીઓ, વગેરે
માટે તમારી નજીકના
કોઈ પણ એજન્ટને
મળે—અથવા અમને
નીચેને સરનામે લખે

: લવાજમ :

૧૨ માસ રૂ. ૩-૦-૦

૬ માસ રૂ. ૧-૧૦-૦

વાર્ષિક આલુકને

સુદર ભેદ પુસ્તક

વધુ પ્રવેશપત્રો
માટે મોટી
રકમનું બેંક
તેમજ આકર્ષક
લેખોની યોજના

જન્મભૂમિ હરીકાંઈ

ચો. જો. નં. ૬૭૨

૧૭૮, મેડોન સ્ટ્રીટ,

દો. સુબઈ

ક * વિ * તા

તંત્રીઓ .

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દસાઈ : દોસક

વર્ષ : ૩ અંક : ૬-૭ - જાન્યુ-ફેબ્રુ : ૧૯૪૪ સળંગ અંક ૩૦-૩૧

ભોમિઉ ઉછેરજો

(અમેરિકન ઓધ્ના કેસર જોલ ફ્રાંક 'એવરી આઇડ' ઉપરથી ઉદ્ભાવિત)
ચુલખંડી]

જાળજાળિકા હરેક ભોમિયું ઉછેરજો
 ગાડનું, ઉછંગ શીત ગાડછાયનું
 ગાડપાન મર્મરંત ને રચત ચંદ્રકા
 સરે નૃતંત જોલમાં કલોલનું
 ગાડશાખ ચંગનંત ઘોડલે ચડી, ઉચે
 વિશાળ ભોચને અભોમ સફ કૈંક કચ્છનું
 ગાડ કૂટતાં નવીન ટેશિ ફૂલ ટેટકા
 સુગંધિના સુહાગિ રંગ રૂપ સ્વાદ માણનું,
 ગાડખધુ વાઠ-ખેનું ભોમિયું ઉછેરજો.

જાળજાળિકા : હરેક ભોમિયું ઉછેરજો
 વારિન્હેનના પવિત્ર જીજ્ઞા કલોલનું
 કંક હરિત-ભૂખરા વચે, સૂર્યચંદ્રતારલા નિચે
 મંદ-વેગિલા સદાતરંગિ લોલ ખેલનું
 છીછરાં હસંતે બેન, સાંકડા દુડંત બેન,
 વિપુલપાટ ભવ્ય બેન, ગાડજતાગ ગેગિ બેન,
 બેગિયાં, ઘુના, લઘુકથી મહાન સરિતબેન;
 રૂપ વાપિકા તડાગ, -સર્વના સુહાગિ રંગ
 રૂપ તોર હર્ષદોષ ભોમિયું ઉછેરજો.

જન્મભૂમિ શબ્દરચના હરીકાંઠ

શિશિર વ્યૂહ ૭૬

બંધ તારીખ
૨૨મી
ફેબ્રુઆરી

એકંદર ધનામો
રૂા. ૫,૦૦૦
પહેલું ધનામ

સાથે ઉક્ત
૨૭મી
ફેબ્રુઆરી

“હરીકાંઠ”

જન્મભૂમિ હરીકાંઠને
લગતી સત્તાવાર અને
સ પૂર્ણ માહિતી દર
રવિવારે આપતું,
હરીકાંઠને લગતા
આપના પ્રશ્નો, ઉત્તરો,
ઉકેલ, દલીલો વગે-
રેની વિવિધ દૃષ્ટિએ
અર્થો અને રજુઆત
કરતું સાપ્તાહિક—

રૂા. ૨૪૦૦

૧૨ માસીક હપ્તાથી,
અથવા એકીસાથે

રૂા. ૨૦૦૦

પ્રવેશ ફી ૧૨ આના

આ ઉપરાંત
બીજા સખ્યા-
બંધ નાના-
મોટા ધનામો
અને આકર્ષણો

હરીકાંઠ

—ને લગતી
પણ માહિતી
અમને મળે
અમારા શેકડ પા
એન્ટોને
૧૦૦ કરતા
આપેલી છે.
પ્રવેશપત્રો,
પાવતીઓ,
માટે તમારી
કોઈ પણ એ
મળે—અથવા અમને
નીચેને સરનામે લખે

: લવાજમ :

૧૨ માસ રૂા. ૩-૦-૦

૬ માસ રૂા. ૧ ૧૨-૦

વાર્ષિક આહુતને

સુંદર ભેટ પુસ્તક

વધુ પ્રવેશપત્રો

માટે મોટી

રકમનું યોગસ

તેમજ આકર્ષક

લેટોની યોજના

જન્મભૂમિ હરીકાંઠ

ચો. યો. નં. ૬૭૨

૧૭૮, મેડોલ સ્ટ્રી

ફાઈ

હત્યાની હથેળીમાં

ધડાકો બોમનો ધાતા, તૂટ્યા રસ્તા તડોતડ
 જાંચી જાંચી મહેલાતો બિડીને ગાર્ગમા પડીઃ
 વટેમાર્ગુ કંઈ નાહા, દગાયા તે રહ્યા ગડી
 કાળી ચીમેઃ રહી ધૂમી નિર્દોષોનાં ઘરોઘર
 સંબંધી તો મળે શાના ? સ્વજનો થે ના સાંપડ્યા
 માતાઓથી પડી છૂટા સતાનો કયાક બાથડેઃ
 ઘરો ખુલ્લા, દુકાનોને મૂકીને હગિઆસરે
 કંઈ આખા, કંઈ અર્ધાં કુટુંબો ચાલી નીકળ્યાં.

માતા, ઘેરી અને બીજાં મતાનો આર લેઈને
 ખેડેલો લગડે એક વેપારી વાળુમા ચડ્યો.
 'કેરો' આંચો નયો સાદ-જાલો કે ઘોમ ઉછળ્યો -
 રસ્તા વચ્ચે રહી રોટી સત્તા પેસા કુટુંબને.
 એના બે વર્ષના નાના પુત્રના અગમગમા
 માતાના ડાઘ ફૂટયા'તા છિદ્રો પાચપત્ર ભર્ષાઃ
 દેખીને કાયદો આંચો વચ્ચે કાલપતંગશે
 'કાઠે એને મૂકી દો કાં સાતે યે સાથ જીતશે.'

એકમેક જુએ સામું શબ્દો ના છલ જાંચકે
 સુક્તિતું મૂલ્ય શું જાણે છવેલા મૃત્યુઆંચકે ?
 હત્યા કેરી હથેળીમા મૂકી માસૂમ છોકરું
 કાંડાના લગરો કાપી ગોઝારૂ વાંધુ બિપડયુ.

.(શ્રી) નવલરામ ત્રિવેદીનું આ કાવ્ય પૃથ્વીમા છે એ 'પૃથ્વી'ને પણ એવી
 હાજરી બનાવી છે કે 'પ્રચલિત પૃથ્વી'નું પ્રતિબિમ્બ એમાં સ્પષ્ટ જણાયું. એ કાવ્ય
 ને પાછું શ્રી જ્યોતીન્દ્ર હું દેવેનું ટિપ્પણ છે તે કે, ટિપ્પણ નથી પણ કહી શકાય
 શ્રી નવલરામને બીજું કોઈ ન જાય ત્યારે શ્રી જ્યોતીન્દ્રને કાવ્ય વાચવા
 હવે. શ્રી જ્યોતીન્દ્રે એ પ્રાચના એવા સ્વાચના ચોક્કસ રાખેલાં હાથનાં સનમની
 'ધર્મા' નીકળનારાં તે એ ધણી જોયા છે પણ આ 'અસ્થાની રોધમા' નીકળનાર
 અને સાહિત્યરુવામીઓને જોઈ મને આનંદ થયો છે એ બંનેના લખાણો નીચે આપ્યા
 આ કવિતા વાંચ્યા પછી કોઈને જે આ અસ્તરો મજાવાનું મન થાય તે તેમણે
 નવલરામ ત્રિવેદીને અરજ કરી જણાવવું અસ્તો એક જ આવવાનો છે અને
 જાણી ધણી ઘરો માટે જે વહેલો તે વહેલો. સાચે સાચે એક હકીકત એ પણ છે કે
 જો બંને મહારથીઓ એ અસ્તરોનો ઉપયોગ કરી લે પણ અસ્તરો કામ નહિ આવે
 તેની જવાબદારી અરજ કરનારને સિર રહેશે—કોલક)

પ્રભો ! તુજ કને જાહું જન કરી ગયાં યાચના;
 નૃસિંહ નાગરતણી હુંડી સ્વીકારી, મામેર, ને
 વિવાહ, વળી હાર, ગ્રાહ—લગત જાણી કીધેલ તે.
 મીરાં ગરલ પાન તે અમૃત કીધ આણી દયા,
 મયા કરી ગયાવીઓ ગજ, મુખેથી તે ગ્રાહના;
 અભાગિલ ઉગારયો યમહતોથી નારાદણ
 સ્તુતિ તુજ કરું અતિ દીન બની પ્રભુ ! દાસ હું,
 અને અતિશ નમ્રે હું વરતણી કરું યાચના—
 નહિ ધન, પશુ નહિ, નહિ જ પુત્ર કે દાર ના,
 ન આયુ, નહિ ધામ, ના પદવી, મોહનું કામ ના.
 પરતુ દિનરાત જે સતત શાપ રૂપે વધે,
 અને નવ હઠે, કરું દિનદિને લલે દૂર જે—
 તે દાઢીમૂછવાળ એક વખત કર દૂર, કે
 જો ન બીજું વાર, હે સરસ એહવે અસ્તરે.

નવલરામ ત્રિવેદી.

તમારી પ્રાર્થના, સરસ અગ્નો, ફરી દાઢી જો નહિ એવો, મોહલાવી
 પાપવાની, વાચી હજમતના અનુભવ પર તો હું એક આપ્ત સ્તંભ રચવાનો

રાધે, તું બડભાગિની !

(સાદૃશ્યવિક્રિત)

રાધે, તું બડભાગિની ! નીરખનાં જે જે જનો તે વહે
ભાથે આરમપા'લુમાં ખચિત એ છીપોતણા ચિત્રને.

જામી'તી ઘનઘોર વાદળઘટા બોમે, ફરી ને ફરી
કાળા નાગની જીભજેમ ચપળા યાત્રી છતી ના થતી,
ત્યાં તે દક્ષપ્રજાપતિદ્વયસમે શંભુતણા તાંડવે
જામ'તા મુરઝદિ દુંદુભિસમા ગોળે ઘનોઃ ને, કહે
ગોપો ગોખુજગામના, મુદિત ધૈ બંસીસૂરે નાચતાં
“આજે તો ત્રમજુટ આલ તૂટશે, વાળો મુહુ ધેનને”
પામેની રણિયામણી વનઘટામાહિ મહુ એ રહે.

ઊઠી વે'ઘી પદોદિયે ગઈ હતી રાખાય લૈ ધેનને,
કાલિન્દીનટપરની હરિત જે કુળે, તહિં ચારવા.
દીકું ત્યાં ઘનઘોર આલ, હરતી વર્ષાતણા પૂરથી
દોઢી આવી તરે ઉગી રહી કહે રાધા સહુ ગાયને,

મિચાર કરતો હતો. તમાગ અનુભવ મારા જેવા જ હાથે છે. હવે તો એમ થાય
છે કે એક બાળુની દમ્ભગત કરી રહીને બીજી બાળુ બોડવાનું શરૂ કરીશું એટલે
પહેલી બાળુ ફરી દાદી તૈયાર થઈ જશે. સત્યનારાયણની કથામાંની હીલાવલી કન્યા
પેટે એ રાતે નથી વધતી એટલી દહાડે વધે છે. ને દહાડે નથી વધતી તેટલી રાતે
વધે છે. સ્ત્રીઓની મને આટલા પૂરતી જ અદેખાઈ આવે છે. પણ દરો, દાદી ન
હોત તો આપણે હાથમાં અસ્ત્ર પણ ક્યા ઝાલવાના હતા ? એટલી યે આપણી
વીરથી જળવાઈ રહી છે તે આ દાદીને હીલે એમ ધારી મન વાળું છું. તમે
ગાયો છો એવો અસ્ત્રો મળે તો કામ પૂરું થયે મને જરૂર મોકલી આપજો.
અથવા એવા બે અસ્ત્રા જ મંગાવજો. તમારા કામ્યની ગતિ પણ ખડખડી
દાદી પર ફરતા અસ્ત્રાના જેવી જ છે ! અને રાખ્દોનું ઉચ્ચારણ પણ વાળ કપાતા
હોય એવો ભાસ કરાવે છે. મહાકાવ્ય તે એનું જ નામ.

જયેતીન્દ્ર દવે.

‘આમા’વેા અલિ કાળરી, સરજુડી, ગંગા, અરે નન્દિની,
 રેવી, ત્યાં છટકેલ શી રહી ઉભી, રે વાહ, તું તો ભડી !”
 ને—ધીમે નીરમાં સરે મધુરવે બોલાવતી પેતુને
 કાળા મેઘસમા વિશાળ દળતા છુટા મુકી કેશને,
 કાલિન્દીજલસાય હોડ રમતાં આવી તટે દોરતી
 ગાયોને વૃષભાનગોપદ્મહિતા વિદ્યુતમમી મેઘની.

તે કાલે, વનરાઈમાં કરી રહ્યા નૃત્યો મધૂરો બહુ
 ધીમેથી ડગ માંડીને, લળી લળી કંઠાતણા ભંગથી
 ઘૂંટી મિષ્ટ રવો, ભરે વન બધું કેકાતણો ઓઘથી,
 ને, પાસે સહુ ગોપ કા’નમુરલીનાદે બન્યાં ભક્ત, ત્યાં
 હીહુ રૌતુક એક—

નીરમહિંથી આવી જીલેલી તટે,
 રાધા કેશકલાપ લે કરમહિં નીતારતી મૌકિનકો
 વારિના ધરણીપરે, મુરલીના નાદો સુણીને વદે,
 “નક્કી હ્યાં ધનશ્યામ”—સ્નિગ્ધ નયનો દોડાવતી ચો’દરે
 ને, જ્યાં દૃષ્ટિ મળી રહી ઉભયની—રાધા અને શ્યામની
 ત્યાં એ સૂર ગયો શમી મુરલીનો, અદૃશ્ય ‘શ્યા શ્યામ, ને
 ગોપો આકુળ થઈ કહે “અરર! હે ! ક્યાં કાન ? આ શુ થયું ?”
 સૌની દૃષ્ટિ વળી તટે જહૂં ઉભી છે મુગ્ધ રાધા, અને
 પાસે કાન્નજશામળા નિતસ્તા કેરોથી વારિકણો
 ઝીલે છે રસમસ્ત મોર મુખમાં, ભગી કરી કંઠની
 ધીપાવંત જુગોતણી તરસને; જાણે ન પામેા કદી
 તૃપ્તિ જે વરષાતણા લહી લહી વારિકણો, આજ એ
 નિશ્ચે મુક્ત થયો ભવેભવતણી જાણે તૃપાથી જ તે !
 અન્તે શ્લેષ લહી સ્વબાંધવતણો કેદી રુપે શ્યામજે
 કેકા એક મહિં મધુ ગજવિયો વેણુતણો નાદઃ ને
 આશ્ચર્યે નિરખે છ ગોપ સુણી એ રાધાતણા કેશથી
 નીચે સર્સરતાં કણેઃ જલતણાં ઝીલંત એ મોરને.

“જોયો ‘હયા તહિં કાન ! વાહુ શિખિનું છું’ રુપ ધાર્યું ભણા
લીલા આ નવલી જ, રંગરસિયે જૂઠે ડગારે રચી !”
આવું કૌતુકલીન મુગ્ધ મનથી બોલી ઉઠ્યા ગોપ સૌ.

કાલિન્દી પણ કેંદ્ર ધંભી, નિરખી, સૌભાગ્ય શધાતણું ભાગ્ય, જે,
ઈર્ષ્યાથી જળતી વહે, ‘મજ્જા આ શધાતણું’ ભાગ્ય, જે;
પીએ છે રસનાથ શ્રીહરિ સ્વયં વારિસ્રથું કેશથી,
ચૌદે લોકતણોપતિ ધરી રહી આ રુપ કેક્રીતણું !—’
ચાલી એ—પુરજોશમાં કાગળી ડહોળાયલાં અંતરે,
ચાલી એ—ઉદધિ કને, “કહું નકી આ વાત હું સ્વામીને,
માણું ના કદિ નાથ, મેં જીવનમાં આવું,” વદીને વહી
ચાલી એ, લખ ભિંચે ઉછગતી ક્ષારાંધિ પાસે ધસી.
ત્યારે તો ધનવાદળો પણ કદે પ્રધાન એ સ્થાનથી
ઉડા અંતરકોણમાં છુપવતા આ વાત આશ્ચર્યની.
ધાયા—સત્વર એ હિમાચલ ભણી, જ્યાં ગૌરી ને શંકરે
છોડી દેત, અખંડ પ્રેમરુપમાં આત્મા કીધા લીન: ત્યાં
દોડ્યા એ કથવા કથા અવતવી આ ગોપ બાસોતણી,
ભેદ જે યસુના તટે;

શિતિજપેં જતાં જરા ધંભીને,
“શધે, તું બડભાગિની !” ગડગડ્યાં વાતસલ્યથી એ સહુ.
બ્યાપ્યો એ ધ્વનિ સૌ દિગંત લરીને, વર્ષા વહીયે બહુ.
અત્તે તો વહતાં જનો, નિરખીને ભોયે રચ્યા ચિત્રને,
‘શધે, તું બડભાગિની !’—

ભિંભિલા દવે

૧ જીવનમાં એક ભવ્ય દવેલીની ઓસરીની આસપાસી ભોંપ પર છીપનું
રચેલું એક ચિત્ર છે. તેમાં શધાના કેશવપ્રભાંથી પાણી ટપકી રહ્યું છે ને એક
સુંદર મયૂર પોતાના ચંચુપુટમાં ટપકતાં પાણીના બિંદુઓને ઝીંતી રહે છે એવું
જતાવ્યું છે. ચિત્રની નીચે આ એક શ્લોક લખેલો છે.

શધે, તું બડભાગિની ! કિન્હોં તપસ્યાં દીન ?

ચૌદલોકતીન ભુવનપતિ સો દિ તુમરે અધીન ॥

જપવા કાગ્યનું ઉદ્ભવસ્થાન આ શ્લોક છે.

બી. દવે

અસ્મદીયમ્

★ 'ગુજરાત વિદ્યાપીઠ' સ્થપાય તો યે વડોદરા
સંમેલન સાહિત્યના ઇતિહાસમાં અમર રહેશે :
લેખકમિલનની સ્થાપના.

વડોદરાનું સાહિત્યસંમેલન

વડોદરાનું સાહિત્ય સંમેલન ગુજરાતને ગૌરવ અપાવે એટલું બધું હતું એની કોનાથી ના કહી શકાશે? 'ન્યાયમંદિર'માં માનવમહેરામણ ઉદ્ભવેો હતો! ત્રણ ત્રણ દિવસનું વડોદરાનું વાતાવરણ એટલું તો જણાવવું હતું કે ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન બરાબ છે મુન્શીજીની દૃષ્ટિએ તો એ સંમેલન સફળ છે, અપૂર્વ રીતે સફળ છે. અમે પણ માનીએ છીએ કે ખરેખર સંમેલન સફળ થયું હતું અને સાક્ષ્યનો કીર્તિકળશ છે 'ગુજરાત વિદ્યાપીઠ' અંગેના ઠરાવ!

દીવાન સાહેબ નિર્મલ વાચે, ન્યાયમંદિરો વ્યાસપીઠ પર ખીરાળે, અમલ-દારોની અને અધિકારીઓની ભબકભરી હાજરી અને પોનિસનો બન્દોબસ્ત-પછી એ બધાની ખામી કપાથી હોય? બાપજો થયા, નિબધો વંચાયા, ઠરાવો ઘડાયા, ધસાયા, પલટાયા, બરસભાષા વચાયા અને ગવ વિના પસાર થયા અને ચવાયા! એક જ 'ગુજરાત વિદ્યાપીઠ' અંગેના ઠરાવ પણ સક્રિય પ્રવૃત્તિની પ્રેરણા આપશે તો યે આ સંમેલનની સફળતા અપૂર્વ રહેશે એટલું કહેવું જોઈશે.

સંમેલન અને મુન્શીજી

સંમેલન સામે કોઈને જ વિરોધ નથી પરિપક્વ વિરોધીઓ પણ સંમેલનમાં હાજર હતા. સંમેલન એટલે મુન્શીજી! મુન્શીજી એટલે સંમેલન! પણ એમાં ગુજરાતના મોટા ભાગના સાહિત્યકારો હાજર હતા પછી સંમેલન માત્ર મુન્શીજીનું કેમ કહેવાય! મુન્શીજી તો વ્યવહારુ અને કુશળ વ્યક્તિ છે! આટલું આટલા અસંતોષ અને વિરોધો પરિપક્વે લીધે અને પરિપક્વ સામે છે છતાં સંમેલનમાં હાજરી આપનાર કોઈ એમ તો કહી શકે કે સંમેલનમાં તો બધાનો સાથ હતો! સાચી વાત-છે. સૌનો સાથ હતો. મુન્શીજીની કુશળતાએ જ અનેક દુખદ પ્રસંગો બનતા ગટકાવ્યા. શ્રી અનંતરાય પટ્ટણી અને શ્રી હરસિદ્ધભાઈ જોવાને વિવિધવિચારિણી સમિતિની બેઠક છોડી જવું પડે એવા પ્રસંગો ઊભા થતા પણ

સંમેલનની વ્યવસ્થા

સંમેલનની વ્યવસ્થા સામે કોઈ કોઈ ખૂણામાંથી અસંતોષના સૂર જાગ્યા છે. પણ અમને લાગે છે કે જે મેદની ત્યાં હિલ્ટેલી તે અપેક્ષા બહારની હતી એટલે અમે તેવી મુશ્કેલીને પણ એક વાર અવ્યવસ્થિત કરી શકે એવી સમિ-
યાળી હતી મહેમાનોની વ્યવસ્થા પણ ઘણી સારી રીતે થઈ હતી અને એ બદલ અમે એ બાહ્યોનો આભાર માનીએ છીએ ! એ વ્યવસ્થામાં ખેસક કયામ કયાશ રહી ગઈ હોય પણ તેને માટે કોઈ જ જવાબદાર નથી, વડોદરાવાસીઓએ તો બહારગામથી આવેલા ગુજરાતીઓનો હાર્દિક સત્કાર કર્યો હતો એમાં શંકા નહીં.

लेण्डमिसन स्थपायुं

સંમેલનની સાથે સાથે લેખકમિલનની સ્થાપના યદી ગણ છે. નવીન લેખકો ભેગા થયા અને તેમણે માત્ર મળવાના શુભ ઇરાદાઓથી એ સંસ્થા (ખંધારણ રહિત)ની સ્થાપના કરી છે. એમાં ચાળીસ પચાસ જેટલા જાણીતા લેખક ભાઈઓ હાજર હતા. એમણે વરમમા એકવાર મળવાનું તેમજ એક વાર્ષિક પ્રગટ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. ગમે એ લેખકમિલનને આવકારીએ છીએ. લેખકભાઈઓ સ્નેહથી મને તે આવકારદાયક છે. માત્ર જે તત્વો ઝગઝગ હિમા કરે છે, દૂધ ઉત્પન્ન કરે છે, કંઈક સુરકેસીઓ જીભી કરે છે એવાં તત્વોથી એ ભાઈઓ દૂર રહે એટલું જ જોવાનું છે.

સંજ્ઞા દાયકા

સંમેલનના વ્યવસ્થાપકોએ ત્રણે દિવસ રાતે રજાન કાર્યક્રમો ગોઠવ્યા હતા. પણ અહીં તો આગારે જે કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ કરવો છે તે બીજા દિવસનો. એમાં કવિદ્વયો દતાં. હેમચંદ્રાચાર્યથી માડી રૂઢાણી સુધીનાં કવિદ્વયો અતાવવામાં આવ્યાં હતાં. વિચાર ખરેખર નાધીનવાણો હતો પણ એમાં ખામી મરપૂર હતી. ખગદ-ભૂમિકામાંથી જે બહેન ગીતની પકિતઓ આપા દતાં તે સુંદર મધુર ગવાની હતી. વહી શ્રી રમણુજાસહુ નાટક આજુ. નાટકના તો રંગમંડપ લાગતા નહોતા પણ એક નિષ્ફળ નાટકને સફળ કરવામાં બંજવનાર કેટલો સુંદર બાગ બંજવે છે તેનો દાખલો શ્રી રમણુજાસહુનાં પુત્રી સુધાબહેને આપ્યો. એ નાટકમાં બીજા મુખ્ય ભૂમિકા લેનાર બીજા બહેન શ્રી ધારેખાનનાં પુત્રી દતા. સુધાબહેનને તો વારંવાર અભિનંદન આપીએ છે. મુન્નગતની રંગમૂર્તિ પર ચીકાર મેદની વચ્ચે જે હટાણી-ધંધળી-અદાણી અને રૂઢાણી એમણે રજુઆત કરી હતી તે વડોદરાના સંમેલનમાં દાગરી આપનાર માટે ચિરસરસ્વીય છે. એ બહેનોને અમારાં અભિનંદન !

દૂર્જતી ધાવ

[ખાથળાં]

જે દિલમાં લગની નથી કોઈ કજાની "કાદકની" ફરહાદ તણી હતી કેની
તેહતણી નિદમાની સુંદરતાની દેવી

સમજતી એજે ગઈ.

શરીરનુ શું થયું ?

નગરમહી ફરતા તે વનેચર જેવા
ઊંધ અને પેટસેવા

રંગરથજોખાં નાખના મેજવના
પાવરધા નટ ખાસ,

મહી જે રચારલા.

પાત્રે કાણુવાનાં !

ગર્ભવતી તણે મોઝ કરો પથુજાને ?
બચપણની વિધવાને

શુ સાણે દુખ પ્રેમના બધેકું ?
જે નહિ પ્રેમપણે

સંસારનો ઓરતો !

ફસાયું જાળમાં !

કાગળનો ગજ શી પેર સાકળ તોડે ?
કિલ્લાના પથર ફોડે

દૂર ધુપેલા રનેલીતણી સૈયાહી,
આસાકની બરખાદી,

પદાડ સમોવડા !

બ્યાબ્યાન ફરકતું

શો સ્વાદ માણે જે ખાવ લાકડના લાકુ ?
સાકરકેડું ગાડું

તડપે છે એક જાન અગલને પાટે,
ઝોરન મરમને માટે

બસે હોય હાકતા !

ખીજે તણગી રણો.

સાંભળી કયની યુક્ત ને યુક્તેખાની ?
વધિક ને ઉઝરતી

એક પ્રદેશમાં હાહાકાર છે બ્યારે,
અન્ય પ્રજામહી ત્યારે

ભણી પ્રતિષાત્તા !

વિજયના ઉત્સવો !

રેમિયો ને જ્યુલિયટના પ્રેમપ્રસંગો
આપેખાવલાં એજો

દીધુ ધાલી ધમસાણુ અદાવતે આડી
કાસળ નાખી કાઢી

જોયાં નાટકો તણા !

મહોત્સવું મીઠી.

કો મજનું વિષુ ખેજ કરે લવણની ?
તોંહની સુંદરતાની

ક્યા છે સુરાહી, ક્યાંય શરાખી સાકી ?
આફતથી અફલાકી

કરે બૂજ કો ખીજું ?

રૂંધાય છે આરમૂ.

મૂળરાજવાણી

★ ભાઈ મૂળરાજ અંતરિયાની આં વાણી કવિતારસિકોને ખૂબ ગમતી જાય છે. શ્રી અંતરિયા પણ હવે નિયમિત લખવાના જ છે. ગયા અંકમાં અમે જણાવ્યું હતું તે જ ફરી પાછું જણાવીએ કે અમારા નીચેના સાક્ષરમિત્રોને પ્રભુ સો સો વર્ષનું આયુષ્ય આપે. પણ માત્ર કલ્પનાની રંગભૂમિમાં લેખક કેવું નિરીક્ષણ કરીને સચોટ કલ્પના કરે છે તે જ આ લેખમાં જોવાનું છે.

મસ્તફીર: 'મારી મૃત્યુનોધનુ કટીંગ મને જરૂર મોકલજો.'

✽

રાયદા: 'ફિક એ-ગઝલ મે ચારો લાગીઃ હુઆ હ ધંતના

આખિર કઝાને મેરે ખિસ્તર ટોલા ડાપે.

(ગઝલની ફિકરમાં મિત્રો, હું એટલો સકાઈ ચાલ્યો કે મૃત્યુએ મારી પચારી દેશોળવા માડી ત્યારે એને હું જડ્યો પણ નહિ !)

✽

સામંજહાસ ગાંધી: 'ડોક્ટર, શું મને મરડો થયો છે ? જરૂર કોઈએ બંગાળ મોકલવાનો બાજરો જુલ્યો મને ખવડાવી દીધો હશે.'

✽

એમના ડોક્ટર: તમારી પછમી જોતા તો એ પત્રકારત્વનો મરડો હોય એમ જણાય છે.

✽

નહાનાલાલ: 'આઈ નગરીના અગસિયાઓ,

મુર લોકના માદ સબળાય છે મને,

સાચવજો આપણું સંસ્કાર આર્થત્ય...'

✽

ખખરદાર: 'મારા નાથ ! તું આવ્યો કે ? ચાલ, આ 'લખેગીતા' ગ્રેસમાં દબ દડ, પછી આપણે ચાલીએ.'

✽

કુમરશી સંપટ: 'ઝાપું કાઢવા મળો છો ? જાન, લેખો, પૂરા પાડવાની જવાબદારી હું લઉં છું.'

કોલક: "મારી ચિતા સંધ્યાકાળે જ સળગાવજો."

રતુમાર્ધ દેસાઈ: "મારી છેલ્લી પડીએ મને 'ઈન્ડુ રજની'નું લખાણ નાટક રુપે જરૂર મગવી બતાવજો."

ઈંદુલાલ ગાંધી: "મારા મોઢામાં પાનની પટ્ટી મૂકજો. જિંદગીભર પાનની ડુકાને બેસી કવિતા લખવામાં પાન ખાવાનું જ ભૂલી ગયો છું એટલું છેલ્લું કામ!"

પતીલ: "મને બળશે નહીં. દાટીને કપ્પર કરજો તો ધરતીમાં બેઠો બેઠો પણ મારી મઝસો કરીશ."

મુળરાજ અન્નારિયા: "મને લેવા આવ્યા છો ? ગિર્વાણુ ગિરાને 'તમકણી'ની જરૂર પડી કે શું ?"

ધૂમકેતુ: "ટાઢા પડી ગએલા લણખા, તમને ફુંકારવાનું તો રહી જ ગયું." કોઈ પણ તરીકે 'આજે કેટલા વી. પી. પાછાં વાળ્યાં !"

તેનો કારકૂન: "રોજ ચાલી આવતી કવિતાઓથી બમણી સંખ્યામાં."

માદક: "ધણી તકો ગૂમાવી છે. આ હીરા જેવી તક હવે હાથથી નહિ જવા દઉં."

મેઘાણી: "ક્યા મૃત્યુ, ભયે લારે. તમારા પ્રદેશનો ધોડો પરિચય આપોને- પછી જોઈ શ્યો મારી કલમનો અમકાર."

ચાપશી ઉદ્દેશી: હાથ નરચેતન ! તને જિંદગીભર મેં ચેતન આપ્યું પણ તે મને એકકે વાર ચેતન ન આપ્યું ?

બાદરાયણ: ખારી ! મેં તને કદિયે મારા હાથમાંથી જિંદગીભર છોડી નથી ! તું જ મારી જીવનભરની સાથી ! મારી રાતદિનની વાતો સાંભળનાર-આતી ! તને મારી આખરી સલામ !...

(શ્રી બાદરાયણ હમેશાં ચાવીનો ખૂંડો પોતાના હાથમાં જ રાખતા હોય છે.)

ગુલાબદાસ બ્રોકર: 'સતા, હવે શું બોલે ?

ધન્દુ, ઓ ! ધન્દુ !

('કામ' મહેસોળાં સાહિત્યકારને થતી ટોરો. વાંચી શ્રી પિતાકિને અજનીમાં શ્રી ધન્દુલાલને ઉદ્દેશીને નીચેની ટકોરમય પદ્યપદિતઓ અમને મોકલી છે. તંત્રી)

૧

કીર્તિદાનાં ઘેન થડાવી,
છવનનાં જલ ઉર સીંચાવી;
શતદલની સૌરભ મહેકાવી,
ક્યાં જઈ સંતાયા ?

૨

અંકિત મૂર્તિ સર્જનહારા !
ગોરમીના મધુ રસ પાનારા !
અધિકારની વચ્ચે જઈને
શું કે અટવાયા ?

૩

આંધળી મા તો યાદ કરે છે,
નીરૂ પજુ ફરિયાદ કરે છે,
ભાદર ભાણી સાદ કરે છે
શાને મૌન ધર્યાં ?

૪

કવિતાની ઉધા જ્યાં ટમટી,
સુહિલીયે શાલી ગઈ અમટી;
ત્યાં ત્રિપુટી કવિઓની જમટી,
ક્યાં ધન્દુ તો યે ?

‘પિતાકિન’

હીરા મહેતા: “મેં” વિવેચનનો દતિદાસ લખ્યો. આશીસ !
મને પાક કોટજ મળ્યો !

સુંદર ખેટાષ: પ્રોફેસર યયો. પણ પાટલુન તો મેં નહિ જ
પહેલું—એ જ મારો સતોષ.”

મસ્તફીર: “મારા ચળને કેળાવાળી ખેડી હોય તે ગલીમાં ચઢને લઈ જશે.”

રમણલાલ દેસાઈ: “ખારી નવલકથાઓ ! મેં તમારું સર્જન ક્યું. હવે
તમને જાણ. આજ કોઈને કોઈ જાણ કુ.”

રામચુગ: “ચારદા, તારી સેવા મદા મેં કરી. ખારી તે કરી નહિ. ખેર !
શીએ તો ખારી કદર કરી !”

વિજયરાય: “મારા સ્મરણીએ એક માનસી મદિર બાંધીને !”
મરતાં પહેલાં મને એક રાજનાથ આપવા હો !

વિશ્વનાથ: “મારા જતાં દે પવિત્ર વિવેચન ! તારું શું થશે !”

સ્મૃતિ

[શુભસાતના સાહિત્યજગતમાં અને સીનેસ્ટ્રિમાં મુખ્યત્રિદ્ધ એવા એક કવિતારસિક કવિતાલેખક પત્રકારમિત્રનું આ ગઝલકાવ્ય પ્રમિદ્ધ કરતાં અમને આનંદ થાય છે. પ્રેમની વેધકતા માથે જવામર્દીની તાકાત તેમાં તરવરી ઊઠે છે. લેખકનું નામ પ્રમિદ્ધ કરવા કરતાં તેમની કલમને અવકાશે અહીં લિખિતમાં પ્રગટ કરવા અમારો ઇરાદો છે.-તંત્રી]

“હૈયામહી તરવીર તારી હેતથી જોયા કરું,
ને રોજ તારી યાદને હું આંસુથી ધોયા કરું !
ફક્ત તારી બંદગી, છે જીંદગી ગાવી હવે,
છે જીંદગી આસુ ભરેલી ખાખ થઈ જાવી હવે !
તારા સુવાગા સનેહના સૌ મોણીમાં સૂનાં પડ્યાં,
સ્મરણે તણા દહોં બધા સાગર થઈ હેતે ચઢ્યાં !
હું એકલો, અટૂલો જનીને આધડું લવણ મહીં,
દૂંઢવા મધણે છતાં પણ તું જડે ક્યાંયે નહીં !
સ્મૃતિઓ તણા ઢગલા બધા તુજ માથે વિણ સૂકા થયા !
આંખો સૂકાઈ ના પૂરી ત્યા દૃઢ્યના ભૂકા થયા !
આહુ આહુલેકની ઉઠે, પૂછે રૂઢન તું ક્યાં વસે ?
તું ક્યા હશે ? તું શું હશે ? તારું ચયું પણ શું હશે ?
મૃત્યુ માહરું ત્યા થજો, જ્યાં વાસના તારી મરી !
એ સ્વર્ગ તું ચે પામજો જ્યાં વાસના મારી ઠરી !
અભિષેક મારી રાખના મુજ મૃત્યુ તુજ સ્વર્ગે ધરે !
ને રૂઢનનાં સંગીન મહુ પછી રાખ છેા ગાયા કરે ! !

“એવશ્યામ”

ટિપ્પણ :

પ્રિયતમા આભરી છે જીવન માટે સમગ્ર છે પ્રિયતમ અધુનાર ઝઘાઈ ગયો છે. પ્રિયતમા જીવનની ફિલસુફી અને આત્માના નેપથ્યના ચિરજીવીપણાનું મદુલ અને બીરવ સમન્વે છે પિયુને સનેહબર્ષુ મધુર શીતલ આશ્વાસન આપે છે. પિયુને મીઠાસાથી સીત્રવા કોગલિય કરે છે “મરી જકે તો એક એવું સ્મૃતિકાવ્ય લખજો કે મને સ્વર્ગમાં પણ સતોષ થઈ જાય” કહેતી કહેતી રીતકે દરે છે પ્રિયતમનું દેય ઉમરાઈ આવે છે મૃત પ્રિયાને સ્મૃતિ આપવા કરતાં એના જીવન કાળના અધીર અંતિમ

મસ્ત હું વર્તમાને

બૂધી જવા ચાલુ અતીત આજ હું,
અતીત જેણે મુજ રમ્ય મોજાણાં
દેખી દીધાં ધૂળ, ખીત્તી ન ખીત્તી
આશાકલિ ત્યાં ભરખી લીધી એ
નૈમશ્યની લૂ વરમી પળે પળે,
દીધા રમૂનિદશ અમંખ્ય મર્મમાં
અને નાગો ધા પડે લૂગ જેવું
કયાં કયું નક્કર અટકાવે !

એ ભૂતનુ ભૂત હઉં ઢબૂરી
આજે હુવે સ્વંનના ઉણગાં,
ને ભાવિતા ભર્ગ વરેણ્ય ધીમટી
જંખી ધપુ મંગલ દ્યેય પંચે !

હું મસ્ત, ત્યાં મસ્ત હું વર્તમાને
અતીતથી યાઉં હતાશ, શાને ?

“નૌતમ”

ગરીબ હું

ગરીબ હું ?
 ગરીબ હું;
 ગરીબનો ગરીબ હું;
 વિશાળ વિશ્વવૃક્ષનું
 હિણાપણું છું ચર્ચા હું.

★

ગરીબ હું—
 ન માનવી, ન દાનવી;
 બેધાંચ ડારતાં મને,
 બેધાંચ તુચ્છકારતા,
 ન કોઈને કહું કશું,
 ગરીબ હું.

★

બિમાર છું—
 દવા મને—હવા મને,
 “નહીં, નહીં, મરે તમે”
 ન માનવીની લાગણી
 ન હક્કનીય માગણી—
 સિવાય જે સતામણી
 ગરીબ હું.

★

ગરીબ હું—
 જીવું છું હું ?
 જીવું છું—જીવું છું—
 શ્રીમંતને સન્નિવવા—

આગીરને નભાવવા
 ખૂંટીએને પૂજવા—
 સમાજદંડ આપવા
 કુશળ્યને ટકાવવા,
 જીવું છું હું,
 ગરીબ હું.

★

ગરીબ હું—
 સ્વમાનનેય ભૂલતો
 બધાને હુલાવતો
 ન કોઈનેય ડારતો
 ચુકાવું દામ બેવડાં
 ગરીબ હું—

★

ગરીબ હું—
 બધીય યાતના સહું
 છતાંય કાં જીવું છું હું ?
 ગરીબ હું.

★

જીવું છું હું
 જીવીશ હું
 યુગોથી ને યુગાન્તરે
 પડે અનેક પાટું તોય
 માથું મારું ના નમે.
 જીવું છું ને જીવીશ હું
 ગરીબ હું.

તારી છબી—

મન્દારિકા, તરલ વારિતરંગત્રીલા
સામે સમુદ્રતટથી સરતી મુખન્દ.
ખેમે શશી પૂનમનો ચઢતો પ્રસન્ન,
આકર્ષતો ઉદધિના ઉરને હિલોળે.

તારો પ્રિયે નીલગ સાળુયકી પ્રપુલ્લ
આકર્ષતો હૃદયને મુખપૂર્ણ ચંદ્ર,
હૈયે ધીન્ધ્યાં પ્રણયના મુખશાન્તવારિ
તેમાં ધીરે ભરતી પ્રેરત ભાવનાની.

હું જાણતો, શશીતણું દિલ પત્યદેાનું
ના, ના, દ્રવે તલસતું નિરખી ઉશળિધ,
ઢેવો છતાં ઉદધિ તો નિજ પ્રેયસીનું
હૈયે રહે જીવવતો પ્રતિગિગ્ધ રમેહે ?

જાણું સખી નવ ઉરે નવ સ્થાન પામું,
તોયે મઠા હૃદયથી રટતો છબી તે.

રમણુલાલ પાઠક

માવડું

હિમજળ સરિતાના મૂક ઓત્સુકયવેષાં
શિશિર વિટપ ડાળે શુષ્કતા પાંગરેલી.
વિભવ વિજયકેરો, દગ્ધ સૌંદર્ય સતું
હુરી ગણ પડી વર્ષા જે ઘડી માવડાની.

પ્રબોધ

સંચય -

★ હિંદી કવિતામાં અશ્લીલતા-રૉબર્ટ રેન્ડનું
અવસાન-‘ગઝલ શું છે?’-સર્જનનાં બે અર્ધાંગો
- પ્રથમ કવિસંમેલન.

હિંદી કવિતામાં અશ્લીલતા

કાશીથી નીકળતા સાપ્તાહિક ‘ઝાજ’નાં ૨૨ નવેમ્બરના અંકમાં કૃષ્ણેશ્વરી દેવી હિન્દી સાહિત્યમાં પગપેસારો કરતા અશ્લીલતાનાં તત્વની ઠીક ખબર લે છે. કવિતાસાહિત્યમાં શુભારસના ઓયાં નીચે ઉદ્ભૂત થતી અવિચારી કામુકતાની ઝાટકણી કાઢતાં કૃષ્ણેશ્વરી દેવી લખે છે કે હિન્દી કવિતામાં સાહિત્યમાં નમ્ર કામુકતાનું તાંડવ જોવામાં આવે છે. કૃષ્ણેશ્વરી દેવી જે સાખખાઓ લગાવે છે તે ચમત્ક્રમતા છે કારણ કે તે સાચા છે, પ્રમાણિક યુરસાને કારણે એક તંદુરસ્ત માનસના એ ઉદ્ગાર છે ખોટી વિનયધીક્ષતાથી જો એ સાખખાઓને આટલા સચોટ ખનવા ન દીધા હોત તો તે કદાચ આટલા અસરકારક ન લાગત. કૃષ્ણેશ્વરી દેવીના અર્વાચીન માનસને આવી કોઈ વસ્તુ બાધ કરતી નથી તે જાણીને અમને સંતોષ થાય છે.

સૌથી પ્રથમ ‘મૅરકો’ નામની કવિતાનાં કવિ મદારાચ ‘રમણ’ની પંક્તિઓ કૃષ્ણેશ્વરી દેવી ટાકે છે. એ પંક્તિઓ ટાકીને કૃષ્ણેશ્વરી દેવી લખે છે. “મુઝે શર્મ આતી હૈ, હિન્દીકી કવિતા ખુસ્તકમે એ પંક્તિયો દેખ કર.” જે પંક્તિઓને ટાંકવાની હિંમત કૃષ્ણેશ્વરી દેવીએ કરી છે એ નરી ખીમત્સ. ગલીય પંક્તિઓ છે. કોઈ પણ સરકારી માણસને એ પંક્તિઓ વાચીને જીરુપ્સા ઉપજે. કૃષ્ણેશ્વરી દેવીએ એ પંક્તિઓ ટાંકવા સરખી હિંમત કરી છે એ બદલ એમને અભિનંદન. શ્રી રમણની કવિતાગ્યનાની અહીં ચોખ્ખા આંકણી છે. પોતાની જાતને આ પ્રકારની રચનાનાં જોર ઉપર કવિ કહેવરાવવા માટે એમની આવી જ હિંમત તરી જોઈએ તે.

આ પ્રકારના અન્ય કવિઓમાં કવિ પંતલી રચના ઉપર કૃષ્ણેશ્વરી દેવી લખે કે આ કવિ તો વળી વાત્સાલ્યનાં કામસૂત્ર સુધી જાય છે. એમની કોઈ એક કવિતામાં તેઓ ધોખીધાટ ઉપર ‘ધોખી’ અને ‘ધોખજુનાં’ શુંમારવૃત્તને ચીતરવા જાય છે. કૃષ્ણેશ્વરી દેવી લખે છે કે મેં ‘પુકાર’ની શીઘ્ર સિવાય ધોખી

અને ધોળણુનું શૃંગારનૃત્ય કરી જોયું નથી. એટલે કે આ એમનું એમની વર્ણન-શક્તિના નમુના રૂપ દેખાતું ચિત્ર વાસ્તવિક નથી.—જ્યારે કવિમહાશય તો જે બારીકાઈથી આ ચિત્ર દોરે છે તે ખરેખર આશ્ચર્યજનક છે. ન જોવાની વસ્તુઓ કવિએ જોઈ છે એટલે ।

શ્રી 'નિરાલા' તો સ્વભાવે પણ ખરેખરા નિરાલા જ છે, કારણ કે એમને તો પરદેશી અવસના સ્ત્રીદેહ જોવાની લાલસા છે અને આ વસ્તુ ઉપર એમની કવિતાનો કાવ્યપ્રવાહ દેખા દે છે. 'દૂર દેશસે કોઈ વામા' એમ કરીને એ શ્રીયુત કવિતા શરૂ કરે છે. કૃત્તેશ્વરી દેવી લખે છે: "નવ સ્ત્રીદેહ જોવાને ઉત્સુક જોયા કવિને હું શું કહું !" એમને કૃત્તેશ્વરી દેવી 'નિરાલાઈ' કહીને જ વિરમે છે.

ત્યાં વળી કોઈ એક પ્રગતિવાદી કવિ નરેન્દ્ર નગર સમક્ષ ખડા ધાય છે. એમનામાં પણ કંઈ કળાની ખેટ નથી. પ્રગતિવાદી રહ્યા ને! એમની બાબતમાં એમની કવિતામાં આવતી નાવિકા પણ એમના ચાચક્યને અનુરૂપ છે. ઈલાહાબાદી કવિ 'અંશુ'ને કૃત્તેશ્વરી દેવી 'અખાડીયા' કહે છે, કારણ કે એ કવિ પોતાને સુગંધ લેવાની બાબતમાં બહુ હોશિયાર વર્ણવે છે. શ્રી 'અંશુ'ને તો એક 'નિરાલા ખેલ' પસંદ આવી ગયેલ છે. અને એ ખેલ ખેલવા માટે એમની કવિતા નાપિકાને તોતરે છે. કંગોળા આવી જાય એ સ્વાભાવિક છે. કૃત્તેશ્વરી દેવીએ આઠી જે વર્ણુ'સંકેરતા' બતાવાવી છે તે સર્વથા શોચનીય છે. કવિ કે કાવ્યનાં નામને એ લગ્નને છે, કોઈ પણ દેશનાં કવિતાસાહિત્યમાં આવું તત્વ સ્થાન પામી શકે નહિ. સંસ્કૃતસાહિત્ય કે અંગ્રેજીસાહિત્યમાં આવતા શૃંગાર વા પ્રેમતત્ત્વથી આ વસ્તુ તદ્દન અલગ રહે છે. શૃંગારસંધી કે એવા જ પ્રેમનાં ચંચલ ઉદ્ગારોમાં કાલિદાસ કે બર્સ જેવી ઉદાત્ત મનઃશક્તિ જોઈએ છે કે જે કોઈ પણ વખતે અંશુદર તત્વને પોતાની વાક્યાવલીઓમાં પેમવા દેતા નથી. સોનાની ધૂળની મૂકી લઈને દીરાને દારવાનો પપલ કરતી શરમાળ વક્ત્ર મુંદરીનો પલ મવતિ વિષ્ણુ પ્રેરણા ચૂર્ણમુષ્ટિ: કહીને કવિ કાલિદાસ વિશ્લ બનાવે છે. પણ એ શ્લોક તમે વાચો ત્યારે પેતું વક્ત્ર મુંદરીનું ચિત્ર તમારા મન ઉપર કરે છે. પણ એ રચનાનાં કવિ તો કાલિદાસ છે. રઘુવંશનો પદઅંધ સ્વતા એમને પોતાની મતિ અદ્યવિધથી લાગે છે.

કૃત્તેશ્વરી દેવીનો અંશુસિ નિર્દેશ અશાંત: પ્રસાસનીય છે. અમે તેમને પુનઃ અભિનંદીએ છીએ. અરુ.

રોબર્ટ રેન્ડનું અવસાન

તા. ૧લી નવેમ્બરનાં Indian P. E. N ના અંકમાં નીચેની નોંધ આવે છે. કવિતા ગ્રાંથનાં U. S. O. W. I. નાં ૨૫ વર્ષની કુવાન વયનાં મચાલક Robert Randનું અકસ્માતથી મૃત્યુ નીપત્યું. એમણે ધોરા હાથા પૂર્વે ૪૮ કલાકમાં એએક દિની કિઓ મમણ 'Passage to India' નામનું Walt Whitmanનું કાવ્ય વાંચ્યું હતું. Robert Randનું એમ કહેવું હતું કે અમેરિકાનું એ મર્ષિય કાવ્ય છે, કાવ્ય કે અમેરિકામાં રહેલી વિશ્વગ્રંથની ભાવનાને એ કાવ્ય વ્યક્ત કરે છે. એમના વિશેની આ નોંધ ઉપરથી એમ ફક્ત થાય છે કે Robert Rand એટલી નાની વયે પણ પ્રમાણિક માનસ ધરાવતા બુદ્ધિગ્રાસીલા મમણ અમેરિકન હતા. દિનદુરતાને જાદુગરો અને મદારીનો પ્રદેશ માનનાગ્યોની સરખામણીમાં આવા મમણ, પરદેશીનાં વિશે ઉક્તેષ આવે ત્યારે આપણને મદન મળતી દોષ તેવું લાગે છે. એમના મૃત્યુથી એક તાંદુરસ્ત માનમના મદાનુભૂત ધરાવનારા વિદેશીની આપણને ખેડ પડે છે. કવિતામાં એમને ગમ હતો એ પ્રસ્તુત છે.

જીવનસાત જીવે

‘ગરબ’ શું છે ?

‘ગરબ’ એ જાનુ નામ નથી મરબ. એ કાવ્યનો એક પ્રકાર છે એ મૂળ અરબી શબ્દ છે અને એનો અર્થ ગ્રેમયુક્ત ભાષામાં અથવા કાવ્યરૂપે બોલવું એમ થાય છે. તે શબ્દના કિયાવાચક નામ તરીકે ‘મુગા એલવ’ એ ૨૫માં એનો અર્થ સ્ત્રીઓ જોડે ખ્યાર અથવા તો તેમની જોડે જીવાનીમાં ભોગવાતી મજાઓ મળેથી વાનચીન કરી વધારામાં એવું પણ કહેવામાં આવે છે કે ‘ગરબ’ નામનો એક માણસ હતો તેણે પોતાની આખી જિંદગી સ્ત્રીઓ જોડે મોજમજા માણવામાં ગુજારેલી, તે ઉપરથી સ્ત્રી મજા વર્ણવનારા કાવ્યને ‘ગરબ’ નામ અપાયેલું.

(ગુજરાતની મજાઓ)

દ. મા. ઝવેરી

સર્જનનાં એ અર્ધાંગો

સેખનનું બળ તેની લેખણમાં કે વક્તાનું બળ તેની જીભમાં નથી તેટલું તે શ્રોતાઓ-વાચકોની મહાનુભૂતિ પર-પ્રતિધ્વનિમાં રહ્યું છે. સર્જનનું એક અર્ધાંગ ઉચ્ચારણ (એક્સ્પ્રેશન) છે તો બીજું અર્ધાંગ સદાનુભૂતિવાળી સહકષ-પ્રમનનું મદલ (રીસેપ્શન) છે હાથલા તરીકે કવિતા અને મંજીતનો મુકાબલો કરીશું તો કવિના વિચારપ્રધાન મર્જન દોષાથી તેનું મદલ ધીરે ધીરે અને

કળા હોવાથી તેનું મેહલુ એકદમ અને મોટી-સંખ્યામાં થઈ જાય છે. સામી બાજુ સંગીતની અસર સ્થાનિક અને તત્કાળ પૂરતી છે. કવિતા, ઉચ્ચ કવિતાની અસર સાર્વત્રિક છે અને લાંબા કાળ સમી ટકે છે. મને, મારી કૃતિઓને પ્રતિ-ધ્વનિ મોટો મળવા માંડ્યો છે તે બાજીની દૃષ્ટિકત છે. હવે એ પ્રતિધ્વનિ કટલો વધે છે અને ફેલાય છે તે આપ સૌના હાથની વાત છે. સર્જકની ફરજ ઉચ્ચારણ(એકરેશન)થી જ પૂરી થાય છે.

સૂરત

બ., ૬, હાકોર:

પ્રથમ કવિસંમેલન

સાબરકાંઠાનો દલપતવંશનો ઝાણુબુજાં આજનો નવીન નથી. સાબરકાંઠાના મારા સંબંધને પાંચમો દાયકો ચાલે છે. દલપત સંબંધને દસમો દાયકો ચાલે છે. અમે સાદરે હતાં ૧૯૦૨માં; કવીશ્વર દલપતરામ સાબરકાંઠામાં ધૂમતા ૧૮૫૨માં, ૧૮૫૨માં ઈડરમાં દલપત દ્વારબંસે કવિઓનો મેળો બર્ષો હતો. ઈડર મહારાજે કવિઓની રાજગદેમાની કીધી હતી; દ્વારબંસે રાજરીતે કવિઓને મિરપાલો બક્ષ્યા હતા; દલપતરામે કવિબંધુઓનું કવિતારોમનું સ્વાગત કીધું હતું, અને પછી નિજ દ્વારબંસ પિકાસમાં ચિરમગરણીય કાન્થરિપોર્ટ લખ્યો છે, એ આપણા નવયુગનું પ્રથમ કવિસંમેલન.

નાનાલાલ દલપતરામ કવિ

ગુજરાતને મળનારાં એ મહાકાવ્યો

કવિશ્રી ખખરદારના 'મતુરાજ' નામના અખંડ પદમાં લખાતા મહા-નાટકના સમાચાર તો ગુજરાતભરમાં બજીતા ચલા છે. એમણે એ નાટકની દસબાર દળર નેટલી પંક્તિઓ લખી નાંખી છે. અને અમે પોતે પણ એ મહાનાટક વાંચ્યું છે. ખીજા કેટલાક સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોને પણ એ મહાનાટક જોવાની તક કવિશ્રીને ઘરે જતાં સાપડી છે. એક બાજુ આ મહાનાટક લખાઈ રહ્યું છે ત્યારે ખીજા બાજુ કવિશ્રી નાનાલાલ 'હરિદર્શન' નામનું મહાકાવ્ય લખી રહ્યા છે. હરિદર્શનમાં કવિશ્રીનો ઇરાદો એને ચાલીસ પચાસ દળર લીટીઓનું મહાકાવ્ય બનાવવાનો છે.

આપના ઉપકારો તો, લાખ લાખ થયા હશે,
 પ્રત્યુપકાર તારા હંડા હૃદયે કોઈ થયા હશે.
 ચરણપૂજી સમાન હું તો ગુડી,
 હૃદયથી અસમર્થ બની ગઈ,
 નવ કરી શકું પ્રત્યુપકાર તો,
 ચરણમા પ્રિય કેવળ ભેટ આ
 કદી નિર્દોષ ગાબાને, પાનિને જોગલે ધરે,
 અરપ ભેટ ગણી પત્નિ, મંત્રોત્તમ મનમાં ધરે

અવાઈલાલ પંડયા

ચાર

ભેટ તારી મૂરત મધુરી રનેડુ ઝોંઘઈબીની
 મેં તો માન્યુ તુજ નામ હશે કોઈ ના ચારુશ્રીલા;
 કિન્તુ તારા નમજતુ પડી ચારની ચાર તું તો;
 જે ધીકેશી ખુશ સુપદીશી ઉનેયે પટાવી
 ચારી હું ને ઉગરશી મને 'ચાર કડીનો' કહેતી.

“પ્રશાંતિ”

છવનકળી !

બાપા એ બાકુલ ! છવનકળી તારી વિકસશે,
 જતે કાળે એનું કુચુમ સુરભિવંત ફૂલશે,
 અને મીડી ખુરજો મધમધ થશે વિશ્વ ભગ્ને,
 પિતામાતા તારાં . મદન ભવદ્દેશ્ય ગણશે

હવુ સ્વપ્નું એ તો કંઈક ચરદો હર દીસતું,
 દિશામે તું તારા જનકજનનીને ઘડપત્ને,
 અને તારી પામે નવ ધન ખીસું, પેટ ભગ્નું,
 દીધેકું દેવે આ શરીર આદતું એ જ ધન છે.

જગે ઝંઝોળોની વિપ્રલ ઝડીઓ નિત્ય વરમે,
 “વાળ તારું આ વન નહિ ઘડી ત્યાંય ટકશે,”

પૃથ્વીયજ્ઞ

(મનદર)

ભોળાનાથ કહે “આલો પાર્વતી હે ! જટ ઊઠો
મૃત્યુલોકે નર્મ અતિ આત્માનંદ લેવો છે.”
ઉમા કહે “જાઓ લાગી, તમે કે હો’ ધયા રાગી
અનેરો આનંદ ત્યાગી, મોહમાં ફસાવું છે ?”
“ઉમા ! મુણી હ્યોને પૂરું, આહું હું શુ તમારું ખૂરું ?
પૃથ્વી પરે મોનાયુગકેસ મંડાણુ છે,
ધસ જુઓ યજ્ઞકેરો, અગ્નિ છાઈ દે છે - કેવો
એને વેદમંત્રોચાર, કહો અધકાય છે.”
“નાથકેરી ઈચ્છા બહી, સાથ નકહી મારો તહી”
કહી એમ નંદી પીઠે બેસી, નીચે ઉતરે ત્યાં—
બયધ્વનિ ભૂંગળાનો વિમાનોના હુદ્દા સામે,
મુણી તુર્ત લેવા બન્ને આશ્રયે લપાય છે.

ઝાસાખાઈ દો. ઢસાઈ

પતિને ભેટ

નહીં હું મુરખ હા, લક્ષ્મી દાપટીપોતાણું,
અને નવ હું કંઈ અધિક જ્ઞાન કર્તવ્યનું,
ગ્રહી કર તમે મને નવિન દ્રષ્ટિ આપી નહી,
હતી અણુધ હું છતાં, ત્રણ પ્રેમમાર્ગો થકી.
મંગારયાત્રા મહી સાંચ લીધી,
ઓ નાથ ! આપે ઉરનાં નિમંત્રણે,
દેવીપદે પ્રેમથી સ્થાપી લીધી,
આનંદ છોળો મુજ ઉર ઊછળે.
સંસ્કાર સિંચન કરી ઉજળી બનાવી,
આદર્શ પંથ પગઢી તમે બનાવી,
આ જિંદગીં ચક્ષુ ધર્મ, મધણા તમારા,
ભૂંડી શકીશ નહીં હું ઉપકાર બહાસા.

આપના ઉપકારે તો, લાખ લાખ થયા હશે,
 પ્રન્યુપકાર તણા ઉંટા હુએ કોટ થયા હશે.
 અરન્યુપૂલી મમાન નું તો સ્ત્રી,
 દ્વવચી અચમથ જની મથ,
 નય કરી શકું પ્રન્યુપકાર ના,
 અન્યુમા પ્રિય દેવજા બેટુ આ
 કદી નિર્દોષ જાળાને, પતિને ખોળે ધરે,
 અન્ય બેટ મળી પત્નિ, અંતેય મનમાં ધરે

સવાઈલાલ ખંડયા

ચોર

જોઈ તારી મૂરજ મધુરી કનેહ મૌહર્વબીની
 મં તો માન્યુ નુજ નમ હશે કોઈ ના ચાહુશીલા;
 કિન્તુ તારા નમજનુ પડી ચોરની ચોર તું તે
 નં ધીરેથી ખુજ ચુપકીથી ઉરને યે પડાવી
 ચોરી લે ને ઉપચી મને 'ચોર કહીના' કહેતી.

“ પ્રશાંતિ ”

હવનકળી !

ભાગા જો જાતુકા ! હવનકળી તારી વિકસશે,
 જતે કાળે એતું કુચુમ મુરભિર્વન કુલશે,
 અને મીડી પુરશે મધમધ યગે વિશ્વ ભરશે,
 પિનામાના તારાં , મદ્ય ભવદેદાય મલુશે
 ન્યુ સ્વપ્નું એ તો કંઈક શરદો દૂર દીસતું,
 લામે તું તારા જનકજનનીને ધડપલે,
 ને તારી પાને નય ધન ખીજું, પેટ ભરવું,
 ધાધેતું દેવે આ શરીર અદનું એ જ ધન છે.
 જગે જંઝંજોની વિપુલ ઝડીજો નિત્ય વરમે,
 'વાળુ તારું' આ નવ નહિ ઘડી ત્યાંય ટકશે.

અર્થાપત્ર

★ “કવિવરને” પણ મારી વિનંતિ છે કે હવે શેષ
આંધુમાં માત્ર અધિકારી શ્રોતાવર્ગ સન્મુખ જ
તેમનો વાણીપ્રસાદ તેઓએ પહોંચાડવો.”

ગૂજરાતના કવિકુલભૂષણ શ્રી ના. દ. કવિ પાટણની સાહિત્ય સમાના
આમંત્રણને માન આપી તેના પ્રથમ વાર્ષિકોત્સવ પ્રસંગે પાટણ પ્રધાણી હતા.
તેમના આગમનનો મુખ્ય હેતુ “પાટણનું કીર્તિમંદિર” નામના તેમના બાપણનું
જાહેરમાં વાચન-એ હતું. કવિવર લોકલુદ્ધમના સ્થાન પામી ચૂક્યા છે, છતાં
તેમનું વ્યક્તિત્વ લોકોત્તર છે, એટલે અનધિકારી શ્રોતાવર્ગ પાસે તેમને જિભા કરવા
એ અત્યંત ઓછી બુદ્ધિ જ કામ હતું. કવિવરના કેટલાક ઉત્તમોત્તમ સંશોધનયુક્ત
બાપણો પૈકી આ પણ એક હતું. ગૂજરાતીઓ માટે તો અપૂર્વ એવી તેમાં
મામમી બરી હતી, છતાં તેમાંના પાંચ દસ વાક્યો પણ કવિવરની અણીશુદ્ધિ
દ્વંદ્વનાળી સ્પષ્ટતાએ છેક પાસે બેઠેલાઓએ પણ સાંભળ્યાં કે કેમ તે કહી શકાતું
નથી. પણ એ બધામાં વિચિત્રતા એ હતી કે સ્વાગતાખ્યક્ષ પાટણના સંવૈદ્ય
પિઠાન મુનિવર શ્રી પુણ્યવિજયજી પોતાનું બાપણ-પ્રારંભમાં લગભગ સવા કે દોઢ
ઠલાક સુધી કરતા રહ્યા. તે ત્યાર બાદ તેઓથી પાર્શ્વિક કે એવા બીજાં કોઈ
કારણે સખામડપ છોડીને ચાલ્યા ગયા. તેમની જોડે જ લોકોએ ગરને પડવાની
પેરવી કરી તે છેક છેલ્લી ઘડી સુધી. બાપણ કરવાનો ખરો વખત સ્વાગતાખ્યક્ષે
પાટણના મંચમંડારોની પ્રશસ્તિમાં પૂરો કર્યો. અધારું થયું-ચાણુ વેળા વીતી જવા
લાગી-લોકોએ પોતાના મહેમાન પ્રત્યેનો અનાદર પ્રકટ કરવા લાગ્યા. જાણે મુખ્ય
વક્તા જ પુણ્યવિજયજી હતા-તે કવિવર લવારો કરવા જ આવ્યા હતા-એ લીલાપ પડી.

મને થયું કે ગૂજરાત કદી પણ સસ્કારવન્તુ ઘરો કે આલુનું જ ચાલનારું ?
મગોમના જમાણમાં અને નાગુચીના જ્ઞાપાનમાં-આવી દાહન કદી પણ કોઈએ
કહ્યું છે ? અરે, મૈથિલીસરણ માટે પણ કોઈ દિલ્લીમાંથી-બાગનમાં આવી અવદશા
સ્વપ્ને પણ ન ઝિચારી શકે.

સલામતીનો દ્યુતાર ૧૨૬

ઈન્ડીઅન ગ્લોબની

વહાણાના પહાણાના

લીમાની પાલીમીએ

વહાણાના વહાણારની

સલામતીનો દ્યુતાર ૧૨૬ છે

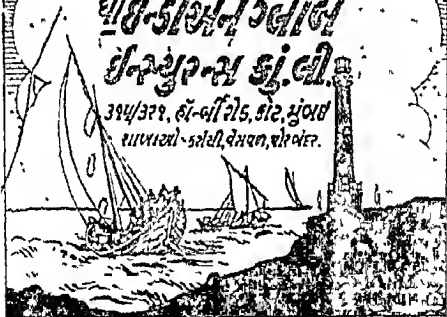
વિશેષ વિગત માટે લખો

ઈન્ડીઅન ગ્લોબ

ઈન્ડિયન સુ.વી.

૩૧૫/૩૨૧, હૉર્ન્સી રોડ, કોટ, મુંબઈ

સાખાઓ - કોચી, વેંગલ, રોવેર.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મહાજનીએ મુકવામાં
આવેલી છે.

આંતર જિહ્વીના વિમાનો	તેની ૩૦ વખતી ઝાંકીની દરમ્યાન ઇંગ્લેન્ડ
૩, ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિસ હેડ રક્ષણ
અમકયામતો	આપવામાં અને મેલોરકાગ્ગ મેલ મળ
૩, ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવા ૧૧ આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાલિ
આવક	બાળવી રાખી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
૩, ૧૦,૦૦,૦૦૦	મેનીશીએ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાઈફ ફંડ	મુખકારી આશ્રય આપેલ છે તેમજ તેણે
૩, ૩૫,૦૦,૦૦૦	હાવા બાલ કંપીઆં ૨૦,૦૦,૦૦૦ ની વધુ
બાઈ ૦ લા હાવાઓ	રમ્મ લખાઈ કરની છ ઇંગ્લેન્ડ વેસ્ટ
૩, ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના પાંચ સ્વતંત્રતા દ્વીપો
	વિચાર કંપનીમાં જે અતિ સત્તામત આ
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અમ માત્ર નેશ

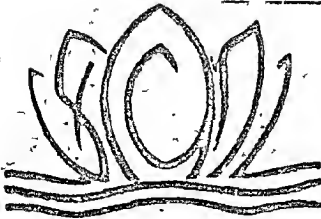
હિંદુસ્તાનમાં રહતા અમેરિકાની જિહ્વી પર લેડાઈને લીધે વાસ્તવિક
યના જોખમોનો તેમાં સમાવેશ થાય છે અને તે બદલ કાર્મ પશુ માનવ
વધુ પ્રિતીયગ વેનાના બાનુ નથી

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્ડિયન કંપની લીમિટેડ

૫૦, એન્ડ વર્ગ મીટર ૧. એપીનો મીટર, ૫૦, મુ મઈ

ગાખા બાને અજન્સી ફરેડ મ્યેજ ૧

હરે ધોડા જ સમયમાં ઇંગ્લેન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ દિ પાઈ બકરગાન
અને સા ૧ વિમાનની ખીમ કર્યો હાય થ જે

આર્થ : ૧૯૪૪ : અંક : ૮

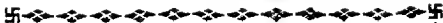
કિવલુ

ગૂંપી છે એમ કિલ્લો મોતી રામુ
 ન્યોમો માટુ કાલી કલ્પ પાટુ
 ન્યોમીથી પલ નગી મન પડ ન્હ પડ્ય
 નેપ માટુ કાલી મોલ ભારે
 નેપી તરી પચ્ય કમળના કોભા
 કમળ માટ કાલી પેનક મકાન
 ન્યાતી સખા, કિલ્લુ નૂલ પાથે અપુ—
 નાદિ પપુ કાઈનુ, કાઈ કાઈ
 (દમિત્રી) —કવિશ્રી અખરદાન

નવીન ના

ઈન્દુલાલ ગાંધી : નવુભાઈ દેસાઈ : કોલક

કવિતા કાર્યાલય : વિલેપારલે

તૈયાર છે !—

દુહોઈ-નોકર-સતી અનુસયા !!

લેણે તમોને

ધર કી લાંગ ત્યા ધરસંસાર

જેવાં સુંદર સંસ્કારી ચિત્રો આપ્યાં—

હવે એક અનોખી વાત પાડવું—

સનરાઈઝ પીકચર્સનું

આણુમોલું ચિત્ર

મા-બાપ

વાર્તા

મોહનલાલ દવે

ડીરેક્શન

વી. એમ. વ્યાસ

— ભુમિકા —

વીણા, નઝીર, ચાકુબ, જગદીશ, દીક્ષીત.

મજીદ, અમીર કલ્યાણકી, કલ્યાણી, મીરજી

સુશરદ, રાજકુમારી, શુક્લ વી. વી.

ટેંગેરીયલ ડક્ટ માટે લખે—

વર્લ્ડરાઈટમ જમનાદાસ-ચાંદુ એન્ડ-કંપની

ત્રીભુવનરોડ, કીંગનમહાલ—મુંબઈ ૪.

મનરાઈઝનાં આગામી આકર્ષણો—

(૧) ગોલ્ડ (૨) શિવ-લીલા

યંગ ઈન્ડિયાના સંચાલકો રજુ છે....

ડી. એ. ૧૧૨૩૪

કનેચો બા. ૧-૨

કામીક

હરિભાઈ ઠાકર યાર્ડી

શ્રીમતી મધુરિકા મહુમદાર

ડી. એ. ૧૧૨૩૩

વેલી ગુજરાતજી

સૌ આવો અમ ગુજરાતજીને દાર

અસંત પીકચર્સ કૃપ

‘મોજ’ અને ‘હિન્દુસ્તાલી કી

બેદીના ગાયનોની રેકર્ડ સાંભળો

ધનશ્યામ ઠાકર

ડી. એ. ૧૧૨૩૨

સનમને ન પરવા દિવ્યર નયનોના તીર

—: વધુ વિગત માટે લખો :—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન. રેકર્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.

૧૧૦ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૧

સાહા, સાત્વિક

અમીરી નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી શુદ્ધ—

નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ટે. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, કોંટ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ :

૨૯મીઆઈ એફસી—‘લૉજ’

અભાવો પ્રાપ્તિ જીવન

મગજના વિકારો મટાડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે,

મણિતરાસિકનાં અટપટા

ઉદ્ગ્રેષ્ઠ માટે, તદ્દારી મુકદ્દે

મખાંએક સર્વોદ્દેશીય માટે

મુંદર મગજ જરૂરી છે.

સખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

(૧) કાલખાદેવી મુંબઈ ૨, (૨) ગાંધીરોડ

અમદાવાદ, (૩) હાઈ રોડ મુરત,

(૪) લાખાંછરાજ રોડ, રાજકોટ.

રૂ. ૩૦૦૦

૦ પ્રવેશ ફી ૯ આનાં ૦ જન્મભૂમિ હરીફાઈ
 ૦ બંધ તા. ૨૧ માર્ચ ૦ વ્યૂહ ૭૮
 ૦ સાથે ઉકેલ ૨૬ માર્ચ ૦

તમારા પ્ર પત્રો
 બંધ તારીખની
 રાહ જોયા સિવાય
 આજથી જ મોકલી
 આપો

પહેલું ઈનામ રૂ.

૧૫૦૦

બાર માસીક હપ્તાથી,
 અથવા એકી સાથે

રૂ. ૧૨૦૦

શબ્દ વ્યૂહને

લગતી ફાઈ પછુ માહિતી
 માટે અમને અથવા અમારા
 રોકડ પાવતી એજન્ટોને
 રૂબરૂ મળે.....

૧૦૦થી પછુ વધુ સ્થળોએ
 એજન્સીઓ આપેલી છે.
 વ્યૂહવાર પ્ર. પત્રો, રોકડ
 પાવતીઓ વગેરે માટે
 સ્થાનિક એજન્ટોને મળે
 અથવા લખો :

— ઉપરાંત —

બીજાં ઈનામો, વધુ પ્ર
 પત્રો માટેના ખામ
 ઈનામો, બોનસ વ

૦ ૦ ૦

સંપૂર્ણ
 વિગતો

માટે જુઓ :

જન્મભૂમિ હરીફાઈ

અડવાંકિક હરીફાઈ

પો. બો. નં. ૬૭૨, સુબઈ

દર રવિવારે કિં. ૧ આનો

કવિતા ક્યાં ક્યાં વંચાય છે ?

થોડાંક, ગામ અને શહેરોનાં નામો

જૂનાગઢ	લખતર	વિલેપારલે	ઇંડર
વઢવાણ	દાનપુર	ઘાટકોપર	મુંગઈ
વિજલપુર	વલસાડ	કાંદીવલી	અમદાવાદ
સેરથા	અંજાર	મલાડ	કલકત્તા
લીલાપોળ	હાલોલ	અંધેરી	પુના
ખડવેલ	રાંદેર	આન્તાકુંઝ	નવસારી
પ્રેમપુર	ખોરડી	લોગેશ્વરી	સૂરત
મોરબી	ઠાણા	રાધનપુર	ભરૂચ
આમોદ	ખીલીમોરા	ઉમરેઠ	જામનગર
કટોદ	ઠાકેર	મહુવા	વટોદરા
તલંગપુર	પાલીતાણા	મોટા આંકડિયા	જાવનગર
સચીન	ન્યુડીસા	કામદેજ	નૈરોબી
નડિયાદ	વાંસદા	અધાર	કચ્છી
દેગામ	કરાડી	કાલોલ	રાજકોટ
પારડી	મરોલી	જામસલાયા	યૂથોર્ક
આણંદ	મહુધા	રાણપુર	મદ્રાસ
ઉમરાયા	નંદરગાર	વેરમા	હૈદરાબાદ
જોડિયા	કુરાલ	જાત્રાસિનોર	પોંડીચેરી
ઝાલરાપાટણસિટી	દાહોદ	વર્ધા	હુદડવાની (યુ. પી.)
(રજપૂતાના)	ધાંગધ્રા	મોગરી	નગોરા
અંકલેશ્વર	આકોલા (બહાર)	ધોરાજી	(યુગાન્ડા)
મીડાપુર	કુમતાનગર	કેનાનોર	

કૃષ્ણ વિતા

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ : અંક : ૮

માર્ચ : ૧૯૪૪

સપ્તાંગ અંક ૩૨

સ્વ. કસ્તુરબાને-

(માંદ)

જીવનદીપ જૂઝાઈ ગયો ને જા રે ! થયાં તમે દૂર :

માતા હતાં તમે ચાલીસ કોટિનાં એક ભારતને દ્વાર,
દૂર થતાં તમે આજ રહે સૌ પ્રસર્યો ધન અંધાર !....જીવન

કાયાને કોડિયે જીવનલયોતિ જગવી દીધો પ્રકાશ,
મુક્તિ માંગી ત્યારે લાકડું કારાગાર, લાકડો ત્યાં ચિર ઉજાસ....જીવન

જન્મીને જીવન જાણ્યું યે જીવી, જાણ્યું રે ભેદનું મોત,
દુર્જતિમિરમાં યે મા તમે જાણ્યું રેલવતાં કર્યોત....જીવન

આજ પરાધીન માતૃભૂમિમાં આંસુનાં લઈને ફૂલ,
વન્દીએ માવડી વારવારે ઓઃ જાએ દીધું મુક્તિમૂલ....જીવન

એક જાણુને હાથ છે દીધા કસ્તુરબા-મહાદેવ;
હાથ વિના તો યે જૂઝ્યો જાણુ સ્કાયે પ્રભુ સ્વયમેવ !....જીવન

ચેતલક

પ્રથમવાર 'જન્મભૂમિ-પ્રવાળી'માં છપાયેલી. અહીં થોડા સુધારાવધારો સાથે રજુ કરવામાં આવી છે.

ઈન્દુલાલ ગાંધીનાં

ત્રણ કાવ્યો

પદરેણુ

આરતી

અનેક શાખા મહીં તુજ રૂપની
 શોધી રહ્યો છું મુખ તારું હું પ્રભુ ।
 તું મૂળ છે; માનવી ડાળીઓ સમા
 ઊભા થયેલા મૂળમાથી સર્વ;
 જરા ય તોખા નથી, કે ન તુરુ
 તારા તપે એ ઉજળા, તુ એથી.
 તું ધૈર્ય, શ્રદ્ધા, મનકામના-મતિ
 એ સર્વનો વાહક પ્રાણ મારો:
 પ્રત્યેક મારાં પગલાંની વાસે
 આવું રહ્યું કોઈક શુભ વેશે,
 એ તું જ છોની કરવા પરીક્ષા
 હું ડેહને પાછળ શીદ ફેરવું ?
 ઊડી રહેલી પદરેણુ તારી
 બેળા કરે છે મુજ પદ્મવામરી.

જરાક ખોલી નમદાર દાસીએ
 ક્ષિતિજમાં સિમત મૂક્યું સવારનું:
 મુવર્ણરેણુ ખરતી-ખરી જતી
 રંગી રહી શિખરની પરંપરા.
 તારો પરે આંગણીઓ ફરી જતાં
 છૂટયા સ્વરો કોઈ અનામો રાગના:
 વાયુ સ્વરોને લઈ ઊતર્યો ત્યાં
 ફૂટયા ફવારા ફૂલમાં પરાગના.
 કકાવટીમાં ફિરજોનું કંકુ
 લઈ ઊતરી આબથી વ્યોમકન્યા
 પદ્મોત્તરીય નયનોનું ઊંચકી
 વિરાટનો પંથ રહી નિહાળી.
 જ્યોતિકમાનો શયુગારી વ્યોમની
 ઊતારતી આરતી નિત્ય ભોમની.

નહિ લખું

તમારા પત્રોના નિયમિત જવાબો નહિ લખું
 જવાબો દીધે ના અતૃપ્ત બનતી અંતરકડી:
 મુંગા રહેવામાં અંતરતલપ વાધે હરકડી
 નથી કે તૃપ્તિમાં, પ્રજુથરસ તલસાટ સરખું.

એક પંથ

વટવૃક્ષ સમો કાંઈ ઘેરો વિસ્તાર છે નહીં,
 પુષ્પ કે ફળ કે કાંઈ નામનું પાંદડું નહીં;
 સંન્યાસી સરખા વૃક્ષે રસો સર્વે દીધા તણ,
 ભૂતનાં સ્મરણો જેવી ધુધક ડાળી ઉભી હણ.

એ વૃક્ષમાં કોતક આજ દીકું,
 પ્રાંખી કહીંથી ઉતરું અચિન્ત્યું ?
 આદલાદ કે સ્વાદ ઠથું નહીં જ્યાં
 શું ગીત ત્યાં સુસ્વર આદ્ય ગાવા ?

સંભારે પર્ણને કે મધુર સુમનને કે ફૂલાસ્વાદ જૂનો
 સંભારે જાન્યુ જેવાં ફળ મધુરવાં પાંખીનો સ્નેહ મીઠો
 ના એ તો ગીત ગાતું, નિરવ ઉભું રહું, વૃક્ષના અંગ જેણ
 ના નાચે તાલ હેતું, રુદન ઉર ભર્યું ચિન્તયે કેં અનેરું

શું લાક્યું જ્ઞાન એને
 'સમય સરી જતાં સર્વનો અંત એક' ?
 સંન્યાસી વૃક્ષ કે એ
 વિહંગ સમજવું ? જેઉના પંથ એક.

જયમનગૌરી પાકેલ

લેખ યાચતા તંત્રીઓને

★ હવેથી શ્રી. નવલરામ ત્રિવેદી એમનાં કટાક્ષકાંચો નિયમિત 'કવિતા'માં ચમુ કરતા રહેશે એમી શરૂઆત તો ગયા અંકથી થઈ ગઈ છે લેખ યાચતા તંત્રીઓને આપેલો આ જવાબ લાશ્લોક છે.

લેખ યાચતા તંત્રીઓને *

‘અમે નવું છાપું કાઢ્યું—નવા આશયો અનેક;
‘અમે જૂના ભોળી—એવાસાહિત્ય કીધાનો લેખ,’
‘દીવાળીના અંક મારે;’ ‘હાસ્થઅંક;’ ‘અંક ખાસ
પ્રોફેસરી:—૧ંક એવો ૮ંક ૮ંકની ટપાલ પત્રફાલ આવતી
‘લાવો લેખ,’ ‘લાવો લેખ’ તણી ખાંગ સુણી મને
- ‘અહાલોક,’ ‘અહાલોક,’ જમવી ચીપિયા ધૂણી
પુકારતા ખાખી તણી યાદ આવતી હુમેશ.
રાખકરે મળ્યું સર્વ, અને ચોળે અગે રાખ,
એમ સર્વ લેખકોના લેખ, અને વાંચકોના
લવાજમે હુંજમ કરીને અતે રાખ યયાં
ગુજરાતી પત્ર તેનો ઢગ ન્યાણું અદ્ધર
આકાશ લગી જતો, અને—
વૈરાગ્યના સાવમાં અનંત ફૂળી જાઉં છું.

નવલરામ ત્રિવેદી

* જુદા જુદા તંત્રીઓને જવાબ આપવાનું અસાધ્ય લાગવાથી આ જાહેર નિવેદનથી સર્વને સામટો ઉત્તર આપુ છું.

એંધાણી

નાંખેલાં જે કઈ વરસના લંગરો ખેંચી લેને
 છોડી નાકા સતત ધસતા સિન્ધુ કેરા તરંગે;
 પંખી કેરા કલરવ નહિ માનવી છાંય ના જ્યાં,
 નિરાશાના ગહન જળમાં નાવ ડોલી રહી આ
 એંધાણી ના જીવન તરણી એકલી આ સરે છે,
 ચોપાસે ક્યાં નજર ન પડે લક્ષ્યગિદ્ધ અરે રે!
 આશા છોડી વિવશ બની પટકાઈ નીચે પડયો હું-
 મારે કાળે કઠણ વિધિએ એ જ ધાયું હશે શું!
 જાગ્યો ત્યારે સકળ જગતોદ્ધાન અંધા સમેલાં
 ધૂ ધૂ ધૂ ધૂ કરી ધૂધનતો સિન્ધુ થે શાંત સૂતો,
 રેલી મારા ઉરબીતરમાં ચેતનારી અદીડી
 મારે કાળે તિમિરપથમાં તેજ રેખ્યાં ફરીથી.
 જોયું સામે નજર પડી ત્યાં ઉત્તરે તેજવંતો
 એંધાણી થે દૂર દૂર ઉગ્યો રમ્ય એ પ્રવંતારો.

છોટુ હરિયાકર

વસંતને

ભલે આવ્યાં દેવી કુમુભવસના નંદનવને
સમુદ્ભાસે શોભ્યાં સ્મિત કિસલચોની મરક લે,
અહીં કુંળે કુંળે પરિમલ દળાયા, ટુહૂરવે
શિશિરે સૂતેલી ધરતી, બધી ઢંઢાળી પવને.

દિશાઓથી દોડયા સુરભિ અનિલોને અડપલે
ખરેલા કેશો શી ભ્રમરતણી હારે ભીડી રહે.
પતંગોની સેના મુમત્સુમને છાવણી કરી
પડી, સેનાની આ કુમુભશર પ્રચ્છન્ન, પલ્લુછે
ધ્વનાવે શંભુના અરવ હૃદયાવાસ, બગડે
સમાધિ; પૂર્વેનાં સ્મરણ સધળાં યે સળવળે,
હસે ભણી મીઠું શિરિવર સુતા લોચન વડે
અને આજું યે તે ત્રણદુમકાન્તાર ખખડે.

ભલે આવ્યાં એવાં ઉર ઉર નવાનંદ ભરવા,
ઋતુસંપત્તિના અદાગક બળને વિલસવા.

ઉશનસ

‘અમદા’*

ઊભેલી તું કરી કર ઊઘો ટોડલે વાટ જોતી
 હુંયે તારે મુજ વિષુ કરી વાતની માન નોતી
 બીડી નેહો સહી નિરખી તું કાન્તની સૌમ્ય કાયા
 જોઈ, મારે વદન વિલસી હાસ્યની સહેજ છાયા,
 ને એ ન્યાળી સ્મિત સુરખી કો’ તાહરે ચિત્ત સહોતી.

પૂર્વે ત્યારે દૂર નિવસતાં હું સખિ! પૈર્થ જોતી
 નિશ્વાસે ને ત્રુટિત હૃદયે અશ્રુની ધાર લોતી
 ત્યારેયે હું અતિ દૂર છતા કદપતો, આત્મ જાયા!
 ‘ઊભેલી તું કરી કર ઊઘો ટોડલે વાટ જોતી.’
 પાગલે મારી નિરખી પ્રતિમા ખેરતી હાસ્ય મોતી
 ને જાઉં જ્યા કદિ તુજયકી વેગજો ત્યા તું રાતી.
 ‘એવી તે શી વસી તુજ ઉદે મારી મોહ માયા?
 રાગે ત્યાગે અધિકુ ઝુરતા આત્મ જો કયા છુપાયા?’
 ચિન્તુ, કંપુ, કંઈ કંઈ છતાં, અંખતો હે કપોતી!
 ‘ઊભેલી તું કરી કર ઊઘો ટોડલે વાટ જોતી.’

* નોંધ :—આ એક Rondeau નામનો નવીન ફ્રેન્ચ કાવ્યપ્રકાર છે. તેનું સ્વરૂપ નિધાન જોતા ખ્યાલ આવશે કે એ એક વિશિષ્ટ પ્રકારની સયમિત 15 રચના માગી લે છે. સોનેટ જેમ ચૌદ લીટીનું હોય છે તેમ આ ફ્રેન્ચ Rondeau તેર લીટીનું હોય છે એ ત્રણ કડીમાં વહેંચાયેલ છે. પહેલી અને ત્રીજી કડીમાં પાંચ પાંચ પંક્તિઓ હોય છે અને વચલી કડીમાં ત્રણ પંક્તિઓ 15 છે, બીજી એની વિશિષ્ટતા એ હોય છે કે જે પંક્તિથી કાવ્ય શરૂ થયું 15 તે આખી (અથવા તો તેના અરધા ભાગ) બીજી કડીને અન્તે તથા ત્રીજી કડીને અન્તે વધારાની પંક્તિ તરીકે આવવી જોઈએ. આપણી ગયા યુગની વિનામા જેમ એક લીટી સરખી જ રીતે બધીયે કડીઓને અન્તે આવવી દાખવા તરીકે “સકળ જન કહે એ વૃષ્ટિના યાચ માળા.” નર્મદ.) તેમ અહીં પણ પહેલી લીટી બીજી અને ત્રીજી કડીને અન્તે આવવી જોઈએ. (દા. ત. પરની કવિતામાં “ઊભેલી તું કરી કર ઊઘો ટોડલે વાટ જોતી”). Rondeauની 15 વિશિષ્ટતા એની પ્રાસયોજના છે. જે નીચે સુજાણ છે.

પહેલી કડી a, A; a, b, b, a. બીજી કડી a, a, b, A. ત્રીજી કડી a, a, b, b, a, A.

આ પ્રાસ યોજના સાથે દૃષ્ટાન્ત તરીકે ઉપરનું કાવ્ય રાખવાથી તે વિશેષ સમજાશે. ઉપરની કવિતામાં 'જોતી' સાથે 'નોતી'ના અને 'છાયા' માથે 'છાયા'ના જે પ્રાસ મેળવેલ છે તે a-a અને b-b-નાં દૃષ્ટાન્ત છે. તે પ્રમાણે આખા કાવ્યમાં પ્રાસ મળવા જોઈએ. અને જે જોડકા શાઈપમાં A છે તે લીટી બેવડાતી હોવી જોઈએ. અને તેની ગણતરી તેર લીટી ઉપરાંત ૬વી જોઈએ.

આ પ્રકારના કાવ્ય સ્વરૂપમાં પ્રામ યોજનાનું બીજું એક કડક બંધન છે. આપણે એક વાર 'છાયા' સાથે 'માયા' નો પ્રાસ મેળવેલ હોય તો પછી બીજી વાર "બિહાયા" સાથે 'નિમાયા' નો પ્રાસ ન મેળવી શકાય એટલું જ નહિ પણ 'છાયા'ના અર્થવાળા બીજા કોઈ પણ શબ્દનો આખી કવિતામાં બીજા કોઈ પણ શબ્દ સાથે પ્રાસ ન મેળવી શકાય. (અંગ્રેજીમાં-Cite શબ્દનો Write શબ્દ સાથે પ્રાસ મેળવેલ હોય તો excite શબ્દનો insight સાથે પ્રાસ ન મેળવાય એટલું જ નહિ પણ right શબ્દનો sight કે Kate સાથે પણ પ્રાસ ન મેળવી શકાય). ટૂંકમાં-(૧) એક જ શબ્દ યુગલના આખા કાવ્યમાં એકથી વધારે વાર પ્રાસ ન મળે. (૨) એક જ શબ્દ યુગલના સમાનાર્થવાળા બીજા યુગલનો પ્રાસ ન મળે. (૩) એક જ શબ્દ યુગલના જેવા જ ઉચ્ચાર ધ્વનિવાળા બીજા જુદા જ શબ્દ યુગલનો પણ પ્રાસ ન મેળવાય. (દા. ત. right ને sight એકવાર મેળવાયા હોય તો rate ને ate ન મેળવી શકાય.) (૪) કાવ્યમાં પકિતએ પકિતએ નવા અર્થવાળો અને જુદા જ ઉચ્ચારવાળો પ્રાસ મળવો જોઈએ-પ્રાસ મળવો જોઈએ એનો અર્થ એવો નહિ કે "હુજતાઈ"ની સાથે બીજી લીટીમાં 'હોજતાઈ' મૂકીએ એટલે પ્રાસ મળી ગયો. ફેન્ય કાવ્ય તો એટલી હદ સુધી કડક ધોરણ મારે છે કે જે શબ્દ પ્રાસ મેળવવાની પહેલી લીટીમાં આવ્યો હોય તેના જેવો જ અને જેવડો જ, છતાં જુદા અર્થનો શબ્દ બીજી લીટીમાં આવવો જોઈએ. 'મ્ય' સાથે 'મ્ય'નો જ પ્રાસ મેળવાય. 'ધન્ય'નો નહિ.

Rondeau કાવ્ય પ્રકાર ફેન્ય કવિતામાં બહુ જ પ્રચલિત છે. અંગ્રેજીમાં સ્પીન્બર્ને તેના ઉપરથી Roundel નામની યોજના કરી છે. આપણે ત્યાં આ કાવ્ય પ્રકાર ઉપર હજી એકાદ નવસ્યેજ અપવાદ સિવાય કોઈએ હાથ આડાયો ખ્યાસમાં નથી. આ અને આના બીજા બાલાદ, વેબીનેસ, લીમરિક, વગેરે ફેન્ય કાવ્યપ્રકારો આપણા અદ્યતન પ્રયોગશીલ કવિઓ એડશે અને તેને સુધારી વધારી પેલાનો કરી અપનાવશે તેવી આશા છે.

ઈશ્વરપ્રસાદ જોષીપુરા

ભરે છે ખટકાં, ખીજે, ગિચારા અડી જીવને
 હોય શું ખ્યાલ શ્હેજે આ લોખંડી સળિયા તણો ?
 પછાડા આર્ત ન્યાળી મેં વિનવ્યાં સર્વ જાળને
 'ગિચારાને જવા દો ને, એને ના ગમતું' અહીં.
 ખડાર એના પિતામાતા, સજાંધી, મિત્ર, રનેહીઓ
 કિલ્લોલે મુક્ત આનંદે નાચતાં ફરતાં હશે !
 ખડારના મુક્ત મિત્રોના કલ્લોલો કણુ આવતાં
 પૂરાએલા કહે, તેને અંતરે મધુ વાગતાં
 હશે કેવા ? સહુ સાથે રચાનંદે લાળી જવા.
 થતી હશે ફદાફદ કેવી ઉત્કટ વાંચના !

સૂણુતાં વચનો મારા જાળકે કાપથી વધાઃ
 'મોટાભાઈ' તમે આડા આવો છો અમને બધે—
 તમારા કામમાં આડા આવીએ તો કહો તમે:
 લતાના મુખ'પે કહેતા લાગણી દુઃખની તરી
 જાળોયે સૂણુતાં આંખે હાથ દેને રડી પડ્યો.
 ચંદુ 'જાને કહી દો' ફરે ઊઠી મોડું ચડાવીને,
 જીતુએ આવી 'નહિ, નહિ મોટાભાઈ નહિ નહિ'
 કહીને પકડ્યાં મારા હાથ ને હું ય જોઈને
 જોશિયાળા સહુ મુખે ચઢ્યો ત્યાં મેડીએ, ફરી ૪૦
 છોડેલું લાંચવું ત્યાંથી વાંચવાતું શરૂ કીધું.

ખીજે દિ' જીતુએ કંડી શોકનિમજ્જ વાણીમાં
 ધીરથી કીધું 'જવ્યું મોટાભાઈ, મરી ગયું.'
 પછી તો ચંદુ ને જાળો 'જુઓ તો જરી પોપટ'
 કહેતા પાંજરાને લઈ સહુએ ઉપર આવિયા.
 લતાએ વાટકી નાની પાણી કેરી મૂકી હતી,
 મર્યાં, રોટલીકેરં ખટકાં ને ફળો ફૂલો
 બચ્યાં ને માટ મૂકેલાં એમને એમ દેખતો.
 ગિચારે કોઈને સ્પર્શ કર્યો એ નથી લાગતો !
 પછાડા છૂટવા માટે સળિયા સાથ વ્યર્થ સૌ, ૫૦

ફાંફા ખોટા વિષે ખાધું પીધું નૈ ને ગયું મરી
 અરે ! એમાં જ છે એતુ સાચેસાચ - સુગૌરવ.
 માત્ર આ માનવી એવો પીંગરામા પૂરાયલો
 મળે કે ન મળે કાંઈ શ્રેય કે પ્રેયનાં ફળો,
 કોણ જાણે કયા તોયે મહામૂલા પ્રલોભને
 ધન્યાનિચ્છા થકી જોયે રાખે આયુષ્ય ભારને.
 ઇચ્છાના જેવી એ એને ઉરે ઉત્કટ વાંછના
 જાગ્રતિ આપવા ના છે મુક્તિમંગલ ભાવના
 જરીયે ? સિદ્ધિ સિદ્ધિ કે લાખો પ્રેમ પ્રલોભનો
 થકી હો મુક્તિ કે મૃત્યુ જીવંતના સુયોભનો ! ૬૦

- 'શશિન્' ઓઝા

પ્રેમપથે

સ્મિતથી જાલસૂર્યને તુષાર જિન્દુએ કહ્યું;
 ચાહું છું હું તને માફ જીવનલક્ષ્ય એ રહ્યું.
 આટલું જ વહી જિન્દુ ત્યાં નિ શબ્દ થઈ ગયું;
 કિન્તુ સ્પન્દનથી હૈયું વેગથી ધગકી રહ્યું.

ઉદ્ભવી હાં રહ્યા ભિમિ ઉછાળા રવિના ઉરે;
 કસોટી કરવા ચાહે જિન્દુની સૂર્ય આખરે.
 સહસ્ર રશ્મિઓ ફેંકી પ્રકાશ્યું પોત સૂરજે;
 વિલીન તેજમાં થાતા જિન્દુ છાતું દ્રવ્યું ઉરે.

પ્રેમપથે ફના થાવું, કરવું અન્યને ફના;
 છે ઉત્કર્ષ અનેરો આ ના અમ જિવંતી તણો ?

'અગન'

અસ્થાપ્ત્યાન

★ પ્રો. નવલરામ ત્રિવેદીએ ગયા અંકમાં એક અસ્થા માટે અરજી કરતું કાવ્ય રજુ કર્યું હતું. એ કાવ્ય આગળ ગૂંચાય છે. નવીનતર કવિ શ્રી સવાઇલાલ પંડ્યા એક અંકોડો વધુ ઉમેરે છે. આ કાવ્ય પછી એના જ અનુસંધાનમાં બીજાં કાવ્યોની સાંકળ ગૂંચીશું.—તંત્રી

સભા :

સ્વર્ગ સભાગૃહે આજે મળ્યાં છે દેવદેવીઓ,
પ્રમુખ છે પ્રભુ જાતે-કામકાજે ‘અરજીઓ’ !

પ્રભુ :

ભુઓ અરજી આવી છે નવલરામની એક આ-
ખરા ભગતરાજની નજીવ તોય છે પ્રાર્થનાઃ
હજી અવનીમાં નથી નવિન કોઈ ભેજુ કહો ?—
કહો કવલુ આદરે સરલ શોધ અસ્થા તણી ?
‘હજીમત કર્યા પછી ફરીથી વાળ ઊગે નહીં.’”

સભા :

સાંભળી અરજી સર્વે મૂઝાઈ પળમાં ગયાઃ
‘અસ્થો એ, લાવવો કયાથી ? મુઝ્ય પ્રશ્ન વિષે થયા !’

નારદ :

કહો પ્રથમ તો પ્રભુ, નવલરામ એ કોણ છે ?
કયા નગરની અરે અનુપ જોપરી એ રહી ?
વિનાન્દિકીટ મોકલી અરજી કેમ એણે અહીં ?
ત્યહીં અખજના અરે અખજ માનવી છે ‘છતાં’
હજી જરૂર ના પડી કદિય કોઈને એહવી !
રહ્યા નવલરામ નિત્ય નવરા-નિરાજા જગે;
કહો ! અરજી કેમ તો સીધી જ સ્વર્ગમાં મોકલી ?

‘હજીય અહીં આપણે-?

રહ્યા નવિન અસ્તરા સહિવ શોધવા સ્વર્ગમાં ?
થયા ગગનદેવ ને નવિન અસ્તરા શોધવા ?

વાન આ સાંભળી ચેતે, ઇંદ્રદેવ હિંસા થયા,
નારદ જેમતાં પાછા સ્વસ્થાને શાંત સૌ થયાં:

ઈન્દ્ર :

છે આપણે સર્જન મૃષ્ટિનું કથું;
ને ગાનવીને ઘટનું બધું ચે
મૂડી દીધું પૃથ્વી વિષે છતાં શે
આ માનવીએ કરી માગણી આ ?

નારદ :

ના વાધો માગણીને। ચે- વાધો તો એક મુખ્ય છે:
માંગી માગી અરે માગ્યો માત્ર અસો હુનમનો ?
લલે અરણ્ય એ રહી ભગતરાજ પ્રિવેદીની
ઘતાં પ્રથમ તેમણે અણ્ય મોકલી શેં ખીને ?
હવે અટક જેમની સરસ નામ જ્યોતીન્દ્ર છે:
કહો કયમ કરી પછી અરણ્ય આજ વિચારીએ ?

હોય જો સર્વમા બુદ્ધિ તો તો ના વાત કાઢશે
આવે જ્યાં નામ જ્યોતીન્દ્ર મૂખ્યાં મૌને બનાવશે.
આપણી ભૂલમા જુઓ, જન્મ્યા જ્યોતીન્દ્ર પૃથ્વીમાં
એણે તો કૈકની કીધી રેવડી-જગમાં રહી !

ઈન્દ્ર :

એ જાતે રેવડી જેવો, કરી શું રેવડી શકે ?
આપણે પૃથ્વીના સૃષ્ટા એનાથી શું કરી જશું ?

નારદ :

ત્યારે તો બોલવું મારે નથી કાઈ કશું હવે:
હું નારદ થયો રહઃ ઇન્દ્ર જ્યોતીન્દ્ર છે તમે !
વિચારો અરણ્ય ત્યારે: મોકલી અસ્તરે દિયો:
દાઢી તો છોલશે અસ્રે, છોલાશે ય પ્રભુ અરે !
ભવાડો વિન્દ્યમાં ધાશે ભડા આ ભગવાનનો ?

સવાઈલાલ પંડ્યા

પ્રભુ, મને બાળક કેમ ન રાખ્યો ? !

રામ દાસી

(નાથ કેમે મજાકો બંધ છુટાયો-એ દાળ)

પ્રભુ, મને બાળક કેમ ન રાખ્યો ? ! ધરદીવડામા થી હજ તારી
મારી આંખોમાં રમીને દત્તો તું, એક રીઝું ને નસું
ને હું, તું સંગે રમતો; તારું પકડવા તો અટકાવે
કુનિયાને દારે આપ્યો તે પડેલાં તો-પ હું રડીને રાવું—પ્રભુ.
તું મારા મનમાં ગમીને—પ્રભુ. માતાને દુઃખ મા નવ દહેનો
બર નીંદરમાં જોતે લઈને માતામાં તુજને વણતો,
મીઠાં ચુબન દેતો, માત તો મારું દુઃખ પાન
આપજી અને કિશ્કિલ દસના તારું દીવેલું મળતો—પ્રભુ.
પરીઓની વાતો દહેનો—પ્રભુ. માતાએ ગમતામાં બાધે
આજમે ઠાસતા ચંદ-પનગે પિતાએ બાંધે પ્રેમે,
તુજને મલકતો લેતો, અધન એના લાગ્યાં મધુરાં
હેનકમળકે હાથ-લંબાણું છોડી રાક્યો નદિ કેમે—પ્રભુ.
જેટ ન તું ત્યારે મેનો—પ્રભુ. જોયવા રાખ્યો જ્યારે પ્રભુ,
લેકો દહે એ તો ચંદને લેવા તારા નામની પડેલ ન કીધી,
ફાટ ફાંફાં મારે, માની પડેલ કરી મમ દોડે
ચંદ્રેશ મને રદન મારું પ્રીત વિમારી તેં દીધી—પ્રભુ.
માતરી સ્વપ્ને ન ધારે—પ્રભુ. નવનો મિદામન તારું
મનરી સ્વપ્ને ન ધારે—પ્રભુ. દામ ! દમય તે જિડી મયાં
ને ઝવન ત્યાગું ખારે—પ્રભુ.

ખરેશવ માતાજી પવાર

*

સ્નેહ

છે સ્નેહ તો તારું મમે જ કાયા,
છે લેદની માકળ કે વળી દે,
વહીન ના બેધ મને મને તો:
તે તારું તો મેં રડીને અખર !
ને લેદ તો મેં સદને લગી જતો !

જયન્ત પાડક

મૂળરાજવાણી

ચીનમાં એક પ્રથા એ છે કે ત્યાં જે મણ્ડુએ કવિતા બનાવતા આવડતી હોય તેને છાકરી જવડી પસંદ કરે છે તેવી જ ગીતે છાકરીને કવિતા બનાવતા આવડતી હોય તો તેને વર વહેંચેા મળે છે આમ લગ્નમાં પણ કવિતા લખતા આવડે એ એક વર કે વહુનો શુભ ગુણાય !

હાલ ભરત-મૂચલુ કરવા માટેના સંસ્થાનીકતા છે તેની શોધ પાછળ કવિતા છે ૧૮૫૯માં સેટ જોન્સ કોલેજમાં એમ એનો વિદ્યાર્થી વીવીયમ લી તેના ગામડાની એક ગોરી પાછળ ગાડો બન્યો અને રિજવવા એ નિત નવલા કાવ્યો રચી લાવતો ને સભળાવતો પણ પોતાના ગ્રંથના સોયામાં એ એટલી પરાવા થયી રહેતી કે માથું ઊંચું કરી કવિતા સાંભળવાની અને પૂરસદ રહેતી નહિ આથી ઓડીશન જઈ ગિ લીએ થોડા દહાડા કવિતા કરવી મૂકી છંદ ભરતમૂચલુ કરવાનો સંયો શોધી કાઢ્યો જેથી એના કાવ્યો સાંભળવા એની પ્રિયતા પૂરતો સમય મળે અને તેઓ પ્રેમની ગૂંથણી કરી શકે.

એક મિજબાનીમાં કોઈ કવિની પત્નીને સુદર સાડી પહેરેલ જોઈ કોઈએ તેના વખાણ કર્યા પાસે ઉભેના કવિથી બોલી જવાયુ -એ સાડી નૂથી, સોનેટ છે એ માટે મારે પ્રકાશકને એ કાવ્યસંગ્રહ, એક નવનકલ ને ફેટવાક નાટકો ધસડી આવવા પડ્યા છે

ન્યૂયોર્કના એક કવિ પર હુમલો કરી ફેટવાક ધાડપાડુઓ એ હામર ડોલર ઉઠાવી ગયા આ બનાવને ત્યાંની પોલિસ એક 'રહસ્ય' તરીકે વર્ણવે છે રહસ્ય તો એ કહેવાય કે કવિ હોવા છતાં તે એટલું ધન એકઠું કરી શક્યો.

'આ ઝોરડીતુ બાકુ શુ ?'

'મહીને, ૧૮ રૂપિયા'

'પણ હું તો કવિ છું...'

'...તો અગાઉથી !'

એક કવિ અફસોસ કરે છે કે તેમને કોઈ મિત્ર નથી.

એ કવિ તેમની કવિતાઓ ઓળખીતાઓને વાંચી સંભળાવવાનો મોહ દે તો ઘણા મિત્રો મળી આવશે.

કવિતાની પગદંડી

પ્રેતસાધનની સાથેસાથ કૃતિઓમાં રહેલા કંઈક અંશે આ કૃતિઓને અહીં સ્થાન અપાવે છે. ‘ઊડળે તું એકલી’માં લલિત ભાવો ડોકિયા કરી ન્યય છે. “અખંડ શ્રદ્ધા”માં સરળ પદ્યભાષા અને કર્તૃપ્રિય ગજ્જલસકલતા આકર્ષક છે. “ઝૂલે કે સગે”માં શ્રી સુન્દરમ્ના કવિતામાં જ પ્રમિદ્ધ મગ્ગેલ ‘ચમન અને સુમન’ની અસર છે. છબીધનુ દૃશ્ય અને છબીધર આગળતુ દૃશ્ય એ ચિત્રો સુરેખ આલેખાયલાં છે. “કટલાંક નટકો” ભાષા ‘ભેદાગ’ના છે. ચારે મુક્તકો સરળ છે. છતાં જ પૂર્ણતા હોવી જોઈએ તેમાં કંઈક ઉણપ હોય એમ લાગે છે, “માને !”માં પદ્યભાષા સરળ છે-કહેરાનો ભાવ પણ મારો છે.

ઊડળે તું એકલી !

“આખો અપાઠ, ગાઠ આભવાં છનાયા ..માયા ઉંતારી” એ દાળ.

આલી ઓ વાદળી ! આલે રૂપાળી !

નિરંબે નીર લઈ નિસાળી, ઓ વાદળી !

એકલી, અટૂલી, ખેડેનાં ? કયા રે તું આલી ?

સખીઓનાં વૃંદ અલી કયાં મૂકી આવી ?

જાવા તું પંથ કયે આવી ?-ઓ વાદળી !

સૂર્યનાં તેજ ખેડેનાં ! જશે જો ઓશરી,

અંધારાં આવશે નીમરી : ઓ વાદળી !

‘હૈયું’ બાધું શશિ-ઉદય આશાએ,

પંથ પ્રકાશશે નિશાએ,- ઓ વાદળી !

હૈયે માગરની પ્રેરણા બરી તેં,

ને આભને કંઈ આરો નથી રે,-ઓ વાદળી !

અંધારા ઘોર હોય, પથ અણજાણુ હોય,

ને આભને ના અંત કે હોય,-ઓ વાદળી !

એકલી, અટૂલી, ખેડેનાં ! કયાં રે તું આલી ?

આશામરી ખેડેનાં ! ઊડળે તું એકલી !

શ્રીમતી “અગમ્ય”

“અખડ શ્રદ્ધા”

હેથે બધાં ગાન અનંત મૌનનાં,
ને સાધ્યરંગી સુખમા સજ્જણી-
સમાં ધર્યો મેં શુચિ મોતી ગર્ભમાં;
હું, છીપણી છે અણુપ્રીત સતી;
ઉરે જલે એક અખડ શ્રદ્ધા:
અનાગ તાગી, મુજને અહીંથી,
દૂદી જશે કેા મરણવિશે કદી;
બહાર સાવશે જગમગ જનોમાં
મોતી પ્રભા સુખમ જ્યાં ખરી મૂલવાસે;

પોપટલાલ ડી. ભાંડારી

જૂલે કે સંગ

“જૂલે કે સંગ જૂલો, જૂલો મેરે મન”
આખું છબિધર યે ગયું મગન,
કદપનાની પાખ પરે ભીડ્યાં સૌ ગગન,
આદ ને ચકોર રમ્યાં; રમ્યાં ગુલ-અમન
તરસ્યા હોઠે પી લીધા મીઠાં મુખન,
વિરહીએ વણી લીધા દદ આલિંગન,
કદિને સૂરી રહ્યાં અવનવાં કવન,
“જૂલે કે સંગ જૂલ્યાં”, જેને ખીસે ધન.
છબિધરની બહાર સતો એક અનશન,
ચીથરેહાલ જુઓ એનાં વસન,
પેટમાં ને નેઝમાં જલે ફૂલાશન,
એકલાને અડી રહ્યો મોતનો પવન,
કોઈ બોલ્યું દૂર ચકી ‘ગાનપૂર્ણમન’,
“ખુબ આવાધી યાવ આવા મરણ,”
ધરાયેલનિ કિનખાન, બૂખ્યાંને ના કદન,
“જૂલે કે સંગ” જૂલ્યા છેલ્યા રે ધસન,
મોતને જૂલે કેક જૂલ્યાં તેતાણીશને સન,
આખું નામ અરે પ્રભો! “લોકસાશન?”

રમજનમ્

કેટલાંક ચૂંટકો

જગતને શાંતિથી જોયા કરે છું, હૃદયની વિશ્વમાં ધૂણી ધખાવું,
પળેપળ છાંદગી જોયા કરે છું; જ્યાં દુખ-દેવેલું જળતણુ જનાવું;
નિગરમાં આશનાં વંદનમાં નિદાળી, અમરતા જગ તણી સ્વર્ગે વસાવે,
ધરીને મૌન, હું રોયા કરે છું. ક્યાંને સાધવા છયન તપાવું.

જગત સાગે છયન હેળવું છું, તને રજની ! રૂદનને રોગ યાને ?
નિગરને દર્દ સાથે જોળવું છું; તિગિર-વચ્ચે ધરે તુ રોધક શાને ?
ન હમણાં ધાય આ વલ્લભ, કરજે, તૂટેલું દિલ તુજ બહુલાવવાને
સકનશક્તિ હજી તો કેળવું છું. સદી દે તેજ કરા બોગ શાને ?

‘જેકામ’

માને !

(મંદાકાન્તા)

રે માડી ! હું શિશુવય વિષે અંક તારે રમંતો,
કાકું કાકું મુખથી વદતો હાસ્ય મીઠું કરતો;
વારે વારે નિરખી મુજને પ્રેમથી દૂધ પાતી,
‘થાજે ડોસો વરસ શતનો’ ગાર્હ તુ રાજી થાતી.
ગીતો ત્હારાં શ્રવણ કરતાં નેત્ર મહારાં મિત્રાતાં,
વીણા જેવાં ઉર ઉભયનાં પ્રેમમાં લીન ધાતાં;
ખીડાયેલાં તુજ નયન હું રોડે ત્યાં ખુદી જાતાં,
ગાતી ગીતો ફરી રીઝવતી તું મહુને વ્હાલી-માતા !
કળ્થે વેડયાં પણ ન ઉરથી પ્રેમમાં એણું લાવે,
જે સેવા હું કરું જનની તે સર્વ એણી ગળાયે;
પાળીપોષી ઉભય કરથી લાડ તેં કે લડાવ્યા,
‘બાતા બહેની ગણુ તું ચડુને, પાડ એવા પઢાવ્યા
એવા મોંઘાં અમીમય મીઠા પ્રેમનું વારિ ગીંચી,
પેખ્યા પૂર્વે કુળસીંચનનું શીઘ્ર તેં આંખ મીંચી;
તું છે કેન્દ્રે જગતભરનું-જોડ તારી જડે ના,
કીધાં કાર્યો મુજ હૃદયથી ભૂલું ભૂલાય એના

“નકાર”

સમાસોચના-‘કવિતા’ માટે

અંત સમીક્ષા

૧ ‘મવાળીઓ અને મુંગાઓ સમાજનું ત્રીજું અંગ છે...સમાજ એમનાથી ડરે છે. એમને ખરાબ અને શાષરૂપ માને છે છતાં તેઓ મહાત્મ્યા રત્નો છે સમાજને એ મનો વીણુતા આવડ્યું નથી..’ સ્વ. હરજીવન સોમૈયાનું આ કથન કેટલે અંશે સાત્ય છે એ તપાસીએ ‘આ નવવક્ત્રયાના ધણા પાત્રો મને જેલમાં અને શેરીમાં મળેલા છે...એમાંથી એક તો અત્યારે પણ મારી નગર સમક્ષ તરવરે છે...આ કથાનુ મુખ્ય પાત્ર ‘શહેદાદ’ એનું પ્રતિબિંબ જ છે...’ આ પ્રમાણે જેલમાં તેમજ જીવનના અન્ય ક્ષેત્રમાં મળેલા અનુભવોમાંથી વસ્તુ ઉચ્ચકી-મવાળી જીવનનું સ્વરૂપ, તેમની ઉત્પત્તિનું કારણ તથા નિવારણ શી રીતે થાય એની વિગતવાર ચર્ચા કરી છે. એમનો ગ્રેમ, હૃદયની લાગણી, અને જખ્મતા કે કુટિલતાના પથે ચડવા છતાં પણ તેમના હૃદયમાં વહેતું માનવતાનું ઝરણુ-એ સર્વ દ્વારા ‘મવાળીઓ સમાજના મહાત્મ્યા રત્નો છે’ તેનું સચોટ રીતે સમર્થન કરે છે.

મવાળીઓ કેવળ સમાજના નિચલા ઘરમાંથી જ નથી આવતા, ઉચ્ચ કુટુંબમાંથી પણ ધણા આ પથે ચઢી જાય છે. અને તે પણ માતાપિતાની વધારે પડતી છુટછાટ, બાળકો પ્રત્યેની બેદરકારી કે તેમના પ્રત્યેના વધુ પડતા માસ કે દમનથી ધણા યુવાનો ધરબાર છોડે છે એ બતાવી-પરિસ્થિતિની અનુકૂળતાને કીધે પ્રજાપીડક બહારઠિયો કે મવાળી પણ બનાવી મૂકે છે’ એ દર્શાવે છે.

આ નવવક્ત્રયાના પાત્રો-શહેદાદ જેણે જીન્દગી, દમન કે જાખરજરથી મુંગે મોટે મહન કર્યા-એ કેટલા હૃદય મનોજીવની સાક્ષી પુરે છે. તે આ પથે કેમ ચડ્યો? એ એક આજરૂદાદ મુસ્લીમ વેપારીનો પુત્ર હતો છતાં મવાળી બન્યો? શહેદાદનું પાત્ર વકીલોના અધ્યાયારની પ્રતીતિ કરાવે છે. ‘પશિયાનું’ પાત્ર, માતાપિતાની બાળકો પ્રત્યેની હિંમતીનતા તથા બેદરકારીથી થતી હાનિનું સચન કરે છે. બાણિયો મવાળી-જીવનમાં બન્યો તેમાં તો તેના કુટુંબની આર્થિક હુદ્દશા જ કારણજૂત બની. અને હરિશ્ચંદ્ર...? એના પિતાની સ્થિતિનો દરેક રીતે જોતા ધણી હૃદય હતી છતાં એના પિતા નિવંકરારાખનો નિતિ વિષેના વધુ પડતો આશંક અને સહાયાર માટે એમનું-બાળકના મજબૂત ઉપરવટનું નિયમન-આ બધાં

ખાત્રો દ્વારા લેખક માતૃપિતાને પેદાશ છે કે: 'તમારાં બાળકો તમારા અંકુશમાં રહે એમ ઇચ્છતા હો તો તેમની સાથેના વર્તનમાં કાઈ નિષ્કુર અમલદારના જેવા અનગ અને કડક ન બનતાં એમના શુભેચ્છક સાથી જેવા બની જવો.'

આ ઉપરાંત વર્તમાન ક્ષેત્રમાં ભક્તિ મવાલીઓને તેમના પચેથી કેમ વાળવા એનો પણ નિર્દેશ કર્યો છે. સુભદ્રાગીતો પ્રયત્ન કરશે નહિ એ અર્થ જો પછી 'સદ્ભાવપૂર્વક ન વર્તો, ખરા દિલની સન્નિવૃત્તિ ન એના પ્રત્યે બતાવો ને સાચા રનેદનું વારિ એના હૃદયમાં રહેલાં શુભ તત્વો પર સિંચો એટલે એની માનવના પાછી આપોઆપ પાંગરી નિકળશે'

આ નવલકથામાં અનેક દોષ મેળા છે છતાં સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં 'અધુકી શરૂઆત આતો'—એ વિચારતાં એ દોષક્ષમ્ય લેખાશે. સ્વ. હરજીવનભાઈ પોતામાં રહેલી શક્તિને—વરેલી કળાને વિકસાવી બીજી કૃતિઓના સર્જનદ્વારા સર્જક પ્રતિભા જરૂર દાખવી શક્યા હોત પણ આજે એ નથી. અત્યારે તો અકાળે કદમાથેલા આસારપદ સુવાન નવલકથાકારની આ બને કૃતિઓને મદદ સત્કારી એમની આગ્રહ અન્ય કૃતિઓના દર્શનની નહિ અભિસાધા રાખીશું.

હરિયાકર

૨ 'એક ન બેકે આખું' એ પુસ્તક વાંચી નાખવાની જ્ઞતિ થઈ આવે એવી આ વિપાદ કથા વાંચ્યાને અંતે લેખકનું જ એક વાક્ય મદતનું બની જાય છે: 'ઓ પ્રભુ! માનવીઓ સ્વાર્થ યા માટે કંઈ કરતા હશે?' હુમ્મનો પ્રત્યેના ગ્રેરી પ્રચાર હૃદયમાં આગ બરી એકેલી એક ચિદ્રિશ બેહુતન્થાને સમય જતાં એક જર્મન કેદી તરફ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. આ હૃદયપ્રમદો અચાનક નથી બનતો પણ તેને માટે કારણભૂત થતા અનેક પ્રસંગો વાર્તારસને અખંડ ભળવવામાં સખળ સાથ આપે છે. સુદને નાદે ચડેલી બંને દેગની પ્રભાઓ પેલાના દુરભન દેસના યુદ્ધ—યુદ્ધનીના આ સંબંધને કેમ ન અપનાવે? પરિણામે બધેથી જાકારો પામેલ આ યુગલ જગતમાંથી પરવારી ગયેલી માનવતાને માદ દેવાનો એક મદા પ્રયત્ન કરે છે—અને તે આત્મજાણિદાન.

યુદ્ધ અને યુદ્ધભૂમિ આ કથાની યજ્ઞોં કરે દોતા છતાં યુદ્ધવાર્તાકારના હાથમાં માત્ર પાશ્વર્દ બુદ્ધિ કે વાનારરજી ધોનક પાર્શ્વપ્રકાશ પૂરો પાડનાર

૨ કાંસની વાહ: મળ લેખક: સર દોડા કેર્ન. અનુવાદક: સ્વ. હરજીવન સોમૈયા. પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ.

સમાસોચના-‘કવિતા’ માટે

અંથ સમીક્ષા

૧ ‘મવાળીઓ અને ગુંડાઓ સમાજનું ત્રીજું અંગ છે...સમાજ એમનાથી ડરે છે. એમને ખરામ અને શપથ માને છે છતાં તેઓ મહામૂલા રત્નો છે સમાજને એ રત્નો વીણુના આવડ્યું નથી..’ સ્વ હરજીવન સોમૈયાનું આ કથન કેટલે અંશે મત્ત છે એ તપાસીએ ‘આ નવનકયાના ધણા પાત્રો મને જોઈયા અને શેરીમા મળેલા છે. એમાંથી એક તો અત્યારે પણ મારી નજર સમક્ષ તરવરે છે...આ કથાનું મુખ્ય પાત્ર ‘શહેદાદ’ એવું પ્રતિબિંબ જ છે.’ આ પ્રમાણે જોઈયા તેમજ જીવનના અન્ય ક્ષેત્રમા મળેલા અનુભવોમાંથી વસ્તુ ઉચ્ચકી-મનાની જીવનનું સ્વરૂપ, તેમની ઉત્પત્તિનું કારણ તથા નિવારણ શી રીતે થાય એની વિગતવાર ચર્ચા કરી છે. એમનો પ્રેમ, હૃદયની લાગણી, અને બ્રજતા કે કુટિબતાના પથે ચડ્યા છતાં પણ તેમના ઉદ્ધર્મો વહેતું મનવતાઈ ઝરણુ-એ સર્વ દ્વારા ‘મવાળીઓ સમાજના મહામૂલા રત્નો છે’ તેનું સંચોટ રીતે અર્થઘટન કરે છે

મવાળીઓ કેવળ સમાજના નિયતા ચરમાંથી જ નથી આવતા. ઉચ્ચ કુટુંબમાંથી પણ ધણા આ પથે ચડી જાય છે. અને તે પણ માતાપિતાની વધારે પડતી છુટછાટ, બાળકો પ્રત્યેની બેદરકારી કે તેમના પ્રત્યેના વધુ પડતા ત્રાસ કે દમનથી ધણા યુવાનો ધરખાર છોડે છે એ બતાવી-‘પરિસ્થિતિની અનુકૂળતાને લીધે પ્રજાપીડક બહારદેશો કે મવાળી પણ બનાવી શકે છે’ એ દર્શાવે છે.

આ નવનકયાના પાત્રો-શહેદાદ-જોણે જીવે, દમન કે જાળરજાલથી મુક્તે મોટે મહન કર્યા-એ કેટલા ઉચ્ચ મનોબળની સાક્ષી પુરે છે. તે આ પથે કેમ ચડ્યો ? એ એક આબરદાદ મુસ્લીમ વેપારીનો પુત્ર હતો છતાં મવાળી બન્યો ? શહેદાદનું પાત્ર વડીલોના અત્યાચારની પ્રતીતિ કરાવે છે. પશિયાનું પાત્ર, માતાપિતાની બાળકો પ્રત્યેની ઉદાસીનતા તથા બેદરકારીથી થતી હાનિનું સૂચન કરે છે. જાણિયો મવાળી-જીવનમા બળ્યો તેમા તો તેના કુટુંબની આર્થિક હુર્દશા જ કારણભૂત બની. અને હરિશ્ચંદ્ર... ? એના પિતાની સ્થિતિનો દરેક રીતે જોતા, ધણી, હૃદય, હતી. છતાં એના પિતૃક સ્વિકારગ્રાસ્ત્રો નિતિ. શિષ્યોના વધુ પડતો. આમલ અને સદાચાર માટે એમનું બાળકના મગન ઉપરવડનું નિયમન.-આ બધા

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુજબના
આવેલી છે.

આનુ જિન્દગીના વિભાગો	તની ૩૦ વર્ષની કંડીદી દરમ્યાન ૬૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિમ્ન ૬૦૦ રૂપિયા
૩. ૨૦,૦૦,૦૦,૦૦૦	આપનામા અને મતોપકારક નવા જાન	વવા ૥ આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતિ
અમકયામંતો	જાગરી રાખી છે ૬૦૦ એન્ડ વેસ્ટની	પોનીગીએ ૩૦ જાનવારી વધુ કુટુંબોને
૩. ૪૩,૦૦,૦૦૦	આવડ	ગુજરાતી આશ્રમ આપેલ છે, તમજ તંબુ
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦	નાઈફ કુટ	દાવા બદલ ૩૫૦૦૦ ૦૦,૦૦૦ થી વધુ
૩. ૩૫,૦૦,૦૦૦	૨૦ મહિનામાં ૬૦૦ ની છ ૬૦૦ એન્ડ વેસ્ટ	કંપની તેના નવા જ અવરોમાં ફરીને
૧૦ નાઈફ કરતા ઘણાં	વિમા કંપનીમાં જ અતિ નવામત અને	ઉત્તમ છે તે જાણીને અન્યથાન લેશે
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦		

હિંદુસ્તાનમાં રહેતા જાગરિયાં જિન્દગી પર નહાને લીધે વપસિયન
થતા જોખમોનો તેમાં માર્ગદર્શક થાય છે અને તે મદદ માર્ગ ખરો જાતેનું
વધુ પ્રિતીયમ કરાખા આશુ થી

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લીમિટેડ.

ઇન્ડિયન એન્ડ વેસ્ટ ઈન્સ્યુરન્સ કંપની લીમિટેડ, ૩૫, મુમ્બઈ

આખા અને આજની દરેક જગ્યાએ છે

હવે થા ૧ જ નમયમાં ૬૦૦ એન્ડ વેસ્ટ પની આગ દગિયાં અકસ્માત
અને આગ વ વિભાગ મીંગલ કર્યો હાય છે શે

એમિલ : ૧૯૪૪ ; અંક : ૯

પામી લાખી સખ લખ કર્ય ફેર પરાં સુખી ને
 મનિ રો કલિક દળને ને સુખા તે લખુ લા
 બરખુ પાણુ નવિન સખલા માણિયુ નખી બનુ
 લોય આમ પ્રાણુ ~~પ્રાણુ~~ દુદ્યમે જગા ના

તત્રીમંથન

મિત્રુલાલ ગાંધી : સુભાષ દેમાન : કૃષક

કવિતા કાર્યાલય : વિલેપારલે

સૂર્યપ્રકાશે ઉઘડતી

પાખડી

ખીડાઈ જાય છે

મન્યાકાળે

જન્મ ઉપાચે ઉઘડતી

જીવનપાખડી

ખીડાઈ જાય છે

મૃત્યુસંધ્યાએ

એ જીવનપાખડીની

જાનેરી ફાગળને

એ જીવનપાખડીના

મનોહર રંગોને

એ જીવનપાખડીના

અમર ધાતુને

અમર નળવા મારે—

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

૩૬૫, ઠાકોરદ્વાર, પાલ નામે સુભાષ.

“જન્મભૂમિ

શબ્દરચના

હરીદાઈ”

વ્યુહ ૮૦

એકંદર ઇનામો

રૂ. ૧૩૦૦

પહેલું ઇનામ-

રૂ. ૫૦૦

મીજું ઇનામ-ત્રીજું ઇનામ

રૂ. ૨૫૦-રૂ. ૧૫૦

—ઉપરાંત—

બીજાં ઇનામો,

વધુ પ્રવેશપત્રો માટેના

ઇનામો, બોનસ વગેરે-

પ્રવેશ રી બંધ તા.

૪ આના ૧૧ એપ્રિલ

સંપૂર્ણ વિગતો

માટે જુઓ આક.

વાડીક 'હરીદાઈ'

વિદ્યાર્થી

વ્યુહ

૮૧

વિદ્યાર્થીઓ

માટે જ

એકંદરે ઇનામો

રૂ. ૬૦૦૦

—પહેલું ઇનામ-

રૂ. ૧૦૦૦

રોકડા-ઉપરાંત

૨ વર્ષ સુધી

દર મહિને રૂ.

રૂપની શિશ્યવૃત્તિ

—ઉપરાંત—

અનેક આકર્ષણો

આઠ વાર્ષિક

વ્યુહ

૮૨

રૂ. ૮૦૦૦

અનન્ય

આકર્ષણો

વાળો આ

વ્યુહ ૧૬

એપ્રિલથી

શરૂ થશે.

લખો

માહિતી માટે મળો:

અમને અથવા અમારા રોકડ

પાવતી એજન્ટોને:

જન્મભૂમિ હરીદાઈ

૧૫ બો. નં. ૬૭૨

કોટ, મુંબઈ ૧.

રાજકમલ

કલામંદિર

કૃત

“માલા”

ચિત્રના ગાયનો

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડ્ઝ

પર હુંક સમયમાં બહાર પડશે.

સાદા, સાલ્વિક અમીરી, નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુડું—નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

કે. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, કાટ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ :

ટલીઆફ એડ્રેસ—“લૉજ”

અજાવો પ્રાક્ષિ જીવન

મગજના વિકારો મટાડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કલ્પના માટે, સંજો :

ગણિતશાસ્ત્રનાં અટપટા —> શુજરાન આયુર્વેદિક કાર્મસી

હકેલ માટે, તકરારી મુકદ્દ- (૧) કાલબાદશી મુંબઈર, (૨) ગાંધીરોડ

મમાએક સચોટ દલીલ માટે અમદાવાદ, (૩) હાઈરોડ મુરત,

ક * વિ * તા

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ : અંક : ૯

એપ્રિલ : ૧૯૪૪

સળંગ અંક ૩૩

ઝાયકલ પર ચાલી જતી કિશોરીન જોઈને—

મતોતો હું સડકપરથી આજના એક કામે,
જોઈ નીચું ત્વરિત પગલે પ્હોંચવાને મુકામે;
ત્યાં પૂંઠેથી સડક પરથી આરિયો ધંદીનાદ,
ધામે મીડો મૂડ રણુકતો આપતો કેક યાદ.

પાસેથી ત્યાં સરલ ગતિએ સાયકલે કો ચઢેલી
—જણે આજે જનપથસરે પોયણી કો ખિલેલી—
ધાતી ફાળે પત્રકભરમા જોઈ મેં તો કિશોરી
દોડી એની વદનાઝવિને શોભતી કુંદ ગોરી.

ને જે પાયે સફલ સળલા ચક્ર મંચારતી એ
જનને હાથે ચક્રચક્ર યતો મધ્ય હાથે ધરીને;
વીંટી યતને મૃદુલ પવને ઊડતી આઠણીને,
ચાલી જતી પથિક જનનાં માથડાંઓ ગળીને.

સોહાવંતી સુમગ હીરલા ધારિયા બેપ કાને,
વારે વારે નિજ કર યજી મૂકતી ચોગ્ય સ્થાને;
લાંબી કાળી સુમનઝયિતા કુંતસોની લટોને,
જાતી બેઠી સડક પરના લોકમંગાતટોને.

દેખા એને સડક પરના લોકનાં કેક રોળાં
નાખે દૃષ્ટિ અચરજભરી: સ્ફારતાં નેન પ્હોળાં;
જાણે આજે જગતજરણું એક આશ્ચર્ય ઘેલું
પ્હેલું-જેલું અજ્ઞાન નવલું આંખ સામે ચઢેલું.

આંખો બે જોઈને દન્યા, મારી તો હરખાચ છે;
નમવા; પગલા એને-હૈયું આ મુગ આદામ એ.

કિંતુ જોઈ અરે, ટેલુ, હૈયે કે મુગ યાવ છે;
એહું કહેવા ધણું કિંતુ દિલ આ અચકાવ છે.

જુઓ છો શું ? વિચારો શું ? જોઈને એહ કન્યાકા.
શાને અનુભવે હૈયે તમારે કંઈ આંચકા ?

વરસોથી, સહીઓથી, મુગોથી કચડાયલું
રહિનાં, ધર્મનાં ઢોળી બંધને જાકડાયલું.

જોડા અંધારિયા ખૂણે દૂર રે ! ધકલાયલું;
નિના વાયુ, તેજ, વારિ ખૂન રે ! કરમાયલું—

દક્ષ તોયે સ્ત્રીત કેરું છાંયડો પ્રસરાવલું;
જગના જન્મથી જીલું માતૃત્વ મતુખાજલું.

હરો માંડ ખિન્નું આજે, સ્ત્રીતવું ફૂલ જોડે આ,
રક્ષાધ વા ઉપેક્ષાધ હરો ફૂલુ છેક વા ?

રમવા નીસરું માર્ગે, રૂપ ને રસ વેરલું;
નૂતન વેશને આજે આંખોને કદી ધેરલું.

તેહને જોઈને પાન્ય ! કેમ રે અનંતવ છો ?
અશુભ દાતાની વચ્ચે સીડી કેમ મુઝાવ છો ?

નિત્ય છે ખીલતુ આહો, સ્ત્રીત નૂતન રીતેથી.
ગગને ગીતડાં મોઘા નિત્ય નવ સંગીતથી.

વેશબૂલા, અલકારો મુરખા અલગા કરી
રોજ રોજ નવી ફૂલે સ્ત્રીત ખૂન રહું કરી.

અને આદેશ ખીજ કે—નિર્ણયીર્ણ સમાજના;
ફગાવી જોઈથી આધે—વિચરે કંઈ જેતમા.

મોઠરો હાકતી, બોમ્બે વાયુપાન ચક્કાવતી
બંદૂકો સેઈને રાધે યુરુસેન્ય ડરાવતી.

તોષને નાજમે જીભ ચડીરૂપ સગવતી;
હાની દૂતી બની, મોઠાં કાર્જો ખૂન બંજાવતી.

કાળની રાક્ષસી રેલો પાદે પાદ મિલાવતી;
મોતની રૂંડની માલે અંધડાં પધરી આવતી.

હેયું પાપાણુનું રહેજે બનાવી વાતવાતમાં,
સર્વસ્વ હોમતી જાતી સંહારાગ્નિ પ્રવાતમાં.

બવાની, ચંડી વા અંબા, રણોની રસિયેણુ વા,
કારમા વિધને કચારે, ધરતી નિજ ફેણુમાં.

કન્યકા, પ્રેમિકા, બાર્યા, પૃથ્વીએ સ્વર્ગની મુખા ।
માતા, સંસારની શાતા, દાતા ઓ પ્રણયમૃતા ।

જૂજવાં રૂપ કે તારાં, ન્યારાં નિત્ય નિહાળીને-
રાયું, કલ્યાણ હું વાંછું તારું ક્ષેમ, સુખાળી હો ।

બસે, તું તોડતી ખસી, છોડતી બાલ રંગને
કાપા તું કેળવી લેતી, મેળવી નવરંગને-

આદરતી બસે તું કે પ્રયત્ન પુરુષાર્થ હો ।
સ્પર્ધા છે કારમી આહી સાધ નરશું સાર્થ ઓ ।

કિંતુ તું ખહેન । ઓ મારી, વાતડી એક જાણુજો;
માનવયા ભાઈશા મારા શખ્દો કેક પ્રમાણુજો.

બસે ને ફાણુની હોય ચંડી વા તું વીરાંગના;
સસિતા, પ્રેમણી, પતની વા તું હોય રુડી રમા.

તારાં માતૃત્વની વેદ જરી ના કરમાવજો;
મુકવી થાનલે હૃષ શિશુ ના તરસાવજો.

અનંત કે કાળતણી તું ગાતો !
સંસારની સુંદર સ્વર્ગ શાતા ।
અનંત ઓ, જીવનકેરી દાતા ।
મોગલ્યમ્હેરી પ્રિય છે સુખતા !

બસે જરી તું ફાણુ સ્વાર યાજો
બસે પછી તું રણુશીંગ વાજો
જરી બસે તું રણુચંડી ઉપે
દેયાં ડરાવી રમજો

રત્નભાઈ દેસાઈ

ઋણાનુબંધ

(અનુક્રમ)

દેવયોગે ધરાને કેા વૃક્ષરાજતણી થઇ
 મૈત્રી, જેથી ટકી રે' છે બેઉ અન્યોન્યભાવથી.
 બિછાવી છાયડી શીળી પૃથ્વીનાં તન ઉપરે
 મહાગાદી ફૂલીફૂલી પર્ણની સ્વગટાતણી;
 વૃક્ષ તો સર્વદા ઝીલે ઓખના ઉપ્પુ તાપને,
 શિશિરે તે વહે માથે તીક્ષ્ણ વૃષ્ટિ કરાતણી
 ધૈર્યધારી સહે છે સૌ આપટાં વરષામહી
 'પૂર્ણ' રનેહુ રસે છે આ વિશાળું મૃદુ હસર
 પૃથ્વીનું, તો ભલે ભારે દુઃખના ધાવ ઝીલવા
 વિચારતુ તરુ આવું પોતાનાં ચિત્તમાં શુભ
 અને પૂર્ણ ધરી શ્રદ્ધા આત્મવૃદ્ધિ કર્યે જતું.
 ધરાયે દિલમાં ભીડે વહેતા મિષ્ટ ને મૃદુ
 સુસ્નિગ્ધ રસના પાને થકી દેહાત્મવૃક્ષના
 અહોરાત્રિ જતી હતી પોષતી તે વધારતી
 રાચતાં સ્વાર્પણે આવા પ્રિયભાવધકી, યતું
 ધરાનું હૈયું' એ પૂર્ણ વૃક્ષના ગુણથી મહું.
 પરંતુ વાયરા વાતા કાળના ઉચ્ચ ને ક્રર
 ક્યારે ગર્ભ ગળી પૃથ્વી, વૃક્ષરાજતણા ગુણે,
 ક્યારથી એ વૃક્ષકેસાં મૂળનાં બંધનેા તણે
 ત્યાજ શુષ્કા બની કીધા ધરાએ-મહું એ નહીં.
 બાહુ કે—

એક દિ' જ્યારે ઉચ્ચ વટોળિયે કરી
 ધૂંધળી સૌ દિશાઓને ભ્રમચિત્ત અભાગિયે
 વૃક્ષરાજ ઢગ્યે નીચે-ધરાબંધ સરી જતાં.

ભિમિલા હવે

ઔધિવૃક્ષનાં દર્શને

શ્રી. વિજય ભટ્ટનું નામ તો હિંદમાં વિખ્યાતિ પામી ચૂક્યું છે. 'ભરતભેટ' અને 'સમરાજ્ય'ના દિગ્દર્શકમાં કાવ્યશક્તિ છે-સાચી કાવ્યશક્તિ છે એની પ્રતીતિ નીચેની જ કવિતા કરાવે છે. સુજરાતી કવિતામાં પણ શ્રી. વિજય ભટ્ટ પોતાનો ફાળો આપશે એવી અમને શ્રદ્ધા છે.

—તંત્રી

વિમલ વિશાલ અશ્વત્થામા આહો !

પુરૂષ પદ્માસને આહી એસે.

“શું હશે ત્રય અંતિમ આ વિશ્વનું ?”

એ વિચારે જ મનમાં પ્રવેશે.

“જન્મ ને મૃત્યુની આ લીલા શું હશે ?

સુખ ને દુઃખ સર્જાય ક્યાંથી ?

સ્થૂલ ને સૂક્ષ્મના લેહ કેવા હશે ?

ચાલતું વિશ્વનું નંત્ર શાથી ?”

“શતદિન સૂર્ય ને ચંદ્રના આભમાં

દીવડા કોણ પ્રગટાવનારું ?

કોણ આપે ગતિ, તેજ શાથી હશે ?”

ચિન્તવે ચિત્ત એ એકધારું.

સતત દિનરાત જ્યાં સાત ચાટ્યાં ગયાં .

બાહ્ય અંતરતણા લેહ તૂટ્યા;

ગગન ભેદી પડે મેઘ પૃથ્વી પરે

જ્ઞાનના ધોધ એવા વહ્યટ્યા.

“ભટકતાં ભ્રમભહીં બાહ્ય સ્વાતંત્ર્યના

વાસનાવશ પરાધીન પ્રાણી;

સાન્તમાં સાંકળેલી બધી વૃત્તિની

રીત સંકેલવાની ન બાણી.”—

‘બાહ્ય વિગ્ને વૃથા બાચકા કાં ભરે ?
ભીનરમાં વિચરતાં શીખ પોતે
દ્વંદ્વથી પર થઈ કર્મ બ્યાપારનો
દુઃખથી ભાવ કર જ્ઞાનજ્યોતે’—

“પાંખ ધાગ્યુ કરી ઊડ આકાશમાં
માર્ગ અથકામણે ના મળે જ્યાં;
દુઃખ યા સુખ ને દૂરનિકટનાણા
લેદલાવે બધાંયે શમે જ્યાં”

“ચાંદની ચોક છે, તેજ શાન્તિભર્યા,
દિવ્ય સંગીતના સૂર રેલે;
પારદર્શક બધું પાર આવે નહિ,
મર્વમાં આત્મપ્રતિબિમ્બ જોલે.”

“અચલ શાન્તિભર્યા દૃશ્ય અદ્ભુત જો
સત્ય, સૌંદર્ય, આનંદ અવધિ,
અનિર્વચનીય છે વર્ણનીય એ નથી,
પ્રેમનો ગાજતો પૂર્ણ જલધિ”—

વિગ્ન્ય ભટ્ટ

કસર કરશે ન રોવામાં

(જગદ)

પુરી આનંદમાં નહાવા, બધાં લોળાં યયાં છે જ્યાં,
ત્યહાં તકદીરતું રેણુઃ ગનીમત કોઈ રીતે ના
અગર આંસુ ખજાતાં ના, ઝુકાવો એટલું માથું;
ન દુનિયા બાણવા પામે, કયે વખતે તમે રોવા:
નથી જો કે જરી તોરો નીકળશે કેંક લોનારા,
છતાં ગમગીન યાનારા તમારી સાથ કોઈ ના:
બધું બણ્યા છતાં રોવું ? ચલે, આ સ્થાન છોડીને;
ખૂણે શોધી અબણ્યો કો કસર કરશે ન રોવામાં.

“લ”

અસ્મંદીયમ્

ડૉ. ગોવિન્દ સ્વામીનું અવસાન

ડૉ. ગોવિન્દ સ્વામીના નામથી 'કવિતા'ના વાચકો તો પરિચિત છે જ. એમની સુંદર કવિતાઓનો સંગ્રહ થાય તે પહેલાં જ શુન્નરાતે એ યુવાન કવિને ગૂમાવ્યો.

તાજેતરમાં જ એમણે સાહિત્યનું સુંદર ત્રૈમાસિક ફાલ્ગુની શરૂ કર્યું હતું. ફાલ્ગુનીના ત્રણેક અંકો પ્રસિદ્ધ પણ થયા. અને એ જ બતાવે છે કે ડૉ. ગોવિન્દ સ્વામી કેટલા ઉત્સુક સાહિત્યસેવક હતા !

તાજેતરમાં જ વડોદરા ખાતે મળેલી સાહિત્ય પરિષદ પ્રસંગે હું વડોદરા ગયો હતો. ત્યાં બપોરે બારેક વાગે વડોદરાના તેમજ અમદાવાદથી આવેલા યુવાન સાહિત્યકારોનો પંદરકે મિત્રોનો સમુદાય ઉતારા પર મને મળવા આવ્યો હતો. ત્યાં એ બધા જ મિત્રોને પ્રથમ વખત મળવાનો લાભ મળ્યો. ડૉ. ગોવિન્દ સ્વામી એમાંના એક હતા. એમને પહેલી અને છેલ્લી જ વાર વડોદરામાં ભેટા.

હજી તો એમણે પચ્ચીસી પૂરી કરી નહોતી, પોતે એક વખત કિસાન કાર્યકર પણ હતા. માનવતા પ્રત્યેની એમની એ સદાનુભૂતિ કવિતાદ્વારા વ્યક્ત થતી હતી-અને હજી પરિપૂર્ણ રીતે વ્યક્ત થાય તે પહેલાં એ યુવાન કવિનું અવસાન થયું છે.

એમના અવસાનથી શુન્નરાતે એક આશ્ચર્યક કવિ ગૂમાવ્યો છે. એમની પ્રગટ-અપ્રગટ બધી જ કૃતિઓનો સંચય કરીને પ્રસિદ્ધ કરવાની એમના મિત્રો એક યોજના વિચારી રહ્યા છે. અમે એ યોજનાને અનુમોદન આપીએ છીએ. પ્રભુ સદ્ગતના આત્મને શાંતિ આપો-એટલી જ અમારી પ્રાર્થના !

કૌલક

માતાંજનાં મોતી*

(સોરઠો-વસંતતિલકા-અનુષ્ટુપ-ઉપનતિ)

હુઃખદ માયાફેદ જીવન પ્રભુથી રહિત જો;
ખધું જ પરમાનંદ, હૈયું જો હરિશું હજયું.

દે જો કંઈ લગવાન, દિવ્ય દયા નિજ દાખવી;
માની ગુલ વરદાન વધાવી દે આનંદથી.

વાદળાંની ઘટા ઘોર જેમ સૂર્યપ્રભાવથી;
સ્મિતનાં ભદુથી તેમ વિદ્યોતે એ વિખેરી જતાં.

આવો સુખો લઈ બધી અનુકૂળતાઓ,
યા હુઃખ કષ્ટકસણી લઈને કઠોર;
સર્વે પરિસ્થિતિમહી, પ્રભુ! એકધારી
તારી પર અચળ હો! અમ આત્મશ્રદ્ધા.

ત્યારે લાગે રંગ, પ્રભુના પાવન પ્રેમનો;
ન્યારે સઘળો સંગ, અંતરંગથી ઉખડે

પ્રભુના પ્રેમના ત્યારે પરચાને પમાય છે,
ન્યારે ખીજ બધા રનેહો અંતરેથી વિલાય છે.

નહો યેયા સાગરસંગમાર્થે,
રેલાય તે રીત જ સૌ અમારા
ભાવો અને ચિંતનના પ્રવાહો
ધાઓ સુધાસાગર દેવની પ્રતિ!

સમગ્ર જીવન ધન્ય, એક પ્રાર્થનામય બની;
પ્રભુને પદે અનન્ય લાવે અર્પિત થઈ જાને !

લયથી મુક્ત થવાય, અંપૂરણ ત્યારે જ કે;
ન્યારે દૂર કરાય અંતરથી હિંસા બધી.

નવેસર નવા તરવે ભરવો ઘટ હોય જો,
સમયે સમયે એને ખાલી તો કરવો પડે.

ખાલવિહંગ સમાન અંતરચેતન આપણું;
પાંખ પ્રયોજનજ્ઞાન શીખવું એણે જોઈએ.

ધીરજવંત સદાય, ધાર્યા ધામે પહોંચતો;
ખતમ ખંતથી યાય વિપ્ન બધાંયે માર્ગના.

ઝગડે એ જણા ત્યારે વિના સદેહ બણવું;
કે વાંક બેયનો એમાં, એકે નિર્દોષ ના નર્યો.

દિલમાં જો સચ્ચાઈ તો શાને ચિંતા કરી ?
વિજયસિદ્ધિ વરદાઈ અવશ્ય અંતર્ગત તહીં:

કેવો ઉદાત્ત, મુપવિત્ર, ઉદાર કેવો
તારો પ્રભો ! પરમ પ્રેમ ! કળ્યો ન જાયો !
એ અપ્રમેય અમૃતાખિધ અનંતને તો
સર્વાદમની પ્રણતિપૂર્વક ભક્તિભાવે
જોલાવશું હૃદય આ ભરવા અમારું.

નિત નિત નવલ પ્રભાત અંતરને ઉદ્યાયલે,
અમૃત આશ રજિયાત લાવો સોનલ સિદ્ધિની !

કવિ ફિરદોસ્તી

ફારસી કાવ્યના પ્રાણસભા કવિ 'ફિરદોસ્તી' વિશે આજે આપણે ખૂબ જ અગત્ય છીએ 'શાદનામા'ના કવિ તરીકે જ ફિરદોસ્તીને મારી દુનિયા પિઝને છે. 'ફિરદોસ્તી'નું બીજું કાવ્ય "યુસુફ અને ઝુલેખા" છે. 'ફિરદોસ્તી'એ બીજા અનેક કાવ્યો લખ્યાં છે, પણ ખરી અમરતા માટે તો 'શાદનામા' જ બસ છે. 'શાદનામા' લખાયે નવ નવ સદી વીતી ગઈ, છતાંયે તેનું સ્થાન આજે જગતમાં એકું ને એકું છે.

કવિ ફિરદોસ્તીને જન્મ વખતનાં એક ગામડામાં દિબરી ૩૨૩-૨૪ (૯૩૫-૩૬)માં થયો હતો.

'ફિરદોસ્તી' કવિત્વ તખલ્લુસ છે. પણ પૂરું નામ તો હુસન બિન ઇન્દુલાક બિન શરફશાહ છે. કેટલાક કાવ્યો તો 'ફિરદોસ્તી'એ "ઈબ્ન શરફશા"ના તખલ્લુસથી પણ લખેલા છે. 'ફિરદોસ્તી'ના તખલ્લુસ વિશે મતભેદ છે: કેઈ કહે છે કે, ફિરદોસ્તીના પિતા સુરીખીન અમુ મો'સરની માલિકીના "ફિરદોમ" બાગ પરથી પોતે તખલ્લુસ લીધું છે. ત્યારે 'જામી બદાલીસ્તાન'માં લખેલું છે કે, સુલ્તાન મહમૂદની મજલિસ કવિએ ફિરદોસ્તી સમી બનાવી હતી તેથી "ફિરદોસ્તી" તખલ્લુસ પડ્યું છે.

ફિરદોસ્તી વખતના હાકેમના જુદામથી વૂઠ છાડી, ગઝનીન આવે છે. ત્યાં ખૂબ આર્થિક મુશ્કેલીઓ વેડી, છેવટે કવિતા ગાઇ ને મોંઘોડ પોતાનું શુદ્ધરન ચલાવે છે. આ વખતે કવિ 'અનવરી'નો ખૂબ માનમગત્યો જોઈ 'ફિરદોસ્તી'ને તેની સાથે મૈત્રી કરવાની ઇચ્છા યદ્યદ ફિરદોસ્તી કવિ 'અનવરી'ની મજલિસમાં જાય છે. કવિ 'અનવરી' તેના માથીદારો અસજદી ને ફરખી સાથે વાતો કરી રહ્યો છે તેવામા ફિરદોસ્તીને જોઈ અનવરી તેની મજલ કરતાં કહે છે કે, "મિરાદ, કવિની મેદફિલમાં કરિને જ પ્રવેશ હોય છે." ફિરદોસ્તીએ જવાબ આપ્યો: 'હું' એ ચોડા ધણો કવિ છું." કવિ 'અનવરી'ને 'ફિરદોસ્તી'ની વાતમાં યકીન । આપ્યો અને તેની કાવ્યશક્તિ કેટલી છે તે પારખવાની ઇચ્છા યદ્યદ.

"અમે ત્રણેય એકેકે કડી કરશું અને ચોથી કડી તું કરે તો અમે તને કવિ તરીકે સ્વીકારીશું" કહી 'અનવરી'એ એક કડી માઈ: "યુ" આરીએ વૂ માહ નાખાશદ રોશન" એટલે કે, 'તારા માલની રોશની અંદરમાયે નથી.' બીજી કડી અસજદીએ ગાઈ, "માન-દે રૂખત શલ નુશુફ દર શુદ્ધરન," "તારા વદન સરીખું"

એકે સુલ સુલશનમાં નથી.” ત્રીજી કડી ફરહીએ ગાઈ: “મુઝગાનત હમીકુન્દ
શુઝાર આઝ જોશન” ‘અપ્તરનેય વીંધી નાખે એમાં તારા નયન છે.’ આ પ્રાસની
ત્રણ કડી જ મળી શકે; પણ ફિરદોસ્તીએ ચોથી કડી શોધી કાઢી અને ગાયુ
“માનન્દે સનાને ગીવ દર પુશન.” બાણે પુશનના જંગમ ગીધના બાલા, આજ
ફિરદોસ્તી કાન્યશક્તિની વિશેષતા-અનુપમતા-મહત્તા.

અનવરીએ ફિરદોસ્તીની મહત્તા પિઝાની અને તેનું ફારસીનું જ્ઞાન જોઈ
તેને ફારસના રાહુની ‘તવારીખ’ લખવાની ઇલ્તિમાશ કરી.

કવિ અનવરી ફિરદોસ્તીને સુલ્તાન મદમદ ગઝનવીની હજુરમાં લાવે છે
અને ફિરદોસ્તીના તવારીખના જ્ઞાનની તારીફ કરે છે. સુલ્તાનની કસોટીમાં પણ
ફિરદોસ્તી પાર ઉતરે છે.

ફિરદોસ્તી ‘શાહનામાં’ લખે છે. ૩૦ વર્ષની અથાગ મહેનતે અને ૮૦
વર્ષની ઉંમરે ૩૭૯ દિવસોમાં તે પૂરું કરે છે. સુલ્તાન મદમદના વઝીર અને
ફિરદોસ્તીના આશ્રયદાતા અબુમ કરાસીમ અદમદ ખીન અલ હસન અલમયમન્દી
મારફન આ ‘શાહનામાં’ સુલ્તાન આમળ રજુ થાય છે. આલમયમન્દીના વિરોધી
પણા હોઈ, ફિરદોસ્તીને દિનારને બદલે દિરહમની બક્ષીસ મોકલાય છે. ફિરદોસ્તી
હમામમા હોઈ આવેલ દિરહમમાંથી ૨૦ દબર હમામીને, ૨૦ દબર ડુકાઈ
(મિઠાઈ વેચનાર)ને અને ૨૦ દબર દિરહમ લાવનારને વહેંચી દે છે.

પછી ફિરદોસ્તી ખાદશાહના કિતાબદાર પાસેથી ‘શાહનામાં’ લઈ સુલ્તાન મદમદ
પૂર એક “ઉપહાસ” લખે છે જેનો અર્થ એ છે કે: “કેટલાયે વરસ મેં ‘શાહનામાં’
પાઠળ ઝહેમત ઉઠાવી અને તે એ આશાએ કે શાહ મને તાજ બક્ષીસ કરે;
પણ અંતરના ખૂન જ મને મળ્યા, પવનથી જ મુઠ્ઠીઓ બરાઈ. શાહ શાહનું જ
ફરજન્દ હોત તો મને સોનાનો તાજ બક્ષીસ કરત, શાહની મા ખાતુ હોત તો
મને ધુંટણ મુઠ્ઠી સોનાયાંદીથી બરી દેત; પણ નીચ કુદુમ્બના ફરજન્દ પુઝરગાનની
તારીફ ક્યાંથી સાખી શકે? જલ સ્વજાવે જ કંઠે હોય પછી ભલે ને જન્મના
ખાગે રોપાય, ને ફિરદોસ્તના ઝરણેથી પાણી પચાય કે શીર ને સરજત ચે
મિચાય-ફળ કંઠમાં ઉતરવાનાં! નાપાક-ઝાદકથી શી ઉમ્મીદો રખાય? સીંદોનો
રંગ ધોયે સફેદ યથો સાંભળ્યો છે?” આ ઉપહાસ ફારસી સાહિત્યમાં ધણો જ
નવ્યનો છે; અને ઉપહાસનાં કવિ વરીકે ફિરદોસ્તીની તખ્તેની માફી પૂરે છે.
નેમજ ફારસી ઉપહાસક કવિતાનો ઇતિહાસ આ ‘ઉપહાસ’થી જ દોરાય છે.

વળી બીજી હકીકત એવી પણ જાણવા મળે છે કે, સુલ્તાન મદમદ
હિંદની સફર વખતે હિંદના એક હાકિમ પર પત્ર લખે છે અને અલમયમન્દી

તરફ નજર કરી પૂછે છે કે “ધાર્યો જવાબ ન આવે તો ?” અલમચમન્દી ‘શાહનામા’ની એક પકિત જવાબ બોલે છે. “અગર, બુઝ બકામે મન આપદ જવાબ મન એા શુર્ક એા મયદાન એા અફરાસીયાબ” ધાર્યો જવાબ ન આવે તો પછી હુ છું, સમરોર છે, અફરાસીયાબ ને મયદાન છે.” સુલ્તાન મહમદ આ પકિતના વિગે કવિ અલમચમન્દીને પૂછે છે. અલમચમન્દી એ કહ્યું, “આ કવિતા બનાવનારો મિયારો ફિરદોસી છે.” આ જવાબ સાંભળી સુલ્તાન મલો જ પસ્તાય છે અને તુરત ૬૦ હજાર દિનારની કિંમતની નીલયી લદાયણાં ૪૦ ઊંટ તુસ તરફ રવાના કરે છે. હજુ તો ઊંટ તુસમાં પહોંચે તે પહેલાં તો ફિરદોસીના અવસાનના સમાચાર જાણવા મળે છે. ઊંટ તુસના દવાગમમાં પ્રવેશે છે ત્યાં તો બીજો દરવાજોથી ફિરદોસીના જનાઝને લઇ જતો જોવામાં આવે છે. કહેવાય છે કે, ફિરદોસીની બહેનને આ બક્ષીસ આપવામાં આવી, પરંતુ તેણે તે ન સ્વીકારી

ફિરદોસીનું અવસાન ૮૭ વર્ષની વયે દિગ્ગરી ૪૧૧મા તુસમાં થયતું જાણવા મળે છે. અને કબર પણ હજુએ તુસમાં મોબૂદ છે.

જહાનરા બુલંદી એ પસ્તી તૂઝ
ન હાનમ ચેઇ, હરચે હસ્તી તૂઝ.

[જગતની બુલંદી ને પસ્તી તુજ છે, તારા મર્મ નથી હકાલતા, પણ હસ્તી તુજ છે.]

‘ઝારવા’માંથી]

[અનુવાદક : ‘શાહીન’]

‘ધરિત્રી’ની સમીક્ષા

પ્રિં

‘ધરિત્રી’ બાઇ પ્રેમશંકર દ. બટ્ટનો પ્રથમ કાવ્યસંગ્રહ છે.

બાઈ પ્રેમશંકર સામયિકોમાં પ્રગટ થતા તેમના કાવ્યોથી, આ અગાઉ, ગુજરાતી કાવ્યસંસિક જનતાને પરિચિત થઇ ચૂક્યા છે. તદુપરાંત, ‘કવિતા’ કાર્યાલય તરફથી તેમને સોપાયેલ ‘અયનિકા’ વાર્ષિકીસંગ્રહના સંપાદન કાર્યથી પણ તેઓ ગુજરાતના નૂતન કવિતાલેખકવર્ગના બાણીના થયેલ છે.

આવા બાણીતા નવયુવક કવિમિત્રના પ્રથમ કાવ્યપ્રકાશનને આવકારતા અમને આનંદ થાય છે.

૧૧૪ પાનાંના આ કાવ્યસંગ્રહમાં બધા મળી ૬૧ કાવ્યો છે. કેટલાંક સોનેટો, કેટલાંક ભૂમિંગીતો, કેટલાંક ગેયગીતો, કેટલાંક ચિન્તનપ્રધાન કાવ્યો અને બીજી કથાકાવ્ય કહી શકાય એવી કૃતિઓ છે આ બધી કૃતિઓ એતા નાનામાં નાનું કાવ્ય પાંચ પંક્તિનું જેવા મળે છે તો ગોઠામાં મોટું ૨૦૫ પંક્તિનું પણ છે. શબ્દોની બાંધણી એતા એમા ધરમથુ પ્રયોગો અને આનનગરી-કાર્દિયાવાડી શબ્દો છૂટથી વપરાયા છે. એની સાથે જ એમા શબ્દોની અસ્ફુટ પ્રવૃત્તા પણ પૂરતી છે. એકંદરે ભાષા શુદ્ધ, શિષ્ટ અને સંસ્કારી છે વાણીના રણકાર બહુધા કાનમાં ગૂંજી જાય કે હૃદયમાં બેસી જાય એવો નથી, તેમ છતાં તે દોહડો, બોખરો કે આંગળી ચીંલીને એસરો કહી શકાય એવો પણ નથી.

છંદોરચનાની દૃષ્ટિએ આધુનિક કાવ્યસૃષ્ટિમાં ચલણી અનેલા પૃથ્વી અને ઉપગતિનો ઉપયોગ તેમણે છૂટથી કર્યો છે. તો તેની સાથે સાથે સિખરિણી, મન્દાકાન્તા, વસંતતિલકા, શાર્દૂલ, અનુષ્ટુપ આદિ વૃત્તોના ઉપયોગ પણ તેમણે કર્યો છે. જેવ છંદોમાં પણ તેમણે હાથ અજમાવ્યો છે અને તેના પરિણામરૂપ આપણને માઠ, હાંચ, બજન, અજની, ગુલબકીના પ્રકારો વાચવા મળે છે. પૃથ્વી અને મિથોપગતિનું વધુ પડતું આસજન લીડુ હોના છતાં તેમાં બીજા છંદોના પ્રકારો દકાઇ જતા નથી, પણ જેવ-કાવ્યોમાં પ્રકારોની વિવિધતા કે વિપુલતા પ્રાપ્ત થતી નથી. ગળીંગાંડી જે યોડી જેવકૃતિઓ છે તેનો ધ્વનિ, કાવ્ય-

ધરિત્રી : લેખક : પ્રેમશંકર દરિલાલ બટ્ટ-પ્રવેશકલેખક-પ્રાધ્યાપક ડોહરગણ માંકડ-નિવર્ણકાર-ભૃગુરાય અગ્નિયા પ્રકાશક : સી. યાનિવાનની કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨. કેમી સાઈઝ. એન્ટીક કાગળ, દ્વિરંગી કવરચિત્ર : પૃષ્ઠ આયરે ૧૫૫. અશ્વ ત્રણ રૂપિયા.

અમલકાર કે વાળીનો જુનુષ્ટ પ્રકાર એવો નથી કે એકાંતી ફૂતિ અમર નદી તે કમમાં કમ સંમદની એક ફૂતિ રહી શકાય.

બાઈ પ્રેમશંકરનો હાંડ ઉપરનો કાચુ મુદ્દ છે અને તેમની કસમ લેખન વખતે અગ્નિપ્રાપ્તિ સાચી દગે એવો બામ થાય છે. તેમ છતાં અક્ષરમેળવતોની ફેટલીક પંક્તિઓમાં છદોદોષ ન્દી મયો છે તે આગળ અભિપ્રાય મુજબ નિવર્તી શકાય એવો દનો. અનાવાગે સખાય અને આવામે મુધારાય એવો જ રિક્તુચ ગળુનો અનુભવ છે. એ અનુભવની એકતા જળવણી એ આપણા નવશરિરોનું કામ છે. એકદોષમાં અંજનીને બાઈ પ્રેમશંકરે વિશ્વમિત્ર અંજની બનાવ્યો છે. માદમાં કયાક કયાક માત્રા ખૂબી કે વધતી જણાય છે, જે પણ નિવાર્ય હતી. વળી અક્ષરમેળની રચનામાં એક ચગળીથી બીજી ચગળી ઉપાડ કરતાં શબ્દોની વિભક્તિ નોડતી પડે છે એ રચના પણ અમારા અભિપ્રાય મુજબ કિષ્ટ જ છે. અસખલ, આમ છટ લઈ શકાય કે કેમ અને લઈ શકાય તો તે કેટલે અંગે કાવ્યકલાને યોગ્ય કે હાનિકાર છે તેનો વિવાદ ચાલી રહ્યો છે. એ વિવાદનું પરિણામ મને તે આવે કાલગત અને કાવ્યમિત્રોમાંની રહીફૂતિ અરહીફૂતિ જ આ પ્રયોગોની છપ્પના-અનિષ્ઠના પુરવાર રહેશે.

સંમદના બધા કાવ્યોની મમત સમીક્ષા કરતાં તેનું વર્ગીકરણ કરવું આવશ્યક બને છે. તેમ છતાં ફૂતિઓના રિપ્ત અને બાવને નોખા નોખા પાડવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કંઈક અંગે કપરું અને કંઈક અંશે કાવ્યકલાના તત્ત્વને હાનિ પહોંચાડનારું જતી જવા મંબર છે. કાવ્ય કે અતિ તો, કવિ એ સંવેદનશીલ પ્રાણી છે એની હૃદયની ધગતમાં જીવનનો તરફો-હાંધો, અનુભવ નિવિચાર, સુખદુઃખ દેલી જ અસર કરે છે. અને એ પછી જે વાગાંકુર ફૂટે છે તે કાવ્ય બને છે. એમ છતાં, આપણી ઊંડતી વિદગદહિ માટે એને જુદી જુદી રીતે અવલોકવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

દલિતપ્રેમ

આ કવિના લેખનમાં વિશેષનું તરવ અને અગમ્ય બારેખમ કંટુણીનો વિવાદ આગળ પડે છે તેની નોંધ પછી લઘુશ્ન. પહેલાં તેમનાં કાવ્યોમાં માછોપાતળો દેખાતો દલિતપ્રેમ નોંધ્યો.

સમાજના અધીતમમાં જીવનારાં ગોપિન પાત્રો તરફ સંકાતુષ્ણુતિ અને રુણીનો ઉચ્ચાર એને ઉપરછલ્લી નજરે દલિતપ્રેમ કહેવામાં આવે છે. રાગકીય પિંચે એ ખરો દલિતપ્રેમ નથી. 'સંવેદનશીલ' અને લામણીપ્રવાન હોય તો

તે જ્યાં જ્યાં જરી અન્યાય કે દુષ્ણ જુએ એટલે, એતુ હૃદય સળગી ઊઠે. પણ હૃદય સળગીને વાણીની કનાદારા ખાખ યાદ જવા પ્રેરાય અને બીજાને પ્રેરે અને કેવળ દુષ્ણને ઉદ્દગાર કાઢી બેસી રહે એ એ નિમ્ન સ્થિતિમાં ખૂબ દુરક છે. બાઈ પ્રેમશકરતુ હૃદય પણ ખૂબ સદાતુષ્ઠનિર્ભર્યું હોઈ એ સમાજના દુષ્ણ પાત્રો કે વ્યક્તિઓ તરફ સદાતુષ્ઠ પાશૂર્વિક જુએ છે. પણ તેમને નડતા દુષ્ણના મૂળ કારણને શોધવા મથતા નથી કે તેનું ઉચ્છેદન કરાવે. આટલે તેમની કનિતા લેતી નથી. આથી તેમના કાબ્યો પૂર્ણરૂપે દ્વિતપ્રેમના કાબ્યો બનતા અટકી ગયા છે તો તેથી બિલકુલ, તેમાં ક્યાંક ચિંતન, મનન કે આત્મોત્તેજન સ્પષ્ટીકરણ પ્રવેશી શક્ય છે

‘બામાગાડી હાકનારી’નું કાવ્ય જરા મહેનત લઈ વાંચી સમજવું પડે એમ છે. એમાં વિધવા આપાની મનસ્થિતિના ચિત્રનો વિષય ખૂબજ ઉત્તમ છે આપણા દેશની રાજકીય અને આર્થિક પછાત સ્થિતિને કારણે કુટુંબોમાં આપાનો પ્રમુખ ઉપસ્થિત થયો નથી પણ શ્રીમત અને મુખ્યમંત્રિ કુટુંબોમાં જ્યાં જ્યાં ગાળકોના લલનપાત્રન માટે તેમજ શિશુમોચન અર્થે આપાઓને રોકવામાં આવે છે તે સ્થળે આપાઓનો પ્રશ્ન ઉઠે જ આપાજીવનના સૂક્ષ્મ ધમકારને આ કાવ્યમાં વણી લેવાનો પ્રયામ ખૂબ જ ગુણ્ય છે. જો કે જેટલો સુરેખ અને સ્પષ્ટ આકાર એને પ્રાપ્ત થયો બેઠો હોય તેવો થયો નથી.

“એ મૃત્યુ પામ્યો”માં નવપરિણીત પાગમ ધત્તી કન્યાની વિષમ દયા પ્રત્યે અતુષ્ટતા ઉદ્ભવે છે સ્ત્રીજીવનનો આ પણ એક મજબૂતો પ્રશ્ન છે. આપણે ત્યાં દેહલગ્નો જ મોટે ભાગે થાય છે છતાં પુનર્નિર્મિતી છૂટ નથી પણ જ્યાં અદ્વિધાથી પણ પમદગીના કે સ્નેહના લગ્ન થાય છે ત્યાં કનિનો પ્રશ્ન ફેટો સૂચક અને માર્મિક છે ?

માખાપ ને બહેન રડી રડીને
અખડ દેવે સ્મૃતિને ટકાવશે
બચા પરતુ કયમ એ સમાવશે ?
—એ કહો નદવલાની માથે—
જે દીધુ નદવી દેવે એનું ?

“નદવજી મહારાજ” અને “ગાંધે ટપાચી”ના પાત્રો તેમના જીવનની માઠ કુચ્છાને લીધે આપણને ખેંચે છે ખર્ગાં. પણ મલ્યોમાં તેથી વધુ તરવગટ જણાવો નથી “મૃત્યુ પામ્યો”માં અંતની ચાર પંક્તિઓ છોડી દેવાઈ હોત તો બીક ચાત તેમજ “નદવજી મારાજ”માં પણ—

“તપ્યાં ધ્રુવ્યા અતર અન્ય કારવા
કરી રહું રવાર્ષણ હું કશું ના ?”

ની પ્રશ્નોત્તરી કાવ્યના પાત્રો માટે અનાવરણક હોય ત્યજ દેવાઈ હોત
તો ઉત્તમ થાત.

“હું ને એ” રૂપકવિનીના જીવનનું જ ચિત્ર છે. નિમ્ન પંક્તિઓ:—

“એ દિનો ને સ્વપન મધુરા કાળમંજા કિનારે
દાઢ્યા એ રે ! કઈ નહિ ભરા ! દાઢ માઠયુ પછી શું ?”

કાવ્યની એકાદને ઉત્તમ અને વિષયની કરુણતાને સમોદ જનાવે છે.

કૃત્તિમાત્સલ્ય

“અદવજ મહારાજ” નું શાળાજીવનનું સ્મરણ એ પરાયાં પારકાને ન
ઓળખનાર નિદોષ શિશુહૃદય અને બાલ્યજીવનનું જ પ્રતિબિંબ છે.

‘ મા ને ’ કાવ્યમાં માતૃપ્રેમનું મીઠું સ્મરણ છે પણ એ સ્મરણમાં
ઊંડો વિપાદ છે. આર્થિક નાની અવસ્થામાં માતૃ મરણ થયું હોઈ શિશુને એના
મેઢાની કે મોઢાટની એકે જાણી રહી નથી

“તમારી મા ! છબી જુની એકે પાસે રહી નથી
એટલે કે ધાટની વાત કદિ કોણે કહી નથી”

માના વતસલ્યની ખોટ મનુષ્યના જીવનમાં એવો તો એક કદી ન પૂરાય
એવો ઊંડો ખાડો પાડી દે છે કે નિયારાને જીવનમરણ સંસ્થા સાધ્યા જ કરે છે.
નમાયા હોય એ શુંતો નથી પણ બદનખીથી છે જ. નમાયા જીવનની પરવશતા
અને પારાપર-કરુણા બેતા હૃદય કે પે છે. એ કરુણાનું કવિ એ જ પંક્તિમાં ચિત્ર
ઉપસાવે છે—

‘રખડયા, રજગ્યા, દાઢી પૂણી પાપ ઉમમની
અતર પાડતું ચીસ મૂની માત ઉમમની”

વિશ્વનાં જનનીહીન અસંખ્ય શિશુહૃદયની જ ચીસ કવિની આ કાવ્ય
પંક્તિમાંથી ઊઠતી લાગે છે.

ન જ્ઞેયેની, ન અનુભવેલી માતૃપ્રીતિની પાદ પણ કેટલી શક્તિ અને
સામર્થ્યપ્રેરક હોય છે !

“છાયા એ કાણની કિતુ અર્ધે ચેતન કેવડું ?
તમાગી ચાદયો ત્યારે અંતર ધબકે એવડું ?”

“ ઉપરતાને ” એ અનુકાવ્ય છે. મતાત્માનો શોય છે. છતા
તસલ્યમાતૃનું જ એ આલેખન છે. જીવનચોખામાં—

“મુઢાગી ઈન્દ્રેયા શી વિવસી કણ બાવિકા”

મહાગી ઇન્દુરેખાશી પુત્રીનો—

“પ્રદીપ શું જીવનનો છુટા
પ્રભા હજી ના પમરી જશે ને ।
સુકોમળું જીવનવાદ્ય મૂક
છેડયો ન એકે સ્વર ને વિરામ્યુ ।”

સંતાનહીન માતૃપિતા ટેકણુલાકડીહીન જીવન જીવ્યે નય છે.

અમે ચે નેલ અગ્નિની અપહ્નું તોય રક્ષીએ
મિયાવી ભૂતમા બાવિ, વર્તમાન વિસારતા ”

“શુભચિંતન” એ લગ્ન મંગલની આશીષો વરસાવતું શુભ કામનામયું કાવ્ય છે. એનો સૂર છે:—

“યાત્રી, યાત્રા અને પથ સર્વે પ્રિય ! ધન્ય હો !”

વિરહ, વ્યથા, વિયોગ

“અવાવરુ ધર”ના પ્રથમ શ્લોકની અતિમ પંક્તિ આમ છે:—

“...હો ધરે અગમ તત્ત્વ ભારેખમ”

ભાઈ પ્રેમશંકરની હૃદયધરતીએ પણ આ અગમ ભારેખમ તત્ત્વની જ ઉપાસના કીધી છે. એમનાં કેટલાંક કાવ્યોમા આ અગમ્ય તત્ત્વની શોધ, તેના વિયોગનો વિલાપ, તો તેના સામીપ્ય અને દર્શનથી ઉપજતા જ્ઞાનભાષી ઉદ્ભવતું આશ્વાસન, અગમ તત્ત્વને અનુરૂપ સુંદર શબ્દસંકલના, બાવચિત્રણ અને અર્થાન્વેષણ આપણને મળી રહે છે.

સંયત્નના પ્રથમ કાવ્ય ‘નોતરુ’માં જ એ વ્યક્ત થાય છે. મિલન માટેનો ભક્તહૃદયનો તલમાટ અયાગ છે. આરાધ્ય દેવતાના આમંત્રણનું આકર્ષણ પણ એટલું જ બળવાન છે. છતા—

“વક્રી કેડી પગ લયડતે, ખૂદવી કેમ મારે !”

—નો ઉદ્ગાર હૃદયની હાડી નિગરાને વ્યક્ત કરી નય છે. વર્ણનાં મંદ મંદુર ઝરમર જલગાનમાં પણ કવિને વિયોગનો જ ભાસ થાય છે એ કહે છે કે:—

“અધીર હું બદાર ધસુ. કેઈ ન્દોતુ ત્યા;
એક ને અખડ દતો વિયોગજ ત્યા ”

“આખ્યુને અણસારે” એ આ સંયત્નું સર્વોત્તમ ગ્રેયકાવ્ય અમને લાગે છે. અખંડ વિયોગ તો ફેલે લખ્યો જ છે. પણ ત્યાં જોની જાંખના જાગી છે. ને

પધારે છે: તે પધારે છે ત્યારે ઉપાસક બિધનો હોય છે, અને ઉપામ્ય આદ્યગતિય પામ્યા વિના પાછો ફરે છે. ઝંખડીને ભગતા જ ખખર પડે છે કે એ તો ગયા કરિવર ઠાગોરના આસાં અગમ્ય તત્ત્વ ભરપૂર ગીતોને રમરાવે એવું આ ગીત છે. ભાવને અનુકૂળ બાધા અને અર્થને અનુરૂપ પલ્લવવાદ એ આ ગીતનું વિશિષ્ટ લક્ષણ છે. માત્ર એક જ નિવાર્ણ દોષ શરતચૂકથી રહી ગયો લાગે છે તે પ્રતિ બાઈ પ્રેમશંકરનું ધ્યાન ખેંચીએ કે જેથી બીજી આવૃત્તિ સમયે તેમને યોગ્ય લગે તો તેઓ તે અનૌચિત્ય દૂર કરે.

“આખ્યું ને અણસારે એને આજખ્યો”

એ ગીતની કુત્રપક્ષિતમા ઉપાસ્યનો તૃતીયપુરુષ એકવચનમાં ઉદ્દેશ્ય છે. ગીતના ત્રીજા સ્લોકમાં એ ઉદ્દેશ્યનું તૃતીયપુરુષ એકવચન બદલાઈ જાય છે અને દ્વિતીયપુરુષ એકવચન બની જાય છે. જેમકે —

નો'તા રે! વાવડ તારા વાલ્યમા,

નો'તા કરાચે સદેશ,

અડધી રાતે ટાલે કારમા,

વરતું કયાથી અણચિતવેલ ?

—આખ્યું ને

—એટલે કે આરંભની પક્ષિ આમ હોય તો વધુ ઔચિત્યપૂર્ણ લાગે.

“આખ્યું ને અણસારે વને આજખ્યો”

કવિના ફૂલસમા મૃદુ અને કોમલ હૃદય પર કયાંકથી અદીક મૂઠ ધા પડ્યો છે ને તે ધાની અસર એમના અનેક કાવ્યોમાં અપ્રત્યક્ષ પ્રત્યક્ષ દેખાયા જ કરે છે. ‘ચિરવિયોગ’ની પક્ષિઓ જુઓ—

‘પંચ જુને ખણ દૂકો ગાણો,

બાધ્યો નીખી મમતા માણો,

ધાતો પાછળ, તો ય તું હું કાં-

મૂઠા ને મૂઠા ?”

પ્રણય અને વિશ્લેષ

કવિના પ્રણયકાવ્યો પણ છે; પણ એ કાવ્યો નથી. એક પ્રકારનો અક્ષર-બદ્ધ આશુઓ જ છે. બધાં પ્રણયકાવ્યોની આદરપાદ વલ્લેઓએ અથો નિરાશા, રુદુદિયા, ચિરવિયોગમાથી જન્મતી બાપિનિલનની આખી આસા, શબ્દિક સમાધાન, ચિતન વગેરે વસ્તુઓ સાપડે છે. ભગતાં છોડતે પ્રથમ વારનો કારમો ઝટકો ખમવો ન પડ્યો હોય તેમ કાવ્યો જેતાં કાવ્યોના નાયકને હંમે પ્રણયની વિનબ્ધિ અને વિશ્લેષનો ચિર વિધાહ જડે છે.

પોતાની યવા ધારી ચૂકેલી પ્રજુષિની ખીંગની ચાપ છે. નાયકને હૈયે પ્રસ્ન જોડે છે કે એ મારી મટી ગઈ? અને શું જતી રહી? એ બાવને આક્ષેપતાં કવિએ આસપાસ ને સુંદર વર્ણનકૌશલ રજૂ કર્યું છે તે મનોહારી છે. આ તે પંક્તિઓ:—

સંખ્યાતણી પાવવડોર લૂખરી
નિરાસ કો અતરશી, કણે કણે
છવાય, તોયે તડીં ચામ પાદરે
લાવણની લોલપિયોલ વેલ રી
અનેક નારી નિજ કઠવીણા
બંબવતી'તી :

ન મહેલી પ્રિયાને “મગો તર”માં સંબોધન છે. પારકો બની ચૂકેલી પ્રિયા સાથે કદીક મુલાકાત થઈ જાય છે, તો—

“હવે વિલપતું બહા ? અવર રહોડકમી તમે,
અમેય પરરહોડ સેથી, મત રવખસુષ્ટિ બધી
કરી દક્ષ ને પછે છરણ પર્ણ રા આપડી
કહી મળતું તો ન વાત; જમયોમ યે ના જરી
પ્રયત્ન કરી દાસ્ય ને નયનખારણે તોરણ
જસાશ્રુતણું યાંત્રણું અધિક દુ:ખ રેલાવવા”

જતી રહેલી પ્રિયા પ્રિયતમને બૂની જતી લાગે છે: કા કે મંદિરના પગથાર પર બંને એકમેકને મળી જાય છે છતાં પેલી કાઠ બોલતી નથી: શું બોલે? પ્રેમ કદી બોલે છે? એ તો મગો રહી બબ્બ રસપંથુ જ આદરે છે.

‘તમારા ચિન્તા’માં પણ વિયોગની એ જ વાત છે. ચિનષ્ટ પ્રણયતું રુદ્ધ છે. શિવસ્વરુપિણી સરિતા જેમ તટના તરુઓને, ખેતરોને વાગિ સીંચતી અતે તપી રણમાં બળી જાય છે તેમ અધવચ્ચે મૃત્યુરણમાં બળી મહેલી પ્રિયા પણ કોક છવનને પુષ્ટ કરવા જ અદસ્ય યઈ છે. તો પછી તેનો શોક શાનો ?

“આમંત્રણ”માં કવિ પ્રિય સખીને આમંત્રણ આપવા કરતાં વેગળા રહેવાની વિનંતિ કરે છે. કવિને સકેત્ય એના પ્રજુષી દિલને શોભે તેવો જ છે: એ કહે છે:—

“કમાન કવિ કલ્પનાતણી પદાણી આમે જોડે,
જોડે મંદુર ધારથે સ્વરની આયકો, રતયી—
અરીક દુનિયા કરે ધબકતી ચિતારો, સને
સુમત્ર ઉરવાંછના સુમત્ર શિક્ષકમાં યિલ્પી કો,
તમે કવન, મુરની મધુર ધાર, રેખાબ્દી,

કળા સુભગ શિલ્પની, કચમ કઠોર, મેવા રજે
 મરેલ મમ આગણે પદપરાગ રોળી જાણે
 કહું ?
 અગર રોળતા હું નજરે ચ ન્યાળી શકું ?

કથાકાવ્યો

આ કવ્યસંગ્રહમાં ઝાઝા કથાકાવ્યો આપણને સાપડતા નથી. કદાચ અશે એ ખડકાવ્ય જેવા છે આવા કાવ્ય પણ ત્રણ જ છે, એક છે 'શકુન્તલા', બીજું 'અશ્વ' અને ત્રીજું 'અભિસાર'.

"શકુન્તલા"ના કાવ્યવિગ્નની પસંદગી તેના સનાતન પ્રણયસૌહર્દ અને રસસપ્નતા માટે ઉત્તમ છે. શકુન્તલાના સમય છાત્રનો ચિતાર આપના કવિએ કોશીલ કરી છે. પણ કથાનું કથિન-પ્રમાણ્યમાં ઝાપ્ત બની ગયું હોય છે ખાલો જે રીતે ધૂરાણને નીખળા જોઈએ તે રીતે ધૂરાણ સાચ્યા નથી અને તેથી એક ઉત્તમ કૃતિરે સર્ગવાયોગ્ય વસ્તુ ખૂબ વિસ્તારપૂર્વક અને જનસાધ્ય રીતે લખાઈ હોવા છતાં સંગ્રહની મુકુરપ બની શકી નથી જો કે "શકુન્તલ" માં આવતા વર્ણનોની બરોબરી કરી શકે એના પ્રકૃતિવર્ણનની કેટલીક પંક્તિઓ કરિ અહીં બહુ સુભગ રીતે રજૂ કરે છે—

‘હિને આસવ મત આશ્વરમનો પુરકોડિયો ફળતા,
 ખીનેવા કુસુમે ચુખી અવિગણો વીણાસસુ મૂળતા,
 એકાદેવ લઈ લવચતુરને ન્યાયલેખ આદો લરે,
 રમ્યા માધવશી સુગંધ રસ ને સન્નીત વ્હાવી દસે”

આજે દક્ષિણ વાયુ હવા મુત્તિ પીના ઢાળતો બીજો
 વા હેની મધુ રાગરજલર ના સમ્યા ઉવાળી છેવે,
 ના મ્હેકત શિખડીયુક્ત જાહવી ભાવોર્મિ કંઠે ફેરી,
 ન્યાય માળ નવામ્બુરોની નહિ વા ઉત્સવમાં મેધના
 મુગ્ધા કોડવતી બની સરકતી સૌદામિની, કેમ આ
 વીટી ધૂસર વસમાહી તનને રોડાકુડા પ્રકૃતિ ?

મહાન સાહિત્યરસની શરદાદે સર્ગેલ અગર પાણેની કથા 'અશ્વ'માં ફરીવાર ગુધાઈ છે તે વગી "અભિસાર"માં કવિવર રસિયાતુની એક કથાને ગુજરાની વાદા પહેરાવવામાં આવ્યા છે બન્ને કાવ્યોમાં વૃત્તની નિવિધતા, વર્ણનોની હયોગી, હૃદયરપર્શી ચિત્રાકન છે પણ કવિની કલમને જોય આપે એવી આ કૃતિઓ નથી

ચિંતન

આ કવિની ખૂબી છે તેમના ચિંતન-સૌન્દર્યમાં. સૌન્દર્યના વર્ણનમાં તેઓ ચિંતન લાવી શકે છે. તે વળી ચિંતનમાં સૌન્દર્ય એ તેમને સદૃશ છે. 'રાજેસર' હેરીઓને' એ કાવ્ય આખા સંપ્રદાની કવગીરૂપ છે. રાજેસરની હેરીઓને પ્રતીકરૂપે લઈને તેમણે કાળ બગવાનની લીલાની ગદ્યતા જ ગાઈ છે. આમાં અને "મુકામ બણી"માં કાલજનનો મહિમા પ્રસ્તુત વિષય બન્યો છે. 'જશમા' એ ઐતિહાસિક કાલની કુરુણાને વ્યક્ત કરતો ચિંતનનો પીળો ટૂકડો છે. આવી ચિંતનકૃતિઓમાં કવિ બ્યારે નિરીક્ષણમાથી નીપજતું પ્રકૃતિનું રુદ કે બમાનક યથાસ્થિત વર્ણન આપે છે ત્યારે એમની ઉપર યાજ્ઞાશી વરસાવવાનો લોભ રોકી શકતો નથી:

"અધાર મધરાત વેળ ચિદ્ર ગાતિ બેકાર શી,
અને પવન આમતેમ ભટકી કરે કોકની
યથા વિદૂલ રોધ એમ અખટાવતો પાટલ
સુક તરંગણ; કદીક નિજ તીવ્ર રૂરે પકો
કરે ધ્રુવડ ચિખરી પડ મતાગુનુ બગનુ '
કદીક પવને કૂકાઈ અટપી જળેલી ચિના
જળે જરીક જોરથી જળી મરેવથી રાખનો
ભિસાય ભરડો બનો ધરતીની પરે કારમો "

ભાઈ પ્રેમશંકરનાં કાવ્યો પર એમના સગકાલીનોની આસર સ્પષ્ટ વરતાઈ આવે છે. શ્રી. મનસુખલાલ મજેરીની નિકટ આસરનો ઉદ્દેશ્ય શ્રી. માંકડે એમના પ્રવેશકમાં કર્યો છે જ. તે ઉપરાંત કયાક પારાશય' અને સુન્દરમકુમાર કરના સખ્દો કે ભાવમોસઘાનું અનુકરણન ઝાણુ ઝાણું' જડે છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિનું વ્યક્તિત્વ તેના શીલ, ચારિત્ર્ય, સ્વભાવ, વર્તવ, પોશાક અને દેખાવ પર અવલભે છે તેમ દરેક કવિતું અને તેના કાવ્યલેખનનું વ્યક્તિત્વ તેની કાવ્યશૈલી, વિચારોનું જોડાણ, સ્થિતિ, ગદ્યતા, સ્પષ્ટતા, અંધારી, જાતપસંદગી, પદ અપરિચિત છે. આઈ પ્રેમશંકરના ધળાખરાં કાવ્યોમાં ભાવેલી પુનરુક્તિ થતી રહે છે તો ક્યાંક ક્યાંક ચોક્કસ સખ્દો વારંવાર નજરે પડ્યા કરે છે. પ્રારંભશાના અથા કવિઓની જ આ સ્થિતિ હોય છે એટલે ભાઈ પ્રેમશંકરે એથી ચિંતિત થવાની આવશ્યકતા નથી. તેમ છતાં વહેલામાં વહેલી તકે તેમણે રૂઢ અન્યઓને તોડી ફગાવી દેવાની આવશ્યકતા છે. કવિ જો એના એકના એક ભાવકુંડળાઓમાં ફગે તો તેના કાવ્યલેખનનું પાસું ઉઝળું થરાનો ઓછો સંભાર રહે છે, વળી, અથા નવા કવિઓના લેખનમાં દમગોચર યનો અર્થકારદોષ ભાઈ પ્રેમશંકરમાં પણ પગરવ કરી ગયો લાગે છે. શ્રી. માંકડે ભાઈ પ્રેમશંકરના નૂતન કૃપમા પ્રકારો અને અલંકાર-

ત્રેમશંકરે પ્રસંસા કરી છે, અને પણ તેની નોંધ લઈ બાઈ ત્રેમશંકરને વધાર્થ દઈએ છીએ. પરંતુ તેમ છતાં Mixed Metaphor અસંગત ઉપમાની સેળબેળ અને અનૌચિત્ય દર યત્ન જરૂરી છે. દાખલા તરીકે મુકામ બણી કાવ્યની પંક્તિ ૨૪થી પંક્તિ ૩૧ સુધીનાં ચરણો વાંચતાં ચૈતનના વાપરા ઉઘની નાવને ખડકે લઈ જતાં ચારુનાયાં છે પણ ત્યાં ફરીવાર જીવનનાં ગ્રાંઝા પીવાનો ઉદ્દેશ આવે છે તો વળી તુરત મનના મદલ મસાણ બની ગયાની વાત આવે છે.

આ અસંગતનો બેળંબેળ ઉત્તમ બેત્રા કાવ્યના મૌનદર્શને ક્ષતિ પહોંચાડે છે.

પણ આ તો માત્ર એક જ દષ્ટાંત છે. એનો અર્થ એ નથી કે એમના બધા કાવ્યોમાં રચે રચે અસંગતઉપમા-અનૌચિત્ય દોષ આવ્યા કરે છે.

શાઈ ત્રેમશંકર અભ્યાસી છે તેમની કાવ્યોપાસનાનો આ પ્રારંભ છે. સમગ્ર રીતે જોતા તેમની પામે વિચાર અને અવયોક્ષની સમૃદ્ધિ છે. હંદ ઉપરનો કાણુ છે. યોગ્ય વિવેકશક્તિ છે, વર્ણનની ઉત્તમ દૃષ્ટી છે. વિચારોમાં જીંઝાણ આવે અને અવયોક્ષમાથી અંગત તત્ત્વ નીકળી સર્વાનુભવી તત્ત્વ દાખલ થાય એટલે તેમની કાવ્યવેખનપ્રવૃત્તિ પૂર્ણ રીતે પાંગરી ઉડશે એ વિશે અમને પૂરી ખાતરી છે. આનું બાન તેમને પોતાને, પણ છે. ને વાતનો ઉદ્દેશ તેમણે કાવ્યસંગ્રહના 'નિવેદન'માં કર્યો છે વ્યવહારના જંતરડા સોંસરતા ખેંચાતાં ખેંચાતાં તેમણે જે સાધના આણુ રાખી છે તે તેમને જીરવ અપાવે એવી છે.

પ્રસ્તુત કાવ્યસંગ્રહના પ્રકાશન માટે તેમનું અભિનંદન કરી અને તેમની લેખિનીને વધુ યશ હાથી અને તેમના જ શબ્દોમાં સમાપ્તિ કરીએ કે—

“મા' હ એવો મત્ર દે કે, શાખારી,
જેથી હંમે ધાવ છાંડા રાખી
અર્ધું ને કે હોય માંમથકારી
યાથે દૂંડો નિંદગી ધન્ય મારી !”

—અને ઇચ્છીશું કે—

ધન્ય હો ! ધન્ય હો ! બધું ! તમારી કાવ્યનિંદગી !

મહામતીનો દ્યુલારક

ઈન્ડીઅન ગ્લોબની

વહાણના પહાણના

વીમાની પાંખીમીએ

વહાણના વણગારની

મહામતીનો દ્યુલારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

પ્રીઈન્ડીઅન ગ્લોબ

ઈન્ડિયન કું.બી.

૩૧૫/૩૨૧, હૉર્લી રોડ, કોટ, મુંબઈ

શાંખાઓ-કરાંચી, વેરાવળ, પોરબંદર.

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરભાવ
પ્રાપ્તેલી વીમા કંપની.

લ માં

આતિ મહત્વના કારણે હિંદુસ્તાની મંડળ નીચે મુજબનાં
કારણોને આધારે છે.

૩. તેની દર વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન ઇસ્ટ
આન્ડ વેસ્ટ વીમા કંપનીએ નિસદેહ રક્ષણ
કરવામાં અને સતોષકારક સેવા બતા
વવાના આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતિ
૩. ૪૩,૦૦,૦૦૦ બજારી ગળી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
આવક પોલીસીએ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦ મુજારી આશ્રય આપેલ છે, તેમજ તેણે
લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ દાવા બદલ રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
૩. ૩૫,૦૦,૦૦૦ રકમ સરપાઇ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
સરપાઇ કરેલા દવાઓ કંપની તેના નવા સ્વરૂપમાં ફરીને
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦ વિમા કંપનીમાં જે અતિ સલામત અને
ઉત્તમ છે તે બધાનું અગ્રસ્થાન લેશે

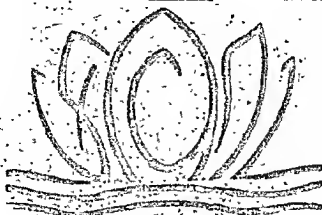
હિંદુસ્તાનમાં રહતા નાગરિકોના જિંદગી પર લગાદને લીધે ઉપસ્થિત
થતા જોખમોના તેમાં મહાવેશ થાય છે અને તે મદદ માટે પૈસા જોતલું
વધુ પ્રિયમ લેવામાં આવતું નથી

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ બીલ્ડિંગ, એથાલો સ્ટ્રીટ, કોમ, મુંબઈ.

શાખા અને એજન્સી દરેક સ્થળે છે.

વે યોડા જ મમયમાં ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અકસ્માત
અને માનવ્ય વિમાના બીજા કોઈ હાથ ધરશે.

મે-ચુન : ૧૯૪૪ : આંક : ૧૦-૧૧

: તેન્તીર્મણ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : સ્તુભાઈ દેસાઈ : કોલક

કવિતા કાર્યાલય : વિલેપારલે

સૂર્યપ્રકાશે ઊઘડતી

પાંખડી

ખીડાંઈ જાય છે

સંધ્યાકાળે:

જન્મ ઉપાચે ઉઘડતી

જીવનપાંખડી

ખીડાઈ જાય છે

મૃત્યુસંધ્યાએ

એ જીવનપાંખડીની

અનેરી ફેરમને

એ જીવનપાંખડીના

મનોહર રંગોને

એ જીવનપાંખડીના

અમર ગીતને

અમર રાખવા માટે—

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓ -

૩૬૫, ઠાકોરદ્વાર, પોસ્ટ સામે, સુપરમાર્કેટ.

તારી માડીનું દુધ લલત ના
રંગ લાય ના, જુવાન રંગ લાય ના

ડી. એ. ૧૧૩૭૮

અવિનાશ વ્યાસ
રંગ લાય ના, રંગ લાય ના
મનગાવે છે.

યુંગ ઇન્ડિયા રેકૉર્ડ ઝના
મગાનો ગુરુ છે છે

લોકગીતા

તમે એકવાર માગ્યા નવે
અને

મુનાવાડે મળી

ગુરુ છે છે.

રસીકતાલ વીજ

ડી. એ. ૧૧૩૭૭

દાખની મહેશી નવાવે છે

ડી. એ. ૧૧૩૭૮

મધુની મળી બાગ ૧-૨

ગન્ડમ નકામો કિ ચિ "માડી"

ના માવનોની રેકૉર્ડ સાબો

અને વનાવે

— વડુ વીમલ મારે લખો —

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રે-ડે મેન્યુ, કંપની લિ.

૧૧૦ મેડાન ગ્રીટ, મુંબઈ ૧.

તમે

પાસ

થયા

હવે શું?

નવા વરજના અભ્યાસ ખર્ચની નોંધવાઈ છે.

રૂ. ૬,૦૦૦ ની શિષ્યવૃત્તિઓ અને દનામો

સાથેના વિદ્યાર્થી બુક ૮૧ માં ભાગ લો.

૧૬૦ ઈનામ

રૂ. ૬,૦૦૦ મેડાન ઉપરાંત એ વરજ - ધી રંગ મામે રૂ. ૨૫ ની
શિષ્યવૃત્તિ રૂ. ૨૨ મ્વાનાની નજીવી પ્રવેશ કીમાં મળી શકે છે.

મધુનું વિમલ મારે જુને નવાડે નદરી ૧૬

જનમભૂમિ મહદ્વચના દરીકાઈ

૧૨૮, મેડાન ગ્રીટ માર, મુંબઈ.

જૂનની ૩૦મીએ પ્રસિદ્ધ થશે
કેલકનો ત્રીજો કાવ્યગ્રંથ

પ્રે મ ધ નુ પ્ય

ઓગણીસસો પંક્તિઓનું
સપ્તરંગી મુગ્ધ પ્રેમનું
સળંગ કર્ણાંત કાવ્ય

આદા, સાત્વિક અમીરી નિવાસસ્થાન

મને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુનું

—નૃસિંહ હિન્દુ લૌજ

કે ૧૧૭-૧૧૯, હોર્નબી રોડ, કાટ, મુંબઈ.

ફોન ૩૧૯૭૫ :

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ—'લૌજ'

અજાણો પ્રાણિ જીવન

મગજના ચિકારો મટાડે છે
કલ્પના વધારે છે.

કવિતાની એક કંપના માટે,

ગણિતશાસ્ત્રના આટપટા

માટે, તકગી મુકદ્દ-

એક સમોટ દલીલ માટે

મેમગજ જરૂરી છે.

સખો :

—> ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

(૧) ક.લખાદેવી મુંબઈ ૧, (૨) ગાંધીરોડ

અમદાવાદ, (૩) હાઈ રોડ ગુરત,

(૪) લાખાજરાજ ગેડ, રાજકોટ.

ક * વિ * તા

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

વર્ષ : ૩ : અંક : ૧૦

મે : ૧૯૪૪

સળંગ અંક ૩૪

તરખી સ્વનિત

અનિમિત્ત અમરાવતિ :

(૧)

થાઉં વૃદ્ધ તે ખેલાં મારી એક આશા ફળે,
તારે હાથે સોંપે મને કામ મારા સરખું
મુજ આખું ભવિષ્ય હું જેહ મહીં નિરખું,
જેને છોડું નહીં જિંદગાનીની છેદલી પળે :
તારા હૃદયના હૈયામાં જો મને સ્થાન મળે,
નહિ શું શું હું જોડું અને નહિ શું થ લખું
શુભ્યગાન મહીં તવ ? નિત્ય જેને તલખું
અપનાવું તેને હું સાચા મુજ આત્મગળે.

અયિ ! કયાંય મુધી હજી તું વસશે વેગળે ?
આવ મારી કને, તારો ભાવ પ્રોતે પારખું,
છું હું તારા વિના અતિ પામર કો તણખું
શુધ્ધ, સંગીવિહીન, નિવેશિત વન્ય સ્થળે.
વિરહે તવ કયાંય મુધી વિલખું, વિલખું ?
કમનીય દૃશાવું ! વીંટાઈ જા બહાલે ગળે.

(૨)

મુજ ખાકમાંથી મુજ શા લાખ પેદા થશે,
 રાખ સંશય તેહ તણે મનમાં ન જરા
 ભાગ લેનાર ખેલદ દુઃખમહીં તાહરા;
 જ્યારે આ જગમાં નહિ મારી હયાતી હશે
 ત્યારે હોંશથી તેઓ બચાવ તારો કરશે
 જારી રાખીને ઉઘમ આ આપણા અધરા,
 વારસાની મહીં મેળવીને શુભો માહરા
 તને પોષશે તેઓ, મારું વેર તે વાળશે,
 હૈયું નાહક તાહરું ક્યાંય સુધી બાળશે ?
 શા ન હેનન વ્યર્થ ગમે; લેશ મા ગભરા,
 નથી જન્મ્યા હજી એવા એ આપણા દીકરા,
 ભૂખ આકરી આપણા આત્માતણી ટાળશે
 કરી દેવું અદા પૂર્વનું ભરી દામ ખરા
 તારા ખ્યાતને ત્યાર પછી લોક ઓળખશે !

(૩)

ઋતુ આવી વર્ષાંત, સૃષ્ટિ નવા માજ સજે,
 ગાગ કેરા વિભાગ ભરાય મીઠી મહકે;
 કળીઓ ખીલવાને તૈયાર વધુ બહકે
 પ્રસૂનોથી પ્રપુલ્લ, પ્રપૂર્ણ પરાગ રજે :
 ઉખરે વન મોડમ કેરી નવી નિપજે;
 રૂઠો મદેશ વાહક વાન પગે હલકે
 દ્રાણુદ્રવ્ય સમેત સહેલ પડી સડકે,
 શુન્નવેશની માહી રથગાંતર યોગ ભજે.
 હૈયું માનવનું રહે કેમ કરી કળજે ?
 જ્યારે તાણ વનસ્પતિઓ લહરે લચકે,
 મૃગ ને ખગ મોહિત લાન્તિ મહીં લટકે;
 વૃંદવાદન શી ત્રિગુણાત્મક લે' ઉપજે :
 નાચે મોર, શુંજે જમરો; કોકિલા ગહકે—
 જોની સિર્ણ સાચા રસજાજ કે સમજે !

(૪)

અયિ એા ભરપૂર લાગણ્યતણા લવણે,
 સહુમાંહીં કલંકવિહીન, કપૂરસમી !
 ચદ્રમાંથી વધારે મનોહર, મને તું ગમી
 ભેતાવેંત, વખાણેા પડયા પછીથી થવણે :
 પીડતો મને તારો પ્રનાપ બળે બમણે,
 જોકે સૌંદર્ય સૂર્ય જશે ન કદી આથમી
 રશ્મિરેખા થકી કરતો સહુને જખમી
 નહિ કોપ ઘટે જત આવેલને શરણે !

હું તો આહી તને બેઠો હાથ દર્દ લમણે
 લાખમાં એકલો, વશ થૈ સ્થિતિને વક્ષમી;
 શેણે તારા વિના, મારા હાલતણી બાતમી ?
 તારો મોહ નસીગ તણો છે ગઢયો રમણે,
 ખમીને દુનિયા તણી બેઠક બેહુકમી
 ખાર ખાતો, ખુવાર ધાતો ચરણે ચરણે !

(૫)

મહી વેચનારી લઈને મહીની મટકી
 રાર ખાતી હતી ધૂમતી હાટમાં એકલી
 રોપતી પદ આતુરતાની વયે વચલી,
 મસ્તીખોર નેને મારતી સહુને પટકી;
 કાળા વાદળમાંહીં જાણે વીજળી ઝમકી !
 ભેઈને ભેને થાય તને ખડી રોમાવણિ,
 મદ તોડતી ગાલિ વડે જનનેા તિખલી,
 નાખી માનવમેદનીમાં મેહુની ભુરકી !

ખાંધનાર સાફે, મૂકનાર ટોપી તુરકી
 ખેરનારાં જનોઈ તાણીને ટીલાં અસલી
 ધનવાન ભેંષને કૂળવાન - ચૂસે આમલી,

કરડી નિજ આંગળી, કીંમતથી લકડી :
રાખી મોકૂફ સોદો, ગઈ મતવાલી ચલી,
દુયે ચોટ છતાં ચિરકાળ રહી ચંદ્રી !

ક્રમશઃ]

—પતીલ

× ઉર્દૂ કારસી કવિતાનાં કેટલાક માપ જોમ ચામર તોટક બુજંગપ્રયાત વગેરેનાં માત્ર રૂપાંતરો, અથવા યથાર્થ રીતે કહેતાં કેવળ વિકૃત સ્વરૂપો જ છે તેમ આ છંદનું પણ સમજવું. કવિ શ્રી ખજરદારે એનો ઉપયોગ પ્રવાહી પદના વાહન તરીકે પણ સફળતાપૂર્વક કર્યો છે, જેને પરિણામે એને ‘મહાછંદ’નું અલખેલું નામ પ્રાપ્ત થયું. અહીં એનું અસલ નામ કાવ્યમ રાખી નિમિત્ત શબ્દથી નવાજવાનું કારણ એ કે કદાચ એના ઉચિત ઉપયોગ તરફ સમકાલીનેનું ધ્યાન ખેંચાય અને એને સુંદરતાનો વધારે સુભગ વાધો સજવાનું બને તોપણ એના સાચા શરીરની સપ્તમાણ બાંધણી યાદ રહે.

ઉપરનાં બધાં સોનેટ નિરપેક્ષપણે સ્વતંત્ર કાવ્યો છે. પ્રાસરચનામાં કરેલા ફેરફાર માટે જુઓ કુમારનો ઓગણ્ટ સપ્ટેમ્બર અંક (પાનું ૨૧૫) સોનેટ લગભગ અગ્રેય કાવ્ય તરીકે જ પિંજાનવામાં આવે છે; છતાં ગાલા હઝન્ટારને માટે પણ તેમ કરતાં પૂરતો અવકાશ રહે એવા ફરેક પ્રવાન રચનાવિધિમાં દૃષ્ટિ જોયર થરો.

આઘા સ્વરો

ત્યાં નાયિકા-નાયકનું પરસ્પર
પૂરું થયું ગીત, અતીત સંબંધને;
આઘા સ્વરો છેક નજીક આવી
અંપાયલા હેઠ મહીં સમાયા,
હવે ગીતે ચુંબન, ગીત ચુંબને.

ઈફુલાલ ગાંધી

નાવિક અને મોતી

સાત સાગરની સફર કીધી,
પાતાળપાણીમા ફૂગકી દીધી,
વહાણુવટાને મે જીવગી દીધી,
મજબુ ના તોયે મોતી !

વહેલી મવારે મે સદને તાણ્યા,
ઓતગળના ઓંધાણુ બાણ્યા,
સાગર ઘર્ષર ઘોષ વખાણ્યા—
ભીચકયા નાવના લગર !

સમીર સૂમવે જની ગાડાતૂર,
હેયે ચઢ્યા પછી સાગરના પૂર,
કાઠાથી ચે હુ હતો ધણે દૂર !
આકાશપાણીના છેડા !

સવારથી તે સાજ સુધી મે,
સાગર ખેડીને ધૂમ્યો અસીમે
નાવ હુકાર્થુ સવેગ ને ધીમે
શોધવા મોઘા મોતી !

ભોયા નાવિક મે ઠંઈને જતા,
સધ્યા ઘાટે ત્યા નાવ નખાતા !
અદ બધાનાયે ત્યા જ તણાતા
નજરથી પાર થાતા !

ઝળકયા કોટિક તાર આકાશે,
ગ્રોધુ મોતી જણે તેજ પ્રકાશે,
જલ આકાશે હુ મોતી નિરાશે
ધૂમી રહ્યો દૂરદૂર !

સાગરપર મેં છંદગી ગાળી,
ત્રિકાલની રાજ સાંજ નિહાળી,
મેાતી મળ્યાં નહિ, હાથ રે ખાલી !
આવ્યો રે ! પાછો ઘાટે !

છંદગીનો ગધો ચાકે ઢિતારું,
નાવે જોયું એતું જૂતું એ ગારું
સઠ એચીને હું નાવ લગારું—
તીર હતો એનો એ !

રેતમાં બ્યારે પાવ મેં ભર્યાં,
નેણથી આસુડાં ત્યારે બે ખર્યાં;
ધૂસકે રડતાં, ઉશ્ચી સર્યાં
મેાતી, ઝીલ્યાં મેં જોભે !

ફરી પાછા મેં તો મઠને તાણી,
લીધો વિરાટનો પંથ મેં પાણી;
નાવ ગયા તે ઘાટ એંધાણી
નાવ હંકાર્યું વાળી !

એક હતું ત્યાં રે રંગતું ઢેરું,
પ્રભુ હતા તેતું તેજ અનેરું;
અર્ધ ધર્યો તેને મોતીડાં કેરો:
મળ્યા મને ત્યાં છવન ભેરુ !
થયો કિશ્કુ હું તેજે.

રાજા અને ભિક્ષુકી

રાજાને ગમી તે રાણીને છાણા વીણતી આણી,
તે દેખી મતિ મુંઝાણી પડિત પુરાણીની;
વૈયાકરણીએ શોધ્યું સમાધાન સમાસે ત્યાં,
'ભિક્ષુક ને રાય "લોકપાલ" કહ્યો પાણીની;^૧
'એલેલો બહુગ્રીહિ, બીજે છઠ્ઠી તત્પુરૂષ માત્ર,'
ભિક્ષુક પદો 'એ ભેદ વહ્યો સાથે પાણીની;^૨
દંડ-લાલ આલોકનો બતાવી કમાય રાય,
એ જ ચાવી "પ્રભુદેશે" અમારી કમાણીની'

નવલરામ ત્રિવેદી

૧. લોકપાલ=લોકો જેને પાળે છે તે, ભિક્ષુક (બહુગ્રીહિ)

,, =લોકોનો પાળનાર, રાજા (છઠ્ઠી તત્પુરૂષ)

સરખાનો—

અહં ચ ત્વય રાજેન્દ્ર લોકનાથા પુલાવપિ,

બહુગ્રીહિ રહં રાજન્યધી તત્પુરૂષો બવાન.

૨. પાણીની મુનિની સાથે, કાવના પ્રવાહમાં જે પ્રભુ પાણી વહી ગયું તે પાણીની સાથે આ ભેદ વહી ગયો, હવે તો બન્ને લોકોથી જ પગાય છે, એટલે બન્ને છઠ્ઠી તત્પુરૂષ છે

૩. છતાં એક ભેદ છે રાજા અદિ શિક્ષા કે માનચાંદ આપે છે, ત્યારે ભિક્ષુક પ્રભુના દેશે તમને પ્રભુ આ બન્ને દેશે, એમ કહીને કમાય છે.

કવિ પૂજાલાલને પત્ર

(અનુક્રુપ)

વિશાળાં વિશ્વની મધ્યે, માનવીવિશ્વ છે વહું;
માયો તો કેં મધ્યે ના, માયો તો મૂઠી જેવહું;
બ્યોમકેરે પટે નાનું તારાનું ટપકું જડ્યું;
માનવી વિશ્વમાં એવું, હૈયું માનવનું પડ્યું;
હૈયે હૈયે હરિ પોઢયા, પ્રસારી પુષ્પસેજ કેં
હવે હવે સજી ધારા, આત્માના નવતેજની.
તેજ ને અંધુની લીલા, હયાની છીપડીમહો.
વર્ષતી ફેરતી જાતી, મોતીઓ નવસાં અડીં:
મોતીકેરી માળ એવી પરોવી પ્રેમથી તમે;
શ્રેય સાધુ વૃંદ કંઠે- અર્પીં: અમૃતશી ઝમે!
દર્શને દર્શને સચી, દષ્ટિપૂત જની જરી;
એકેકાં મોતીશું મોહી, લીધાં ચૂમી ફરી ફરી:
નવનીત સમાં ફૂળાં, પુષ્પો શાં પમરી જતાં;
લીના લાવોયકી લીંજ્યાં, રનેહે શુદ્ધ સરી જતાં.
સેવા ને સાધનારંગ્યાં, ભકિતથી ઝબકોળિયાં;
ચોકમધ્યે મૂક્યાં આજે જ્યોતિનાં નવકોડિયાં.
દીવડે દીવડો જાગે, જાગે જ્યોત તમિસ્રમાં;
મોતીએ મોતીઓ પાકે, માનવી માનવી સમા:
તમારી મોતીની માળે, મોતીઓ વધુ લાગજો;
તમારી જ્યોતિની જાળે, જ્યોતિ ણાંધવ! જાગજો!

અસ્મદીયમ્

સ્વ. નવલરામ ત્રિવેદી

શ્રી. નવલરામ ત્રિવેદીની છેલ્લી મુલાકાત અમારે વડોદરામાં થઈ. ત્યુ કલાકની ચર્ચા દરમ્યાન એમણે 'કવિતા'ને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવામાં શું શું કરવું જોઈએ એની સૂચના કરી ! એમણે નિયમિત કટાક્ષકાઓ મોકલવાની પણ કબજાત કરી ! અને ત્યાર પછી 'કવિતા'ના વાચકોને એમની કૃતિઓ નિયમિત મળતી રહી છે. પણ મૃત્યુનો ક્રમ વિચિત્ર છે, આપશુદ્ધ છે. ગુજરાતી સાહિત્યના એ રતનસમા વિવેચકનું માત્ર થોડા જ દિનની માંદગીમાં અવસાન થયું.

ગુજરાતી સાહિત્યના એઓ પ્રથમ પંક્તિના વિવેચક હતા. એમનાં વિવેચનોમાં અભ્યાસ અને સુદર્શનનો સાજ દનો. એમનામાં કટાક્ષ કરવાની સારામાં સારી શક્તિ હતી. એમનો પ્રસિદ્ધ થયેલો વિવેચન ગ્રંથ "કેટલાંક વિવેચનો" એ વાતની પ્રતીતિ કરાવશે. શ્રી. નવલરામભાઈના અવસાનથી ગુજરાતને મહાન ખોટ ગઇ છે.

નવલરામભાઈ હજી ઘણું અગ્રગટ મૂકી ગયા છે. ગુજરાતી સાહિત્યનું પ્રકાશન કરતી જાહેર સંસ્થાઓ વડેલી તકે એ અગ્રગટ સાહિત્યને પ્રગટ કરવાની વ્યવસ્થા કરે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. પ્રજા સદ્ગતના આત્માને શાંતિ આપે એટલી અમારી અંતઃ કરણની પ્રાર્થના !

કવિતા ચોથા વર્ષમાં

કવિતાનો મે અંક અનિવાર્ય કારણોને લીધે પ્રસિદ્ધ ન થઈ શક્યો તે બદલ દિલ્લગીર છીએ. અંક છપાવા પણ માંડ્યો હતો પણ એ દરમ્યાન અંગત સંજોગો અનુકૂળ ન થતાં અંક પ્રસિદ્ધ ન કરી શક્યા.

આજે જૂન અંક મે-જૂન અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. આવતો અંક જુલાઈ અંક તરીકે પ્રસિદ્ધ થશે. એટલે આગરથી 'કવિતા' ચોથા વર્ષમાં પ્રવેશ કરશે.

ત્યુ વર્ષના ગાળામાં 'કવિતા'ના સંચાલકોએ અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને પણ કવિતાને પ્રાણવંત રાખ્યું છે. જેટલો કાળો તંત્રીઓનો છે તેટલો જ કાળો એના પ્રકાશક-મુદ્રક શ્રી. નટવર વીમાવાળાનો છે. એમનો આભાર આજે શું માનીએ ? કવિતાને નિયમિત રૂપમાં એમનો જ આગ્રહ મુખ્યત્વે કામ કરી રહ્યો છે. પાંચ વર્ષો જ્યારે 'કવિતા' સારામાં સાડું રચાન મેળવશે ત્યારે એ મદિમા જરૂર ગવાશે.

કવિતાનો આવતો અંક ત્રીજા વર્ષનો છેલ્લો અંક છે, માટે ચોથા વર્ષનું લવાજમ વસૂલ કરવાને આવતો અંક વી. પી. કરવામાં આવશે. એ

દરમ્યાન જેઓ પોતાનું લવાજમ મોકલી આપશે અથવા આહક ન રહેવા ઇચ્છતા હોય તેઓ તેવી વિગત જાણાવશે તો તેમને વી પી કરવામાં આવશે નહિ

અત્યાર સુધી 'કવિતા' દર વર્ષે મોગી ખોટ બોગમનું આબુ છે. સભ્યોનો સહકાર ચાલુ હોવા છતાં એ ખોટ ઓઝી થતી જ નહોતી 'કવિતા' શરૂ કર્યું ત્યારે પણ અમારી ચેજનના એ હતી કે સમ્પ્રયોજનના વધુમાં વધુ ત્રણ વરસ ચલાવવી એ ચેજનનાનો ચોથા વર્ષથી અત આવે છે. જે સભ્યોએ બાર બાર રૂપિયાની રકમ આપીને 'કવિતા'ને ટકાવવામાં સહકાર આપ્યો છે તેમનો અમે અહીં વારવાર આભાર માનીએ છીએ,

હવે 'કવિતા'ના આહકો પણ સારી સખ્યામાં છે તેઓ આવતે વર્ષે ચાલુ રહે અને એક એક નવો આહક મેળવી આપે તો યે બસ. 'કવિતા'ને આવતા વર્ષે અતિ સમૃદ્ધ કરવાની મુશ્કેલી છે. 'કવિતા'ને ઓગસ્ટથી સચિત બનાવીએ છીએ. 'કવિતા'માં આજે પાનાની મર્યાદાને લીધે અમે કશું જ આપી શકતા નથી આવતા વર્ષમાં અમે અનેક નવીન પ્રકારના આપવાનું નક્કી કર્યું છે 'કવિતા'ની સાઇઝ 'કુમાર'ની સાઇઝ જેવી થશે. એનું કવચ પણ આર્ટ પેપર જેવું કે એવું સારું જ વાપરવામાં આવશે એમાં બીજીસ પાના આપવામાં આવશે મોઢાવારી ઓઝી થતાં એ પાનાની સખ્યા વધારવામાં આવશે અને લવાજમ છૂટ કરવામાં આવશે એક હરીફત અમે રખે કરી લઇએ કે આ લવાજમ વધારવા પાછળ અમારી ખોટ પૂરી કરવાનો ઇરાદો નથી પણ પૂછ સખ્યા, કદ અને બીજા વધેના ખર્ચને પહોંચી વળવા જ આ વધારો કરવો પડ્યો છે. આ છે અમારા આવતા વર્ષનો કાર્યક્રમ, અને એ ખાતરી કરાવશે કે કવિતાનાં સચાલકો 'કવિતા'ને હિતરોત્તર વિકસાવી રહ્યા છે

આહકોને એક વિનંતિ કરવાની છે આખા વર્ષના બાર અકને માટે છ રૂપિયાના લવાજમને વધારે માનશે નહિ યુનરાતને તો આજે ગૌરવનો વિષય છે કે એની માસે માત્ર કવિતા પર નબળું એક સામયિક છે. એવા સામયિકને સમૃદ્ધ કરવા આહકો આવતે વર્ષે ચાલુ રહે અને નવા આહકો મેળવી આપવામાં અમને સહાય કરે.

આમ આવતા વર્ષનું છ રૂપિયાનું લવાજમ વસૂલ કરવાને અમે આવતો જુલાઇ અક આહકોને વી પી કરીશું અમે આહકબાંધેલોને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તેઓ બંને તથા સુધી પોતાના લવાજમો મે ઓગસ્ટથી મોકલે જેઓ આહક ન રહેવા માગતા હોય તેઓ અમને 'ના' લખવાની મહેરબાની કરી કાગળ અને વી.પી ખર્ચમાથી બચાવે

દૂઝતા ઘાવ

[ખાચણ]

ઓ અભિજાત ફૂલે અવતાર પામેલી, જ્યાંય જોઈ ત્યાં છે લૂંટફાટ ન પાડી,
એકલી સુજ સાહેલી ! આપખુદી, જોડાડી,

અડગ નિર્ધારમાં : સડેજ મનોદયા;

રાખીને મોકૂફ ધાર્યા પ્રવાસ તહારા છેનરપીંડી, બેશરમી, બેવશાઈ,
દેશ તણી તવ ખારા ! હડહડતી અધીરાઈ

નિહાળ પરિચિતિ. અને છે છૂપી કુને'

વાવાઝોડે તૂટી પડે છે યાખો, આણીકારે હુશિયારી ને કાપદાખાજ
બીડી જતી મધમાખો પેલી મેરે ધતિરાજ

લાચાર દશમહી. બીમાં વજાગારમાં !

મૂકાં જળાશય મિત્ર કુલાસને તેડે, ખેંચતા ખિરસા લાનવિડોણા લોકો,
હોંડતી પાતળી ડેડે કાળજે કેને ઘોકો

સુખારપદ નિમ્નમા. પરાયા અનિદ્રનો !

બરતો નમેરા તેહનો કપરો પોરો પોતપોતાની દાળકી પાડવા ચાહે
અતડો લછડકોરો સજ્જનતાની રાહે

મૂના વગડામહી. કરી પારકું ઝમે

ધાણી દીધાં ઢોર છે ગણિયા ભરવાડે હોંસથી ખાતા લોક તુકારા ને ઝાંસા,
ખેતરમાં ત્યમ ખાડે, બે ઢાળિયાના સાંસા

આન્યુ' જ્યાંય કાવતું. લાખો વેવધાં પછી.

વેરણુ છેરણુ છે ચંદ્ર વનની પૂંજ મોસમ આવી તો ય ન ભાવટ ભાગી
જેઠ પરે હાથ મૂજ બીડ વધારે જાગી

પશો કે ગમારનો. કિસાન કુરુંબમાં.

વાડ ગળે ચીમડાં ત્યમ ભાવ અપાતા, માંદગી માંહે કામ ચડેલું માથે
માખ છતાં રહી જતા કળે કરેલાં હાથે

જણાતા બહારથી. શી પેર પનાવવાં !

(ચાથ)

પતીસ

અંતરમાં ઠરેલી

શી રીત વિસ્મયું તને ? અહીં આંખ તારી,
 તો ત્યાં નિહાળું નમણી તવ નામિકાને,
 હ્યાં જોઉં મિષ્ટ મુખડું તવ સ્નિગ્ધતાને
 સમૂર્ત સુંદર 'કરંત, મુપુષ્પ ધારી
 સ્વર્ગીય સૌમ્ય સિમતનું હૃદયારંભહારી,
 તો ત્યાં ઉઠે અલકની લટ ચારુતાને
 ચદ્રત્વની અધિક ઓપવતી અજભે;
 હ્યાં વેણુ તારુ મુહુ, ત્યાં ગત જોઉં ન્યારી,
 છે મોઘ યત્ન, નહિ કાળ શકે ભુલાવી,
 હ સૌ મિયે સ્મૃતિ વિષે ઝખડી ઊઠંતી;
 મારા હયાની હતી ને તુજ હસ્ત આવી
 તે ત્યા જ છે હજુય, સ્વર્ગવિહારવંતી !
 હ પ્રેમની હતી પ્રલા મુજને વરેલી,
 ને છે જ છે હજુય અંતરમાં ઠરેલી.

સમજાય છે

નિત વિરહમાં લાખવેળા મોત આવે જાય છે.
તોય મારાથી મિલનની આશ કયાં છેડાય છે ?

વીજ અમકે છે કે ધમકી કોઈને દેવાય છે ?
વાદળાં ઘેરાય છે કે દિવસો પલટાય છે ?

કોઈને શોધી રહી છે તારલાના જુંડમાં;
રાત પડતાં વ્યોમમાં અમથી નહર કયાં જાય છે ?

મોત પાછળ લેખ લે છે એ તજને જિંદગી;
જિંદગીનો ભેદ જેને વિશ્વમાં મમજાય છે.

પાનખરમાં પવ્વ છુપાયેલું વસંતનું રુપ છે;
દિવ્ય અશ્વ હોય લેવા તોજ એ દેખાય છે.

આંખડી મઝધારની તાકી રહી છે નાવને;
તો પછી સુજ નાવ કાં એના તરફ ખેંચાય છે ?

એમ ઉડી આહ સૌ પાછી પડે છે હિજમાં;
જેમ મોલે સિન્ધુને આરે પછાડા ખાય છે.

આંધળા થઈ જે વમળમાં અંપલાવે છે “અગન”!
પ્રેમસિન્ધુમાં કિનારો એમને દેખાય છે.

મૂળરાજવાણી

ઓચરનાર : અંબારિયા

‘એ તે વળી કયો સત મૂઓ છે કે ‘અખેવાણી’ તથા ‘અમૂનવાણી’ની જેમ ‘મૂળરાજવાણી’ ઓચરવા માડી ?’ એક કવિમિત્ર દરિયાદ કરે છે

‘અખેવાણી’ ને ‘અમૂનવાણી’ની જેમ આ ‘મૂળરાજવાણી’ પણ પોતાના ધાર્યો નિશાન વીધે છે કે નહિ ?

‘મગફળીમાથી કપડું બનાવવામા આવશે’ એક ખમર
મગફળીનો અત્યારનો ભાવ જોતા એમાથી બનેલું કપડું ખરીદવા જતા
અમારૂં તેવ નીકળશે

‘પુરુષો બધા પેટ જેવછે ને સ્ત્રીઓ ખોરાક જેવા છે’

ડાં સર રતન દયાવ
આ સરખામણી આગળ વધારીએ તો આ આહિરો પુરુષો રેશનીંગ
કાડે જેવા છે ને સ્ત્રીઓ રેશનીંગ યુનિટ જેવી છે.

હમણા જ ભરાઈ ગએલા શ્રી ગૂંજરાત ગઝન મડળના મુશાયરાની પકિત
હતી ‘સ પ જ્યા હોતો નથી ત્યા પાયમાલી હોય છે’

આ પકિત ગઝન મડળને નિમ્નતુલ્ય પરથી સૂરી હોય એમ લાગે છે

ભાઈ બાતુ પડ્યા મુબબની પરિસ્થિતિને યોગ્ય પકિતઓ લખી
આવ્યા હતા

આજો ધડાકા ચાય જ્યા ત્યા ધૂમાડા ગોટે ચડે

પપ જ્યા હોતો નથી ત્યા પાયમાલી હોય છે

ખીટનમા દરિયાપારની બધી મુસાફરીઓ પર પ્રતિમધ મૂકાયો છે.

છાશવારે આયાત કરવામા આવતા ગોરા નિષ્ણુતોની પણ આમા મજૂરી
ઈ જાય છે ના ?

‘તમે દળો’ની જોડાદને માન આપી હિન્દ છોડી જનાર કોઈ પડેલો અંગ્રેજ હોય તો તે શ્રીકૃષ્ણ પત્રકાર બીવર્ધી નિકોલ્સ છે.

હિન્દવિરોધી અને સામ્રાજ્યવાદી માનસ ધરાવનાર આ પત્રકારને હિન્દ છોડી જવાની સૂચના કોનીકલમાં કરાઈ હતી. હિન્દ છોડી જતી વખતે એણે કોનીકલના એ લેખને પોતાની એકે એક ટૂંક પર ચોશો હતો.

ખરેખર, અંગ્રેજોની રમજાતિ અનુપમ હોય છે.

‘હોનારતના કાટમાલમાંથી મળેલા બે હાડપોંજરોમાંથી એક હિન્દુનું ને એક મુસ્લિમનું છે.’ એક ખબર.

ઝીજીની પચાસ ટકાની વ્યાખ્યામાં હોનારત પણ માતલી થઈ લાગે છે !

બીજાખાના અમુક ભાગીદારે પોતાના નોકરોને વાળ ફેટલા, કેવા ને ક્યાં ક્યાં રાખવા તેની સૂચનાઓ આપી છે.

દેશી રજવાડાઓમાં રહેવા છૂંછનારે પોતાનો વાળ જરાય વોકો ન થાય એવા, એટલા ને એ એ કેમણે રાખવા જોઈએ.

‘શિયાળકોટમાં ઝીજીનું આગમન’ એક મથાળું.

સિંહના ચામડામાં ?

‘વડોદરામાં સંગ્રહખોરી સામે લેવાનારા પગલાં’ એક છાંયું.

એની શુભ શરૂઆત મહારાણીઓની સંખ્યાથી જ કરવામાં આવે તો ?

‘જનાંય ઝીજી પણ એક વાર બાજકે હતા’ દબીય સૂલના મેળાવડામાં મુંબઈના કલેક્ટરે કહ્યું.

હજુ ૫ ક્યાં સમજણ થયા છે !—શ્રીકૃષ્ણના હાથમાં જ રમે છે ના !

પત્રકારત્વની પાનખર

‘ખેતીવાડી પરીક્ષાનું આવેલું પરિણામ’.

‘અંગાગમાં ‘ડાળા’ પાકિકુંડું પ્રકાશન બંધ રાખવાનું’ યજ્ઞેલું દરમાન’
(બે મથાળો)

અપૂર્ણ

નૈરાશ્યના નીર થકી ભિંતે ત્યાં
 બુદ્ધબુદ્ધ શા શબ્દ સીતાજી કેરાઃ
 “નભો વીરા હાક જ આર્યપુત્રની
 જરૂર કોઈ અણુધારુ કષ્ટ
 સતાવતું એકલ વીરવર્ધન.”

ને સૌમિત્રિ વિક્રમપુંજ ત્યાં વદેઃ
 “ન હોય એવી ચીસ જ્યેષ્ઠમધુની.”

ત્યહીં ભભૂકે છ નિરાશકોધ
 સીતાજીનો લક્ષ્મણ દાહર્ય બાળતો
 સૌભાગ્યની નાશભીતિ કરી દે
 ઉત્પત્તિપૂતા તણી વાયવ્રષ્ટ,
 વર્યો તણા સંગિત વીર્ય શોભ્યા
 સૌમિત્રિને નિર્ભજ આળથી વીંધે.

ભણ્યા છતાં ને સ્પર્ધા શ્રી લક્ષ્મણ
 આજ્ઞા થતાં માતસમાં સીતાની
 કોદાન્ડ ધારી નીકળે ગૃહેથી
 સાશંક ભાવિગમ દષ્ટિ નાખતા.
 ને કાળ ગર્હી બિડતો જય અદ્વૈતાસ્યે.

કાવ્યકૃષ્ણી

(૧)

કાદવથી અદબદતા સરમાં
પદ્ય પહેરાડે ખીલે;
ને અંતરના તાને એ તો
મોહકતાથી મૂલે !

(૨)

મંથનધેલા હિરમાંથી ચે
કાવ્યકૃષ્ણી હા ! ખીલે;
જીવનની જન્મજોને એ
પળખર વિસરાવી દે !

(૩)

કપારે જીવું, શાને જીવું,
ને કપારે કરમાશે !
કે ના જાણે-તો મે એ તો
નિત નિત જીગી મારો !

હરિલાલ પંડ્યા

ન

ભિર્વગામી

પણે ફરે ઉભી ગિરિશિખરમાળા બહુ દીસે,
અને યાત્રી પેલો શિખરતલથી ઉપર ચડે;
જઈ પહોંચે એના અતિશ કપરા શંગ ઉપર,
હિસે કિન્તુ એ તો તલ શરૂ થતું અન્ય ગિરિનું.

ચડીને એ ભેતાં અધિકતર શંગો નિરખીને,
વટાવ્યા યાત્રીએ બહુ શિખર એ ભિર્વગમને;
જરી ભેતાં પાણું નગર બનતાં બિન્દુ સમ કે,
રહ્યું એને તોયે ઉપર ચડવાનું તલ થકી.

અને શંગે શંગે અધિક પથરાતાં કિરણના,
રચાતા ચક્રોમાં ભ્રમણ કરતા લાન ભૂલીને;
સરે જાયે જાયે શિખર શિખરે જાયે જાયે,
બને લાંબો લાંબો પથ વળી બને ગાઢ વન તો.

થશે યાત્રા એની સફળ કદી એ ભિર્વગમને ?
અને આયુ ખૂટયે અફળ બનશે એ શ્રમ કદી ?

લીખુભાઈ ગોહિલ

હિન્દી કવિતામાં છાંયાવાદ

ગુજરાત શ્રી કવુ દેશાઈનાં છાયાચિત્રથી ચિરપરિચિત છે, તે પ્રમાણે હિન્દી સાહિત્યજગતમાં હમણાં હમણાં કવિતાપ્રદેશે એ રાશિચન્દ્ર છાયાવાદ-એ રૂપ ખૂબ જ પ્રકાશિત થવા માંડ્યું છે. પરંતુ આ છાયાવાદનો ઉદાપોહ શા માટે છે? એમાં એવું શું સમાયું છે કે એની કાયાચિતાકર્ષક થઈ પડી, એ ગુજરાતી કવિતારસિયાને પણ જાણવું આનંદદાયક સ્થ પડશે.

મેં ચલા દિ જ રહા હું.

મેં બદા દિ જ રહા હું !

કંઠ સે જો લય ન નિકલી આંખ સે વહ ગા રહા હું

મૂર્તિ પત્યર સે બનાઈ.

પર ન વહ કુછ બોલ પાઈ !

સિર ઝૂકાર આજ ઉસમે પ્રાણ ડાલા જ રહા હું.

આ છે છાયાવાદી કાવ્યનમૂનામાંની થોડી પંક્તિઓ. આવાં હિન્દી કાવ્યો લખનારા મુખ્યત્વે 'નિરાશાઈ', 'નરેન્દ્ર શર્મા', ડૉ. રામકુમાર, વર્મા 'અશક', 'અજેવ' મહાશયો છે. પ્રસ્તુત કવિઓએ 'છાયાવાદી' કવિના લખી કાવ્યસાહિત્યમાં નવો ચીસો છે.

જો કે ઉપર્યુક્ત કવિઓની શૈલી, ભાત, સર્જનાત્મા એકમેકથી નિરાળાં છે, તથાપિ બધામાં અંતર્ગત થયેલો છાયાવાદ કદાપિ છૂપાઈ શકે એમ નથી જ. હવે આપણે આ છાયાવાદ શું છે એ જાણી લઈએ. પ્રથમ તો એની વૈજ્ઞાનિક દબે વ્યાખ્યા બાંધવી અતિ કઠિન છે, કારણ કે જો રૂપ અતિ મૂલ્યવત્તર વસ્તુ માર્નસ પર ચેતાનંદ થોડા સમય લગી જમાવી જાય, તેને વ્યાખ્યાનાં અમુક ચોક્કસમાં બેસાડવું મુશ્કેલ ઇચ્છનીય નથી-કહોને બેસતું નથી. દરેકે દરેક જાણ્ય એને જૂદી જૂદી દબે સમજાવવા યત્ન કરે છે. ધુંધટમાં સીમાસૂચિત સૌન્દર્ય છૂપાયું હોય, દર્શનકારને એ નિસીમ જણાય, એનો બેદ પામવા એ મથતો હોય, એવો છાયાવાદ છે, એમ કોઈ માને છે. વળી કોઈ કહે છે કે ધૂનમાં પ્રકૃતિભાતનાં સૂર સુણવા, એને પોતાનાં આત્માના સૂરની મિલાવટ સાથે કરી સમન્વય સાધવો, એવી રીતનો છાયાવાદ સમજવો મંજેનો છે. વળી એવું પણ જણાવવામાં આવે છે કે કવિહૃદયને જડ વસ્તુઓમાં ચેતનતા જણાતાં અને ચેતનવસ્તુઓમાં તો સ્વભાવિક ચેતનતા સમજતાં પ્રેરણા ઉદ્ભવે ને કાવ્ય ટપ્પી પડે, એવું કાવ્ય નિશ્ચિત છાયાવાદ સ્વરૂપનું હોય. પણ તે નથી હોતું આધ્યાત્મવાદનું કે નથી હોતું સફીવાદ સ્વરૂપનું.

મનુષ્યની બાવના જડચેતન તરફ સંપૂર્ણ સમાનરૂપમાં હોય છે, એવાં અનુરૂપ કાવ્યો છાયાપ્રેરિત હોય છે. વસ્તુઓની બાજ આકારણી પ્રકારણી

તરફ પ્રેમ ન ચોંટાડી શકતાં, તેમજ બની, કાવ્ય સર્ગાત્માત્ક થઈ રહેવું એ પણ છાયાવાદી કાવ્યનું લક્ષ્ય છે.

છાયાવાદી કાવ્યની એકતાર ને સ્થિરગત સ્થિતિ તપાસીશક તો નથી. પરન્તુ એટલું તો ખરું કે છાયાવાદી કાવ્ય અધ્યાત્માવાદી તો નથી જ; એનું રૂપ સંસારમાં રહી ઉચ્ચગતિ તરફ ઉત્થાન કરવા વિચરે છે. ઘણાં છાયાવાદને વિવાસી દેહમાં રહેલી આત્મિક શુદ્ધતા માને છે. પણ એ ખરું નથી. છાયાવાદ ખુદ શુદ્ધતાનો પ્રકૃતિ નિર્ચોડ છે.

પ્રકૃતિ અને પ્રભુ બેઉને દુર્તાદુત પાસે પામે બેસાડી દે છે: સંસારથી એ મુક્ત નથી અને પ્રભુથી એ વિરક્ત નથી—છાયાવાદ એ ‘બેઢિનું’ પ્રતિબિંબ છે. એમાં નથી ધરાનના કમીનો ભકિતરસ કે વૈદિક અધ્યાત્મવાદની શુષ્કતા. વળી પ્રકૃતિ સૌન્દર્યનાં નર્મો વર્ણનો કે અધ્યાત્મવાદનાં સુકા પ્રલાપોથી એ વેગળુ છે, પણ એ ઉભયની વચમાં પ્રસાંત અમૃતમય છે, એટલે માનસશાસ્ત્રને વહાલ કરનાર છાયાવાદી કાવ્યને ખોતાનાં કરી લે એમાં નવાઈ નહિ.

ગીતાનો કર્મવાદ સંસારી તેમજ સંન્યાસી બેઉને વડલાની છાયા સમાન છે, તેમ છાયાવાદી કાવ્યો પણ પ્રકૃતિસૌન્દર્ય અને પ્રભુશુશ્રુગાનનાં આધારી હોવાથી સર્વને પ્રિય છે.

દિલ્હિપ્રદેશ કવિ પ્રદીપજ્ઞનાં ગીતો લોકપ્રિય—લોકકંઠે થયાં છે, તેનું કારણ તેમાં છૂપાએલો છાયાવાદી છે એવું મારું સમજવું છે. “બ્રૂલા” દિલ્હિનું અત્યંત લોકદર પામેલું ગત “ચલી રે” ચલી રે” મોરી નાવ ચલી”માં મધુરતા છે સ્વરગેયતા છે, એ બધું છે, એ સાચું, પણ એના હાર્દમાં છાયાવાદ છે. પ્રેમને રૂંગારનાં ગીતો કરતા, છાયાવાદી ગીતોમાં દિવ્ય આકર્ષણ છે, એની પુષ્ટિ આથી મળી રહે છે.

ગુજરાતી ભાષામાં છાયાવાદ જેવું ખાસ કશું નથી. ગુજરાતી ભાષાની કવિતા વસ્તુતઃ સહેજ બૌદ્ધિકવાદ ને વધારે પ્રમાણમાં પ્રગતિવાદ તરફ દબે છે; એટલે એનાં કલેવરમાથી તાણીતૂટી છાયાવાદનો આત્મા નેવા છચ્છીએ તો માત્ર ગણ્યાગાંઠ્યા યુવાન કવિઓમાંથી જડે ખરો, નહિ જડે એમ નહિ. શ્રી. હિમાચંકર બેઝી, શ્રી. સ્નેહરશ્મિ, શ્રી. રતુભાઈ દેશાઈ ઇત્યાદિની કવિતામાં છાયાવાદની રૂપરૂપ તો નહિ પણ આંખી છાપ તો પડેલી છે જ. સ્વ. કવિવર ટાંગેરનાં સંસ્કાર અને બંગ સાહિત્યની ઘરેડ ક્યાંક ક્યાંક દ્રષ્ટિગોચર થતા એવું તો મનને ન થવું હોય !

વિનુ બ. દેશાઈ

સૌખ્યકેન્દ્ર

ઘણા શોધી થાક્યા સુખદ સ્થળને વિશ્વભરમાં
 ઊંચે નીચે, આગે, સમીપ, વળી ગ્રામે નગરમાં;
 બહુ વિદ્વાને તો ભૂતલ પર કલ્પે સ્થળ સુખી,
 અનેકે એ યોગ્યું ઉદ્ધિમહીં વર્ષો મથી મથી
 વળી ખીન્ત ડાહ્યા ગગન પર ઊડ્યા દૃઢ મને
 લઈ વાયુયાનો નિહર થઈ કે તે સદનને
 તહીં પામે-રે રે ! અફળ સહુ યત્નો થઈ ગયા,
 ન શોધાયું રહેજે, અમૂલ જીવનો કે વહી ગયા !
 કવિને એ લાઘ્યું નિજ કુટિરમાહીં વિલસતું-
 દીકું-સ્નાનાગારે અતુલ સુખદા કેન્દ્ર હસતું !
 નથી ત્યાં ઉદ્વેગો, ઉરઉમળકે ગીત શુંજતાં
 નહાવું આન્નદે સુખદતમ ના સ્થાન જંગમાં !

જહાંગીરજી માણેકજી દેશાઈ

ખસૂરી થૈ વીણા—

ખસૂરી થૈ વીણા ફરી ફરી મધ્યે તો ય ખીનનો
 નિરાશા આંધીમાં સૂર મધુર એકાદ ગ્રહવા;
 ત્રુટયા તારો સાંધ્યા, પરિચિત ફરી અંશુલી છતાં
 વિસંવાદી તત્ત્વે ખમુર જનતી જીવનવીણા.

છોટુ હરિયાકર

મિત્રદંપતીને

[માલિની]

હૃદય કુમુદ જેવાં કેંક મીઠાં રસીલાં
મધુર મધુ પરંતાં સંપુટે સ્નેહ કેરા.
હૃદય કંઈ અધીરાં ધૂર્તીલાં ભૂંગ જેવાં
વિમલ વંચન બોલી સૂશવા મ્હાય તેને.

નિરખ્યું કદિય તેવા ધૂર્ત ઢાંગી અલીને
કુમુદપુટ બિહીને ના કહે અર્ક દેવા ?
સરલ હૃદયને તો ભૂંગ શું, વાયરા શું ?
પરમ ભવત તેનાં સ્નેહ ખીલાવનારાં.

કદિકે હૃદય માઝું ભૂંગ માનો તમે જે
સરલ સુહૃદ મારાં ! તહોય જે જે બિડાતાં.
હૃદય-કુમુદ કેરી પાંખડી બંધ થાતાં
હૃદય મુજ બિડારો માંહ, તે ભૂલશે મા.

નહિજ નહિ કદી યે શુંજનારી જિહ્વા આ
ચરમ રસની ખ્યાસી દંશ દેશે તમોને.
નહિ જ નહિ કદી યે સ્નેહ પીયૂષધારા
હૃદય તમતણી તે સ્વાદતાં લૂંટી લેશે.

મલય પવનકેરીં લહેરયા જાય દહાડા;
મલય પવન-લહેરી રાત્રિઓ વીતતી આ;
મધુર મધુર મીઠી મહેક જામે હવામાં;
હૃદય તમ ખીલેલાં સૌરભે સોહતાં થાં !

ત્યંહિ જ પવન કેરી દૂર રૈ' હું લહેરી
હૃદય સરસી રાખું; ત્યાં જ માણું મજા હું.
ત્યંહિ જ જીવન કેરી સાર્થતા હું પ્રમાણું.
નહિ જ નહિ હું આહું આવવા સન્નિધિમાં.

સરલ હૃદય ખ્યારાં ! ખૂબ ખીલો ખીલાવો
જગત તણી હવાને સૌરભે પ્રાણ કેરી.
રટગ તમ શું ખ્યારાં દૂર રૈ' હું કરીશ.
સુરભિ મૃદુ તમારી દૂરથી હું શ્વસીશ.

કદિય લવ વીખાશે નેવ શોભા તમારી
કદિ ન પવન એરી ફૂંકશે આ દિશામાં.
કુમુદ-હૃદય લેવાં વિશ્વ-પંકે જિગેલાં,
તયન તણી ન ઓછી ધન્યતા માનશે તે.

પ્રણય ચરણ મેલી ઝીંઠગી મેં સહુણી
પ્રણય-શરણ પામ્યાં દંપતી દિવ્યદર્શી
પ્રણય તમ મુહાજે રાત્રિદિવા વરીને
પ્રણય-રમણતાની ચાંદની ચાતૃત્તવી.

મનુભાઈ ત્રિવેદી

સંપાદકીય સમાલોચન

આગેકદમ : સંપાદકો: પુરુષોત્તમ હક્કર અને કરસનદાસ હક્કર :
કાર્યાલય : ૩૫૦, સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટ, રાણાદી, મુંબઈ, ૨.
વર્ષ-૧ આંક-૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯, લવાજમ
વાર્ષિક રૂપિયા પાંચ.

બાઇ પુરુષોત્તમ હક્કર અને બાઈ કરસનદાસ હક્કરના સંયુક્ત સંપાદન નીચે શરૂ થયેલ 'આગેકદમ' સાપ્તાહિકને અમે આવકારીએ છીએ. આર્ટકવર પર ત્રિરંગી રાષ્ટ્રધ્વજમા અક્ષિત થયેલ જલ્દતી મશાલસહિતનું એનું નામ રાષ્ટ્રવાદનું સ્તંભ છે. લોહાણા જગતની યોડીક સામાજિક ચર્ચા કરતું હોવા છતાં, આ સાપ્તાહિકમા આવતાં લખાણો રાષ્ટ્રવાદી સાહિત્યકીય વાચકની રૂચિને અનુકૂળ આવે એવા છે. વધુમા, આ સાપ્તાહિકને ગઈ કાલ સુધી બિગતા અને દબે આને તો જીગી ચૂકેલ ગુજરાતના હાસ્ય કટાક્ષકાર બાઈથી મૂલરાજ અંબાશિયા અને શ્રી રમણિક મેઘાણી જેવાની કબમનો સહકાર સાંપડ્યો છે તે છટ જ છે.

પ્રગતિશાળી અને શુદ્ધ રાષ્ટ્રવાદી નીતિએ આ સાપ્તાહિકનું ધોરણ નિર્ધાર્ય છે. 'આગે કદમ'ને એની કૂચમાં ફેરવે છેડીએ છીએ.

કાલ્પગુની : સંપાદકમંડળ : ઉપા દુરુ, શેખર હક્કર, હંસરાજ શાહ, ગોવિંદસ્વામી, કુંજવિહારી મહેતા :
પ્રકાશક : ગોવિંદસ્વામી: ૧૩/૨, કાળુપુર, અમદાવાદ.

રસલક્ષી અને સંસ્કારલક્ષી સાહિત્યની શરૂ થયેલ પુસ્તિકાઓથીનું આ બીજું પુષ્પ છે. આનો પ્રથમ અંક અમને મળ્યો નથી, પરંતુ સંવત ૧૯૬૬નો શરદપૂર્ણિમાનો આ અંક જોતાં પ્રથમ દૃષ્ટિએ એના શુદ્ધ સાહિત્યકીય ધોરણની પ્રતીતિ થાય છે. કેમકે સાધકની આ પુસ્તિકામાં નવીનો પૈકીના શ્રી. સુન્દરમ, શ્રી. રમેશચંદ્ર અને શ્રી. રતિવાલ શુદ્ધ વર્ણનેની કાવ્યકૃતિઓ છે તો સાથે સાથે એને નવીનતર કવિઓ અને લેખકોનો પણ સહકાર સાંપડ્યો છે. વિવેચનોમાં શ્રી. રામપ્રસાદ બક્ષીનું શ્રી. પાગલચંદના કાવ્યપ્રકાશન 'સંસ્કૃતિ'નું સમાલોચન, શ્રી. સુન્દરમનો શ્રી. બ. ક. દોશના 'નવીન કવિતા વિરે વ્યાખ્યાનો'નાં પચ્ચે સમીક્ષાલેખ તેમજ શ્રી. બ્રહ્મરાય અંબાશિયાનો વિવેચનલેખ નોંધપાત્ર છે.

આ પુસ્તિકાશ્રેણીને આવકાર આપવાના પ્રસંગ સમયે તેના વિદ્યાપદો પૈકીના એક મુખ્ય સંચાલક બાઈ ગોવિંદસ્વામી હયાત નથી. અત્યંત યુવાન અવસ્થામાં તેઓ આ નશ્વર જગત છોડી ગયા છે એ વાતનો ઉદ્દેશ્ય કરતાં અમને ખૂબ દુઃખ થાય છે. 'દાહ્યુની'ના વધુ અંકો ગુજરાતના નવીન-નવીનતર વધુ ને વધુ લેખકોનો સાથ તથા સહકાર મેળવવા ભાગ્યશાળી નીવડે એવી શુભેચ્છા પ્રકટ કરીએ છીએ.

બાલવીણા : લેખક : મૂળજીભાઈ પીતાંબરદાસ શાહ, પ્રકાશક : એમ. પી. શાહની કંપની, રાવપુરા, વડોદરા : મૂલ્ય બાર આના : કાઉન સાઇઝ : ૩૨ પૈજ : દ્વિરંગી કવર અને મુદ્રાભિનૃતિઓ સહિત :

બાઈ મૂળજીભાઈ શાહની દક્ષમયી ગુજરાતની સાહિત્યરસિક જનતા આરી પેકે પરિચિત છે. આ પૂર્વે તેમણે રાસોનાં લોકપ્રિય લેખક તરીકે પોતાનું સ્થાન જમાવેલું છે. તદુપરાંત તેમણે નાટકો અને નવલકથાઓ પણ લખેલાં છે. 'બાલ-વીણા'નું મજાકર પ્રકાશન એ તેમનાં બાલગીતો-કાવ્યોનું પ્રકાશન છે. સ્વચ્છ અને સુશોભિત રીતે મુદ્રિત થયેલું આ પુસ્તક સૌ બાળકોના હાથમાં જશે એવી અમારી ખાતરી છે. કારણ કે પુસ્તકના બાહ્ય રંગરૂપ ઉપરાંત અંદરનાં રાચક ગીતો અને રાસો બાલકમાલિકાઓના મનોભાવને અનુરૂપ રીતે વ્યક્ત કરે છે. ગીતોની ભાષા સરલ, સ્વચ્છ અને પ્રવાહી છે. તે કારણે તેમજ સાદી અને પ્રાસ-યુક્ત પદ્યરચનાને કારણે તેમાંના ઘણાં ગીતો બાલકોને કંઈ ચઢી જાય તો નવાઈ નહીં. આમાંના બીજાં ગીતોને સામુદાયિક સમારંભોમાં તેમજ બાળમેળાવડાઓમાં પણ સ્થાન મળવા સંભવ છે.

આ બાળોપયોગી ગીતપ્રકાશન બદલ બાઈ મૂળજીભાઈને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

ડા. દિલિપ

દિલ્લાંડમાં જઈ આવ્યા છતાં
જે ભગવાનને ભુલ્યો નથી

*

ચાર્લી-

એની કારકીર્દીનો સૌથી અનોખો
અ ને ઉ ત મ ભૂ મિ ક્ર માં

મ નો ર મા

દીર્ઘશોક :

જયંત દેસાઈ

[તા. ૨૦મી જુનથી શરૂ]

ભૂમિકા-

*લીલા ચીટનીસ

*ઈશ્વરલાલ

*ચાર્લી-મુખારક

*માયા બેનરજી

અને નવી નટી નસીમ

એડવાન્સ પુર્કોગ સવારે ૧૦થી ૧૨ બપોરે ૩થી ૬

ન્યુ વેસ્ટ એન્ડ ટાકીઝ

સલામતીનો શુભતારક

ઈન્ડીઅન ઓલની

વહાણના મલાયાલા

વીમાની પોલીસીએ

વહાણના વહામરની

સલામતીનો શુભતારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ઈન્ડીઅન ઓલ

ઈન્ડિયન કં. લી.

૩૧૫/૩૨૧, હૉર્લી રોડ, કાંટ, મુંબઈ

સાખાઓ - કરાલી, વેંગલ, પોરબંદર

મુચના - 'દિવા' દર અગ્રેષ્ઠ મહિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે વાર્ષિક
લાભના ફેરામાં રૂપિયા બે પાંદરામાં સિલિંગ ચાર, છૂટક નમુનો કીમત આના
ચાર ગ્રાહકોના લગભગ બદનાના પત્રો અસોમનના પુસ્તકે લખાણો તેમ જ
પરિષદ અંગેના તમામ પત્ર-અસદાન માટે એક જ સંગ્રહ

કેબલ, 'દિવા' કાર્યાલય, પાર્ક રોડ, ત્રિવેણિયે,

મુદ્રક-પ્રદાશ - (દિવા કાર્યાલય વતી) નરવંશાલ મૂળચંદ વીમાવાળા

ગાડીય મુદ્રણાલય, દવાડિયે ચક્રોત મુન્ત

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જુની અને ખૂબ આદરવાય
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારી મંડળ નીચે મુકવામાં
આવેલી છે.

આબુ જિન્ગીના વિમાનો	તેની ૩૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમિયાન ઇસ્ટ
૩. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ 'નિમ હેડ રફલ
અમકયામતો	આપવામાં અને સંતોષકારક મેલો બજા
૩. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવા માં આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતિ
આવક	લાગવી ગઈ છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
૩. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પોલીસીઓ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાઈફ ઇન્સ	મુખકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમજ તેણે
૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
બરપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ બંધપાઈ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
૩. ૨૦,૦૦,૦૦૦	વિમા કંપનીમાં જે અતિ મલામત અને
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અગ્રસ્થાન લેશે

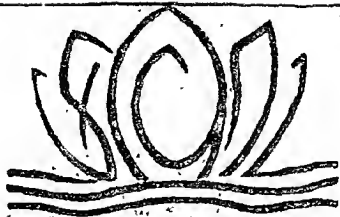
હિંદુસ્તાનમાં રહેતા નાગરિકોની જિંદગી પર લગાવેલી લીધે કપરિયત
યતા જોખમોને તેમાં મગાવેલા થાય છે અને તે તમામ માટે પગ મૂકેલ
સ્વ પ્રીતિપત્ર વેરામાં આવતું નથી

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યુરન્સ કંપની લીમિટેડ.

ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ળીલીંગ, એપાલો મીડ, કોમ, મુબમ્.

શાખા અને એજન્સી દરેક ન્યુજે છે

તમે યોગ્ય જ મગમમાં ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અકસ્માત
અને સામાન્ય વિમાન ળીલ કર્યો દાય ધરશે

જુલાઈ-ઓગેસ્ટ : ૧૯૪૪ : અંક : ૧૨-૧

: તંત્રીગણ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલક

કવિતા કાર્યાલય : વિલેપારલે.

જીવનના સહરામહીં તું સખી
શીતલતા નિત . અર્પતી વીરડી !

જીવનના સહરામાં
વીરડી સહરાને થે
નંદનવન બનાવી દે !

મૃગજળની ભોમકામાં
એ સ્નેહનાં સરોવરો
બનાવી દે !

'રેતીના રણદ્વિપોમાં
એ કુંભેની કમાન કરે!
એ વીરડી સખી

જીવનસખીની એક તસ્વીર

એન્લાઈમેન્ટ કે પેઇન્ટિંગ માટે—

વેન્ગાર્ડ સ્ટુડીઓઝ

૩૬૫, ઠાકોરદ્વાર, પોસ્ટ ગામે, સુ'બર્ષ.

તારી માડીનું દુધ લલચ ના
રંગ લલચ ના, જીવાન રંગ લલચ ના

ડી. એ. ૧૧૩૭૬

અવિનાશ વ્યાસ
રંગ લલચ ના, રંગ લલચ ના
સંભળાવે છે.

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડ્સના
સંચાલકો રજુ કરે છે.

લોકગીતો
તમે એક વાર મારવાડ જાઓ
અને

સુનારવાડે ગાઈતી

રજુ કરે છે.
રસીકલાલ વીણ
ડી. એ. ૧૧૩૭૭

હાસ્યની મહેશીલ જમાવે છે.

ડી. એ. ૧૧૩૭૮

મધુરીની માંદગી ભાગ ૧-૨

રાજકમલ કળામંદિર ચિત્ર "માલી"
ના ગાયનોની રેકર્ડ્સ સાંભળો
અને વસાવો.

— વધુ વીગત માટે લખો :—

ધી નેશનલ આમોશન રેકર્ડ્સ એન્ડ કંપની લિ.
૧૧૦ મેટ્રોન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

જન્મભૂમિ હરીદાર્થ

— વ્યૂહ ૮૬ —

ફક્ત ૪ આનામાં

રૂ. ૧,૫૦૦

મેળવવા આપના પ્ર પત્રો
સત્વર ભરી મોકલો.

બંધ તારીખ ૧ ઓગસ્ટ

જન્મભૂમિ હરીદાર્થ વર્ષ વ્યૂહ ૮૫

એકંદર ઈનામો

રૂ. ૫,૫૦૦

પ્રવેશ ફી | બંધ તારીખ
૧૨ આના | ૧૫ ઓગસ્ટ

પહેલું રૂ. ૩,૦૦૦

— સંપૂર્ણ વિગતો માટે જુઓ —

અઠવાડિક 'હરીદાર્થ' અથવા 'પ્રવેશ' દર રવિવારે

— રજા માહિતી માટે લખો કે મળે —

અમને અથવા અમારા રોકડ પાવતી એજન્ટોને

જન્મભૂમિ હરીદાર્થ, પે.ઓ નં. ૬૭૨, ૧૩૮, મેટ્રોન સ્ટ્રીટ કોટ, મુંબઈ.

કોલકનો નવો કાવ્યગ્રંથ. પ્રેમધનુષ્ય

પાણાબેહાર પંક્તિઓનું મુખ્ય-
પ્રેમનું સળંગ કણ્ઠાંત કાવ્ય !

એન્ટિક કાગળ

દ્વિરંગી મુખપૃષ્ઠ.

કિંમત દોઢ રૂપિયો.

એન. એમ. ત્રિપાઠી લીમીટેડ.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

શાશ્વત, સાહિત્ય અમીરી નિવાસસ્થાન

અને શુદ્ધ ખોરાક

માટે સૌથી જુવન—નૃસિંહ હિન્દુ લૉજ

ટે. ૧૧૭-૧૧૯, હૉર્નબી રોડ, દોઢ, મુંબઈ.

ટે. નં. ૩૧૯૭૫ :

ટેલીગ્રાફ એડ્રેસ—“લોજ”

અજ્ઞાતો બ્રાહ્મી જીવન

મગજના વિચારો મારડે છે
દૃષ્ટના વધારે છે.

કવિની એક દૃષ્ટિના મારે, લખો :

ગમિતશાસ્ત્રનાં અટપટા —> ગુજરાત આયુર્વેદિક કાર્મસી

ઉકેલ મારે, તકરારી મારે- (૧) કાલજાદોથી મુંબઈ, (૨) ગાંધીરોડ

મામાંએ મનોહરનીયમારે અમરાવાડ, (૩) હાઈ રોડ મુરબી

મુંદર મગજ જાડી છે. (૪) લાખાશરણ રોડ, રાજકોટ.

ક * વિ * તી

તંત્રીઓ :

ઈન્દુલાલ ગાંધી : રતુભાઈ દેસાઈ : કોલકે

વર્ષ : ૩ : અંક : ૧૨

ઓગસ્ટ : ૧૯૪૬

સપ્તાંગ અંક ૩૬

તરડમાંથી

મેં એક દિ'
મેં એક દિ' પ્રખડાવિયુ'તું દાર કે બિધાડને;
ના કાંઈ ઉત્તર ના રત્ન,
મેં તરડમાંથી એટલું નેયું થઈ જીભી સળાં !
અંગ પર એકેય ન્હોતું વસ્ત્ર કે ન્હોતી લગા
દીવે હુલાવી ડોક એને એટલું કીધું 'ન ભા'.
તોય એ આવી અને જીભી રહી
આંખ એની રંગભીની પાનીઓ જોઈ રહી;
'હું' અહીં છું આંખને કાં ઠેરવો ધરતી પર ?
કંઠપનામાં હું નવસ્રા ફેાજ દેખાતી તને—
આજ સામે આવતાં આંખો અનણી કાં બને ?
એટલું એાદી અને પાછું ફરી
આંખડી પેલી તરડ ઉપર જઈ પાછી ઠરી;
ફપ છું જાણે કે એને ચોરવામાં છે મળ.

કર્તાના પ્રગટ ચપેક્ષ 'ઉવજા'માંથી]

ઈન્દુલાલ ગાંધી

૧૧

*

ગીત ગાવા ઉમંગે

લીલેલા ને કહુ જીવનના દોહડા દિન બાઝા
ને સ્વપ્નેની ચિરપરિચિતા મૂળી સૌ વેદનાના
લાગ્યા કારી જખમ, હુઃખ છો ને હજુ નિત્ય આવે
તોયે મારા ગત સમયનાં ગીત ગાવા ઉમંગે.

ઃછોટુભાઈ:હંરિયાકર

માડું હું ખ મને હું રોવા ઘો;
 માડું વિષ મને પિવા ઘો
 હું સાગર, પણ હું ખારો હું;
 દિલ વિશાળ, પણ ગોઝારો હું.....માડું હું ખ૦
 હું તેજ, સૌ પ્રભુ હું;
 સ.મિર, સૌ વિખેરું હું.
 હું ચંદ્ર, પણ કલકી હું;
 હું રાજ, પણ ભિખારી હું.....માડું હું ખ૦
 હું ગૂંચ, મુગધો ધરવી'તી;

અમૃતકટોરી ભરવી'તી,
 સૌ રૂંઝ, કહું મું? ગમ વીતી,
 થાક્યા હૃદયની આ ઇતિ.....માડું હું ખ૦
 આ રડામે ત્યોગ દિવાળી છે,
 પણ રાત્રો કાળી કાળી છે,
 વીંધ્યા છાનની કહાણી છે,
 માણી છે, સત્વાણી છે.....માડું હું ખ૦

‘મ’

રમરણ

મને સંભારે છે? રમરણ કરવા ના સમય છે?
 બુલાયું બૂંસાયું રમરણ કદી એવું જ ની શકે?
 ગયા જન્મે મારા મુજ રમરણમાં લેશ પણ ના,
 રત્નું ચુપ્તિ જૂની ગત જનમની તોય પણ કાં-
 સગાં સમ્બન્ધી તે રમરણ કરતાં અશ્વ ધરતાં
 -રમરું ના હું તેને હૃદય જડ કે સ્વાર્થમયતા,
 છતાં દુપાયાં છે હૃદયપટમાં તેય સઘળાં;
 ન જાણું હું તેને સ્વજન નવ ભણે વળી મને,
 યનાં આઠો-ઝાઝો પરિચય ગમે એ હૃદયને.
 હુએ તે રીતે તો જરૂર જનતું સર્વ જનને,
 પછી યાને ચિંતા રમરણ સરયે ના સ્વજનને.
 જયમનગોરી પાકકલ

વર્ષા

આજે સળગે ઈશાન, ગાજે ગગને તુફાન
 જંગલમાં ઝંઝાની બજે રૌદ્ર ભેરી;
 આવ્યો આવ્યો આપાઠ, વ્યાપ્યો અધાર ગાઠ,
 ભમ્યો નવમેલ આજ દિગ્દિગંત ઘેરી
 વાયુ વાતો પ્રમત્ત, દુર્લભ, દુર્વાર, મસ્ત,
 કપે આપું અરણ્ય તસ્ત, ચીત્ર પાઠે;
 ડાળેડાળો ઘસાય, વ્યાકુલ વિહંગ ધાય,
 દંડે રે નીડ હાય! લમે ઝાડઝાડે. ૧
 ગાંધર્વ કેા કરાલ રૂંધી દિગંતરાલ
 વિદ્યુત કેરી ત્વરિત અંગુલિ હલાવે;
 યરયર કપે આકાશ, ઝગહુળ ભજે પ્રકાશ,
 એ રે ઉત્તાલ કેાણ ખીન આ બજાવે ?
 બિલો આવી વિરાટ, તેજે ચમકે લજાટ,
 ધોર અદ્ભુત્ય એતું આલ મહી ગાજે;
 ઉડાવે મુક્ત જટા, ભમી ગંભીર ઘટા,
 બિડે શું ઉત્તરીય નીલરંગી આજે ! ૨
 સ્વારી વા ઈન્દ્ર તણી ? ગાજે શા શંખધ્વનિ !
 ફરફરતી વ્યોમમાં સુનીલ પતાકાઓ;
 ઐરાવત કેરી ત્રાડે કંપી બિડયા પહાડ,
 વજ્રના પ્રહાર થકી ધમધમી દિશાઓ,
 અંદળક આ નીર ઢળે ધરતીની કાય પડે,
 આપટ વરસાડ તણી જોસવારી આવે;
 સમસમ ગાજે અવાજ, રોવે ઉલરાઈ આજ
 વીંઝીને ગાહુ વાયુ શોર શો મચાવે ! ૩
 દિલમાં ભજે હુતાશ, અંતર થાતું ઉદાસ,
 ચાતકની જેમ દૃઢ્ય પ્યાર પ્યાર ઝંખે;
 વિરહિણી મ્હાન વેશ, નહિ રે મૂંઝેલ કેશ,
 ખાલી એકાંત એના અંતરને ડંખે.
 અંજો ના અવકાર, હૈયે તો શોક ભાર,

હોમરલના જમાનામાં હોમરલ લીમને પ્રમુખપદે ગાંધીજીને લાવતાં મુન્શીજીએ લખ્યું છે કે: 'અમને કયા ખજર હતી કે આમારી વચ્ચે તો દેવાંથી પુરુષ આવ્યો હતો? અમારે કુર્મે તો કા તો એને તાંબે ચવાતું કાં નાસી જવાતું, આ બે જ રસ્તા હતા.'

અને હમણું આ 'બીજો રસ્તો' 'સીધાં પ્રયાણ' આદર્શો છે, ખરું?

નાગપુરમાં થોડા પર બેસીને કેટલાકો બીખ માગવા નીકળે છે, પેટ્રોલની માપખંધી છે નહિ તો ઘરની મોટરમાં બેસી બીખ માગવા નીકળત.

ને એઓ થોડા પર બીખ માગતા ઊભા હશે ત્યારે 'એવા તે શું થોડે ચડીને આવ્યા છો?' એમ નહિ કહી શકાય.

મુખમંત્રી પોનિસ કોર્ટને એક જગે ગરીબોની કોર્ટ કહી છે. એને પગથીએ ચક્રા પહેલાં કે પછી?

સ્વીટ્ઝરલેન્ડના ડૉ. જૅમ્સે કૂતરાઓ માટે ચરમા શોધ્યા છે. હવે કૂતરાઓ જોઈ કરીને બચકા બરી શકશે!

ઈંદુલાલ ગાંધીનો

મનોહર કલ્પનારંગી ઉર્મિકાવ્યોનો સુંદર સંગ્રહ

“ઈંધણાં”

કિંમત રૂપિયા બે.

લખો :

- (૧) કવિતા કાર્યોલય, વિજેપારલે.
- (૨) ઈંદુલાલ ગાંધી, સમરસેટ રટ્ટીટ, રમ્પ કરાચી.
- (૩) એન. એમ. ત્રિપાઠીની કુાં, પ્રિન્સેસ રટ્ટીટ, મુંબઈ ૨.

મહામતી ને ક્યુવતારક છે

ઈન્ડીઅન ઓલની

વહાણના પગલાવા

વીમાની પોલીસીએ

વહાણના લણખારની

મહામતી ને ક્યુવતારક છે

વિશેષ વિગત માટે લખો

ઈન્ડીઅન ઓલની

ઈન્ડિયન કં. લી.

૩૧૫/૩૨૧, હોર્લી રોડ, કોંટ, મુંબઈ

શાખાઓ-કરાંચી, વેંમવળ, ચોરખેડ.

સૂચના:-‘કવિતા’ દર અંગ્રેજી મહિનાની ૧૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્ષિક સવાનગ દેશમાં રૂપિયા બે, પરદેશમાં સિલિંગ ચાર, છૂટક નકલની કીમત આના ચાર. આલોકનાં સવાનગ, બદલાનાં પત્રો, અવતોશનનાં પુસ્તકો, લખાણો તેમ જ પવિત્ર અંગેના તમામ પત્રવ્યવહાર માટે એક જ મરનાયું:

કોલક, ‘કવિતા કાર્યાલય’, પાર્ક રોડ, વિલેપારલે,

મુદ્રક-પ્રકાશક:-(કવિતા કાર્યાલય વતી): નટવરલાલ મૂળચંદ વીમાવાળા

‘ગાંડીય’ મુદ્રણાલય, દવાડિયો ચક્રો સરત.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ

હિંદુસ્તાનની એક જૂની અને ખૂબ આદરભાવ
પામેલી વીમા કંપની.

હાલમાં

અતિ પ્રગતિકારક કારભારીમંડળ નીચે મુકવામાં
આવેલી છે.

આહુ જિંદગીના વિમાઓ	તેની ૩૦ વર્ષની કારકીર્દી દરમ્યાન ઇસ્ટ
રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦	એન્ડ વેસ્ટ કંપનીએ નિઃસંદેહ રક્ષણ
અસકયામતો	આપવામાં અને મંત્રોપકારક મેવા બજા
રૂ. ૪૩,૦૦,૦૦૦	વવામાં આખા હિંદુસ્તાનમાં ખ્યાતિ
આવક	મળવી સમી છે. ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટની
રૂ. ૧૦,૦૦,૦૦૦	પેલીસીએ ૩૦ હજારથી વધુ કુટુંબોને
લાઈફ ફંડ	મુળકારી આશ્રય આપેલ છે, તેમજ તેણે
રૂ. ૩૫,૦૦,૦૦૦	દાવા બદલ રૂપીઆ ૨૦,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
ભરપાઈ કરેલા દાવાઓ	રકમ ભરપાઈ કરેલી છે ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ
રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦	કંપની તેના નવા જ સ્વરૂપમાં ફરીને
	વિમા કંપનીમાં જે અતિ મહત્તમ અને
	ઉત્તમ છે તે બધાનું અમર્યાદિત લેશે.

હિંદુસ્તાનમાં રહેતા નાગરિકોની જિંદગી પર લગામને લીધે ઉપસ્થિત
યતા બેખમેતો તેમાં સમાવેશ યાવ છે અને તે બદલ કોઈ પણ બાબતું
વધુ પ્રિમિયમ લેવામાં આવતું નથી.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઇન્સ્યૂરન્સ કંપની, લીમીટેડ.

ઈસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ ઈન્ડિયન એપોલો સ્ટ્રીટ, કોલ. મુબઈ.

શાખા અને એજન્સી દરેક સ્થળે છે.

હવે થોડા જ સમયમાં ઇસ્ટ એન્ડ વેસ્ટ કંપની આગ, દરિયાઈ અકસ્માત
અને સામાન્ય વિમાના બીજા કાર્યો હાથ ધરશે.